a. maurois

Romanul clasic va dura... Esenţială este, cred, ideea fundamentală a lui Balzac şi anume : un tablou al tuturor claselor sociale dintr-un anume moment istoric. Această tentativă trebuie refăcută, deoarece transformările prin care a trecut societatea franceză după 1939 (şi societatea dumneavoastră, de asemenea) sînt tot atît de interesante ca şi cele reflectate în romanele lui Balzac."

André Maurois (Valeriu Râpeanu, *De vorbă cu André Maurois*, *Scînteia*, 4 iunie 1965)

Lei 5

editura pentru literatură

357

a. maurois

a. maurois

climate

Ilustraţia copertei: *Val Munteanu*

andré maurois

climate

ROMAN

ÎN ROMÂNEŞTE
DE RAUL JOIL

PREFAŢA DE
IRINA BĂDESCU

1966

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

PREFAȚA

André Maurois este unul dintre acei scriitori și oameni de cultură — puțini la număr — a căror personalitate se poate circumscrie și caracteriza cu oarecare ușurință. Nu pentru că preocupările și realizările sale ar fi unilaterale, ci, dimpotrivă, pentru că extinzîndu-se asupra multor domenii, exprimîndu-se în forme foarte variate, ele se grupează de la sine, concentric și armonios, în jurul unui punct stabil care este temperamentul omului. André Maurois este, în sensul cel mai deplin al cuvîntului, un „*honnête homme*" așa cum îl vedea societatea secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea franceze. Un secol în plus de cultură și tradiții, condiții diferite de viață și creație nu fac decît să întregească în fizionomia lui André Maurois portretul limpede și linear al acestui tip atît de francez, așa cum l-au schițat scrisorile lui Voiture și morala lui Descartes.

André Maurois este omul acelui „*juste milieu*" al moralei clasice — și, în primul rînd, prin temperamentul său calm și stabil, în care înclinația spre acțiune este temperată de gustul pentru lectură, latura de moralist este echilibrată de cea de creator, ironia de bunătate, spiritul de observație de aplecarea către meditație și reverie. Fiul industriașului Herzog din Elbeuf, crescut ca și eroii săi Bernard Quesnay și Philippe Marcenat, în at-

mosfera marilor industrii, printre contracte de afaceri, probleme severe de grevă, șomaj, scăderi de acțiuni sau creșteri de prețuri — o primă educație de tip balzacian — avea să-și consolideze în timp această trăsătură activă de caracter. Practic, Maurois n-a încetat niciodată de a fi un om de acțiune — în sensul în care morala burgheză tradițională înțelege acest termen: înrolat ca interpret al diviziei a 9-a scoțiene în timpul primului război mondial, la începutul celui de-al doilea, afectat Comisariatului pentru Informații (alături de Giraudoux), apoi, în 1943, înrolat în armata de eliberare; iar între timp — o perioadă destul de scurtă după moartea tatălui său — patronul unei mari uzine textile. Poziția sa, care este cea a unui mare burghez, umanist și om de acțiune prin formație, îl obligă să-și formuleze un anume punct de vedere în ce privește personalitatea „conducătorului". Acest punct de vedere va fi cu consecvență cel al clasei sale, susținut pe de-o parte de imaginea tatălui și unchilor săi — Maurois a nutrit față de tatăl său o admirație de fiu și de ucenic în același timp — pe de alta, de unele influențe literare cum ar fi cea a lui Kipling. Creație a sa însăși, printr-o voință de autoperfecționare în care se regăsesc ecouri ale moralei stoice, acest „conducător" apare întruchipat în patronul Bernard Quesnay, din romanul cu același titlu — și care este, într-un fel, prototipul de patron pe care Maurois însuși, cîtă vreme a condus uzinele Herzog, a căutat să-l reprezinte — în comandantul militar — al cărui model a fost pentru Maurois generalul Lyautey — și, în sfîrșit, în leaderul politic, înfățișat în *Viața lui Disraëli*, această „profesiune de credință politică" cum o numea André Maurois. Dar adolescentul strict și principial care era Emile Herzog, la vremea cînd se pregătea să urmeze cursurile liceului din Rouen, avea gustul cărților și al studiului — mai mult chiar decît înclinația de a fi un șef de industrie. Citise de-a valma Maupassant și Bourget, Prévost și Bar-

rès, Turgheniev și Tolstoi. Intrînd la liceu, întîlnește pe cel care avea să-i fie maestru și sfătuitor, pe filozoful Alain, pe atunci numai profesorul de filozofie Emile Chartier. *„Influența lui Alain asupra gusturilor mele literare a fost tot atît de puternică ca și influența pe care a exercitat-o asupra ideilor mele"* notează Maurois în primul volum al *Memoriilor* sale. Biografiile care fac astăzi celebritatea lui Maurois — *Lélia sau Viața lui George Sand, Olympio sau Viața lui Victor Hugo, În căutarea lui Marcel Proust, Prometeu sau Viața lui Balzac* — sînt rodul matur al lecturilor adîncite și îndrumate de profesorul Alain, jalonate de nesfîrșite conversații între maestru și discipol, inviorate de admirația lucidă, constantă față de valorile majore ale literaturii franceze, pe care filozoful a inculcat-o biografului. Alain l-a învățat pe Maurois să-i citească pe Balzac, pe Stendhal ; învățăcelul și-a modelat gîndirea după spiritul linear, radical cartezian al maestrului său, aducîndu-i corectivele dictate de propria sa natură. Iar dacă astăzi opera lui Alain este cunoscută și luminată critic, acest lucru se datorează în primul rînd lui Maurois. Din această simbioză rodnică și care n-a încetat nici o clipă, între opera lui Alain și personalitatea discipolului său, s-a hrănit Maurois moralistul. Morala voinței a dezvoltat în autorul *Dialogurilor despre conducere* latura lui de om de acțiune, dar și pe cea de umanist și moralist. Aforismele directe și intransigente ale filozofului au găsit în Maurois terenul propice pentru a se desfășura în lumina unui spirit de observație critic și, în același timp, indulgent, a unei politeți fundamentale, izvorîtă din considerație umană și spirit conciliator. (*„Cel mai mare defect al meu ?* — scrie Maurois în 1928 în jurnalul său — :

Desigur, politețea.")

Devenit celebru în perioada de după primul război mondial, Maurois este o figură tot mai familiară prin „saloanele" literare ale epocii — la seratele artistice, la

premierele muzicale și teatrale ; în jurul anilor 20—30 apare alături de Gide, Martin du Gard, Schlumberger, Charles du Bos, la decadele organizate de Paul Desjardins la Pontigny — un mediu hiper-intelectualizat, o atmosferă de prețiozitate foarte apropiată de cea a saloanelor secolului clasic, în care Maurois deprinde mînuirea conversației agile, darul de a fi paradoxal și profund, oratoria discretă și persuasivă a conferențiarului monden. Nu mai puțin însă și-a păstrat Maurois spiritul critic, bunul-simț intelectual, care l-au ajutat să profite de lecțiile acestei societăți esoterice, fără a se lăsa subjugat de ea. Rezultatul frecventării acestor *„mici capele în care se adorau marii sfinți"* este nuvela *Călătorie în țara Articolilor*, satiră zîmbitoare, dar lucidă, a superintelectualismului.

Maurois circulă tot mai mult — organizează turnee de conferințe în străinătate[1], ține cursuri, prezidează jurii literare și cinematografice. În 1938 devine membru al Academiei franceze. În timpul ocupației naziste în Franța, în perioada 1940—1943, silit fiind să se expatrieze, pleacă în Statele Unite unde desfășoară o rodnică activitate de profesor și conferențiar. O viață mondenă și în același timp intelectuală, care se continuă și după război, închinată răspîndirii culturii franceze, circulației ideilor, o viață care a fărîmițat în mare măsură elanul creatorului, revelînd însă pe cel al mesagerului culturii în conferențiarul convingător și subtil accesibil, în profesorul strălucit, în *„causeur"*-ul neîntrecut. *„Mă bucur pentru André Maurois de această libertate pe care o are față de propria sa lume interioară*, scrie François Mauriac ; *nu este în nici un fel prizonierul ei și se poate bucura astfel de toate darurile vieții : de călătorii, de cărți, de societate, de conversația femeilor. Invidiez această curiozitate pe care o arată*

[1] În cadrul acestor turnee de conferințe a vizitat Maurois și țara noastră, în 1929.

față de orice doctrină, de orice sistem, această aptitudine de a fi mereu la curent cu știința, de a discuta cu aceeași competență asupra tuturor problemelor pe care i le propune actualitatea; admir la Maurois privirea lucidă cu care îmbrățișează lumea și care nu este tulburată de tendențiozitate.“ Caracterizarea pe care Mauriac o face confratelui său este de fapt o definiție: aceeași pe care clasicii o dau pentru *„l'honnête homme“*.

Aceste contacte strînse și multiple au venit să întregească influența lui Alain, și să completeze personalitatea lui Maurois-moralistul: imaginea tensionată despre om pe care filozoful Alain o propunea discipolului său se înmoaie, se acordă cu o ușoară nuanță de resemnare binevoitoare. Maurois caută să concilieze, în viziunea unei fericiri posibile prin voința și micile concesii zilnice făcute celorlalți sau sieși, frămîntările „omului“, tendințele care-l sfîșie și-l înstrăinează de sine. Tema majoră care străbate toată opera sa — romane și biografii, eseuri și conferințe — este cea a reconcilierii. *„Anul trecut, cînd studentele mele de la Mills College*[1] *au redat viață, prin expunerile lor, cîtorva dintre personajele mele, am fost izbit de predominarea temei Reconcilierii.* Colonelul Bramble, *era un efort de a face cunoscut francezilor, sufletul englez;* Bernard Quesnay, *un efort de a arăta că atît patronul, cît și muncitorul, pot dovedi bună-credință;* Climate, *un efort pentru a prezenta fără părtinire punctul de vedere al femeii și cel al bărbatului care alcătuiesc un cuplu;* Cercul familial, *un efort pentru a împăca două generații...*“[2] Nu numai opera — atitudinea morală a lui Maurois, poziția sa în lumea intelectuală franceză este aceea a unui conciliator.

---

[1] Colegiu de fete din California, unde Maurois a fost profesor în timpul războiului.

[2] A. Maurois, *Mémoires*, I, p. 336, Flammarion, 1948.

În acelaşi spirit concepe Maurois-moralistul imaginea omului. Valorile pe care le promovează sînt cele ale moralei tradiţionale, valorile omului judecat *in abstracto* şi văzut ca unitate — mai exact, ca tendinţă constantă spre unitate. Ceea ce timpul şi evenimentele distrug este tocmai această continuitate a personalităţii pe care moraliştii clasici o aveau în faţa ochilor conturată şi definitivă sub înfăţişarea unui tip. „*Un om*, spune Aldous Huxley, *nu se poate resemna cu propria sa discontinuitate. (...) El nu poate permite nici timpului, nici măruntaielor sale, nici contului pe care-l are la bancă să-i dicteze o filozofie a vieţii. Ci are nevoie să-şi creeze el însuşi un cadru moral care să-i asigure continuitatea ca personalitate.*" Morală mauroisiană, a omului constructor, încadrat şi disciplinat, conform cu el însuşi. Maurois caută să construiască această continuitate, să dea soluţiile acestui cadru moral. De aci predilecţia lui pentru „formulele de viaţă", recomandări didactice ale unei „gimnastici a fericirii" — adică, de fapt, principiul activ al moralei sale. „*In inactivitate, aparenta dezordine a lumii devine un subiect de tristeţe — şi el un subiect artificial*", spune el. Resemnare, înţelepciune? De fapt, o luptă eroică, o „seninătate cucerită" după ce cîrmaciul şi-a condus cu trudă barca prin furtună. Virtuţile fericirii active, pozitive, ies la lumină cînd acţiunea individului concordă cu cea a „mediului lui".

Punctul de vedere al lui Maurois este abstract, poziţia lui de clasă, limpede în această privinţă. Nu mai puţin, însă, tendinţa lui de a păstra intactă unitatea personalităţii umane, de a repune în circulaţie valori contestate cum ar fi virtuţile, fericirea posibilă şi trainică, constituie un simptom al epocii. Perioada primului război mondial, ca şi cea următoare, iscă şi amplifică un conflict pe care Maurois îl presimte şi în care ia poziţie, din capul locului, alături de tradiţia luminată, de valorile verificate şi înscăunate ca permanente, ale burgheziei active şi uma-

niste, împotriva unui Gide, a unui Nietzsche, chiar a unui Malraux, „antiînțelepți" cum îi numește el. Maurois este, prin formație și preocupări, un temperat „înțelept", pedagog al valorilor morale tradiționale. *„E cazul să ne întrebăm dacă Maurois nu a tratat valorile morale ca pe un obiect de învățămînt. (...) Oare nu e vorba de un curs ținut femeilor de lume și oamenilor grăbiți, așa cum a fost cursul pe care l-a ținut, în timpul războiului trecut, americanilor ?"* [1]

Influența lui Alain s-a manifestat într-o oarecare măsură și asupra ideilor politice ale lui Maurois care, înrîurit de maestrul său, a nutrit un timp simpatii socialiste. Dar același spirit conciliator, dictat de poziția lui de clasă, l-a dus mai apoi spre un punct de vedere net apolitic. Emile Herzog, patronul, s-a străduit să nu fie niciodată „complice al unei nedreptăți sau al unei spolieri" spune el în Memorii. Ca și eroul lui, Bernard Quesnay, a considerat că patronul și muncitorii se pot înțelege dacă au „bunăvoință" și dacă fiecare e dispus la concesii. André Maurois, omul de cultură, profund patriot și umanist, s-a ferit de orice „discordanță politică", de orice apartenență de partid, urmînd, după exemplul prudenților săi maeștri Montaigne și Descartes, legea celor înscăunați.

Dacă educația în mediul burgheziei industriale a întărit în Maurois latura sa de om de acțiune, iar influența lui Alain, pe cea de moralist, dacă viața de mesager al culturii a imprimat ambelor acestor fațete ale personalității mauroisiene o nuanță practic didactică — îndoita influență engleză vine să le sprijine și să le completeze. E vorba, în primul rînd, de literatura engleză — a cărei revelație Maurois o are prin opera lui Kipling. Excelent cunoscător — și mai apoi, exeget — al acestei literaturi, Maurois s-a

[1] Clouard H., *Histoire de la littérature française, Du symbolisme à nos jours*, II, p. 347, Albin Michel.

străduit să o facă cunoscută în Franța atît prin conferințele, eseurile și studiile sale critice, cît și prin biografiile consacrate lui Shelley, Byron, Dickens, Elisabeth și Robert Browning etc. În al doilea rînd, e vorba de influența engleză „umană" asupra lui Maurois — influență care începe cu prietenia între interpretul francez și membrii diviziei a 9-a scoțiene în timpul primului război mondial — și se continuă în călătoriile pe care Maurois le întreprinde aproape periodic în Anglia. Experiența din primul război mondial, viața de primejdii înfruntate cot la cot, camaraderia de tranșee care se încheagă sub egida „binevoitoarei Necesități", i-au revelat lui Maurois virtuțile acestui popor rezervat și demn, ponderarea și disprețul său față de orice exces, curajul lipsit de ostentație.

Simpatie și admirație, ușor nuanțate de ironia pe care englezii înșiși o pun în autoaprecieri — iar pe care francezii cei mai binevoitori nu uită să o strecoare în fiece aluzie la englezi — și, în substrat, aceeași temă majoră a concilierii spirituale, a înțelegerii dorite și posibile datorită disciplinei de luptă — acesta este fondul din care s-a constituit cartea de debut al lui Maurois *Tăcerile colonelului Bramble*. Este un reportaj psihologic, un dialog voltairian în care se înfruntă determinismul materialist al doctorului O'Grady, credința Părintelui, tăcerile englezești ale colonelului. Prototipuri ale personajelor au existat, discuțiile erau notate aproape pe viu, *„bătute la mașina statului-major"* — apoi șlefuite, esențializate. Maurois *„l'honnête homme"* a fost cucerit de unele aspecte ale acestui tip puțin livresc al „gentlemanului" — în sensul moral, nu social al cuvîntului —, de acest personaj flegmatic și profund sentimental, care consideră curajul drept o dovadă de bună creștere și urăște vorbele mari. Iată cum îi caracterizează pe englezi unul din eroii cărții: *„Aurelle, prietene*, spuse doctorul Watts, *dacă vrei să fii stimat de niște englezi binecrescuți, trebuie să te străduiești să le înțelegi punctul de vedere. Ei nu sînt în nici*

un fel înduioșați de oamenii triști și îi disprețuiesc pe cei sentimentali. (...) Dacă vrei ca acest Colonel al nostru să te disprețuiască, arată-te cu o cocardă tricoloră la butonieră. Dacă vrei ca Parker să te renege, smiorcăie-te puțin în fața unei fotografii. (...) Toată tinerețea și-au petrecut-o tăbăcindu-și pielea și sufletul. Nu se tem nici unul nici de o lovitură de pumn, nici de o lovitură a sorții. (...) Cînd sînt foarte nefericiți, își pun o mască umoristică. Cînd sînt foarte fericiți, tac chitic. Și, de fapt, John Bull este îngrozitor de sentimental — așa se explică tot ce ți-am spus pînă acum." Interpretul Aurelle — Maurois el însuși — aduce în această atmosferă voia bună și infatuarea franceză — și se privește pe sine cu aceeași lucidă și ironică indulgență. *Tăcerile colonelului Bramble* e un scînteietor eseu de tipologie „națională" așa cum va face, cîțiva ani mai tîrziu, Daninos. Dar, mai important decît aceasta, este tendința profundă de a realiza — și întreaga activitate a lui Maurois este revelatoare în acest sens — o apropiere și o înțelegere reciprocă între aceste două civilizații, deosebite și bogate. E o tendință pe care, în epoca frămîntată dintre cele două războaie, o găsim și la Romain Rolland, și la Giraudoux, și pe care Maurois a purtat-o ca pe un ideal, în vederea atingerii căruia a luptat efectiv. Tendință profund umanistă, cosmopolitism pozitiv, în sensul în care filozofii luminilor înțelegeau acest termen. Poziția lui Maurois este cea a unui burghez luminat pentru care concilierea spirituală pe baza circulației ideilor este ținta supremă a culturii. *„Să facem bilanțul,* spune Maurois în primul volum al *Memoriilor* sale. *Așa cum, în fotografia unui copil, descoperim cu uimire trăsăturile bătrînului, tot astfel pasiunile adolescenței ard încă în inima omului matur. Aceeași nevoie sălbatică de a mă devota pe care o simțeam la opt ani cînd, cocoțat în liliac, citeam* Micii soldați ruși, *îmi dictează astăzi o comportare cu totul opusă ușurinței. Încîntarea pe care o simțeam, licean fiind, cînd îi descope-*

ream pe clasici, a rămas pînă astăzi una dintre desfătările cele mai dragi mie, și primii dolari pe care i-am cîștigat în această țară (autorul se afla la New-York, unde s-a expatriat în timpul războiului n.n.), *mi-au folosit pentru a aduna în jurul meu, odată mai mult, operele lui Pascal, ale lui Bossuet, ale lui Retz și Saint-Simon. Datorită acestor virtuți școlare, acestei sete de a învăța, acestei dorințe de a-i învăța pe alții — am petrecut cele cîteva săptămîni încîntătoare de astă-vară, la Mills College. (...) Mi-am spus: «Fii credincios țării tale, ființelor din jurul tău și nu unei doctrine, nu unei secte.» (...) Greșesc oare cei fanatici? Eu cred că da. (...) «Ești lipsit de orice agresivitate», îmi spunea odinioară Lucien Romier și avea dreptate; măsura, care îmi stă în fire, domolește ascuțimea spiritului. «Adevărul este excesiv, spunea și dascălul nostru Alain, și trebuie să treci dincolo, mult dincolo de granița moderației dacă vrei să înțelegi cele mai simple lucruri.» (...) Înțeleg foarte bine ce vor să spună cu asta, dar excesul este un climat în care eu nu pot să trăiesc și nu cred că Franța zdrobită și-ar putea recăpăta forțele într-o astfel de atmosferă. Poate trebuie cîte puțin din toate pentru a plămădi lumea: și fanatici care să scuture inerția maselor, și spirite senine care să știe să împace, la ivirea zorilor, Furiile, fiice ale nopții."* Nici un detaliu nu se mai cere adăogat la acest autoportret care este, limpede și evident, imaginea unui *„honnête homme"* desăvîrșit.

Opera lui André Maurois se desfășoară pe mai multe planuri și merge strîns legată de biografia lui — cu care, de la un moment dat încolo, începe să se confunde. Această operă s-a întemeiat pe un debut răsunător — *Tăcerile colonelului Bramble* (1918) și s-a înălțat, dominată de semnul progresului artistic, în același pas și în același fel în care s-a desăvîrșit și personalitatea autorului ei — concentric, în sensul ei însăși, aprofundînd elemente de

la început schițate, unitară și consecventă prin marea ei diversitate.

Ambițiile literare ale tînărului André Maurois — pseudonimul i-a fost impus, la publicarea primei lui cărți, din cauza gradului pe care-l avea în armată, apoi Emile Herzog s-a gîndit să și-l păstreze, căci îi purtase noroc — au fost de la început mari. Ele au fost hrănite de Alain care și-a îndemnat discipolul să preia conducerea uzinei tatălui său pentru a putea cunoaște în amănunțime — ca un nou Balzac — viața marii industrii ; mai apoi, de succesul primei cărți, de frecventările literare, în special de prietenia cu criticul Charles du Bos care, echilibrînd tendința lui Maurois către un umor detașat și un stil sec și linear — rezultat al influenței engleze — l-a readus, îmbogățit, către exemplul stendhalian al analizei psihologice aprofundate. *„Tendința mea naturală*, spune Maurois în *Memorii, era mai curînd iuțeala spiritului, excesul de limpezime, de simplificare. Charlie m-a pus să fac, după propriul lui exemplu, o cură de complexitate, de încetineală spirituală, de profunzime. Mi-a prins nespus de bine.“*

La confluența atîtor elemente formative, opera lui Maurois apare ca o reflectare a culturii epocii lui. Maurois a „gîndit“ cultura și a retransmis-o, asimilată, purtînd semnul personalității sale vibrante și receptive. În acest sens, cele mai reprezentative lucrări ale sale sînt eseurile și biografiile.

Eseurile lui Maurois poartă pecetea genului și dezvoltă laturile cele mai originale ale personalității sale : cosmopolitismul de bună calitate, tendința de a privi formele de cultură și de a judeca oamenii din unghiul de vedere al moralistului, spiritul critic obiectiv și profund comprehensiv, receptivitatea față de noile fapte de cultură. Dacă *Dialoguri despre conducere, Alte opinii ale doctorului O'Grady, Ceea ce cred eu*, eseul dedicat lui Alain, discută problemele existenței în comun, ale omului față

de societate, față de sine însuși și față de valorile civilizației, de pe o poziție apropiată de cea a lui Alain, pe un plan filozofic oarecum despărțit de contingent, *Opiniile doctorului O'Grady, Sentimente și obiceiuri* — care este de fapt un volum alcătuit din conferințe ținute de Maurois în diverse ocazii — *Sfaturi pentru un tînăr francez care călătorește în Statele Unite, Curs de fericire conjugală, Despre conversație*, într-o mai mică măsură *Tăcerile colonelului Bramble* constituie capitole dintr-un „*ars vivendi*", meditații, dar cu caracter întrucîtva didactic, a căror concluzie este aproape întotdeauna o lecție, un punct de vedere conturat și aplicabil într-un anumit context social sau moral. Codul moralei mauroisiene se formează astfel printr-un dialog permanent cu publicul — Maurois scrie în mod evident pentru un public pentru care pune și rezolvă întrebări de la masa conferențiarului, în pseudomonologul unei confesiuni cu țintă educativă sau în dialoguri sprintene și construite cu dibăcie, după metoda socratică, în care fiecare dintre interlocutori „învață" din conversația celuilalt. E ușor să-l regăsim aci pe Maurois „*l'honnête homme*" pentru care arta conversației, formă de cultură, este un mijloc de educație și de circulație a ideilor.

Eseurile cu tendință critică — *Dickens, Studii engleze, Aspecte ale biografiei, Vrăjitori și logicieni, Introducere la metoda lui Paul Valéry, Destine literare, Studii literare, De la Bruyère la Proust, De le Gide la Sartre*, etc. — se situează la limita între critica și istoria literară ; ele pun în lumină cultura vastă și temeinică a lui Maurois, atît în domeniul francez, cît și în cel englez și american, cultură clasică și preocupări profund moderne, spiritul său critic pătrunzător și sintetic și în același timp, rodnică moștenire clasică, arta sa de a stabili tipologii literare, portrete desfășurate în care tehnica lui Sainte-Beuve se împletește cu simțul esențialului cîștigat din lectura lui La Bruyère. Maurois atacă și unele probleme

privind estetica genurilor literare, mai ales în *Aspecte ale biografiei* ale cărei principii se vor găsi delimitate și ilustrate în mod strălucit în biografiile de maturitate ale scriitorului.

Cunoașterea literaturii engleze și americane nu a constituit pentru Maurois numai o hrană intelectuală, care să-i completeze personalitatea literară și umană, ci și un mijloc de a pătrunde în spiritul unei civilizații diferite, prin apropierea de care cultura franceză se poate îmbogăți. Studiile și eseurile închinate literaturii, culturii, istoriei Angliei și Statelor Unite sînt extrem de variate și merg de la *Studii engleze, Elisabeth și Robert Browning* la *America neașteptată, Șantiere americane* și *Jurnal Statele Unite*; monografii, aspecte sintetice, aproape niște reportaje de cultură, care constituie o prețioasă documentare asupra acestor două civilizații — una seculară, dar mai puțin cunoscută în Franța, cealaltă nouă și cu atît mai interesantă — și evidențiază curiozitatea intelectuală nepotolită a lui Maurois, atent la toate formele de cultură, la diferențe ca și la apropieri, cu interesul și spiritul critic comprehensiv pe care le dovedește în orice împrejurare. Maurois discută îndelung problemele „opiniei" și ale modului de viață american, aspecte noi ale Americii contemporane sînt luate în considerație și analizate ca elemente componente ale civilizației mondiale actuale. O istorie a Franței, una a Angliei și una a Statelor Unite reprezintă, aproape simbolic, sintezele preocupărilor în această direcție ale lui Maurois, sinteze în care punctul de vedere al istoricului se completează cu cel al sociologului.

Dar genul în care Maurois este la cel mai înalt grad el însuși este cel al biografiei. Biografia mauroisiană a cunoscut și ea o evoluție care a coincis cu cea a scriitorului. E cale lungă de la *Ariel sau Viața lui Shelley* la *Prometeu sau Viața lui Balzac* — atît în ce privește modul de a înfățișa personalitatea studiată, cît și ca punct de

vedere asupra biografiei, gen literar. *Ariel sau Viața lui Shelley* este prototipul de biografie romanțată, așa cum apăreau puzderii în perioada dintre cele două războaie; referirile critice la opera poetului englez sînt cu totul accidentale și numai atît cît să sublinieze vreun detaliu biografic. Problema principală este de ordin romanesc; cum trebuie să se comporte un tînăr intelectual, spirit mai curînd teoretic și speculativ, dar suflet sensibil, față de femei? Ea se regăsește ca temă auxiliară în *Climate* și fusese schițată cu puțin înainte în nuvela *Nici înger, nici bestie.*

Încetul cu încetul, studiind și dînd succesiv biografiile lui Byron, Disraëli, Lyautey, Turgheniev, Voltaire — se pot recunoaște în această simplă enumerare unele predilecții literare și modele umane ale scriitorului — Maurois se distanțează de materialul anecdotic, căruia îi rămîne credincios numai în sensul respectării scrupuloase a documentelor, își caută, în primul rînd, să contureze personalitatea studiată, în cazul scriitorilor, în lumina operelor lor. Această nouă manieră își dă deplina măsură în marile biografii scrise toate în perioada de maturitate după cel de-al doilea război mondial. Incursiunile în opera literară a scriitorilor prezentați ocupă cea mai mare parte a acestor biografii închinate lui Châteaubriand, Proust, George Sand, Victor Hugo, Balzac, doamna de La Fayette. Viața nu e confundată cu opera, scriitorul nu e asimilat eroului său, dar analiza profundă a operei, făcută într-un spirit oarecum universitar și cu o mare exactitate critică, vine să completeze imaginea personalității umane. Aceste analize critice sînt pagini de antologie — în special cele care alcătuiesc cea mai mare parte a biografiei proustiene. Scopul urmărit de Maurois în aceste biografii este de *„a da cititorului sentimentul descoperirii lumii prin intermediul unui erou“*. Și astfel, studiind viața și opera împletite, din punctul unde se desfac una dintr-alta și pînă la creația desăvîrșită, Maurois dezvăluie universul literar

al fiecărui autor în parte, definindu-l în același timp ca personalitate istorică. Fiecare dintre aceste biografii este orchestrată în jurul unei teme centrale — nu mai e vorba de o temă romanescă ca în *Viața lui Shelley*, ci de un fel de constantă existențială, elementul caracteristic și definitoriu pentru personalitatea studiată — revolta feminină în *Lélia sau Viața lui George Sand*, timpul și copilăria în *În căutarea lui Marcel Proust*, opera de artă, mijloc de descoperire a universului, în *Olympio sau Viața lui Victor Hugo*. O parte din aceste motive biografice se regăsesc însă în romanele lui Maurois, transformate ocazional în teme romanești.

Maurois s-a vrut un Balzac al secolului XX. *„Eșecul*, spune Michel-Droit în biografia consacrată lui André Maurois, *izolează pe omul de litere ; succesul face din el o personalitate și îi impune îndatoriri de la care se sustrage cu greu.“* Nu numai acesta este motivul pentru care Maurois nu a reușit să desăvîrșească „Comedia umană“ la care visa. Viața sa de mesager al culturii, faptul că este, temperamental, înclinat spre o mare diversitate de forme de manifestare a personalității, într-un sens, echilibrul său structural între latura de om de acțiune și cea de intelectual — au făcut ca acest țel ambițios să se mărunțească. Au rămas cîteva romane care sînt o mărturie a planului inițial al scriitorului : *Bernard Quesnay*, *Climate*, *Cercul familial*, *Instinctul fericirii*, *Pămîntul făgăduinței*, *Cina sub castani* etc. Romane clasice, compuse în maniera balzaciană, dar în care lecția lui Stendhal nu este uitată. Mediul pe care-l descriu este cel al marii finanțe și al marii industrii, al Parisului și al provinciei franceze din preajma și de după primul război mondial ; problemele sînt cele ale burgheziei lui Balzac, transformate de noile condiții. Lalou spunea că unele tablouri ale lui Maurois amintesc ca atmosferă de cele din *Crinul roșu*. Dar dacă evenimentele politice ale zbuciumatei perioade dintre cele două războaie, fluctuațiile economiei franceze,

amenințările crizelor de guvern și de producție sînt un fundal mereu semnalat, canavaua propriu-zisă a romanelor lui Maurois nu mai este cea balzaciană. În marea lor majoritate, aceste romane sînt cele ale unei *educații*, în sensul în care folosește Flaubert acest termen. O serie de evenimente exemplare — educația în familie, căsătoria, cariera, viața mondenă — încadrează și educă eroul. *Bernard Quesnay* este romanul educației unui șef de industrie, *Climate* cel al unei educații sentimentale, *Pămîntul făgăduinței* cel al unei educații morale. Astfel Maurois creează cadrul moral, reflectat social prin mediul ambiant, în care eroul romanului — ca și „omul" eseurilor sale de moralist — se creează, se educă. Pentru Maurois, imaginea vieții este acțiunea, întregită de sensul acestei acțiuni. Intriga este astfel întocmită conform unei ordini previzibile — carteziană, supusă legilor spiritului romancierului și în care nu e loc pentru neprevăzut. Lumea romanescă a lui Maurois se constituie ca un soi de „univers ajutător", realizat tehnic prin revenirea diferitelor personaje ale căror destine se întrepătrund, prin descrierea lentei maturizări pregătitoare a eroului : copilăria, adolescența, educația în familie etc. Astfel încadrat, eroul va duce lupta pentru a păstra continuitatea personalității sale, fie prin credința în căsnicie, dincolo de conflictele pe care le iscă viața în doi — ca în *Climate* sau în *Instinctul fericirii* — fie prin descoperirea, după rătăciri îndelungi, a scopului vieții — ca în *Bernard Quesnay* sau în *Pămîntul făgăduinței*. Analiza psihologică aprofundată, ilustră moștenire stendhaliană și potrivită temperamentului de moralist al lui Maurois, urmărește această luptă pînă la finalul în care eroul, pe deplin definit din punct de vedere al personalității sale, a ajuns la împlinirea destinului său romanesc, așa cum i l-a creat scriitorul. „Fericirea" finală, cea despre care Maurois vorbea în eseurile și conferințele sale, e reprezentată pe planul romanului prin identificarea personajului cu destinul

pentru care a fost creat. Lupta care conduce la această împlinire se duce fie împotriva unei educaţii greşite — e cazul eroinelor din *Cercul familial* şi din *Pămîntul făgăduinţei* — fie împotriva unor înclinaţii nefundamentale pe care dominanta caracterului respectiv le elimină cu încetul — de exemplu *Bernard Quesnay* — sau e o luptă pe care personajul o duce cu sine însuşi pentru a se adapta adversarului şi partenerului de cuplu, ca în *Climate*. Personajele lui Maurois sînt apte pentru fericirea în această formă. Conduse de ceea ce François Mauriac numeşte „instinctul de conservare a fericirii", ele vor face unele concesii — acelea care le sînt cerute fie de partenerii lor, fie de viaţa însăşi — concesii care, în concepţia lui Maurois, nu sînt altceva decît fidelitatea celor doi parteneri ai cuplului unul faţă de celălalt, a patronului faţă de uzina pe care o conduce, a femeii faţă de copiii ei etc. Răsună încă o dată tema majoră a operei mauroisiene, cea a concilierii — deoarece împlinirea destinului romanesc al fiecărui erou în parte este de fapt împăcarea tendinţelor contradictorii care ameninţă să-l disocieze ca personalitate, sau împăcarea lui cu cei din jur, deci adaptarea la viaţă. Astfel, personajele pe care Maurois le preferă sînt femeile — fiinţe pentru care valoarea fundamentală a vieţii este fericirea — bovarica Claire Forgeaud din *Pămîntul făgăduinţei*, lineara Valentine din *Instinctul fericirii*, voluntara Denise Herpain din *Cercul familial*, adaptabila Isabelle din *Climate*. Destinele feminine sînt mai profund însemnate de educaţia din familie, de copilărie, de atmosfera adolescenţei — lupta lor pentru a ieşi la liman este de fapt mai profund socială decît cea în care sînt angajaţi un Bernard Quesnay sau un Philippe Marcenat. Şi aci activitatea, acţiunea care înfruntă evenimentele este salvatoare : personajul se autodescoperă, se autocreează, acţionînd în sensul temperamentului său. Astfel întărită, personalitatea lui este nedisociabilă, eroul, identic cu sine, îşi găseşte pacea pe care

el însuși a creat-o. Tendința aceasta de a-i construi eroului său un cadru „educativ“, în care să se desfășoare destinul cărui respectivul erou îi este consacrat, explică și predilecția lui Maurois pentru biografii. Aci cadrul există, deznodămîntul — ca în tragediile clasice — este cunoscut, destinul îndeplinit. Biografului îi rămîne sarcina să reactualizeze drumul parcurs, să reconstituie etapele în continuitatea lor, așa fel încît episoadele și evenimentele să se succeadă în concordanță cu evoluția personalității studiate. *„Liniștea cu care parcurgem acest drum fără surprize este cu atît mai favorabilă atitudinii estetice“*, spune Maurois însuși în *Aspecte ale biografiei.*

Ca și Flaubert, Maurois ar putea spune despre fiecare dintre personajele sale că este el însuși — o frîntură din el însuși. Bernard Quesnay este Emile Herzog patronul, ajuns la conducerea uzinei mînat de o înclinație ereditară irezistibilă. Philippe Marcenat este Maurois, soțul Janinei Szymkiewicz[1]. Pe de altă parte, logica lineară, determinarea conform căreia organizează, într-o „ordine umană“ evenimentele pe care le vor înfrunta eroii săi, lasă loc, cînd Maurois își animează personajele, unei emoții aproape romantice. Personajele mauroisiene sînt toate văzute, ascultate, cunoscute — s-ar putea spune că sînt mai degrabă prototipuri decît eroi de roman, prieteni, cunoștințe, discipoli sau oameni care l-au luat pe romancier drept confident. Evident, nu e cazul să considerăm aceste romane, luate în ansamblu, drept o lungă confesiune. Mai degrabă se poate spune despre ele că sînt romane cu teză. Înclinația pedagogică vizibilă în eseuri, în predilecția pentru cursuri și conferințe, apare și aci, discret învăluită în emoția creatorului și e scoasă în evi-

---

[1] Maurois s-a căsătorit, în 1912, cu o tînără de origine poloneză, Janine Szymkiewicz, o femeie de o frumusețe tulburătoare. Războiul i-a zdruncinat căsnicia, iar în 1924 o septicemie fulgeră această ființă puțin stranie, prototipul Odilei din *Climate.*

dență de finalurile „edificatoare" ale romanelor. Nu e vorba de *happy-end*-uri, ci de concluzii pozitive, apropiate de „rețetele" practice pe care le oferă majoritatea conferințelor lui Maurois-moralistul. Baza acestor concluzii este filozofia posibilului, optimismul moral, nuanțat de resemnarea inevitabilă în fața „binevoitoarei Necesități". Este un triumf al omului, dar un triumf în felul celui pe care îl vedea Descartes: *„să caut să mă înving mai degrabă pe mine însumi decît ordinea lumii"*, prudenta morală burgheză, ușor nuanțată de un stoicism practic. Dacă aceste personaje sînt atît de apropiate de realitate încît nenumărați cititori ai *Climatelor* s-au recunoscut în Philippe și în Isabelle — ce se reproșează totuși universului romanesc și eroilor lui André Maurois? Tocmai această realitate, această identitate cu prototipurile lor — fapt pentru care nu li se poate acorda beneficiul creației. Un convenționalism răsturnat — personajele și lumea lor păcătuiesc pentru că sînt în prea mică măsură artă și în prea mare real. Pentru că Maurois impune realității care-l înconjoară aceeași ordine determinată cu strictețe în care își încadrează eroii romanelor. O confuzie se creează între realitate și reflectarea ei — în loc să înfățișeze lumea și oamenii, Maurois înfățișează o construcție a spiritului său, proiectată asupra lumii. Aceasta apare astfel modelată conform unui tipar prestabilit care ia diferite forme: cadrul moral care asigură continuitatea personalității, cadrul social care menține, conform concepției lui — s-ar putea spune conform preconcepției lui — stabilitatea „comunității" umane, virtuțile, chezășie a fericirii etc. Ordinea carteziană, logica spiritului mauroisian sfîrșește prin a se substitui realității — personajele pornesc conduse ca niște marionete de un păpușar infailibil și nu greșesc nici un pas în baletul reglat pînă în cele mai mici detalii al destinului lor. Înainte de a cunoaște realitatea, Maurois pare a o concepe și această concepție apare evident și în romanele sale. În ultimă instanță se evidențiază

aci defectele calităţilor lui Maurois, omul de cultură, mesagerul ideilor, eruditul — şi anume, o cunoaştere mediată a lumii, care devine frîna spiritului creator. Cărţile lui sînt, cum s-ar spune, scrise după alte cărţi.[1]

Există în lumea romanescă a lui Maurois cîteva personaje secundare, creionate numai, dar cu graţie şi îndemînare, cîteva apariţii literare fugitive care colorează textul şi-i dau relief; unul dintre acestea — care revine în aproape toate romanele — este cel al „bătrînei baroane". Fie că se numeşte doamna de la Guichardie *(Instinctul fericirii)* sau baroana Choin *(Pămîntul făgăduinţei, Climate)* acest personaj, animat şi pitoresc, înfăţişează pe saloniera secolului XX — femeia de lume, îmbătrînită în rochie de seară şi colier de diamante, cu o bunătate înnăscută şi o răutate subtilă dobîndită în saloane, discret

[1] Acest lucru nu înseamnă că Maurois este incapabil să construiască o ficţiune. Nuvelele şi povestirile lui filozofice, bazate pe elemente fie fantastice, fie pseudoştiinţifice, ilustrează tocmai această latură a operei sale. Genul îl apropie pe de-o parte de Voltaire, pe de alta de Wells şi Huxley. În aceste nuvele şi povestiri, Maurois dă frîu liber imaginaţiei sale, dar şi aci, pînă la un anumit punct, care este cel al unei „morale". El nu caută să evidenţieze inexplicabilul, lăsînd calea deschisă în continuare imaginaţiei cititorului, ci îi îndreaptă autoritar interesul spre logica finalistă a povestirii. Într-o măsură poate mai mare decît romanele, deoarece adîncesc o singură problemă, nuvelele şi povestirile constituie ilustrarea unei teze sau afirmarea unei poziţii a romancierului. Astfel *Maşina de citit gîndurile* este o punere în gardă împotriva pericolului psihanalizei; *Călătorie în ţara Articolilor* — o călătorie imaginară cu ocazia căreia Maurois se arată adversarul principiului artei pentru artă, al estetismului care dominau cenaclurile epocii. Organizarea ficţiunii în vederea concluziei finale este făcută cu aceeaşi rigoare care se întîlneşte şi în romane. Mai deosebită este *Ţara unde-ţi-faci-toate-chefurile* — o poveste pentru copii, prin care transpare, venind dintr-o lume de miraje care aminteşte de cea a fabulelor lui La Fontaine şi de cea a *Alicei în ţara minunilor*, melancolia primului dezacord între vis şi experienţă.

bîrfitoare și avînd un tact desăvîrșit în rezolvarea problemelor sentimentale, spirituală fără să fie deșteaptă, ostentativ binevoitoare, ridicol de înduioșătoare, un personaj înrudit cu „ducesele nebune“ ale lui Anouilh. Bătrîna baroană aranjează căsătorii, organizează celebrități, acordă sfaturi contra considerație. Iată cum o sfătuiește baroana Choin pe Claire Larraque — soția unui mare industriaș — să-și pregătească o recepție. E o pagină de antologie, demnă de autorul *Tăcerilor colonelului Bramble* și care dovedește că Maurois, dacă nu este un mare romancier, este un subtil umorist

„*Am treizeci de ani de experiență,* îi spusese doamna Choin, *am să-ți spun eu de ce ai nevoie... Întîi de toate, de una sau două vedete, nu mai multe, dar să fie de clasă mare. Vedeta e făcută să atragă pe muritorii de rînd, așa că suportă foarte greu concurența. Cu un om de vază faci un monolog ; cu doi, un dialog ; cu zece, îți faci zece dușmani... Dar mai important decît vedetele e să-ți procuri un fond solid de pisălogi — și am să-ți explic de ce : pisălogul este credincios din fire și punctual din naștere, pentru că scopul vieții lui este de a pisa cît mai îndelung, cît mai perseverent cu putință. Dacă dumneata deschizi saloanele la ora cinci, pisălogii sînt pe locuri de la ora patru și cincizeci și nouă de minute și ei sînt aceia care te întîmpină, în propria dumitale casă, în momentul cînd apari. Mulțumită lor, n-ai să ai nici găuri în conversație, nici goluri în jurul vedetelor care trebuie să-și aibă auditoriul lor, nici dezertori, căci celorlalte gazde, mai puțin pricepute decît dumneata, nu le va trece prin minte să-ți răpească acești prețioși pisălogi... Restul e ușor : cît mai multe femei frumoase, ca să atragi scriitorii, oamenii politici și artiștii ; cît mai mulți tineri talentați, ca să ai în vedere viitorul ; și vreo două trei babe*

ca mine, ca să-ți atragi bunăvoința generației noastre care este remarcabil de afurisită." [1]

Publicat în 1928, romanul *Climate* a avut un imens succes de librărie. Dintre romanele propriu-zise ale lui Maurois este, de altfel, cel mai izbutit. Titlul a creat un cuvînt nou. *„Există oameni*, spune autorul, *care ne fac să trăim într-un anumit climat, cel de care avem nevoie."* Izvorît dintr-o dublă experiență personală a autorului — prima căsătorie cu Janine Szymkiewicz și a doua, cu Simone de Caillavet, nepoata celebrei saloniere și prietene a lui Anatole France —, *Climate* este romanul unei duble educații sentimentale. *„Ceea ce constituie materia romanului,* spunea Alain, *este trecerea de la copilărie la maturitate. Și prin această definiție, el înțelegea în același timp copilăria ființelor și a gîndurilor, dezacordul între tumultul așteptării și realitatea faptului. Proust scoate la iveală miezul însuși al acestui procedeu cînd ni-l înfățișează pe copilul care lipește succesiv de un cuvînt idei pe care apoi va trebui să le smulgă pentru ca acel cuvînt să ajungă să concorde cu realitatea percepută. Dragostea lui Swann pentru Odette e romanescă. Ea este închinată unei Odette imaginare, construită din impresia lăsată de un obraz, din amintirea unui tablou, din cîteva cuvinte dulci. Trecerea de la această Odette, fictivă, la amenințătoarea Odette în carne și oase, iată un subiect de roman."* [2] Maurois adoptă și el acest principiu — și în acest sens *Climate* este un roman de două ori romanesc, avînd două centre de interes succesive. Prin eroii principali, Philippe și Isabelle, cititorul face cunoștință, rînd pe rînd, cu alți doi eroi — Odile și un al doilea Philippe, personaje care se creează prin reflex, din

---

[1] A. Maurois, *Terre promise*, pp. 204—205, Flammarion, 1945.

[2] A. Maurois, *A la recherche de Marcel Proust*, p. 108, Hachette, 1949.

și prin optica partenerilor lor. Astfel și romanul este împărțit în două: prima parte o constituie confesiunea lui Philippe, din care se schițează personalitatea lui și a primei lui iubiri, Odile. A doua parte, confesiunea Isabellei, cea de-a doua soție a lui Philippe, în care se conturează propriul ei personaj și noul Philippe — cel pe care îl cunoaște Isabelle. Destinele sînt circumscrise, încadrate, menite să „educe" personajele; evenimentele, înșirate într-o ordine metodică, se repetă, aproape identice. Îl regăsim aci pe Maurois logicianul, grijuliu față de destinul eroilor săi, preocupat să le creeze acel cadru moral care să le mențină intactă continuitatea personalității, asupra căreia „climatul" creat de ființa iubită să se imprime ca o pecete, fără însă a o dezmembra. Forma de confesiune adoptată de personajele lui Maurois este potrivită structurii romanului — autoanaliza urmărește progresiv „educația" sentimentală a fiecăruia dintre eroi în cadrul cuplului. Iar această educație se face lent, în confruntarea permanentă a imaginii ideale, care plutește deasupra lumii concrete, cu prezența zilnică a ființei iubite în această lume concretă...

În prima parte a romanului — confesiunea lui Philippe Marcenat — se definește personalitatea acestui *alter-ego* mauroisian. Fiu de industriaș din Limousin — ca și creatorul său — Philippe este, ca și acesta, un suflet sensibil, însetat de căldură și dragoste. Idealul său feminin este un rezultat al lecturilor din copilărie, al nevoii temperamentale de frumusețe, al dorinței de a ocroti și de a fi înțeles, e o imagine tulbure și străvezie în care se amestecă Helena clasică, Amazoana, simbol al purității și îndrăznelii, Doamna cavalerului medieval. Adolescentul studios și grav așteaptă apariția acestei femei îndelung visate ca pe un dar al cerului. „Climatul" proprietății Gandumas, unde Philippe și-a petrecut copilăria și o parte din adolescență, de unde și-au luat zborul primele lui visuri, va rămîne pentru el permanent legat de acest miraj al

„Reginei“ și va fi punctul de reîntoarcere a eroului din călătoria lui sentimentală, în final, cînd, în sfîrșit, alături de Isabelle, își găsește pacea.

În așteptarea „Reginei“, Philippe duce la Paris o viață studioasă și cinică, are cîteva aventuri de prestigiu, care îl dezamăgesc sentimental — și continuă să-și hrănească idealul cu lecturi, cu vise, cu imaginea unui profil îngeresc întrezărit la un concert. Philippe Marcenat este în fond un personaj bovaric — prima lui căsătorie va fi o adevărată demonstrație în acest sens. Asemenea lui, pe alt plan însă, Claire Forgeaud, personajul principal din *Pămîntul făgăduinței* ratează o viață plină de promisiuni și posibilități din pricina unei educații excesiv de livrești și de puritane.

Terminîndu-și strălucit studiile, Philippe trece alături de tatăl său la conducerea uzinei. În primăvara anului următor, convalescent, pleacă la Florența să se refacă. Și aci întîlnește pe cea care, din prima clipă, întruchipează pentru el darul așteptat al destinului, pe frumoasa și fragila Odile Malet. Odile dă viață cadrului romantic al Florenței care, la rîndul ei, încununează miraculoasa frumusețe a fetei. Sînt zile de încîntare în cursul cărora Philippe o împodobește pe Odile cu toate virtuțile eroinelor sale iubite, proiectînd asupra ei, asupra peisajului fericirii, reflexul compact al visurilor lui de altădată. Odile creează pentru el un „climat“ nou — cel al revelației lumii concrete care-l întîmpină la fiecare pas pe Philippe livrescul ca o minune repetată. Peisajul Florenței este prezent în roman sub acest aspect de revelație mijlocită, nu descris, ci ca un auxiliar al idealizării în care Philippe o înfășoară pe Odile, atît de frumoasă, spune el, *„încît mi se întîmpla să mă îndoiesc de realitatea ei“*.

Familia Marcenat — oameni gravi și cumpătați, cu spiritul burghez al ordinii, al convenienţelor și al tactului social împins la extrem, dezaprobă logodna lui Philippe. Arhitectul Malet, tatăl Odilei, e un om inteligent, dar

împrăştiat, familia lui e boemă şi nu ţine seama de opinia publică, se spune că Odile a crescut foarte liberă şi, de altfel, „e prea frumoasă“, se subînţelege, pentru a avea calităţile pe care le cere „un Marcenat“ soţiei sale. Philippe se încăpăţînează însă în ciuda tuturor, a respectului faţă de părinţii săi pe care-i adoră, în ciuda unei nemulţumiri nedefinite, încă secrete, pe care o încearcă faţă de familia Malet, în ciuda faptului că *„în surdină,* spune el, *printre acordurile marşului triumfal al dragostei mele, auzeam strecurîndu-se un motiv Marcenat“.* Maurois a conceput destinul lui Philippe aşa cum un literat înţelege şi cuprinde cu mintea o bucată muzicală. O orchestraţie multiplă şi variată, dominată alternativ de cîteva teme majore — Maurois, utilizînd un termen wagnerian la modă în Franţa acelei epoci, le numeşte „motive“ —: motivul Cavalerului — Philippe îndrăgostit de un ideal intangibil ; — cel al Cinicului — Philippe cheltuindu-şi viaţa în aventuri, în afara idealului lui sentimental ; — motivul Marcenat, motivul spiritului de clan.[1] Mai tîrziu, cînd în căsătoria sa încep să se strecoare îndoielile, neîncrederea, apar noi motive — cel al Rivalului, cel al Geloziei. În acest fel, Maurois organizează şi mai strîns destinul eroului său,

[1] Această temă a tradiţiei, a „spiritului de clan“ revine în mai multe din romanele lui Maurois. Bernard Quesnay, înfrîngîndu-şi toate celelalte înclinaţii, devine patron — şi numai patron — pentru că în el domină „tradiţia familială“ ; Denise Herpain din *Cercul familial,* dincolo de propria ei voinţă, ajunge ca, în situaţii similare, să se comporte la fel ca mama sa pe care odinioară o condamnase. E vorba aci mai puţin de problema eredităţii — aşa cum e pusă ea de Zola, de pildă — cît de o expresie indirectă a apartenenţei de clasă — în expresia ei morală, intelectuală, civică etc. Nucleul social care stă la baza romanelor lui Maurois este familia — toţi eroii săi, după ce şi-au desăvîrşit educaţia, revin la acest nucleu, cu excepţia lui Bernard Quesnay a cărui împlinire se face însă tot în sensul tradiţiei familiale — în sensul *„destinului care i-a condus întotdeauna pe bărbaţii din neamul Quesnay“,* spune un muncitor din uzina lui.

situațiile care îl pun la încercare sînt încă mai clar delimitate, determinate cu o și mai mare strictețe. De multe ori însă în dauna artei...

Prima perioadă a căsniciei lui Philippe este fericită — dar adevărata Odile începe încet-încet să se desfacă din vălurile în care fusese înfășurată. Motivul Geloziei, motivul Marcenat își fac apariția tot mai des, în măsura în care Philippe face dureros cunoștință cu o Odile nouă, al cărei mister îi derutează spiritul logic și limpede. Prins de munca la uzină, de preocupările și interesele sale, Philippe își neglijează soția, pretinzîndu-i însă — în virtutea aceleiași „concepții Marcenat" despre căsătorie — o supunere totală, o sinceritate absolută. Philippe caută să o „înțeleagă" pe Odile, nu admite că există lucruri și ființe față de care înțelegerea logică este neputincioasă. Prin această înțelegere, Philippe caută de fapt să-și domine soția, să se substituie gîndurilor ei, să fie stăpîn absolut pe această ființă. E o îndepărtată influență proustiană în această dorință de a stăpîni ființa iubită — dorință care la Philippe se complică cu încercarea de a o transforma pe Odile în sens „Marcenat", de a însemna personalitatea ei așa cum a însemnat-o ea pe a lui, creîndu-i „climatul" care l-a cucerit. Odile, personalitate rebelă, în ciuda aparenței slăbiciuni și a extremei sale feminități, luptă pasiv împotriva acestei tendințe dominatoare, îi scapă ca o șopîrlă. Credincioasă lui Dickie — cum îl numește pe Philippe — ea înțelege instinctiv să-și rămînă credincioasă și sieși. Căsnicia lui Philippe se destramă, motivul Geloziei însoțește scene și tăceri dureroase în care se înfruntă spiritul neliniștit al bărbatului și orgoliul rănit al femeii. La început el izbucnește fără justificare, dar cu atît mai obsesiv; apoi, cînd Odile se îndrăgostește de căpitanul de marină François de Crozant, devine motivul dominant al vieții lui Philippe. Din confruntarea cu realitatea, visul a ieșit înfrînt. Rămas singur la Paris, după ce a aflat că Odile a plecat îm-

preună cu François pe coasta bretonă, Philippe realizează că totul s-a destrămat din cauza lui. În el se revoltă acel „instinct de conservare a fericirii", dar este prea tîrziu, deoarece momentul concesiilor pe care ar fi trebuit să le facă pentru a-și păstra dragostea a trecut. În fața devotamentului și dragostei care îi unește pe părinții lui, eroul trăiește mai intens sentimentul de frustrație al acestei fericiri conjugale și resimte odată mai mult „păcatul" pe care l-a comis față de sine, și de Odile, încăpățînîndu-se s-o viseze în loc s-o accepte. Loial și prob, Philippe dorește sincer ca Odile să fie fericită alături de François și, înfrînt, se hotărăște să divorțeze. Partea a doua a romanului — confesiunea Isabellei de Cheverny începe, ca și prima, cu povestea copilăriei și adolescenței eroinei. Isabelle este o antibovarică. Crescută de părinți severi și prudenți, a avut o copilărie searbădă, chinuită de complexe de inferioritate — mama ei îi repeta într-una că e urîtă și proastă, înțelegînd să o călească astfel pentru viață. Această viață constrînsă a trezit de timpuriu în Isabelle dorința arzătoare de a se dărui, nu pentru a se remarca, ci pentru a-și descărca preaplinul de afecțiune pe care-l purta, nefolosit, în suflet. În multe privințe — temperamental, prin educație, prin naștere — Isabelle este foarte asemănătoare clanului Marcenat; ea se va înțelege bine cu mama lui Philippe, cu care Odile nu se împăcase niciodată. Și de aceea va juca, în căsnicia cu Philippe, rolul pe care acesta l-a jucat în căsnicia cu Odile.

Isabelle pleacă pe front ca infirmieră și devine mîna dreaptă a verișoarei lui Philippe, Renée Marcenat, femeie independentă și dăruită cu totul meseriei. Astfel ajunge să-l cunoască pe Philippe, de care se îndrăgostește și cu care în curînd se căsătorește. Povestea acestei a doua căsnicii a lui Philippe, relatată de Isabelle, relevă un nou personaj: un Philippe însemnat de „climatul" creat de Odile, de gusturile și înclinațiile ei, un Philippe din cauza

căruia intransigenta, dreapta și grava Isabelle suferă. Faptele se repetă aidoma: Philippe cel sever, puternic și absolut, pe care-l visase și-l iubise Isabelle, se dovedește a fi un om slab, muncit de gînduri, bîntuit încă de fantoma Odilei — care, nefericită în cea de-a doua căsătorie, își pusese singură capăt zilelor —, cu toane și preocupări uneori frivole. Philippe, la rîndul lui, este uimit să regăsească în Isabelle lipsa de indulgență, exclusivismul care fuseseră odinioară ale sale. Episodul bîlciului, care revine în ambele părți, este deosebit de semnificativ. Întorcîndu-se de la acest bîlci unde, ca odinioară Odile, uitase de sine și se jucase ca un copil fericit, în timp ce Isabelle, sumbră și crispată, îl privise cu tristețea și lipsa de înțelegere cu care o privise el, atunci, pe Odile — Philippe notează în jurnalul lui: *„După cum într-o casă părăsită de acei care au construit-o și au înfrumusețat-o și pe care au vîndut-o apoi altor proprietari, parfumul și chiar felul de a gîndi al primilor ei stăpîni lasă urme puternice, tot astfel, impregnat din cap pînă în picioare de Odile, mă arătam în lume cu un suflet care nu mai era în întregime al meu. Adevăratele mele gusturi, neliniștea familiei Marcenat, le puteam găsi acum mai curînd la Isabelle, și mi se părea ciudat cînd mă gîndeam că în seara aceea dezaprobasem asprimea și dezgustul ei pentru plăceri, care îmi fuseseră proprii caracterului meu și pe care o altă femeie mi le alungase din suflet.“*

Dar Isabelle, spre deosebire de Odile, are vocația fericirii conjugale. Dornică să-l înțeleagă, să și-l însușească pe Philippe, să-și modeleze personalitatea după a lui, ea va avea răbdarea și înțelepciunea pe care nu a avut-o Philippe față de Odile, să-l accepte așa cum este. Începînd cu adoptarea gusturilor lui Philippe, a viziunii lui despre oameni — Isabelle numește această lentă „educare“ a gîndurilor și gusturilor ei „a traduce în Philippe“, „a gîndi în Philippe“ — și terminînd cu suferința îndurată cu

răbdare de a-și vedea soțul, sătul de scenele conjugale și de intransigența iubirii ei, atras de o altă femeie, Isabelle face tot ce îi este posibil pentru a-și păstra fericirea. Nașterea unui copil, o călătorie a lui Philippe în Statele Unite, o ajută să treacă criza și Philippe o regăsește pacificată și înțelegătoare. Finalul romanului nu este de fapt moartea accidentală a lui Philippe — ci potolirea furtunii, orizontul deschis spre o fericire conjugală în sfîrșit atinsă. *„Așa cum cea mai perfectă dragoste, dacă o descompunem în momentele ei componente, apare formată din nenumărate conflicte mărunte, întotdeauna rezolvate prin credință — tot astfel fericirea, dacă este analizată pînă în cele mai mici amănunte, se dovedește a fi o sumă de lupte și frămîntări, întotdeauna salvată prin speranță"*, spune Maurois în *Sentimente și obiceiuri*. *„Marea izbîndă pe care am repurtat-o asupra mea însămi este că (...) am ales partea credinței, cea mai apropiată de firea mea (...)"* va spune Isabelle în finalul romanului. *„De un an încoace lucrul cel mai important pe care l-am înțeles e că dacă iubim cu adevărat nu trebuie să dăm prea mare importanță faptelor acelora pe care îi iubim. Avem nevoie de ei, ei sînt singurii care ne ajută să trăim într-o anumită «atmosferă» (prietena ta, Hélène spune «climat», și cuvîntul e foarte potrivit) de care nu ne putem lipsi."*

În fond, fără această schemă puțin rigidă a destinului eroilor, fără dorința autorului — care se simte permanent în subtext — de a dovedi o teză, *Climate* ar fi un roman al eternei curse a iubirii în sens unic. Personajele lui Maurois, îngrădite de propriile lor prototipuri, de universul romanesc strict delimitat, se dezvoltă în sensul tezei autorului lor, „înțelepțite" de lecția pe care o predau, fără a lăsa loc unui joc al hazardului, în ultimă instanță, al creației.

Singurul personaj care scapă într-o anumită măsură fatalității acestei logici romanești este Odile — tocmai pentru că ea este creată ca un personaj de mister necesar, care derutează optica romancierului ca și pe cea a partenerului ei. Odile trăiește o viață proprie, revelînd, ca personaj literar, o personalitate puternică. Prezența ei tulbură drumul definit al intrigii, îi conferă o oarecare poezie. Învăluită de mister, captivantă prin frumusețea ei fragilă care transpare fără a fi niciodată descrisă explicit, Odile, personaj negat de autor, este, de fapt, din punct de vedere literar, cel mai viabil. Ea trăiește prin reflex, ca într-o oglindă puțin ștearsă care deformează mișcările și trăsăturile, dîndu-le o stranie transparență. Frivolă și copilăroasă, Odile este în același timp — lucru inexplicabil pentru Philippe — tristă și fatalistă ; citește romane sentimentale și ascultă, cu o neobișnuită înțelegere și sensibilitate, muzică de Bach ; se joacă de-a femeia măritată, de-a cocheta și se gîndește permanent la moarte. În feeria puțin factice a decorului florentin, ea îi vorbește lui Philippe despre vise ciudate, despre o prevestire astrologică care o condamnă. Odile e o prezență impalpabilă și suverană, care rămîne multă vreme în memoria cititorului.

Fin conturat, Philippe este într-o măsură prea mare Maurois el însuși pentru ca viabilitatea lui de personaj romanesc să nu fie știrbită. Iar Isabelle, ființă complexă, este în roman ceea ce se numește un personaj-idee — existența îi este justificată numai de ilustrarea unei teze.

Înainte de toate, romanul *Climate* este un simptom limpede pentru definirea atît a epocii în care a fost scris cît și a personalității de romancier a lui Maurois.

Cititorul de azi regăsește cu plăcere în paginile lui stilul limpede, tonul ponderat, de conversație mondenă, acoperind subtila analiză psihologică, al eseistului Maurois,

predilecţia pentru frazele sentenţioase, pentru maxime, a discipolului lui Alain, umorul uşor învăluit al autorului *Tăcerilor colonelului Bramble*, un simţ acut al nuanţelor care este cel al moralistului Maurois.

Unitară şi indivizibilă, personalitatea complexă şi nuanţată a lui André Maurois transpare în acest roman definitoriu pentru activitatea lui de romancier.

IRINA BĂDESCU

TABEL CRONOLOGIC

1885 La 26 iulie se naşte la Elbeuf (Normandia) Emile Herzog, fiul industriaşului Ernest Herzog, patron al unei uzine textile. Tatăl, de origine alsaciană, îşi transportase în 1871 uzina de la Bischwiller (Alsacia) la Elbeuf, în urma cedării Alsaciei după victoria Prusiei asupra Franţei.

Emile Herzog urmează cursurile colegiului din Elbeuf, apoi trece la liceul din Rouen unde are loc evenimentul capital pentru formaţia sa ulterioară, întîlnirea cu profesorul de filozofie Emile Chartier care semna deja în ziarul *Dépêche de Rouen* cu pseudonimul Alain. Tînărul Emile Herzog face studii strălucite ; sub îndrumarea maestrului său îi descoperă pe clasici, este de mai multe ori laureat al Concursului general, dar succesele intelectuale îl încîntă mai puţin decît faptul de a obţine medalia pe care ministrul Războiului o acorda anual celui mai bun elev la educaţie fizică din liceu — şi pe care viitorul romancier o cucereşte după un antrenament încăpăţînat, dovadă de voinţă şi energie, luptă dîrză împotriva complexului de infe-

rioritate fizică ce-i stînjenise copilăria (suferind de o deviaţie a coloanei vertebrale, fusese un timp obligat să poarte un corset). Luîndu-şi bacalaureatul cu elogii, Emile Herzog îşi continuă studiile la Caen; urmează facultatea de filozofie pe care o absolvă cu o teză asupra raţionamentului matematic.

1903 Îşi face serviciul militar, apoi revine la Elbeuf unde, timp de aproape zece ani, conduce alături de tatăl său uzina de textile a familiei, fără a-şi întrerupe însă lecturile şi preocupările literare.

1912 Se căsătoreşte cu o tînără de origine poloneză, Janine Szymkiewicz, pe care o cunoscuse la Geneva.

1914 La izbucnirea războiului, Emile Herzog este mobilizat ca agent de legătură al unei baze britanice pe teritoriul francez, apoi afectat ca interpret pe lîngă divizia a 9-a scoţiană din Flandra. În această perioadă scrie *Les silences du colonel Bramble (Tăcerile colonelului Bramble)*, volum publicat în 1918 la Grasset şi semnat cu pseudonimul André Maurois.

1919 Proaspăt promovat romancier, André Maurois se depărtează tot mai mult de lumea „disonantă“ a industriei, dedicîndu-se tot mai intens preocupărilor literare.
Publică în acest an un roman fără prea mare ecou *Ni ange, ni bête (Nici înger, nici bestie).* În 1922 şi anii următori, cunoaşte pe André

Gide, Jean Schlumberger, Ed. Jaloux, Roger Marin du Gard, cu ocazia decadelor literare organizate de Paul Desjardins în fosta abaţie cisterciană de la Pontigny. Se împrieteneşte cu criticul Charles du Bos a cărui influenţă vine să echilibreze cartezianismul extremist al discipolului lui Alain. În acelaşi an, Maurois publică *Les discours du docteur O' Grady (Opiniile doctorului O'Grady)*.

1923 Apare *Ariel ou La vie de Shelley (Ariel sau viaţa lui Shelley)*. Maurois părăseşte definitiv conducerea uzinei şi se consacră literelor.

1924 Apare *Dialogues sur le commandement (Dialoguri despre conducere)*. André Maurois îl cunoaşte pe Paul Valéry. Moartea fulgerătoare a soţiei sale îl lasă profund descumpănit — şi numai preocupările literare îl ajută să treacă peste această criză.

1926 Apar, pe rînd, romanul *Bernard Quesnay* şi nuvela *Méipe ou La Délivrance (Méipe sau Descătuşarea)* — aceasta din urmă reeditată în 1929 împreună cu *Les derniers jours de Pompéi (Ultimele zile ale oraşului Pompei)* sub titlul *Les mondes imaginaires (Lumi imaginare)*. În acelaşi an, Maurois se căsătoreşte cu Simone de Caillavet. Începînd din această epocă, viaţa lui — cu excepţia perioadei războiului — se confundă cu opera.

1927 Apare *La vie de Disraëli (Viaţa lui Disraëli)*, nuvele, *Le Chapitre suivant (Capitolul următor)*, un eseu despre Dickens, *Etudes an-*

glaises (Studii engleze), Petite histoire de l'espèce humaine (Scurtă istorie a speciei umane) etc. Maurois începe să întreprindă o serie de turnee de conferințe în Franța și peste hotare, să țină cursuri, în special în Anglia și Statele Unite.

1928 Apare romanul *Climats (Climate)* care cunoaște un imens succes de librărie. Maurois mai publică *Voyage au pays des Articoles (Călătorie în țara Articolilor)*, eseurile *Contact, Aspects de la biographie (Aspecte ale biografiei)*, povestirea *Le pays des trente-six mille volontés (Țara unde-ți-faci-toate-chefurile)*.

1929 Seria eseurilor continuă cu *Le côté de Chelsea (În direcția Chelsea), Fragment d'un journal de vacances (Fragment dintr-un jurnal de vacanță)*. În cadrul unui turneu de conferințe, Maurois vizitează România.

1930 Apar biografia lui Byron și eseul *Despre relativism.*

1931 Se publică biografiile lui Lyautey și Turgheniev, eseurile *L'Amérique inattendue (America neașteptată), Sur le vif (Pe viu* — despre expoziția colonială de la Paris), nuvela pseudoștiințifică *Le peseur d'âmes (Cîntăritorul de suflete)*.

1932 Maurois publică un nou roman *Le cercle de famille (Cercul familial)*, povestirea *L'Anglaise et d'autres femmes (Englezoaica și alte femei)*.

1933 Apar biografia lui Voltaire, eseurile *Mes songes que voici (Iată visurile mele), Introduction à la méthode de Paul Valéry (Introducere la metoda lui Paul Valéry), Chantiers américains (Șantiere americane).*

1934 Se publică romanul *L'instinct du bonheur (Instinctul fericirii)* și volumul de conferințe *Sentiments et coutumes (Sentimente și obiceiuri).*

1935 În atmosfera internațională încordată, Maurois își continuă cărăușia culturală, conferințele și cursurile. Apar volumul de studii *Magiciens et logiciens (Vrăjitori și logicieni)* și volumul de povestiri *Premiers contes (Primele povestiri).*

1937 Se publică *La machine à lire les penseés (Mașina de citit gîndurile)* și studiul *Edouard VII et son temps (Eduard al VII-lea și epoca lui).*

1938 André Maurois este ales membru al Academiei franceze în locul lui René Doumic. Publică biografia lui Châteaubriand. La izbucnirea războiului se angajează imediat.

1939—1940 Este perioada *„la drôle de guerre"* Maurois este mai întîi detașat pe lîngă cartierul general britanic al generalului Gort. Romancierul străbate cantonamentele încercînd să strîngă legăturile între aliați, să se opună propagandei naziste anti-engleze. Publică eseurile *Un art de vivre (Arta de a trăi), Etats-Unis 1939 (Statele-Unite în 1939), Les origines de la guerre de 1939 (Origina războiului*

din 1939) şi discursul său de primire la Academie.

1940—1943 Franţa este ocupată de nazişti. Maurois, silit de persecuţii să se expatrieze în Statele Unite, vorbeşte la posturile de radio, ţine cursuri în Universităţile americane, conferinţe. Împreună cu compozitorul Darius Milhaud şi pictorul Fernard Léger întemeiază la Oakland (California) o „Casă franceză" unde se predau respectiv literatură franceză, muzică şi pictură. Editura „Maison française de New-York" îi editează eseurile : *Tragedie en France (Tragedia din Franţa), Etudes littéraires (Studii literare), Espoirs et souvenirs (Speranţe şi amintiri),* volumul de nuvele *Toujours l'inattendu arrive (Neaşteptatul se întîmplă întotdeauna)* şi o *Istorie a Statelor Unite* (reeditată în Franţa în 1947).

1943 Maurois se înrolează în armata franceză de eliberare şi pleacă în nordul Africei. Ia parte la operaţiunile din Corsica apoi, la ordinul lui Guiraud, revine în Statele Unite unde reia, pe lîngă americani, rolul de agent de legătură pe care-l avusese în primul război mondial, pe lîngă englezi. Ţine un curs de literatură franceză la Universitatea din Kansas-City.

1946 Romancierul se reîntoarce în patrie unde îşi găseşte casa devastată de Gestapo. Apar, editate fie în Statele Unite (de „Maison française de New York") fie la Paris, eseurile *Sept visages de l'amour (Şapte chipuri ale iubirii), Etudes américaines (Studii ameri-*

cane), Journal Etats-Unis 1946 (Jurnal Statele Unite 1946), romanul (reeditat în Franța, apărut la New-York în 1945) *Terre promise (Pămîntul făgăduinței)* și trei biografii americane adaptate pentru copii : *Washington, Franklin, Eisenhower.*

1947 Maurois își reia activitatea de conferențiar și profesor, de mesager al culturii. Apar o *Istorie a Franței*, eseurile *Conseils à un jeune français partant pour les Etats-Unis (Sfaturi pentru un tînăr francez care călătorește în Statele Unite), Quand la France s'enrichissait (Pe cînd Franța se îmbogățea), Retour en France (Întoarcerea în Franța)*, volumul de povestiri *Les mondes impossibles (Lumi imposibile).*

1948 Maurois publică jurnalele de călătorie din Elveția și America Latină, alte eseuri și primul volum din *Memoriile* sale (reeditat în 1951).

1949 Apar *À la recherche de Marcel Proust (În căutarea lui Marcel Proust)* și eseul Despre Alain.

1950 Eseurile *Nouveaux discours du docteur O'Grady (Alte opinii ale doctorului O'Grady), L'amour en exil (Dragostea în surghiun).*

1951 *Ce que je crois (Ceea ce cred eu)*, volumul de eseuri și conferințe *Cours de bonheur conjugal (Curs de fericire conjugală)* și romanul *Le dîner sous les marronniers (Cina sub castani).*

1952 Maurois publică *Lélia ou la Vie de George Sand (Lélia sau Viața lui George Sand)* și studiile *Destins exemplaires (Destine exemplare).*

1954 Apare, în seria marilor biografii, *Olympio ou la Vie de Victor Hugo (Olympio sau Viața lui Victor Hugo)* și eseurile critice *De la Bruyère à Proust.*

1955 Eseul critic *Elisabeth et Robert Browning.*

1956—1957 Maurois publică succesiv studiul biografic despre cei trei Dumas și eseurile *Lettres à l'Inconnue (Scrisori către o necunoscută), Lecture, mon doux plaisir (Lectură, dulce desfătare).*

1959 Apare biografia lui Alexander Fleming — tradusă în românește în 1965.

1959—1966 În apartamentul său de la Neuilly sau în casa din Périgord, Maurois lucrează la biografia lui Balzac *(Promethée ou la Vie de Balzac)* care apare în 1965, la studii literare consacrate autorilor francezi moderni și clasici (volumul *De Proust à Camus,* 1963, *De La Bruyère à Proust, 1964, De Gide à Sartre,* 1965). Activitatea sa de conferențiar, de cărăuș cultural, e mai puțin intensă, dar mai reprezentativă. În 1966 chiar, a făcut parte din Juriul Festivalului cinematografic de la Cannes.

I. B.

SIMONE1

Sîntem totdeauna în căutarea eternului în altă parte decît aici ; totdeauna ne îndreptăm ochii minţii spre alte lucruri decît spre situaţia prezentă, spre aparenţa prezentă ; sau, mai ales, sîntem în aşteptarea morţii ca şi cum n-am muri şi reînvia în fiecare clipă. În fiecare clipă ni se oferă o viaţă nouă. Astăzi, acuma, îndată e singurul lucru ce ne stă la îndemînă.

ALAIN

Partea întîi

ODILE

PARTEA ÎNTÎI

PHILIPPE MARCENAT CĂTRE ISABELLE DE CHEVERNY

I

Plecarea mea neașteptată te-a surprins, desigur. Îți cer scuze, dar n-o regret. Nu știu dacă și dumneata auzi acel uragan de muzică interioară care, întocmai ca vîlvătăile lui Tristan, s-a stîrnit în mine acum cîteva zile. Ah ! cum aș vrea să mă las pradă chinurilor care, nu mai departe decît ieri, cînd te-am zărit în pădure, în rochia albă, m-au îmboldit spre dumneata.

Dar, Isabelle, mi-e frică de dragoste, mi-e frică de mine însumi. Nu știu ce-ai putut afla de la Renée, sau de la altcineva, despre viața mea. Am mai vorbit și noi uneori despre mine, dar nu ți-am spus adevărul. Farmecul persoanelor întîlnite întîia oară îți insuflă speranța că te-ai putea schimba pentru ele, negînd un trecut pe care l-ai fi vrut mai fericit. Prietenia noastră nu se mai află în faza confidențelor măgulitoare. Bărbații își dezvăluie sufletul pe zone succesive, bine apărate, așa cum femeile își dezvăluie corpul. Am aruncat în luptă, una după alta, trupele mele cele mai se-

crete. Adevăratele mele amintiri, silite să stea în reduta lor, vor să se arate, să iasă la lumina zilei.

Iată-mă acum departe de dumneata, chiar în camera în care mi-am petrecut copilăria. Pe perete e prinsă o etajeră încărcată cu cărţi, pe care mama, de mai bine de douăzeci de ani, le păstrează pentru „cel mai mare dintre nepoţii mei“, cum zice ea. Voi avea oare copii ? După cotorul lat şi roşu, pătat de cerneală, recunosc vechiul meu dicţionar grec ; cărţile cu legătura aurită sînt premiile mele. Aş vrea să-ţi spun totul despre mine, Isabelle, începînd de pe vremea cînd eram un băieţel tandru pînă cînd am devenit adolescentul cinic, şi apoi bărbatul nefericit, rănit de viaţă. Aş vrea să-ţi spun totul, aşa cum a fost, cu simplitate, cu umilinţă. S-ar putea ca, după ce-mi voi termina istorisirea, să nu am curajul să ţi-o arăt. Cu atît mai rău. Pentru mine însumi nu-i de prisos să fac bilanţul întregii mele vieţi.

Îţi aminteşti că într-o seară, cînd ne-am întors de la Saint-Germain, ţi-am descris Gandumas-ul ? E un ţinut frumos şi trist. Un şuvoi de apă străbate terenul de lîngă uzinele noastre, aşezate în fundul unei trecători destul de sălbatice. Casa noastră, un mic castel din secolul al XII-lea, cum se găsesc multe în Limousin, domină un bărăgan plin de bălării. Cînd eram foarte tînăr, încercam un sentiment de mîndrie ştiind că sînt un Marcenat şi că familia noastră e stăpînă peste acele meleaguri. Din micuţa fabrică de hîrtie, pe care bu-

nicul din partea mamei o considerase un simplu laborator, tata a făcut o vastă uzină. El a răscumpărat moşioarele de acolo şi a transformat Gandumas-ul — care pînă atunci zăcuse aproape în paragină — într-un domeniu model. În copilăria mea am văzut ridicîndu-se mereu alte construcţii, printre care şi marele hangar pentru pastă de hîrtie, aşezat de-a lungul şuvoiului.

Familia mamei mele era din Limousin. Străbunicul meu, morar, a cumpărat castelul din Gandumas, după ce fusese scos în vînzare ca bun naţional. Tatăl meu, inginer loren, n-a locuit în ţinutul acesta decît după ce s-a căsătorit. L-a adus acolo şi pe unul din fraţii săi, pe unchiul Pierre, care locuise pînă atunci în Chardeuil, satul vecin. Duminicile, cînd nu ploua, cele două familii ale noastre îşi dădeau întîlnire la eleşteiele din Saint-Yrieix. Ne duceam acolo cu trăsura. Eu stăteam în faţa părinţilor, pe o strapontină strîmtă şi tare. Trapul monoton al calului mă adormea ; ca să mă distrez, urmăream cum i se frînge umbra pe zidurile caselor din sat sau pe taluzurile drumurilor, cum o lua înainte, ne depăşea, apoi, la o cotitură apărea iar, îndărătul nostru. Din cînd în cînd, un miros de baligă — care a rămas în mintea mea, asociat ideii de duminică întocmai ca şi dangătul clopotelor, — ne învăluia ca un nor, şi nişte muşte mari îşi făceau loc de popas pe mine. Mai mult decît orice pe lume, nu puteam suferi povîrnişurile, deoarece calul o lua atunci la pas şi trăsura urca cu

o insuportabilă încetineală, în timp ce bătrînul birjar Thomasson plesnea din limbă și din bici.

La han îl găseam pe unchiul Pierre cu soția, și pe vară-mea Renée, unica lor fiică. Mama ne dădea tartine cu unt, și tata ne spunea: „Duceți-vă la joacă!“ Renée și cu mine ne plimbam sub umbra copacilor sau pe marginea eleșteielor și strîngeam, fiecare pentru sine, conuri de pin sau castane. La întoarcere, Renée se urca în trăsură cu noi, și birjarul dădea drumul la scăunelul mobil ca să aibă pe ce sta. Pe drum părinții mei nu scoteau un cuvînt.

Orice discuție se poticnea la un moment dat din cauza tatei care era de o pudoare fără margini și suferea parcă atunci cînd auzea pe cineva exprimîndu-și un sentiment de față cu lumea. La masă, dacă mama spunea ceva în legătură cu educația noastră, cu uzina, cu unchii noștri sau cu mătușa Cora, care locuia la Paris, tata îi făcea un semn neliniștit cu mîna arătîndu-l pe servitorul care, în clipa aceea, schimba farfuriile. Și ea tăcea. Încă din fragedă tinerețe am observat că tata sau unchiul, cînd aveau să-și facă imputări unul altuia, își puneau nevestele să le transmită — și cu cîte precauțiuni ciudate! Și tot din fragedă tinerețe am aflat că tatei îi era groază de sinceritate. În familia noastră se știa că toate sentimentele convenționale sînt adevărate, că întotdeauna părinții

își iubesc copiii, copiii pe părinți, bărbații soțiile. Familia Marcenat dorea ca lumea să fie ca un paradis terestru, un paradis decent, și asta, pare-mi-se, mai mult din candoare decît din ipocrizie.

II

Pajiștea înflorită din Gandumas. Mai la vale, în cîmpie, se vede satul învăluit într-o ceață care tremură în căldura văzduhului. Un băiețel, stînd pînă la jumătate într-o groapă săpată lîngă o movilă de nisip, pîndește, în imensul peisaj înconjurător, sosirea unui dușman nevăzut.

Jocul acesta era inspirat din lectura cărții mele favorite *Război de fortăreață* de Danrit. În groapa mea de trăgător, făceam pe soldatul Mitour, din compania a II-a, și apăram fortul Liouville, comandat de un bătrîn colonel pentru care mi-aș fi dat bucuros și viața. Îți cer iertare că notez aceste impresii din copilărie, dar găsesc în ele cea dintîi manifestare a nevoii mele de devotare pătimașă, unul din factorii predominanți ai caracterului meu, deși ulterior a fost consacrată unor scopuri cu totul diferite.

De atunci, ori de cîte ori stau să analizez acest colțișor imperceptibil din sufletul copilului ce-am

fost și care se mai poate sesiza încă, recunosc că în dorința de sacrificiu era și puțină senzualitate.

De altfel, am schimbat foarte repede jocul. Într-o altă carte, care mi-a fost dăruită de Anul nou, și care purta titlul : *Micii soldați ruși,* am citit povestea unui grup de liceeni, care au hotărît să alcătuiască o armată și au ales ca regină o studentă. Regina se numea Ania Sokolov. *„Era o tînără deosebit de frumoasă, zveltă, elegantă, îndemînatică.“* Adoram jurămîntul soldaților depus în fața reginei, toate treburile pe care le făceau ca să-i intre în voie și surîsul cu care ea îi recompensa. Nu știu de ce povestirea aceasta îmi făcea atîta plăcere, dar adevărul este că mi-era dragă, și grație acestei povestiri s-a născut, desigur, în mintea mea imaginea femeii, pe care ți-am descris-o de atîtea ori. Mă văd mergînd alături de ea pe pajiștea din Gandumas ; cu o voce gravă rostește cuvinte triste și frumoase. Nu știu în ce clipă anume i-am dat numele de Amazoana, dar știu că din totdeauna plăcerea pe care o resimțeam ascultînd-o era amestecată cu ideea de cutezanță, de primejdie. Mă bucuram, de asemenea, foarte mult cînd citeam împreună cu mama povestea lui Lancelot du Lac [1] și cea a lui Don Quijote. Nu puteam să cred că Dulcineea era urîtă, și de aceea, ca să mi-o pot imagina

[1] *Lancelot du Lac,* unul dintre cavalerii Mesei rotunde, a cărui legendă face parte din ciclul romanelor medievale engleze intitulat : *Artur și cavalerii mesei rotunde.*

așa cum doream eu, am smuls din carte ilustrația în care figura.

Cu toate că vara mea Renée era cu doi ani mai mică decît mine, mi-a fost multă vreme colegă de școală. Apoi, cînd am împlinit treisprezece ani, tata m-a dat la liceul Gay-Lussac din Limoges. Am locuit la unul din verii noștri și nu veneam acasă decît duminica. Îmi plăcea mult viața de liceu. Moștenisem de la tata gustul pentru studiu, pentru lectură ; eram un elev bun. Orgoliul și timiditatea, inevitabile în familia Marcenat, ca și strălucirea ochilor sau arcuirea sprîncenelor începeau să se afirme și la mine. Numai gîndul la regină, căreia îi rămăsesem credincios, îmi mai ținea în cumpănă orgoliul. Seara, înainte de a adormi, îmi povesteam eu însumi istorioare ale căror eroină era Amazoana mea.

Avea un nume acum : o chema Elena, fiindcă o îndrăgisem pe Elena lui Homer ; răspunzător pentru această aventură era profesorul meu de liceu, domnul Bailly.

De ce unele imagini ne rămîn tot atît de clare în minte ca în momentul cînd le-am sesizat, iar altele, în aparență mai importante, se estompează, apoi se șterg repede ? În clipa aceasta, pe un ecran interior, minunat de clar, îl proiectez pe domnul Bailly intrînd în clasă cu pasul său tîrșit ; într-o zi cînd urma să facem o compunere la franceză, iată-l atîrnîndu-și în cuier larga sa manta de păstor, fără mîneci, și spunîndu-ne : „Am găsit un subiect fru-

mos pentru voi : *Palinodia lui Stesihor* [1]". Da, îl mai văd şi acum în faţa ochilor pe domnul Bailly. Poartă o mustaţă deasă, părul tuns perie ; pe obrazul lui, pasiunile, nefericite desigur, au lăsat urme adînci. Scoate din servietă o hîrtie şi dictează : „Poetul Stesihor, după ce-a blestemat-o în versurile sale pe Elena, din cauza nenorocirilor pe care le-a atras asupra grecilor, e pedepsit de Venus cu orbirea ; dîndu-şi seama de greşeala comisă, compune o palinodie în care-şi exprimă regretul că a hulit frumuseţea".

Ah ! Cît mi-ar plăcea să recitesc cele opt pagini scrise de mine în dimineaţa aceea ! Niciodată n-am mai găsit de atunci acea perfectă legătură între cuvintele scrise şi viaţa profundă, niciodată, poate doar în cele cîteva scrisori pe care le-am adresat Odilei sau în scrisoarea de acum opt zile destinată dumitale şi pe care nu ţi-am mai trimis-o. Tema sacrificiului închinat frumuseţii trezea în mine rezonanţe atît de adînci, încît, cu toată frageda mea tinereţe, m-am simţit cuprins de spaimă şi, timp de două ore, am muncit cu o strădanie aproape dureroasă, ca şi cum aş fi presimţit cît de multe pricini voi avea, în cursul grelei mele vieţi pămînteşti, să scriu eu însumi o palinodie a lui Stesihor.

Dar ţi-ai face o idee falsă despre sufletul unui licean de cincisprezece ani, dacă nu ţi-aş spune că exaltarea a rămas în sinea mea, bine ascunsă. Cînd

[1] Poet liric grec care a trăit aproximativ între anii 640—550 î.e.n.

discutam cu camarazii mei despre femei și despre dragoste, eram plin de cinism. Unii prieteni vorbeau de experiențele lor, dînd detalii tehnice și grosolane. O întrupasem pe Elena într-o femeie din Limoges, prietenă a verilor la care locuiam. O chema Denise Aubry, era drăguță și trecea drept ușuratică. Atunci cînd se spunea în fața mea că are amanți, mă gîndeam la Don Quijote, la Lancelot și aș fi vrut să mă năpustesc cu lancea asupra calomniatorilor.

În zilele cînd doamna Aubry era poftită la cină, mă cuprindea o fericire nebună, amestecată cu teamă. Și mi se părea că tot ce spuneam, ea fiind de față, era absurd. Îl detestam pe soțul ei, un fabricant de porțelanuri, blajin și inofensiv. Cînd mă întorceam de la școală, speram într-una s-o întîlnesc pe stradă. Observasem că, spre ora prînzului, se ducea adesea să cumpere flori sau prăjituri în strada Porte-Tourny, în fața catedralei. Aranjam deci lucrurile în așa fel încît la ora aceea să mă găsesc pe trotuar, între florar și plăcintar. De cîteva ori, obținîndu-i permisiunea, am însoțit-o pînă la ușa casei, cu ghiozdanul meu de licean sub braț.

Vara o vedeam mai des, la tenis. Într-o seară — era o vreme frumoasă — cîteva tinere perechi hotărîseră să ia masa acolo. Doamna Aubry, care știa că o iubesc, m-a rugat să rămîn și eu. Cîtă veselie a fost la masă... Se înnopta, eu stăteam lungit pe iarbă, la picioarele Denisei ; mîna mea i-a

atins glezna și i-a cuprins-o binișor, fără ca ea să protesteze. În spatele nostru, niște flori de broștean împrăștiau un parfum atît de puternic încît îl mai simt și acum. Printre crengi se zăreau stelele. Am trăit clipe de fericire deplină.

După ce s-a întunecat de-a binelea, m-am tîrît mai aproape de Denise și l-am ghicit acolo pe tînărul acela de douăzeci și șapte de ani, avocatul din Limoges, cunoscut prin inteligența lui, și am auzit, fără să vreau, tot ce-și spuneau în șoaptă. El i-a dat întîlnire la Paris, indicîndu-i o adresă ; ea a murmurat : „Taci !" dar am înțeles că se va duce. N-am renunțat la glezna pe care ea, în toiul fericirii, o lăsa cu indiferență la dispoziția mea, dar am simțit o rană în inimă și m-a cuprins subit un aprig dispreț față de femei.

În clipa de față, se află pe masa mea caietelul de licean, în care îmi notam cărțile citite. Văd : 26 iunie, D., inițială înconjurată de un cerculeț. Mai jos, o frază copiată din Barrès [1] : „*Nu trebuie să facem mare caz de femei, doar să ne emoționăm cînd le privim și apoi să ne admirăm că am resimțit un sentiment plăcut numai pentru atîta lucru*".

Toată vara aceea am făcut curte unor fete tinere. Am aflat în felul acesta că pe aleele întunecoase, le puteai lua de talie, le puteai săruta, puteai să te

[1] Vezi nota de la pag. 18.

joci cu trupul lor. Episodul cu Denise Aubry părea să mă fi lecuit de romantism. Îmi făcusem din libertinaj o metodă, care reușea cu o certitudine ce mă umplea de mîndrie și disperare.

III

În anul următor, tatăl meu, de multă vreme consilier general, a fost numit senator al departamentului Haute-Vienne. Modul nostru de viață s-a schimbat. Am terminat filozofia la un liceu din Paris. Gandumas-ul nu mai reprezenta pentru noi decît o reședință de vară. Rămăsese stabilit că-mi voi pregăti licența în drept și că serviciul militar îl voi face înainte de a-mi alege o carieră.

În vacanță am întîlnit-o din nou pe doamna Aubry care venise cu verii mei la Limoges ; după cît am înțeles, ea îi rugase s-o însoțească. M-am oferit să-i arăt parcul și am încercat o mare plăcere cînd am condus-o spre pavilionul, căruia îi spuneam „observatorul meu", și în care îmi petrecusem deseori cîte o duminică întreagă — pe vremea cînd o iubeam — într-o vagă reverie. Ea a admirat lunga trecătoare împădurită, în fundul căreia se zăreau bolovani învăluiți în spumă și fumul ușor al uzinei. Cînd s-a ridicat și s-a aplecat

ca să vadă mai bine, în depărtare, forfota muncitorilor, i-am pus o mînă pe umăr. A zîmbit. Cînd am încercat s-o sărut, m-a dat ușurel la o parte, dar fără prea mare asprime. I-am spus că în octombrie mă voi întoarce la Paris, că voi avea un mic apartament pe malul stîng al Senei și că am s-o aștept acolo. „Nu știu, a murmurat ea, e greu."

În carnetul meu din iarna 1906—1907, găsesc însemnate numeroasele întîlniri cu D. Denise Aubry m-a decepționat. N-aveam dreptate. Era o femeie drăguță, dar voiam, nu știu de ce, să găsesc în ea o camaradă de studii și în același timp o amantă. Venea la Paris să mă vadă, să-și încerce rochiile, pălăriile. Asta îmi provoca un mare dispreț. Tot timpul eram în mijlocul cărților și nu puteam înțelege să fie cineva altfel decît mine. M-a rugat să-i împrumut Gide, Barrès, Claudel[1] despre care îi vorbisem atîta ; ceea ce mi-a spus apoi, după ce i-a citit, m-a indignat. Avea un trup bine făcut ; de cum se întorcea la Limoges, o doream ca un nebun. Dar după ce-mi petreceam vreo două ore cu ea, voiam să mor, să dispar sau să stau de vorbă cu un prieten, cu un bărbat.

---

[1] Scriitori francezi de mare prestigiu ; *André Gide* (1869—1951), laureat al premiului Nobel, a fost unul dintre maeștrii literaturii franceze contemporane ; *Maurice Barrès* (1862—1923), scriitor și om politic francez, s-a afirmat ca un stilist pasionat și rafinat ; *Paul Claudel* (1868—1955), diplomat și scriitor, și-a desfășurat în creațiile sale lirismul accentuat, deși uneori cam obscur.

Camarazii mei favoriţi erau André Halff, un tînăr evreu inteligent, puţin cam bănuitor, cu care făcusem cunoştinţă la Facultatea de drept, şi Bertrand de Jussac, unul din camarazii mei de la Limoges care intrase la Saint-Cyr şi venea să-şi petreacă duminicile la noi, la Paris. Cînd eram împreună cu Halff sau Bertrand, coboram parcă într-un strat mai profund de sinceritate din sufletul meu. La suprafaţă era Philippe al părinţilor mei, un ins simplu, alcătuit din cîteva convenţii gen Marcenat şi din unele slabe împotriviri, apoi venea Philippe al lui Denise Aubry, senzual, cu accese de tandreţă, brutal prin reacţie, apoi Philippe al lui Bertrand, curajos, sentimental, apoi acela al lui Halff, precis şi dur, şi ştiam foarte bine că dedesubt se mai află un alt Philippe, mai real decît toţi cei enumeraţi, singurul care ar fi putut să mă facă fericit, dacă m-aş fi împăcat cu el, dar eu nici nu ţineam măcar să-l cunosc.

•

Ţi-am vorbit de camera închiriată într-o căsuţă de pe strada Varenne, mobilată după gustul meu sobru de atunci ? Pe pereţii goi atîrnau o mască a lui Pascal şi o mască a lui Beethoven. Ciudaţi martori ai aventurilor mele. Divanul care-mi servea de pat era acoperit cu un postav gros, cenuşiu. Pe şemineu se afla un Spinoza, un Montaigne şi cîteva cărţi de ştiinţă. Era dorinţa de a epata sau dragostea sinceră pentru idei ? Era un amestec, pare-

mi-se, a celor două sentimente. Eram studios și neîndurător.

Denise îmi spunea adesea că odaia mea o sperie, dar că totuși îi era dragă. Avusese înaintea mea mai mulți amanți, pe toți îi dominase. Se atașase de mine. Notez lucrul acesta pentru dumneata, și-o fac cu umilință. Viața ne învață pe toți că în dragoste e ușor să fii modest. Uneori plac cei mai puțin înzestrați iar alții, mai seducători, nu reușesc. Așa cum ți-am spus că Denise ținea la mine mai mult decît țineam eu la ea, cu aceeași sinceritate am să-ți povestesc episoadele mult mai importante din viața mea în care situația a fost tocmai contrarie. În timpul perioadei de care îți vorbesc, adică între douăzeci și douăzeci și trei de ani, am fost iubit, dar eu însumi am iubit foarte puțin. La drept vorbind nu știam ce este dragostea. Ideea că poți suferi din cauza ei mi se părea de un romantism nesuferit. Sărmana Denise, o văd întinsă pe divanul acela, apropiindu-și fața de a mea și uitîndu-se întrebător, cu spaimă, la fruntea mea, atît de ermetic închisă pentru dînsa.

— Iubirea — am întrebat-o eu — ce-i iubirea ?

— Nu știi ce este ? Ai să știi... Ai să cazi și tu o dată în cursă...

Am notat în treacăt cuvintele „în cursă“ pe care le găseam vulgare. Nu-mi plăcea vocabularul Denisei. Aveam necaz pe ea că nu vorbește așa cum vorbea Juliette, cum vorbea Clelia Conti. Intelectul ei îmi provoca același dezgust ca și o rochie prost

croită. Mă dădeam înapoi, apoi puţin înainte ca să caut un echilibru imposibil de găsit. Am aflat mai tîrziu că pe vremea aceea căpătase la Limoges o reputaţie de femeie inteligentă şi că sfaturile mele o ajutaseră să cucerească pe unul dintre cei mai dificili bărbaţi din acea provincie. Spiritul femeilor e alcătuit din impresiile succesive lăsate de bărbaţii care le-au iubit, tot astfel după cum gustul bărbaţilor e format din imaginile confuze şi suprapuse ale femeilor care au trecut prin viaţa lor şi adesea suferinţele îngrozitoare pe care o femeie ne-a făcut să le îndurăm devin pricina dragostei pe care o inspirăm alteia, şi pricina nenorocirii ei.

M. era Mary Graham, o englezoaică micuţă cu ochii adumbriţi de un văl de mister, pe care o întîlnisem la mătuşa mea Cora. Trebuie să-ţi vorbesc acum de mătuşa-mea, deoarece ea va juca în decursul povestirii mele un rol intermitent, dar nu lipsit de importanţă. E o soră a mamei mele. S-a măritat cu un bancher, baronul Choin, şi a avut întotdeauna ambiţia, nu ştiu de ce, să atragă în casa ei un număr cît mai mare cu putinţă de miniştri, ambasadori şi generali. Primul nucleu l-a constituit un om politic destul de cunoscut, a cărui amantă a fost. Îşi meritase victoria, ştiind să exploateze succesul acesta cu o metodă şi o perseverenţă admirabile. În fiecare seară, de la ora şase, primea în casa ei de pe bulevardul Marceau, şi în fiecare marţi oferea cîte un dineu de douăzeci şi patru de persoane. Dineurile mătuşii mele deve-

niscră unul din rarele subiecte de glumă în familia noastră din Limousin. Tata susţinea, şi cred că avea dreptate, că nu i s-a întîmplat niciodată să-i scape vreunul. Vara, dineurile se mutau în vila din Trouville. Mama povestea că, plecînd odată la Paris, să dea o mînă de ajutor sorii sale, ştiind că unchiul era pe moarte (avea cancer la stomac), sosise într-o marţi seara şi o găsise pe Cora pregătind de zor obişnuitul ei dineu.

— Şi Adrien ce face ? întrebase ea.

— Se simte foarte bine, a răspuns mătuşa Cora, atît cît îi permite starea lui ; numai că nu va putea lua parte la dineu.

A doua zi, la ora şapte dimineaţa, un servitor a telefonat mamei : „Doamna baroană are regretul de a informa pe doamna Marcenat că domnul baron a murit subit azi noapte".

În clipa cînd am sosit la Paris, n-aş fi dorit s-o văd pe mătuşă-mea ; învăţasem de la tata să-mi fie groază de lume. Dar cînd am cunoscut-o, nu mi-a displăcut. Era o femeie bună la inimă, gata oricînd să-ţi facă un serviciu ; avînd legături cu atîţia bărbaţi care deţineau diverse funcţii, dobîndise cunoştinţe, oarecum confuze, dar reale, cu privire la mecanismul societăţii. Pentru mine, tînăr provincial, curios, era o mină de informaţii. Vedea că-mi face plăcere s-o ascult şi i-am devenit simpatic. În fiecare marţi seara eram invitat în casa ei de pe bulevardul Marceau. Mă primea cu mai multă cochetărie tocmai fiindcă ştia că tata şi mama erau

ostili salonului ei ; era mulţumită că obţinuse o victorie asupra lor prin faptul că mă cîştigase de partea ei.

În grupurile care frecventau casa mătuşii Cora se afla, fireşte, şi un anumit număr de tinere femei, momeala necesară. Am întreprins cucerirea cîtorva. Le-am făcut curte fără să le iubesc, ca o chestiune de onoare şi pentru a-mi dovedi mie însumi că eram capabil de succese. Îmi amintesc de calmul cu care — în clipa cînd una dintre ele ieşea din camera mea, surîzîndu-mi cu tandreţe — mă aşezam într-un fotoliu, deschideam o carte şi alungam, fără eforturi, chipul ei din minte.

Să nu mă judeci cu asprime. Cred că mulţi tineri ca mine, dacă nu au fericirea să găsească curînd o amantă sau o soţie foarte remarcabilă, ajung aproape în mod necesar la acest egoism trufaş. Ei sînt în căutarea unui sistem. Femeile ştiu, din instinct, că asemenea încercări sînt zadarnice şi nu-i urmează decît cu condescendenţă. Cîtva timp dorinţa dă naştere la iluzii, apoi se statorniceşte o invincibilă plictiseală în două suflete aproape ostile. Mă mai gîndeam oare la Elena din Sparta ? Nu mai întrezăream decît un sentiment biruit, ca o catedrală înghiţită de valurile întunecate ale recii mele strategii.

Uneori, la concertele la care mă duceam în fiecare duminică, zăream de departe un profil fermecător care-mi amintea, printr-un joc ciudat al imaginaţiei, de blonda regină slavă din copilăria

mea şi de castanii din Gandumas. Emoţiile puternice stîrnite de muzică, le închinam atunci, tot timpul concertului, acestui obraz necunoscut şi, timp de cîteva secunde mi se părea că, dacă aş reuşi să fac cunoştinţă cu această femeie, aş găsi, în sfîrşit, fiinţa perfectă şi aproape dumnezeiască pentru care doream să trăiesc. Apoi regina decăzută se pierdea în mulţime şi eu mă întorceam în casa de pe strada Varenne unde aveam să regăsesc o amantă pe care n-o iubeam.

Abia reuşesc să înţeleg astăzi cum de am putut adăposti în mine, în acelaşi timp, două personaje atît de contradictorii. Ele trăiau pe două planuri diferite şi nu se întîlneau niciodată. Îndrăgostitul tandru, dornic să se devoteze, recunoscuse că în viaţa reală nu va putea găsi femeia iubită. Împotrivindu-se să confunde o imagine adorabilă şi vaporoasă cu nişte figurante prea grosolane, se refugia în mijlocul cărţilor şi n-o mai iubea decît pe doamna de Mortsauf, pe doamna de Rénal [1]. Cinicul lua seara masa la mătuşa Cora şi dacă-i plăcea vecina, o întreţinea cu vorbe îndrăzneţe şi de duh.

După ce mi-am făcut serviciul militar, tata mi-a propus să conduc uzina împreună cu el. Îşi mutase birourile la Paris, unde se găseau clienţii, marile ziare şi marii editori. Mă interesau mult afacerile lui şi-am contribuit la dezvoltarea lor fără a înceta

---

[1] Eroine din romanele *Crinul din vale* de Balzac şi *Roşu şi negru* de Stendhal.

să urmez cursurile și să citesc. Mă duceam la Gandumas o dată pe lună în timpul iernii; vara, cînd stăteau acolo părinții mei, îmi petreceam și eu cîteva săptămîni împreună cu ei. În Limousin, îmi reluam cu plăcere plimbările singuratice din copilărie. Cînd nu eram la uzină, lucram, fie în camera mea, care rămăsese neschimbată, fie în micul meu „observator" situat pe malul abrupt al Loue-ei; mă ridicam, din oră în oră, străbăteam lunga alee de castani pînă la capăt, mă întorceam cu același pas grăbit, și-mi reluam lectura.

Eram fericit că scăpasem de tinerele femei din Paris, care mă prinseseră într-o ușoară dar irezistibilă rețea de *rendez-vous*-uri, de lacrimi și de bîrfeli. Mary Graham, despre care ți-am vorbit, era soția cuiva pe care-l cunoșteam bine, nu-mi făcea plăcere să strîng mîna soțului ei. Mare parte din prietenii mei, dimpotrivă, ar fi făcut-o cu o ironică mîndrie. Dar tradiția familiei mele în această privință era foarte severă. Tata încheiase o căsătorie din interes, și așa cum se întîmplă deseori, ea s-a transformat într-o căsătorie din dragoste. Era fericit, în felul lui, tăcut și grav. N-avusese niciodată vreo aventură amoroasă, cel puțin după căsătorie; totuși, dibuisem în el un romantic și aveam o vagă intuiție că, dacă aș fi avut fericirea — așa cum i s-a întîmplat lui — să iubesc o femeie care să semene puțin cu Amazoana mea, aș fi putut să fiu fericit și credincios.

IV

În iarna anului 1909 am contractat, una după alta, două bronșite și, în preajma lunii martie, medicul m-a sfătuit să plec pentru cîteva săptămîni în Sud. Mi s-a părut însă mai interesant să vizitez Italia pe care n-o cunoșteam. Am văzut lacurile din nordul țării, Veneția și, în ultima săptămînă de vacanță, m-am instalat la Florența. La hotel, chiar în prima seară, am remarcat la masa vecină o fată tînără de o frumusețe vaporoasă, angelică, și n-am putut să-mi iau ochii de la ea. Era însoțită de o mamă tînără încă și de un bărbat destul de vîrstnic. Cînd am plecat de la masă, l-am întrebat pe *maître d'hotel* cine erau vecinele mele. Mi-a spus că sînt franțuzoaice și că se numesc doamna și domnișoara Malet. Însoțitorul lor, un general italian, nu locuia la hotelul nostru. A doua zi, la ora dejunului, masa lor rămase neocupată.

Aveam scrisori de recomandație către mai multe persoane din Florența, printre care una adresată profesorului Angelo Guardi, criticul de artă, al cărui editor era un client al meu. După ce i-am trimis-o, am primit chiar în ziua aceea o invitație la ceai. Acolo, în grădina unei vile din Fiesole, am găsit vreo douăzeci de persoane printre care și cele două vecine ale mele. Cu o pălărie mare de pai pe cap, purtînd o rochie de pînză neînălbită, cu guler bleumarin, tînăra fată mi-a părut tot atît de frumoasă

ca şi în ajun. M-am simţit deodată intimidat şi m-am îndepărtat de grupul unde se afla ea, ca să vorbesc cu Guardi. În faţa noastră era o pergolă acoperită cu trandafiri.

— Eu însumi mi-am făcut grădina, mi-a spus Guardi. Sînt vreo zece ani de atunci, pe tot terenul acesta pe care-l vedeţi se afla o livadă. Acolo...

Urmărindu-i gestul mîinii, am întîlnit ochii domnişoarei Malet şi am văzut, surprins şi fericit, că erau aţintiţi asupra mea. Privirea ei a fost infinit de scurtă, dar ea a constituit grăuntele minuscul de polen, încărcat în întregime de forţe necunoscute, din care s-a născut dragostea mea cea mare. Am înţeles, fără să-i fi auzit glasul, că-mi îngăduia să mă port deschis, aşa că, îndată ce-a fost posibil, m-am apropiat de dînsa.

— Ce grădină admirabilă ! am zis.

— Da, a răspuns ea, şi apoi ceea ce-mi place atît de mult la Florenţa e că pretutindeni se văd munţi, copaci. Mi-e groază de oraşe care sînt oraşe şi numai atît.

— Guardi mi-a spus că în spatele casei e o priveliştea foarte frumoasă.

— Să mergem s-o vedem, a spus ea veselă.

Am dat peste o perdea deasă de chiparoşi ; o scară de piatră o despărţea drept la mijloc şi urca spre o nişă tăiată în stîncă ce adăpostea o statuie. Mai încolo, la stînga, era o terasă de unde îţi apărea deodată tot oraşul.

Domnişoara Malet, lîngă mine, sprijinită de balustradă, a privit îndelung şi în tăcere turlele trandafirii, acoperişurile late şi uşor înclinate ale Florenţei, şi, în depărtare, munţii albaştri.

— Ah! ce mult îmi place! a exclamat ea încîntată.

Şi cu o mişcare foarte graţioasă şi foarte tinerească, şi-a dat capul pe spate, ca şi cum ar fi vrut să aspire peisajul.

După această primă convorbire, Odile Malet a început să-mi acorde încrederea şi prietenia sa. Mi-a făcut cunoscut că tatăl ei e arhitect; că-l admiră foarte mult, şi că el a rămas la Paris. Suferea văzîndu-l pe acest general atît de asiduu pe lîngă mama ei. După zece minute ajunseserăm la confidenţe dintre cele mai intime. I-am vorbit de Amazoana mea, de faptul că mi-era imposibil să găsesc vreun sens în viaţă, dacă nu mă simţeam mişcat de un sentiment violent şi profund. (Voita mea comportare cinică a fost anihilată într-o clipă de prezenţa ei.) Ea mi-a povestit că într-o zi — avea vreo treisprezece ani atunci —, cînd cea mai bună prietenă a ei, pe care o poreclise Misa, a întrebat-o: „Dacă ţi-aş cere eu, te-ai arunca de pe balcon?" a fost gata să sară de la etajul al patrulea, ceea ce pe mine m-a încîntat.

Am întrebat-o:

— Vizitaţi deseori bisericile, muzeele?

— Da, mi-a răspuns ea, dar ceea ce-mi place mai mult decît orice e să hoinăresc pe străzile

mai vechi... Numai că mi-e silă să mă plimb cu mama și cu generalul ei, așa că mă scol dis-de-dimineață... V-ar face plăcere să veniți cu mine mîine dimineață ? Am să fiu la ora nouă în holul hotelului...

— Cred și eu, dar ca să mă plimb cu dumneavoastră trebuie să cer consimțămîntul mamei ?

— Nu, zise ea, lăsați că aranjez eu.

A doua zi, am așteptat-o jos, la scară, și am pornit împreună. Dalele mari ale cheiului străluceau în bătaia soarelui ; venea de undeva un dangăt de clopot ; cîteva trăsuri trecură pe lîngă noi, în tropotul cailor. Viața devenise deodată cît se poate de simplă ; aș fi fost fericit să am totdeauna alături de mine această fată blondă, să trec strada la brațul ei și să simt, o clipă, prin rochie, căldura unui corp tînăr. M-a dus pe Via Tornabuoni ; îi făcea plăcere să se uite la vitrinele magazinelor de încălțăminte, ale florăriilor, ale librăriilor. Pe Ponte Vecchio, s-a oprit multă vreme în fața colierelor cu pietre mari, roze și negre.

— E amuzant, mi-a spus ea... Nu găsiți ?

Avea unele gusturi pe care le condamnasem odinioară la sărmana Denise Aubry.

Ce ne spuneam ? Nu mai știu exact. În carnetul meu, găsesc : *„Plimbare cu O. San Lorenzo. Ea îmi descrie lumina mare care cădea deasupra patului ei, la mănăstire, și care străbătea printr-un oblon luminat de afară de un bec. În timp ce ador-*

mea vedea mărindu-se această lumină din ce în ce mai mult și se credea în paradis. Îmi vorbește de «Biblioteca Roză», le detestă pe Camille și pe Madeleine ; nu poate suporta să joace mereu rolul copilului cuminte. Lecturile sale preferate sînt poveștile cu zîne și poeziile. Visează cîteodată că se plimbă în adîncul mării și că în jurul ei plutesc schelete de pești ; uneori o nevăstuică o atrage sub pămînt. Îi place primejdia ; călărește și sare peste obstacole grele... Are un joc drăguț al ochilor cînd se străduie să înțeleagă ceva ; încrețește puțin fruntea și privește înainte ca și cum n-ar vedea bine ; apoi își spune sie însăși : «da, am înțeles“».

Știu bine, în timp ce copiez pentru dumneata notele acestea, că mi-e cu neputință să-ți redau amintirile fericite pe care mi le evocă. De ce încercam o asemenea impresie de perfecțiune ? Oare Odile îmi spunea lucruri atît de remarcabile ? Nu cred, dar avea ceva ce lipsea tuturor celor din familia Marcenat : gustul vieții. Iubim ființele pentru esența misterioasă pe care o secretă și care lipsește din formula noastră spre a face din noi un compus chimic stabil. Dacă nu întîlnisem pînă atunci vreo femeie mai frumoasă decît Odile, cunoscusem însă femei mai strălucite, cu mult mai inteligente decît ea ; dar nici una n-a știut să-mi aducă, așa cum știa ea, lumea sensibilă atît de aproape de sufletul meu. În urma prea multor lecturi, a prea multor meditații solitare, mă în-

străinasem de copaci, de flori, de mireasma pămîntului, de frumusețea cerului și prospețimea aerului și toate acestea mi le culegea Odile în fiecare dimineață și mi le oferea ca o jerbă.

Cînd se întîmpla să fiu singur într-un oraș, îmi petreceam zilele prin muzee, sau rămîneam în odaia mea să citesc cărți despre Veneția, despre Roma... S-ar fi zis că lumea exterioară nu ajungea la mine decît prin intermediul capodoperelor. Cu Odile pătrundeam îndată în universul culorilor, al sunetelor. Mă lua cu ea în piața de flori, instalată la Mercato Nuovo, sub înaltele sale arcade. Se amesteca printre femeile din mulțime, care cumpărau lăcrămioare, crengi de liliac. Îi plăcea bătrînul popă de țară care venea să tîrguiască flori galbene de bobițel înfășurate în jurul unei trestii lungi. Pe coline, deasupra lui San Miniato, m-a dus pe potecile strîmte, între zidurile prea încinse, deasupra cărora se îndesau ciorchini deși de glicine.

O plictiseam oare vorbindu-i, cu seriozitatea celor din familia Marcenat, de luptele dintre guelfi și ghibelini [1], de viața lui Dante, sau de situația economică a Italiei ? Nu cred. Cine spunea oare că în relațiile dintre bărbat și femeie, adesea o frază naivă, aproape prostească, rostită de o femeie, îi

[1] *Guelfii*, partizanii papei în Italia, erau dușmanii înverșunați ai *ghibelinilor*, fideli împăratului Germaniei. Cearta lor, începută prin secolul al XII-lea, a durat pînă la invazia trupelor franceze din 1494.

dă bărbatului o poftă de neînvins s-o sărute pe gura ei copilărească, în timp ce femeia deseori îl iubeşte mai tare pe bărbat tocmai cînd e mai grav şi de o logică mai severă ? Poate că asta era adevărat pentru Odile şi pentru mine însumi. În orice caz ştiu bine că atunci cînd trecea pe lîngă o prăvălioară cu bijuterii false, şi murmura pe un ton rugător : „Să ne oprim", nu crîcneam, nu mă supăram, ci gîndeam numai : „Ce mult o iubesc" şi auzeam în sine-mi, cu o forţă mereu crescîndă, motivul cavalerului protector, devotat pînă la moarte care, încă din copilărie, însoţea ideile mele despre adevărata dragoste.

În fiecare fibră din mine vibra atunci motivul acesta. Aşa după cum un flaut izolat dintr-o orchestră schiţează o scurtă frază şi pare să trezească rînd pe rînd viorile, violoncelele, instrumentele de aramă, pînă ce un enorm val se revarsă în sală, tot astfel floarea culeasă, parfumul glicinelor, bisericile albe şi negre, Botticelli şi Michel Angelo, se alăturau, unul după altul, formidabilului cor care preamărea fericirea de a o iubi pe Odile şi de a apăra, împotriva unui duşman nevăzut, perfecta şi fragila ei frumuseţe.

În seara sosirii mele aş fi dorit, ca un privilegiu la care mi se părea că nu voi putea ajunge, să mă plimb vreo două ore cu necunoscuta. După cîteva zile consideram obligaţia de a mă întoarce la hotel, să iau masa, ca o sclavie insuportabilă. Doamna Malet era neliniştită, nu ştia prea bine

cine sînt, și încerca să mai frîneze evoluția apropierii dintre noi, dar știi ce înseamnă primele porniri de dragoste între doi tineri : forțele pe care le dezlănțuie par irezistibile. Simțeam realmente că stîrneam în drumul nostru valuri de simpatie. Frumusețea Odilei ar fi fost de-ajuns. Dar ea spunea că noi doi, împreună, aveam mai mult succes în ochii oamenilor simpli decît ea singură. *Vetturinii* [1] florentini ne erau recunoscători că ne iubim. Paznicii muzeelor ne zîmbeau. Barcagiii din Arno ridicau, binevoitori, capul și ne priveau cum stăteam sprijiniți de parapet, lipiți unul de altul, ca să ne simțim căldura trupurilor.

I-am telegrafiat tatei că dacă mai stau încă o săptămînă sau două, mă refac complet. El a consimțit să rămîn. Acum aș fi vrut să fiu toată ziua împreună cu Odile. Am închiriat o mașină și ne plimbam amîndoi ore întregi pe cîmpia toscană. Pe drumul Siennei, ni s-a părut că mașina aleargă printr-un peisaj de Carpaccio [2]. Mașina urca luînd cu asalt colinele — care semănau cu grămăjoarele de nisip făcute de copii — pe coama cărora se aflau satele ireale și crenelate. Umbrele masive ale Siennei ne încîntau. În timp ce luam dejunul cu Odile într-un obscur și răcoros restaurant, am înțeles încă de pe atunci că-mi voi petrece toată viața împreună cu ea. Noaptea, cînd ne-am îna-

---

[1] Birjari (it.).

[2] *Vittore Carpaccio,* pictor venețian care a trăit aproximativ între anii 1455 și 1525.

poiat, și-a pus mîna ei într-a mea. Cu privire la seara în care am făcut această plimbare, găsesc în carnetul meu: „*O evidentă simpatie pentru noi din partea șoferilor, a îngrijitoarelor, a țăranilor. Ei văd, firește, că ne iubim. Arta desfășurată de oamenii care ne servesc... Ceea ce este minunat e faptul că atunci cînd sînt împreună cu ea, disprețuiesc tot ce nu este ea și ea disprețuiește tot ce nu sînt eu. Obrazul ei ia uneori o expresie delicioasă de uitare de sine și încîntare. În această expresie e și o nuanță de melancolie, ca și cum ar vrea să eternizeze clipa de față, s-o păstreze pentru totdeauna în ochii ei.*"

Ah! cît o mai iubesc încă pe Odile din zilele acelea, cînd am stat la Florența! Era atît de frumoasă că mi se întîmpla uneori să mă îndoiesc că ar exista în realitate. Întorceam capul și-i spuneam: „Voi încerca să stau cinci minute fără să mă uit la dumneata". Nu puteam rezista niciodată mai mult de treizeci de secunde. Tot ce spunea ea era de o rară poezie. Deși foarte veselă, din cînd în cînd se strecura printre vorbele ei un sunet grav de violoncel, o discordanță melancolică, și aerul din jurul ei se încărca deodată de o nelămurită și tragică amenințare. Ce cuvinte repeta ea mereu? *În mod fatal condamnată*... Așteaptă puțin... da... *Sub influența lui Marte, în mod fatal condamnată, fată cu părul de aur, păzește-te!*" În ce roman naiv, în ce melodramă, citise sau auzise aceste cuvinte? Nu mai știu. Într-o seară, la apusul soarelui, ne aflam

într-o pădure de măslini, cînd pentru întîia oară — molatecă și pe furiș — mi-a întins buzele, m-a privit cu o dulce tristețe și mi-a spus : „Îți amintești, scumpul meu, de cuvintele Julietei ?... *«Eram prea tînără și, luîndu-mă de soție, ți-a fost teamă poate că voi fi prea ușuratică»...*“

Mă gîndesc cu plăcere la dragostea noastră din acea vreme ; amîndoi, Odile și cu mine, eram stăpîniți cu tărie de același sentiment înălțător. Dar la Odile sentimentele erau aproape totdeauna înfrînate de orgoliu. Ea mi-a explicat mai tîrziu că, în primul rînd mănăstirea și apoi viața dusă împreună cu o mamă pe care n-o iubea, au făcut din ea o ființă „ascunsă“. Focul mocnit dintr-însa apărea la suprafață numai sub formă de flăcări violente și scurte care-mi dogoreau inima și pe care le simțeam cu atît mai intens cu cît știam că sînt involuntare. După cum odinioară moda ascundea uneori de ochii bărbaților trupul femeii, dînd astfel preț unei rochii puțin ridicate, tot așa pudoarea sentimentelor, ascunzînd minții semnele obișnuite ale pasiunilor, face să reiasă valoarea și grația unor nuanțe imperceptibile de limbaj. În ziua în care tatăl meu, destul de nemulțumit, m-a rechemat la Paris printr-o telegramă, m-am dus s-o anunț pe Odile, care se afla la familia Guardi, unde sosise înaintea mea. Oamenii pe care i-am găsit acolo, indiferenți la plecarea mea, și-au reluat conversația cu privire la Germania și Maroc,

destul de interesantă, de altfel. Cînd am ieșit, i-am spus Odilei : „E remarcabil ce-a spus Guardi“.

Ea mi-a răspuns, aproape cu disperare în glas : „N-am auzit decît un singur lucru : că pleci“.

V

Cînd am plecat din Florența, eram logodit. Mă cam neliniștea faptul că trebuia să vorbesc cu părinții de intențiile mele. Căsătoria a fost totdeauna considerată în familia Marcenat ca o afacere de clan. Se vor amesteca, desigur, unchii mei și vor lua informații cu privire la familia Malet. Oare ce vor afla ? Eu nu știam nimic despre familia Odilei și nu-l văzusem niciodată pe tatăl ei. Ți-am spus că tradițiile ciudate ale familiei Marcenat cereau ca știrile grave să nu fie niciodată transmise direct celor interesați, ci printr-o a treia persoană, și cu mii de precauții. Am rugat-o pe mătușa Cora, confidenta mea favorită, să vorbească cu tata de logodna mea. Era fericită ori de cîte ori putea dovedi calitățile serviciului ei de informații, într-adevăr remarcabil, cu toate că avea ciudatul defect de a fi compus din agenți prea sus-puși în ierarhia socială ; dacă voia, de pildă, să capete vreo informație cu privire la un caporal,

mătușa Cora n-o putea cere decît ministrului de război, sau dacă era vorba de un medic de cartier din Limoges, numai un chirurg dintr-un spital parizian îi putea da relații. Cînd i-am vorbit mătușii de domnul Malet, mi-a răspuns, așa cum mă așteptam :

— N-am auzit de el, dar dacă e o personalitate cunoscută, am s-o aflu îndată prin bătrînul Berteaux, îl știi, arhitectul, acela care e membru al Academiei, și pe care-l invit de două ori în timpul iernii, la masa de marți seara, pentru că mergea la vînătoare împreună cu bietul Adrien.

După cîteva zile, am văzut-o din nou ; era posomorîtă și agitată.

— Vai, dragule, mi-a spus ea, ai mare noroc că te-ai sfătuit cu mine : nu-i pentru tine căsătoria asta... L-am văzut pe bătrînul Berteaux ; îl cunoaște foarte bine pe Malet ; a concurat împreună cu el pentru premiul Romei ; spune că-i un om agreabil și are talent, dar n-a reușit în profesiunea lui fiindcă n-a făcut niciodată nimic. E tipul arhitectului capabil să deseneze un proiect, dar care nu-și supraveghează lucrările și își pierde toți clienții... Știu ce înseamnă asta de cînd am construit Trouville. Malet al tău a luat în căsătorie o femeie pe care am cunoscut-o și eu pe cînd se numea doamna Boehmer ; mi-am adus aminte cînd Berteaux mi-a vorbit de ea... Hortense Boehmer, cred că o chema... Arhitectul e al treilea soț... Se pare că fiică-sa, după cum spui, este încîntătoare

şi e firesc că ţi-a plăcut, dar, ai încredere în experienţa mea, n-o lua în căsătorie, dragul meu Philippe, şi nu spune nimic nici tatei, nici mamei... Că mi-ai spus mie, asta-i altceva — am văzut tot felul de oameni în viaţa mea — dar mama ta, sărmana... N-o văd alături de Hortense Boehmer ! Vai, Dumnezeule, nu !

I-am spus mătuşei mele că Odile e cu totul altfel decît ceilalţi membri ai familiei, că, de altfel, hotărîrea mea e luată, şi că era mai bine ca ai mei să accepte cît mai curînd.... După ce-a opus oarecare împotrivire, mătuşa Cora a fost de acord să vorbească părinţilor mei, pe de o parte fiindcă era bună la suflet, pe de alta fiindcă semăna aidoma cu bătrînii ambasadori, care au o înclinaţie pătimaşă către negocieri şi aşteaptă apariţia conflictelor internaţionale, cu teamă, fiindcă vor pace, dar şi cu o plăcere ascunsă, pentru că le dă prilejul să-şi exercite unicul şi realul lor talent.

Tatăl meu s-a arătat liniştit şi îngăduitor. M-a rugat să mă mai gîndesc. În ce-o priveşte pe mama, ea a primit mai întîi cu bucurie hotărîrea de a mă căsători, dar, după cîteva zile, întîlnind o veche prietenă, care cunoştea familia Malet, aceasta i-a spus că în casa lor e o ambianţă de moravuri foarte libere. Doamna Malet avea o reputaţie proastă ; se spunea că încă mai avea amanţi. Despre Odile nu se ştia nimic precis, dar se dădea

ca sigur că-i crescută prost, că ieşea singură în oraş cu tineri, și că era mult prea drăguță.

— Au avere ? a întrebat unchiul meu Pierre, care, firește, asista și el la conversație.

— Nu știu, a răspuns mama. Se pare că domnul Malet este un om inteligent, dar ciudat... Nu sînt genul nostru de oameni.

„Nu sînt genul nostru de oameni“ era o adevărată formulă tip Marcenat și o teribilă condamnare. Timp de cîteva săptămîni am crezut că-mi va fi foarte greu să impun acceptarea căsătoriei mele. Odile și mamă-sa se întoarseră la Paris după cincisprezece zile de la sosirea mea. Mă pregăteam să le fac o vizită. Familia Malet locuia pe strada Lafayette, la etajul al treilea. O ușă secretă ducea la birourile lui Malet, și Odile m-a poftit la el. Eram obișnuit cu disciplina riguroasă pe care o pretindea tatăl meu salariaților săi atît la Gandumas cît și în întreprinderea sa de pe strada de Valois ; cînd am văzut cele trei încăperi prost luminate, niște cartoane verzi pe jumătate rupte și pe desenatorul sexagenar, am înțeles că informatorul mătușii mele avea dreptate să-l descrie pe domnul Malet ca pe un arhitect fără clientelă. Tatăl Odilei era vorbăreț, volubil, m-a primit prea cordial și cam prea vesel, mi-a vorbit de Florența, de Odile, pe un ton afectuos, emoționat, apoi mi-a arătat desenele unor vile pe care „spera“ să le construiască la Biarritz.

— Mi-ar face plăcere să construiesc un grandios hotel modern, de tip basc. Am supus un proiect pentru Hendaye, dar nu mi s-a dat comanda.

Ascultîndu-l, mă gîndeam cu teamă și îngrijorare la impresia pe care o va produce asupra familiei mele.

Doamna Malet m-a invitat pentru a doua zi la cină. Am sosit, la ora opt ; i-am găsit numai pe Odile și pe frații ei. Domnul Malet era în birou și citea, doamna Malet nu se întorsese încă acasă. Cei doi băieți, Jean și Marcel, semănau cu Odile și totuși am simțit din prima clipă că nu ne vom putea apropia niciodată sufletește. Voiau să se poarte prietenește, frățește, dar am surprins, de cîteva ori în timpul serii, privirile pe care le schimbau între ei și mutrele lor care exprimau în mod limpede părerea lor despre mine : „N-are haz..." Doamna Malet s-a întors la ora opt și jumătate, fără să se scuze. Domnul Malet, cînd a auzit-o, și-a făcut apariția, ca un copil cuminte, cu cartea în mînă, și îndată ce ne-am așezat la masă, servitoarea a introdus un tînăr american, un prieten al copiilor, care nu fusese invitat și care a fost primit cu strigăte de bucurie. În mijlocul acestei zăpăceli, Odile își păstra aerul de zeiță binevoitoare ; ședea lîngă mine, zîmbea la glumele fraților ei, și cînd mi-a citit spaima pe față, i-a liniștit. Îmi părea tot atît de perfectă ca la Florența, dar văzînd-o în mijlocul familiei, sufeream, fără a putea desluși bine în ce consta suferința mea. Sub

răsunătorul marș triumfal al iubirii mele, auzeam în surdină un motiv Marcenat.

Părinții mei au făcut o vizită familiei Malet și, în mijlocul unor efuziuni generoase ale părinților Odilei, ei au păstrat o atitudine dezaprobatoare, dar politicoasă. Din fericire, tatăl meu, foarte simțitor la frumusețea femeilor, cu toate că nu vorbea niciodată de ele (și în privința aceasta știam că semăn cu acest necunoscut) a fost cucerit din prima clipă de Odile. Cînd am ieșit mi-a spus :

— Nu cred că faci bine... Dar te înțeleg.

Mama mi-a spus :

— Desigur, e o fată drăguță, dar cam ciudată ; vorbește niște lucruri aiurea ; va trebui să se mai schimbe.

În ochii Odilei exista o întîlnire mai importantă decît întîlnirea dintre cele două familii : aceea dintre mine și cea mai bună prietenă a ei, Marie-Thérèse (pe care o striga Misa). Îmi aduc aminte că am fost intimidat de ea ; simțeam că părerile Misei aveau o mare importanță pentru Odile ; de altfel nici mie nu mi-a displăcut. Fără a avea frumusețea Odilei, ea avea multă grație, trăsături regulate. Pe lîngă Odile, Misa părea puțin cam rustică, dar cînd le vedeai una lîngă alta, obraz lîngă obraz, făceau un contrast plăcut. M-am obișnuit repede să le cuprind într-o imagine comună și s-o consider pe Misa ca pe o soră a Odilei. Odile avea totuși o finețe firească, care o deosebea foarte

mult de Misa, deși amîndouă aparțineau, prin naștere, aceluiași mediu social. La concertele unde le însoțeam în fiecare duminică, cînd eram logodit, am observat că Odile știa să asculte muzică mult mai bine decît Misa. Odile ținea ochii închiși și lăsa muzica să se strecoare lin în sufletul ei; părea fericită, parcă ar fi uitat de toată lumea. Misa, curioasă, arunca ochii în jur, mai recunoștea pe cîte unul, mai deschidea programul, citea, și mă enerva cu neastîmpărul ei. Dar era o camaradă agreabilă, totdeauna veselă, totdeauna mulțumită, și îi purtam recunoștință că-i spusese lui Odile, care mi-a transmis că mă găsea fermecător.

Călătoria de nuntă am făcut-o în Anglia și în Scoția. Nu-mi amintesc să fi cunoscut vreo perioadă mai fericită în viața mea decît aceste două luni de singurătate în doi. Ne opream la cîte un mic hotel cu flori la ferestre, așezat pe malul unui rîu sau al unui lac, și ne petreceam zilele stînd întinși în bărcile lustruite, largi, garnisite cu perne în creton de culoare deschisă. Odile mi-a dăruit această țară, pajiștile ei invadate de albastrul zambilelor, lalelele scoțînd capul dintre ierburile înalte, iarba tunsă și mlădioasă, și sălciile, ca niște femei cu părul despletit, care lăsau să le cadă frunzișul în apă. Am descoperit o Odile necunoscută pînă atunci, mai frumoasă încă decît aceea din Florența. Era o încîntare s-o vezi trăind. În

clipa în care intra într-o cameră de hotel o transforma într-o operă de artă. Ţinea cu naivitate şi într-un fel înduioşător la suvenirurile ei din copilărie, pe care le lua totdeauna cu ea: o mică pendulă, o perniţă de dantele şi un Shakespeare legat în piele de căprioară gri. Mai tîrziu, cînd s-a desfăcut căsnicia noastră, tot cu perniţa de dantelă şi cu Shakespeare-ul ei în mînă a plecat. Luneca uşor şi tiptil pe lîngă viaţă, mai curînd ca un duh decît ca o femeie. Aş vrea s-o pot picta cum mergea pe malul Tamisei sau al Cam-ului, cu pasul ei atît de gingaş încît părea că dansează.

La întoarcere, Parisul mi-a părut un oraş absurd. Părinţii mei şi ai Odilei credeau că singura noastră dorinţă era să-i vedem pe ei. Mătuşa Cora a vrut să organizeze nişte dineuri în cinstea noastră. Prietenii Odilei se plîngeau că i-au simţit lipsa timp de două luni şi mă rugau să le-o dau înapoi pentru un scurt timp, dar Odile şi cu mine nu doream altceva decît să continuăm a trăi singuri. În prima seară cînd am luat în stăpînire căsuţa noastră, în care covoarele nu fuseseră încă puse la loc şi unde mai mirosea a zugrăveală proaspătă, Odile, cu un aer de ştrengăriţă veselă, s-a apropiat de uşa de intrare şi a tăiat firul soneriei. Era o invitaţie adresată tuturor ca s-o lase în pace.

Ne-am plimbat prin tot apartamentul; m-a întrebat dacă ar putea să-şi aranjeze un mic birou alături de camera ei:

— Va fi colțul meu... N-ai să intri decît dacă te poftesc eu ; știi că am o sălbatică nevoie de independență, Dickie. (Ea îmi spunea Dickie de cînd auzise în Anglia o fată strigîndu-l astfel pe un tînăr.) Nu mă cunoști încă, ai să vezi, sînt îngrozitoare.

Pregătise șampanie, prăjituri și un buchet de margarete mari. Cu o măsuță joasă, două fotolii și o vază de cristal, improvizase un decor încîntător. La supeu am fost veseli și tandri, ca niciodată. Eram singuri, și ne iubeam. Nu regret acele clipe, deși au fost trecătoare ; ultimele lor acorduri mai răsună în mine și aud, dacă ciulesc bine urechea și fac să amuțească larma prezentului, muzica lor pură, dar care de pe atunci încă începea să se stingă.

VI

Totuși chiar a doua zi după seara aceea, trebuia să notez primul șoc care a zgîriat cristalul transparent al iubirii mele, lăsînd o dîră subțire. Episod mărunt dar care prefigura ceea ce avea să urmeze mai tîrziu. Eram la tapițer ; ne comandasem mobilă. Odile alesese niște perdele care mi s-au părut scumpe. După o scurtă discuție, foarte animată, a cedat. Vînzătorul, un băiat frumos, luase cu ener-

gie partea soţiei mele şi mă enervase. În clipa în care am ieşit, am zărit într-o oglindă un schimb de priviri între vînzător şi Odile, exprimînd regrete. Nu pot să vă descriu ce-am simţit. Din vremea logodnei căpătasem siguranţa inconştientă şi absurdă că spiritul soţiei mele era atît de strîns legat de al meu încît printr-o permanentă transfuzie, gîndurile mele deveneau şi ale ei. Ideea independenţei unei fiinţe vii, care trăieşte alături de mine, mi se părea de neînţeles. Şi cu atît mai puţin de înţeles mi se părea faptul că această fiinţă poate conspira cu un străin împotriva mea. Nimic mai fugitiv, nimic mai nevinovat decît această privire ; nu puteam să-i spun nimic Odilei, nici nu eram sigur că văzusem bine şi totuşi simt că, din clipa aceea, datează revelaţia geloziei mele.

Înainte de căsătorie, nu consideram gelozia decît un sentiment demn de a figura într-o piesă de teatru şi aveam faţă de ea un mare dispreţ. După mine Othello era gelosul tragic şi Georges Dandin, gelosul comic. Mi s-ar fi părut cu totul absurd să-mi închipui că aş putea vreodată juca unul din aceste două personaje sau poate amîndouă în acelaşi timp. Întotdeauna eu am fost acela care mi-am părăsit amantele în clipa în care mă săturam de ele. Nici n-am ştiut dacă m-au înşelat vreodată. Îmi amintesc ce i-am răspuns unui coleg care-mi spunea că-i ros de gelozie : „Nu te înţeleg... Eu n-aş putea să iubesc o femeie care nu m-ar mai iubi..."

De ce cînd o vedeam pe Odile în mijlocul prietenilor ei, începeam să mă neliniştesc ? Era o fire blîndă, un temperament liniştit, dar, nu ştiu cum, reuşea să creeze în jurul ei o atmosferă de mister. Lucrul acesta nu l-am observat nici în timpul logodnei, nici în timpul călătoriei pentru că singurătatea şi desăvîrşita contopire a sufletelor noastre nu lăsau loc nici unui fel de mister ; dar cum am sosit la Paris, l-am întrezărit, vag, ca o primejdie îndepărtată, nedefinită încă. Eram foarte apropiaţi unul de altul, foarte drăgăstoşi ; deoarece, însă, nu vreau să-ţi ascund nimic, trebuie să-ţi mărturisesc că, începînd chiar din a doua lună a vieţii noastre în comun, am ştiut că Odile pe care o iubisem, nu era Odile cea reală. N-o iubeam mai puţin pe aceea pe care o descoperisem, dar o iubeam cu totul altfel. La Florenţa, am crezut că am întîlnit-o pe *Amazoană*, creasem în propria mea imaginaţie o Odile legendară, o Odile ideală. Mă înşelasem. Ea nu era zeiţa făurită din ivoriu şi clar de lună ; era o femeie ; şi aşa cum sînt eu, cum eşti dumneata, cum sînt toţi nefericiţii locuitori ai acestui pămînt, era mereu alta. Fără îndoială că şi ea vedea acum în mine un om cu totul diferit de călătorul îndrăgostit din Florenţa. După ce m-am înapoiat, am fost silit să mă ocup cu toată seriozitatea de uzina din Gandumas şi de biroul din Paris. Tata, absorbit de activitatea sa ca senator, se surmenase în lipsa mea. Cei mai buni clienţi mi s-au plîns că fuseseră neglijaţi. Cartierul unde se aflau între-

prinderile noastre era departe de casa pe care o închiriasem pe strada de la Faisanderie. Mi-am făcut repede socoteala că era imposibil să mă duc acasă la dejun. Dacă la toate astea, se mai adaugă faptul că, în fiecare săptămînă trebuia să plec pentru o zi la Gandumas, şi că în această rapidă şi prea obositoare călătorie n-o puteam lua şi pe Odile, veţi înţelege că, împotriva voinţei noastre, am început să ducem fiecare viaţa lui separată.

Cînd porneam seara spre casă, încercam un sentiment de fericire, gîndindu-mă că voi revedea frumosul obraz al soţiei mele. Îmi plăcea decorul de care se înconjurase Odile. N-am fost obişnuit să trăiesc în mijlocul unor lucruri frumoase, dar se părea că aveam o nevoie înnăscută pentru asemenea lucruri şi gustul Odilei mă încînta. La părinţii mei, la Gandumas, prea multe mobile. îngrămădite fără vreo preocupare artistică, de trei sau patru generaţii, umpleau saloanele cu pereţii tapisaţi în culori albastre-verzui, pe care păuni desenaţi de o mînă nepricepută rătăceau printre arbori de vitraliu. Odile pusese să se zugrăvească pereţii într-o singură culoare, estompată ; îi plăceau camerele aproape goale, întinsele cîmpii ale covoarelor în culori deschise. Cînd intram în budoarul ei, încercam sentimentul frumosului într-un mod atît de ascuţit că eram uşor tulburat. Soţia mea stătea pe un şezlong mai totdeauna în rochie albă, iar lîngă ea, pe o măsuţă scundă (aceea de la primul nostru supeu), o vază de Veneţia cu gîtul strîmt, cu o sin-

gură floare în ea, ba uneori numai cu cîteva frunzișoare. Odile iubea florile mai mult decît orice pe lume ; începuse să-mi placă și mie să aleg flori pentru ea. Mă obișnuisem să urmăresc trecerea anotimpurilor în vitrinele florăriilor ; vedeam cu plăcere revenind timpul crizantemelor sau acela al lalelelor deoarece culorile lor violente sau gingașe îmi îngăduiau să văd apărînd pe buzele soției mele zîmbetul unei Odile fericite. Cînd mă vedea sosind de la birou, în mîini cu o hîrtie albă, cu colțurile tari, mă întîmpina cu veselie : „Vai ! mulțumesc, Dickie..." Le admira, încîntată, apoi devenea gravă : „Să-mi aranjez florile", și își pierdea o oră, alegînd vaza, scuturîndu-le, așezîndu-le într-o lumină potrivită, care să dea unui fir de stînjenel sau unui trandafir curba cea mai grațioasă.

Dar, adesea, seara devenea apoi ciudat de tristă, întocmai ca după o zi însorită, cînd umbrele mari ale norilor învăluie totul, pe neașteptate. Aveam puține lucruri să ne spunem. Încercasem uneori să vorbesc cu Odile de afacerile mele, dar n-o interesau de loc. Povestirile din tinerețea mea nu mai aveau nimic nou pentru ea ; ideile mi se reînnoiau încet fiindcă nu aveam timp să citesc. Era evident pentru ea. Am încercat să introduc în viața noastră doi prieteni, cei mai intimi prieteni ai mei. André Halff i-a displăcut cum l-a văzut ; îl găsea ironic, aproape ostil, și într-adevăr așa era față de ea. I-am spus-o odată :

— Tu n-o iubești pe Odile.

— Ba da, o găsesc foarte frumoasă, mi-a răspuns el.

— Da, dar nu foarte inteligentă !

— E adevărat... O femeie nu trebuie să fie inteligentă.

— Te înşeli ; Odile e foarte inteligentă, dar nu-i tipul de inteligenţă care-ţi place ; are o inteligenţă intuitivă, concretă.

— Tot ce se poate, mi-a răspuns el.

Cu Bertrand, lucrurile au mers altfel. Încercase să lege cu Odile o prietenie tainică, profundă, dar o găsise totdeauna potrivnică, pe poziţie de apărare, Bertrand şi cu mine puteam petrece bucuroşi o seară întreagă fumînd, stînd unul în faţa celuilalt şi punînd lumea la cale. Odile prefera să-şi termine ziua la teatru, la un bar sau chiar la vreun bîlci. Într-o seară m-a silit să hoinăresc cu ea timp de trei ore printre dughene, căişori, jocuri de tombolă, tiruri. Ne însoţeau şi cei doi fraţi ai ei. Odile se amuza tot timpul cu aceşti doi copii alintaţi, zglobii şi cam nebunatici. Spre miezul nopţii i-am spus :

— Odile, nu-ţi ajunge ? Recunoaşte că sîntem cam ridicoli. Cred că nu ţi-o fi făcînd chiar mare plăcere să arunci cu mingea în nişte sticle, să te plimbi într-un simulacru de automobil şi să cîştigi un vaporaş de sticlă, după ce ai aşteptat patruzeci de tururi.

Ea mi-a răspuns cu fraza unui filozof pe care l-a citit la îndemnul meu :

— Ce importanţă are că o plăcere e falsă, totul e să crezi că-i adevărată... Şi, luîndu-l pe fratele său de braţ, porni în fugă spre tir ; trăgea foarte bine, şi după ce nimeri din zece lovituri zece ouă, se întoarse bine dispusă.

Cînd m-am căsătorit, credeam că Odile, ca şi mine, are groază de lume. Nu era adevărat. Îi plăceau dineurile, balurile ; îndată ce a descoperit grupul animat şi strălucitor care se învîrtea în jurul mătuşii Cora, a vrut să meargă în fiecare marţi la ea. Singura mea dorinţă, după căsătorie, era, dimpotrivă, ca Odile să fie tot timpul cu mine ; mă simţeam liniştit numai atunci cînd ştiam că frumoasa mea soţie nu iese din cercul strîmt al casei noastre. Atît de puternică era această dorinţă a mea, încît eram mai fericit cînd Odile — cam firavă, şi deseori doborîtă de oboseală — trebuia să stea în pat cîteva zile. Îmi petreceam atunci serile într-un fotoliu, lîngă patul ei ; se încingeau lungi convorbiri între noi — ea le spunea „palavre" — sau îi citeam cu glas tare. Am învăţat să cunosc ce gen de cărţi îi pot fixa atenţia cîteva ore la rînd. Nu era lipsită de gust, dar, o carte, ca să-i placă, trebuia să fie melancolică şi pasionată. Îi plăceau *Dominique*[1], romanele lui Turgheniev şi cîţiva poeţi englezi.

[1] Roman aparţinînd lui *Eugène Fromentin* (1820—1876), pictor, critic de artă şi scriitor francez.

— E ciudat, îi spuneam eu... Cine nu te cunoaște bine are impresia că ești frivolă... de fapt, nu-ți plac decît cărți foarte triste.

— Eu sînt foarte gravă, Dickie, poate din cauza asta sînt frivolă. Nu vreau să mă arăt la toată lumea așa cum sînt.

— Nici mie ?

— Ba da, ție da... Adu-ți aminte de Florența...

— Da, la Florența te-am cunoscut bine... Dar acuma, scumpa mea, ești cu totul altfel.

— Nu trebuie să fii totdeauna la fel.

— Nu-mi mai spui nimic drăguț.

— Nu se spun lucruri drăguțe la comandă ; ai răbdare, vor veni și ele...

— Ca la Florența ?

— Firește că da, Dickie, nu m-am schimbat.

Îmi întindea o mînă, pe care o luam într-a mea, apoi începeam „să pălăvrăgim" despre părinții mei, despre ai ei, despre Misa, despre rochia pe care avea să și-o comande, despre viață. În serile cînd era obosită și tandră, părea aidoma cu Odile din legenda pe care mi-o făurisem. Grațioasă, slabă cum era, o simțeam toată în puterea mea. Și-i eram recunoscător cînd o vedeam tînjind. Îndată ce se întrema și putea să iasă iar în oraș, redevenea misterioasa Odile.

Niciodată nu-mi povestea, din proprie inițiativă — așa cum fac atîtea femei vorbărețe și fără ascunzișuri — ce-a făcut în lipsa mea. Dacă o întrebam, îmi răspundea în cîteva cuvinte, mai în-

totdeauna neclare. Ceea ce-mi spunea nu-mi îngăduia să reconstitui într-un mod satisfăcător succesiunea faptelor. Îmi amintesc că, mai tîrziu, una dintre prietenele ei mi-a spus cu cruzimea cu care femeile vorbesc una despre alta : „Odile e o mitomană". Nu era adevărat, dar dacă, în momentul cînd a fost pronunțat, cuvîntul m-a indignat, mai tîrziu mi-am dat seama cam ce putea să dea loc la o asemenea părere despre Odile... Nepăsarea cu care povestea... Disprețul pentru precizie... Cînd, surprins de un amănunt neverosimil, îi ceream lămuriri, o vedeam închizîndu-se în sine ca un copil căruia un învățător stîngaci i-ar fi pus niște întrebări prea grele.

Într-o zi, cînd, împotriva obiceiului, venisem acasă la dejun, Odile îi ceru femeii din casă, la ora două, pălăria și mantoul. Am întrebat-o :

— Ce faci azi după amiază ?

— Am oră la dentist.

— Da, scumpa mea, dar te-am auzit vorbind la telefon ; abia la ora trei te primește. Ce-ai să faci pînă atunci ?

— Nimic, vreau să merg încetișor.

— Dar e absurd, fetița mea ; dentistul locuiește pe bulevardul Malacov. În zece minute ești acolo și pleci cu o oră înainte. Unde te duci ?

Mi-a răspuns : „Mă faci să rîd" și a ieșit. Seara, după cină, nu m-am putut opri s-o întreb :

— Ei, ce-ai făcut între două și trei ?

A încercat mai întîi să glumească, apoi, fiindcă

insistam, s-a ridicat şi s-a dus la culcare, fără să-mi spună bună seara. Asta nu se mai întîmplase niciodată. M-am dus să-i cer iertare. M-a sărutat. Cînd am văzut-o liniştită, înainte de a mă despărţi de ea, am întrebat-o :

— Acuma, fii drăguţă şi spune-mi ce-ai făcut între două şi trei.

A izbucnit în rîs. Dar mai tîrziu, în timpul nopţii, auzind un zgomot, am aprins lumina şi, ducîndu-mă în camera ei, am văzut-o plîngînd încetişor. De ce plîngea ? De ruşine sau de plictis ? La întrebările mele, mi-a răspuns :

— Fii mai abil. Te iubesc atît de mult... Dar ia seama : sînt foarte orgolioasă... Deşi te iubesc, aş fi în stare să te părăsesc, dacă-mi mai faci nişte scene ca asta... Poate că n-am dreptate, dar trebuie să mă accepţi aşa cum sînt...

— Scumpa mea, voi face tot ce-mi va sta în putinţă, dar în ce te priveşte, încearcă să te schimbi puţin ; spui că eşti orgolioasă ; nu poţi, uneori, să-ţi învingi orgoliul ?

A dat din cap, cu încăpăţînare.

— Nu, eu nu mă pot schimba. Spui mereu că ce-ţi place la mine este felul meu firesc de a fi. Dacă m-aş schimba, n-aş mai fi aceeaşi. Tu ar trebui să te schimbi.

— Scumpa mea, n-aş putea niciodată să mă schimb într-atîta încît să mă fac a înţelege ceea ce nu înţeleg. Am fost crescut de un tată care m-a învăţat mereu, ca, înainte de toate, să respect ade-

vărul, exactitatea... Așa am fost plămădit... Nu, niciodată n-aș putea spune în mod sincer că am înțeles ce-ai făcut astăzi, între două și trei.

— Ah ! m-am săturat ! a fost răspunsul ei aspru.

Și, întorcîndu-se pe partea cealaltă, s-a făcut că doarme.

A doua zi, m-așteptam s-o găsesc supărată ; dimpotrivă, m-a primit veselă și părea să fi uitat totul. Era duminică. M-a rugat să merg cu ea la concert. Se cînta *Minunea din Vinerea mare,* care ne plăcea mult, și mie și ei. La ieșire, m-a poftit s-o însoțesc la ceai. Nimic nu era mai mișcător decît s-o vezi pe Odile că se bucură, fericită că trăiește ; atît de înrădăcinată era în mine convingerea că Odile era destinată să ducă o viață veselă, încît m-aș fi considerat un criminal dacă nu i-aș fi oferit-o. Cînd o vedeam atît de însuflețită, atît de strălucitoare, cum era în duminica aceea, nici nu-mi venea să cred că ne-am certat în ajun. Dar, cu cît o cunoșteam mai bine pe soția mea, cu atît eram mai încredințat că Odile știa să uite repede, că era aidoma unui copil. Nimic nu era mai străin firii mele, spiritului meu, care notam, acumulam, înregistram. Pentru Odile, ziua aceea însemna o ceașcă de ceai, pîine prăjită, bine unsă cu unt, smîntînă proaspătă. Și în timp ce-mi zîmbea, eu mă gîndeam : „Neînțelegerea dintre oameni provine poate din faptul că unii trăiesc mai mult în trecut, iar alții în prezent".

Mai suferеam încă, dar îmi era cu neputinţă să-i mai port multă vreme pică ; mă dojeneam, îmi luam angajamente solemne, juram să nu-i mai pun nici o întrebare de prisos, să am încredere în ea. Ne-am întors pe jos prin Tuileries şi Champs-Elysées. Odile, cu o nespusă bucurie, trăgea în piept aerul rece de toamnă. Mi se părea că, întocmai ca în timpul primăverii la Florenţa, copacii cu frunze arămii, lumina cenuşie şi aurită, zarva veselă a Parisului, corăbiile copiilor cu pînzele ce se aplecau pe apa marelui bazin şi mlădiosul joc de apă din mijlocul lor, totul cînta la unison pe motivul Cavalerului. Îmi repetam o frază din *Imitaţia* care-mi plăcea foarte mult şi pe care luasem obiceiul s-o aplic în relaţiile mele cu Odile : „Iată-mă înaintea ta, sînt sclavul tău, gata la orice, pentru că nu doresc nimic pentru mine, ci totul pentru tine". Cînd reuşeam să-mi înving astfel orgoliul, să mă umilesc, nu în faţa Odilei, ci mai precis în faţa iubirii mele pentru Odile, mă simţeam mai mulţumit de mine.

VII

Persoana cu care Odile se vedea cel mai des era Misa. Îşi telefonau una alteia în fiecare dimineaţă — convorbirea dura uneori mai mult de o oră — şi

ieșeau împreună în fiecare după-amiază. Încurajam prietenia lor : Odile avea cu cine-și pierde vremea, cînd eu mă aflam la birou — și asta fără nici o primejdie. Îmi făcea chiar plăcere s-o văd pe Misa duminica la noi, și de multe ori, cînd se întîmpla să plec cu Odile într-o scurtă călătorie de două sau trei zile, îi propuneam s-o luăm și pe prietena ei. Voi încerca să-ți explic sentimentele care mă călăuzeau, pentru că asta te va ajuta să înțelegi ciudatul rol pe care l-a jucat mai tîrziu Misa în viața mea. În primul rînd, dacă mai doream — ca în primele săptămîni după căsătoria noastră — să fiu singur cu Odile, era mai mult dintr-o teamă vagă de ceea ce mi-ar putea aduce vreo persoană necunoscută decît dintr-o plăcere realmente resimțită. N-o iubeam mai puțin, dar știam că schimbul de păreri dintre noi va fi limitat și că ea nu va participa la discuțiile cu adevărat serioase, aprofundate, decît cu o bunăvoință apatică. E adevărat că, în schimb, căpătasem eu gust pentru acea pălăvrăgeală, puțin cam fantezistă, puțin cam tristă, frivolă, dar totdeauna grațioasă, pentru acele „baliverne" care constituiau adevărata conversație a Odilei, cînd era naturală. Dar niciodată Odile nu era mai Odile decît de față cu Misa. Cînd stăteau de vorbă, amîndouă lăsau să se vadă latura copilăroasă a spiritului lor, ceea ce mă amuza foarte mult, și în același timp mă și emoționa, gîndindu-mă la felul cum arăta Odile cînd era fetiță. Am fost încîntat cînd într-o seară, aflîndu-ne toți trei

într-un hotel din Dieppe, ele s-au certat ca niște copii, Odile terminînd prin a-i arunca Misei o pernă în cap și a-i striga : „Fetiță rea ce ești".

Încercam un sentiment mai tulbure care se naște, desigur, ori de cîte ori o femeie tînără se amestecă — prin forța împrejurărilor și nu din dragoste — în viața de fiecare zi a unui bărbat. Din pricina călătoriilor și chiar a modului familiar în care Odile se purta cu prietena ei, ceea ce mă îndreptățea și pe mine să mă port la fel, devenisem atît de intim cu Misa, parcă ar fi fost amanta mea. Într-o zi, cînd discutam despre forța fizică a femeilor, ea m-a provocat la luptă. Într-o clipă, am trîntit-o jos, apoi m-am ridicat, puțin rușinat.

— Copii mai sînteți ! ne-a certat Odile.

Misa a rămas mult timp lungită pe parchet, cu ochii țintă la mine.

De altminteri Misa era singura ființă omenească pe care Odile și cu mine o întîmpinam ce aceeași plăcere. Halff și Bertrand nu mai călcau pe la noi și nu-mi părea prea rău. Am încercat, foarte repede, față de ei aceleași sentimente ca și Odile. Și ascultînd-o vorbind despre ei, mă dedublam în mod ciudat. Văzînd-o prin ochii lor, mă gîndeam că trata cu o ușurință lipsită de cuviință subiectele cele mai serioase. În același timp însă, ajunsesem să apreciez mai mult nebuniile ei decît teoriile prietenilor mei. Așa că față de ei mi-era rușine de soția mea, dar în sinea mea eram mîndru de ea. După ce plecau, îmi spuneam că Odile le este totuși su-

perioară prin contactul ei mai direct cu viața, cu natura.

Odile nu iubea familia mea și nici eu n-o iubeam prea mult pe a ei. Mama mea ar fi vrut s-o sfătuiască ce mobilă să-și aleagă, ce viață să ducă, să-i arate care sînt datoriile unei femei tinere. Dar ceea ce Odile suporta cel mai puțin pe lumea asta erau sfaturile. Cînd vorbea de familia Marcenat, lua un ton care mă jignea. Mă plictiseam la Gandumas, mă gîndeam că acolo se sacrifica orice plăcere a vieții unui conformism familial a cărui origine sacră nu era cu nimic dovedită, în același timp însă eram foarte mîndru de severitatea tradițiilor noastre. Viața la Paris, unde familia Marcenat trecea neobservată, ar fi trebuit să mă lecuiască de mania de a-i acorda atîta importanță, dar întocmai ca acele mici comunități religioase, transportate pe continente barbare, care văd — fără ca acest spectacol să le zdruncine credința — mii de oameni adorînd alți zei, tot astfel noi, cei din familia Marcenat, transportați în mijlocul unei lumi păgîne, păstram memoria Limousin-ului și amintirea măreției noastre.

Chiar și tata, care o admira pe Odile, nu-și putea stăpîni enervarea pe care i-o pricinuia. N-o arăta pe față ; era prea bun și prea discret pentru așa ceva ; dar eu, care-i cunoșteam sfiala — pe care de altminteri o moștenisem — știam ce mult îl su-

păra tonul Odilei. Soția mea, cînd avea vreun motiv de bănuială sau de mînie, își vărsa focul și apoi uita de el. Nu așa am fost învățați noi, cei din familia Marcenat, că trebuie să se poarte oamenii între ei. Cînd Odile îmi spunea : „În absența mea, a fost mama ta pe aici și și-a îngăduit să facă observații feciorului ; am să-i telefonez că nu admit...“, o imploram să aștepte :

— Ascultă, Odile, în fond ai dreptate, dar nu încerca să i-o spui tu însuți, n-ai să reușești decît s-o superi. Lasă-mă pe mine sau, dacă preferi — și asta ar fi mai bine — roag-o pe mătușa Cora să-i spună mamei că i-ai povestit...

Odile izbucnea în rîs.

— Nu-ți dai seama, îmi spunea ea, cît de caraghioasă e toată familia ta... Dar, în același timp, se întîmplă ceva îngrozitor... Da, Dickie, ceva îngrozitor, simt că te iubesc mai puțin cînd îi văd pe toți oamenii aceștia, care, în fond, nu sînt decît niște caricaturi ale tale. Știu că, din fire, nu ești ca ei, totuși ei și-au pus amprenta pe tine.

Cea dintîi vară pe care am petrecut-o împreună la Gandumas a fost destul de penibilă. Masa de prînz se lua exact la ora douăsprezece și niciodată nu mi-ar fi trecut prin minte că ar fi posibil să-l las pe tata să aștepte. Dar Odile își lua o carte și se ducea în livadă sau la plimbare pe malul apei și uita de ora mesei. Îl vedeam atunci pe tata umblînd de colo pînă colo prin bibliotecă. Alergam prin parc să-mi caut soția ; mă întorceam cu sufletul la

gură, fără s-o fi găsit ; o vedeam apoi, venind, calmă, surîzătoare, foarte fericită că s-a încălzit la soare ; și cînd, la începutul mesei, nu scoteam un cuvînt ca să-i arătăm dezaprobarea noastră, care nu putea fi (venind din partea familiei Marcenat) decît indirectă și mută, ea ne privea cu un zîmbet în care ghiceam că se amuză și ne sfidează.

La familia Malet, unde cinam o dată pe săptămînă, situația era cu totul contrarie ; eu simțeam că lumea se uită la mine și mă judecă. Acolo masa nu constituia o ceremonie solemnă ; frații Odilei se sculau să aducă pîine ; domnul Malet ne vorbea de un pasaj pe care l-a citit și, neputînd să și-l amintească exact, ieșea, la rîndul său, să-l caute în carte. Conversația era extrem de liberă ; nu-mi plăcea să-l aud pe domnul Malet vorbind față de fiică-sa despre lucruri scabroase. Știam ce absurd era să dau atîta importanță unor amănunte prea neînsemnate, dar eu nu-i judecam, constatam numai ce impresie penibilă îmi face. La familia Marcenat nu mă simțeam fericit, nu era climatul meu. Nu mă puteam suferi pe mine însumi, mă vedeam solemn, plicticos, și reproșîndu-mi tăcerea, mă închideam, fără să vreau, în ea.

Dar în mijlocul familiei Malet, ca și la Gandumas, indispoziția mea nu era decît de suprafață, pentru că aveam încă marea fericire de a o vedea pe Odile. Cînd se întîmpla, la un dineu, să stea în fața mea, nu-mi puteam lua ochii de la ea : avea o strălucire de un alb luminos, mă făcea să mă

gîndesc la un diamant frumos lucind în clar de lună. Pe vremea aceea se îmbrăca mai totdeauna în alb și, în casă, se înconjura de flori albe. Îi venea bine albul. Ce uimitor amestec de candoare și mister era în ea ! Mă credeam în fața unui copil, dar uneori, cînd stătea de vorbă cu un alt bărbat, surprindeam în privirea ei reflectarea nu știu căror sentimente pe care nu i le cunoșteam și un fel de rumoare îndepărtată a unei hoarde sălbatice de patimi.

VIII

Am încercat să te fac să sesizezi intrarea, prima expunere a motivelor — pe jumătate acoperite de alte instrumente mai puternice — în jurul cărora s-a închegat simfonia neterminată, care este viața mea. L-ai cunoscut pe *Cavaler*, pe *Cinic* și ai reținut poate și acea poveste foarte absurdă cu tapițerul, pe care, din scrupulozitate, n-am vrut s-o omit, cea dintîi chemare a *Geloziei*. Fii acum indulgentă cu mine și străduiește-te nu să mă judeci, ci să mă înțelegi. Va trebui să fac un efort chinuitor ca să-ți istorisesc ce-a urmat, dar vreau să afli tot, așa cum a fost. Mai ales că mă consider vindecat de nebunia mea așa că am să-ți vorbesc cu obiecti-

vitatea unui medic care a avut accese de delir și încearcă să le descrie.

Sînt boli care încep cu încetul, prin ușoare și convergente indispoziții ; altele izbucnesc într-o seară printr-un acces de febră violentă. Gelozia s-a declanșat la mine ca o boală subită și groaznică. Acuma, după ce m-am liniștit, și caut cauzele ei, mi se pare că au fost multe și foarte diferite. Mai întîi o mare iubire și dorința firească de a păstra numai pentru mine cele mai mici particule din acele materii prețioase care erau : timpul Odilei, cuvintele, zîmbetele, privirile ei. Dorința aceasta însă n-a constituit esențialul, deoarece, cînd Odile exista numai pentru mine (de exemplu cînd rămîneam singuri acasă într-o seară, sau cînd plecam într-o călătorie de două, trei zile), Odile se plîngea că mă preocupă mai mult cărțile sau gîndurile mele decît ea. Atunci cînd putea exista și pentru alții, doream să fie numai cu mine ; în sentimentul acesta era mai ales orgoliu, orgoliu ascuns, mascat de modestia și de discreția proprii familiei tatălui meu. Voiam să fiu stăpîn pe sufletul Odilei așa cum, în Valea Loue, stăpîneam apele, pădurile, acele mașini lungi prin care se strecura pasta albă de hîrtie, casele țărănești, casele muncitorilor. Voiam să știu ce se petrece în căpșorul acela, sub părul ei buclat, așa cum știam în fiecare zi, citind buletinele imprimate și precise care soseau din Li-

mousin, cîte kilogramè de *Whatman*[1] mai rămăseseră și care a fost, în ultima săptămînă, producția zilnică a uzinei.

Simt, după durerea pe care o trezesc cînd apăs pe acest punct anume, că de aici pornea răul, din ascuțita mea curiozitate intelectuală. Nu admiteam să scape ceva înțelegerii mele. Or, a o înțelege pe Odile era un lucru imposibil și cred că nici un bărbat (dacă ar fi iubit-o) n-ar fi putut trăi alături de ea fără să sufere. Mai cred că, dacă ea ar fi fost altfel decît era, n-aș fi știut niciodată ce înseamnă gelozia (un bărbat nu se naște gelos, el prezintă numai o stare de receptivitate care-l face apt să contracteze această boală), dar Odile, prin însăși firea ei și, fără să vrea, îmi ațîța necontenit curiozitatea. Evenimentele petrecute într-o zi — care pentru mine, ca și pentru toți ai mei, se conturau în mod precis, fiind de ajuns să le descriu cu scrupulozitate pentru ca toate frazele, toate părțile povestirii să se angreneze unele într-altele cu o perfecție care nu lăsa loc nici unei îndoieli — căpătau, trecînd prin creierul Odilei, un aspect vaporos și confuz.

N-aș vrea să-ți faci impresia că ea ascundea adevărul, în mod intenționat. Era ceva mult mai complicat. În ochii ei, cuvintele nu prea aveau valoare ; frumoasă ca o ființă din vis, Odile își petrecea viața într-un vis. Ți-am mai spus că ea trăia îndeosebi

---

[1] Sort de hîrtie.

clipa prezentă. Trecutul și viitorul le născocea în momentul în care avea nevoie de ele, apoi uita ce-a născocit. Dacă ar fi căutat să înșele pe cineva, s-ar fi străduit să coordoneze cele spuse de ea, să dea spuselor ei cel puțin o aparență de adevăr, dar n-am văzut-o niciodată dîndu-și osteneala în acest scop. Se contrazicea în aceeași frază. Întorcîndu-mă odată de la Limousin, unde stătusem un timp la uzină, am întrebat-o :

— Ce-ai făcut duminică ?

— Duminică ? Nu mai știu... A ! da, am fost foarte obosită ; am stat în pat toată ziua.

După vreo cinci minute, discutînd de muzică, a strigat deodată :

— A ! am uitat să-ți spun : am ascultat duminica trecută în sala de concerte *Valsul* de Ravel, de care mi-ai vorbit tu. Mi-a plăcut mult...

— Odile, îți dai seama ce spui ! Asta-i nebunie... Trebuie să știi totuși dacă ai stat duminică în pat sau ai fost la concert... doar nu-ți închipui că aș putea crede și una și alta.

— Nu-ți cer să mă crezi. Cînd sînt obosită spun vrute și nevrute... Nici eu însămi nu ascult ce spun.

— Caută acum să-ți amintești precis : ce-ai făcut duminica trecută ? Ai stat culcată în pat sau te-ai dus la concert ?

A rămas o clipă zăpăcită, apoi a spus :

— Nu mai știu nici eu, mă faci să-mi pierd capul cînd îți iei aerul tău de inchizitor.

După asemenea convorbiri eram foarte nenorocit, deveneam neliniştit, agitat, nu puteam dormi, ore întregi încercam să reconstitui — după cele mai neînsemnate cuvinte care i-au scăpat — ce-a făcut într-adevăr în ziua aceea. Îi treceam în revistă pe toţi prietenii ei care mă neliniştea şi care — după cîte ştiam — deţinuseră un rol important în viaţa Odilei, ca fată tînără. În ce-o priveşte pe Odile, ea uita scenele astea cu aceeaşi uşurinţă cu care uita, de altfel, tot ce i se mai întîmplase în viaţă. Dimineaţa o lăsam îmbufnată, închisă în ea, şi seara o regăseam veselă. Eram gata să-i spun : „Ascultă, scumpa mea, nu mai merge aşa ; trebuie să ne gîndim la despărţire. Eu n-aş dori-o, dar în cazul acesta ar trebui să faci un efort, ar trebui să te schimbi.“ Dar cînd îmi ieşea în întîmpinare o fată tînără care mă săruta şi-mi spunea : „A ! ştii, a telefonat Misa, are trei bilete la teatru, o să vedem *Casa păpuşilor*“, eu, din slăbiciune şi din dragoste, mă lăsam furat de această neverosimilă şi consolantă aparenţă.

Eram mult prea orgolios ca să las pe alţii să vadă că sufeream. Trebuia, mai ales, ca părinţii mei, cu orice preţ, să nu afle nimic. În primul an, numai două fiinţe păreau a ghici ce se întîmpla cu mine. Cea dintîi a fost vara mea Renée ; mirarea mea a fost cu atît mai mare cu cît mă vedeam rareori cu ea. Ducea o viaţă independentă care supărase vreme îndelungată familia noastră, cel puţin tot atît cît şi căsătoria mea. În timp ce unchiul meu

Pierre era la Vittel, unde își făcea cura în fiecare an, ea întîlnise un medic din Paris cu soția lui și se atașase de această pereche. Renée a fost mai totdeauna destul de rebelă și, încă din adolescență, foarte ostilă moravurilor familiei Marcenat. Își luase obiceiul de a face vizite din ce în ce mai lungi noilor săi prieteni, la Paris. Doctorul acela, Prud'homme îl chema, om bogat, nu practica medicina, ci făcea cercetări asupra cancerului, iar soția lui lucra împreună cu dînsul. Renée avea de la tatăl ei (cu care nu se înțelegea de fel tocmai pentru că-i semăna), gustul pentru treaba bine făcută. A fost repede adoptată de lumea savanților și a medicilor în care o introduseseră prietenii ei. La douăzeci și unu de ani îi ceruse tatălui ei să-i dea dota cuvenită și consimțămîntul să stea la Paris. Timp de cîteva luni a fost certată cu familia noastră. Dar familia Marcenat prea ținea la ficțiunea dragostei indestructibile dintre părinți și copii pentru a suporta mult timp realitatea indiferenței. Cînd unchiul meu Pierre se convinse de fermitatea hotărîrilor fiicei sale, capitulă pentru a restabili pacea. Mai avea din cînd în cînd cîte o criză de furie, dar din ce în ce mai scurtă ; atunci o ruga pe fiică-sa să se mărite ; ea refuza și amenința că nu mai pune niciodată piciorul la Chardeuil ; unchiul și mătușa mea, înnebuniți, îi făgăduiau să nu-i mai vorbească de căsătorie.

Renée asistase la logodna mea și îi trimisese Odilei în ziua aceea un admirabil coș cu crini albi.

Mi-aduc aminte surpriza mea ; părinţii ei ne făcuseră doar un cadou frumos ; atunci de ce florile astea ? Cîteva luni după aceea, fiind poftiţi la unchiul meu Pierre, la cină, am găsit-o şi pe ea acolo şi am invitat-o la rîndul meu să vină pe la noi. A fost foarte drăguţă cu Odile şi mi-a stîrnit interesul cu povestirile ei de călătorie. De cînd încetasem să mă mai văd cu cea mai mare parte a prietenilor mei, n-am mai luat parte la o conversaţie atît de serioasă şi atît de bine întreţinută. Cînd a plecat, am condus-o pînă la uşă. „Ce drăguţă e soţia ta !" mi-a spus ea cu sinceră admiraţie. Apoi m-a privit cu tristeţe şi a adăugat : „Eşti fericit ?", pe un ton din care reieşea că, după părerea ei, n-aş putea fi fericit.

O altă femeie care şi-a ridicat o clipă vălul pentru mine a fost Misa. Atitudinea ei devenise, de cîteva luni, destul de ciudată. Mi se părea că încerca să fie mai mult prietena mea decît a Odilei. Într-o seară, Odile fiind suferindă în pat (avusese două accidente, unul după altul, şi, din nenorocire, se părea că nu va mai putea avea copii), Misa, care venise s-o vadă, s-a aşezat alături de mine pe divan, la picioarele patului. Şedeam foarte aproape unul de altul şi tăblia înaltă a patului ne ascundea aproape cu totul de ochii Odilei care, stînd culcată, nu putea vedea decît capetele noastre. Deodată Misa s-a lipit de mine şi mi-a luat mîna într-a ei. Am fost atît de surprins încît nici pînă acum n-am înţeles cum de Odile n-a observat nimic pe faţa

mea. M-am tras la o parte, dar cu regret, și seara, cînd am condus-o pe Misa acasă, cu o mișcare involuntară și bruscă, am îmbrățișat-o ușor. Ea s-a lăsat. I-am spus :

— Nu-i bine. Sărmana Odile...

— Ei, Odile ! a răspuns ea, ridicînd din umeri.

Nu mi-a plăcut gestul ei și m-am purtat de atunci foarte rece cu Misa ; în același timp eram neliniștit, căci mă întrebam dacă exclamația ei : „Ei, Odile !" nu însemna cumva : „Odile nu merită să te preocupi de ea".

IX

După două luni Misa s-a logodit ; Odile mi-a spus că nu-și poate explica alegerea făcută de Misa. Soția mea găsea că Julien Godet e un bărbat mai mult decît mediocru. Era un tînăr inginer, care tocmai absolvise Școala centrală și care, după cum spunea domnul Malet, „n-avea situație". Misa făcea mai mult impresia că încerca să-l iubească decît că-l iubea într-adevăr. El, dimpotrivă, era foarte îndrăgostit. Tatăl meu, care, de cîtva timp, căuta un director pentru o papetărie-anexă instalată aproape de Gandumas, la Guichardie, a avut ideea, cînd a auzit vorbindu-se de căsătoria Misei, să-l

angajeze acolo pe bărbatul prietenei noastre, ceea ce nu prea m-a încîntat. Începuse să-mi fie teamă de Misa, dar Odile, căreia îi plăcea mult să facă servicii, să stîrnească bucurii, i-a mulțumit tatălui meu și i-a comunicat îndată Misei propunerea făcută de el.

— Fii atentă, i-am spus, o trimiți pe Misa să stea în Limousin și o să-ți lipsească la Paris.

— Da, știu foarte bine, dar o fac pentru ea și nu pentru mine : de altfel, în zilele oribile cît vom sta la Gandumas, ne vom vedea cu ea, ceea ce contează mult și, dacă are poftă să vină la Paris, poate locui oricînd la părinții ei sau la noi... Și apoi băiatul ăsta trebuie neapărat să facă ceva și, dacă nu va fi angajat de noi, va pleca cu ea la Grenoble sau la Castelnaudary.

Misa și bărbatul ei au acceptat numaidecît oferta şi Odile a făcut chiar o călătorie la Gandumas, în toiul iernii, ca să le caute casă și să-i recomande oamenilor de pe acele meleaguri. Era o trăsătură a Odilei, de care n-am vorbit încă destul, aceea de a se devota cu multă abnegație prietenilor ei.

Cred că plecarea Misei a fost nenorocirea căsniciei noastre ; rezultatul imediat a fost că am văzut-o pe Odile aruncată în mijlocul unui grup care nu-mi plăcea de loc. Înainte de căsătoria noastră, Odile ieșea adesea cu tineri în oraș ; ei o însoțeau la teatru ; a făcut cîteva călătorii împreună cu frații ei și prietenii acestora... Cînd m-am logodit, ea m-a prevenit, în mod loial, că nu va putea

renunţa la ei. Pe vremea aceea o iubeam mai presus decît orice pe lume ; i-am răspuns, de bună credinţă, că asta mi se părea foarte firesc şi că niciodată nu voi sta în calea prietenilor ei.

Cît e de nedrept şi absurd să ceri socoteală oamenilor pentru promisiunile lor ! Cînd îi făcusem atunci făgăduiala, nu m-am gîndit de loc ce se va întîmpla în sufletul meu, cînd voi vedea că un alt bărbat e întîmpinat cu aceleaşi priviri, cu aceleaşi zîmbete atît de mult îndrăgite de mine. Poate că ai să te miri cînd vei afla că sufeream şi de faptul că cei mai mulţi dintre prietenii Odilei erau mediocri. Lucrul acesta ar fi trebuit să mă liniştească ; dar, dimpotrivă, mă simţeam rănit. Cînd iubeşti o femeie, aşa cum o iubeam eu pe soţia mea, tot ce este legat de chipul ei e împodobit, în dragostea ce i-o porţi, cu calităţi şi virtuţi imaginare : oraşul în care ai întîlnit-o ţi se pare mai frumos decît este în realitate, şi restaurantul unde ai luat cina împreună cu ea ţi se pare deodată mai bun decît toate celelalte ; chiar şi rivalul, cu toate că-l deteşti, îl vezi într-o lumină mai frumoasă. Dacă misteriosul dirijor care conduce orchestra vieţii noastre ar face să se audă aparte motivul „Rivalului", cred că el s-ar apropia foarte mult de motivul „Cavalerului", dar într-un fel ironic şi deformat ; am vrea să vedem în duşmanul nostru un adversar demn de noi şi aşa se face că dintre toate dezamăgirile pe care ni le poate pricinui o femeie, dezamăgirea cauzată de rival este

cea mai gravă. Aş fi fost gelos, dar nu surprins, dacă aş fi găsit lîngă Odile pe bărbaţii cei mai remarcabili ai timpurilor noastre ; o vedeam înconjurată de tineri, care nu erau, judecînd în mod imparţial, mult mai mediocri decît alţii, dar care, în mod cert, nu o meritau și pe care, de altfel, ea nici nu i-a ales.

— Odile, de ce cochetezi ? o întrebam eu, înţeleg ca o femeie urîtă să-și pună farmecele la încercare. Dar tu... E un joc din care vei ieși totdeauna învingătoare ; e crud ceea ce faci, scumpa mea, e neloial... Și alegerea ta, mai ales, e atît de ciudată... De exemplu Jean Bernier, cu care te vezi tot timpul... Ce are el interesant ? E urît, e grosolan...

— Mă amuză.

— Cum poate să te amuze ? Tu eşti fină, eşti o femeie cu gust. Glume ca ale lui n-am mai auzit decît la cazarmă ; eu n-aș îndrăzni să spun așa ceva în faţa ta...

— Ai dreptate, fără îndoială ; e urît, e poate vulgar — deși nu cred — dar îmi place să ne vedem.

— La urma urmei, poate că-l și iubești ?

— A ! nu, asta nu ! Ești nebun ! N-aș suferi nici să mă atingă, parcă ar fi un melc...

— Scumpa mea, tu, poate, nu-l iubești, dar el te iubeşte ; asta se vede ! Nenorocești doi oameni, şi pe el şi pe mine ; la ce bun ?

— Tu îţi închipui că toată lumea e îndrăgostită de mine... Nu sînt chiar atît de drăguţă...

Spunea asta cu un surîs cochet atît de fermecător că zîmbeam și eu. Am sărutat-o.

— Atunci, scumpa mea, ai să te vezi mai rar cu el ? Își reluă înfățișarea ei ermetică :

— N-am spus așa ceva.

— Nu mi-ai spus, dar te rog eu... Ce-ar putea să-ți strice ? Mie mi-ar face plăcere. Singură ai spus că ți-e indiferent...

Părea buimăcită, stătea în cumpănă, apoi, cu un surîs silit, spuse :

— Nu știu, Dickie, cred că n-aș putea să mă port altfel cu el... Mă amuză.

Sărmana Odile ! Avea o figură atît de copilăroasă, atît de sinceră, cînd pronunța aceste cuvinte... Îi demonstrasem atunci cu zadarnica și îngrozitoarea mea logică că era ușor „să se poarte altfel"...

— Ceea ce-ți strică, îi spuneam, e că accepți să fii așa cum ești, ca și cum fiecare dintre noi s-ar trezi cu un caracter gata format. Caracterul se poate forma, se poate schimba...

— Atunci, să ți-l schimbi pe al tău.

— Sînt gata să încerc. Dar ajută-mă, încercînd și tu, în ce te privește.

— Nu, ți-am mai spus că eu nu pot. Și apoi, nici n-am poftă să încerc.

Cînd mă gîndesc la acele timpuri îndepărtate, mă întreb dacă nu cumva această atitudine îi era dictată de un instinct profund. Dacă s-ar fi schimbat, așa cum o rugam, aș fi continuat oare s-o

iubesc ? Aş fi suportat prezenţa continuă a acestei uşuratice fiinţe, dacă astfel de scene n-ar fi alungat orice posibilitate de a ne plictisi unul de altul ? De altminteri nu-i adevărat că n-a încercat şi ea. Odile nu era rea. Cînd vedea pe chipul meu că sînt nenorocit ar fi fost în stare să facă orice ca să mă vindece, dar orgoliul și slăbiciunea îi învingeau bunătatea, și continua să ducă mai departe aceeași viață.

Mă obișnuisem să recunosc îndată ceea ce numeam „aerele ei de cuceritoare" : o veselie cu un semi-ton mai sus decît veselia ei firească, ochii mai strălucitori, obrazul mai frumos ; pierdea pînă și obișnuita ei moliciune. Cînd îi plăcea un bărbat, eu o știam înaintea ei. Era ceva îngrozitor pentru mine... Mă gîndeam uneori la cuvintele rostite de ea la Florența : „Am fost prea tandră și te-ai fi putut teme, poate, căsătorindu-te cu mine, că voi avea o conduită prea ușuratică..."

Lucrul care mă întristează cel mai mult, cînd meditez la acea epocă nefericită — și asta mi se întîmplă destul de des — e gîndul că Odile, cu toată cochetăria ei, îmi era credincioasă și că aș fi putut să păstrez dragostea ei, dacă aș fi fost puțin mai abil. Dar nu era ușor să știi cum să te porți cu Odile ; tandrețea o plictisea și-i provoca mici reacții bruște și ostile, iar amenințările ar fi împins-o la cele mai violente acțiuni.

Una din trăsăturile cele mai constante ale caracterului ei era pasiunea pentru primejdie. Nimic

nu-i plăcea mai mult decît să fie pe un iaht cînd era vînt și furtună, să conducă o mașină de curse pe un drum greu, să sară cu calul obstacolele cele mai înalte. În jurul ei mișuna o bandă întreagă de tineri îndrăzneți. Dar nici unul dintre ei nu părea să fie preferat celorlalți și ori de cîte ori mi-a fost dat să ascult conversația lor, tonul prietenilor Odilei mi se părea un ton camaraderesc, sportiv. Sînt, de altminteri, în posesia (am să explic de ce) multora din scrisorile acestor băieți adresate Odilei ; toate arată că tolera un ton de joacă de-a dragostea, dar că nu cedase nici unuia.

— „*Stranie Odile*, scria unul dintre ei, *atît de nebună și atît de castă în același timp, prea castă pentru gustul meu*“. Și un altul, un tinerel englez, sentimental și religios : „*Deoarece e sigur, scumpă Odile, că niciodată nu te voi putea avea pe lumea asta, sper că pot sta lîngă tine pe lumea cealaltă*“. Dar îți spun acum niște lucruri pe care le-am aflat mult mai tîrziu și, în vremea aceea, nu puteam crede în nevinovăția unei asemenea vieți libere.

Ca să fiu absolut drept cu ea, trebuie să mai adaug un amănunt pe care l-am uitat. Îndată ce ne-am căsătorit, ea a încercat să mă introducă în lumea prietenilor ei vechi și noi ; și-ar fi împărțit bucuros toți prietenii cu mine. Pe englezul acela de care ți-am vorbit l-am întîlnit în timpul primei noastre vacanțe de vară, la Biarritz. O distra pe Odile dîndu-i lecții de banjo, instrument nou pe atunci, și cîntîndu-i cîntece negre. Apoi, la plecare,

a vrut neapărat să-i dăruiască banjoul, ceea ce pe mine m-a supărat foarte mult. După vreo cincisprezece zile, ea mi-a spus :

— Dickie, am primit o scrisoare de la băiețelul acela, Douglas, o scrisoare în limba engleză, vrei s-o citești și să mă ajuți să-i răspund ?

Nu știu ce demon m-a împins și i-am spus, abia stăpînindu-mi mînia, că speram să nu-i răspundă, că Douglas era un cretin și că mă enerva... Toate astea erau false : Douglas era un băiat bine crescut și fermecător și, înainte de a mă fi căsătorit, mi-ar fi plăcut mult. Dar căpătasem obiceiul să n-o mai ascult niciodată pe soția mea fără să mă întreb ce se ascunde sub vorbele ei. Ori de cîte ori găseam cîte ceva neclar în ceea ce-mi spunea, construiam îndată o teorie ingenioasă, ca să-mi explic de ce ținea să fie neclară. Încercam o bucurie dureroasă, o suferință voluptoasă, cînd mi se părea, în sfîrșit, că am înțeles că mă mințea. Am o memorie în general destul de slabă : cînd era vorba însă de cele povestite de Odite, devenea prodigioasă. Rețineam cel mai neînsemnat cuvînt, îl cîntăream, îl comparam cu altele. Mi se întîmpla s-o întreb : „Cum ? Te-ai dus să-ți probezi taiorul ? În cazul acesta e a patra probă. Ai mai fost la croitor marți, joi și sîmbătă." Ea se uita la mine zîmbind fără nici o jenă și-mi răspundea : „Ai o memorie diabolică..." Pe de o parte mă simțeam rușinat că eram dus de nas, pe de alta mă mîndream că îi dejucam șiretlicurile. De altmintrelea, descoperirile mele

erau inutile, nu luam nici o măsură, nu doream să iau nici o măsură și calmul misterios al Odilei nu putea da loc la nici o scenă. Eram nenorocit, dar, în același timp, stăpînit de patima curiozității.

Ceea ce mă împiedica să intervin cu brutalitate și să interzic, de exemplu, Odilei să se mai vadă cu unii dintre prietenii ei, erau ridicolele greșeli la care mă duceau deducțiile mele disperate. Mi-aduc aminte, de pildă, că timp de mai multe săptămîni s-a plîns de dureri de cap, de oboseală, și-mi spunea că ar dori să petreacă cîteva zile la țară. La acea dată eu nu puteam părăsi Parisul ; am refuzat vreme îndelungată s-o las să plece. Notează că nu-mi dădeam seama cît de egoist eram, negînd că ar fi bolnavă.

În sfîrșit, mi-a venit ideea că ar fi mai ingenios să consimt; să-i dau încuviințarea să plece la Chantilly așa cum dorea ea și să mă duc s-o surprind în seara zilei următoare. Dacă n-o găseam singură (și eram încredințat că n-am s-o găsesc singură), cel puțin aș fi aflat ceva precis și mai ales aș fi putut să-mi manifest într-un fel indignarea : s-o fac să roșească, s-o părăsesc (căci mi se părea că asta doream, ceea ce era fals). Ea a plecat. A doua zi, am închiriat o mașină (prevăzînd o dramă, nu voiam ca șoferul meu să fie martor) și am plecat după-amiază spre Chantilly. Pe la mijlocul drumului, am dat ordin șoferului să întoarcă mașina

la Paris ; apoi, după trei kilometri, în prada unei nestăpînite curiozități, i-am poruncit s-o ia din nou spre Chantilly. Ajuns la hotel, am cerut numărul camerei în care se afla Odile. Am fost refuzat. Situația mi s-a părut limpede. Le-am arătat actele, am dovedit că sînt bărbatul ei ; în sfîrșit, un om de serviciu m-a condus în camera Odilei. Am găsit-o singură, înconjurată de cărți ; scrisese nenumărate scrisori. Dar nu cumva avusese timp să organizeze această punere în scenă ?

— Ce departe te duci cu gîndul... mi-a spus ea cu milă. Ce-ți închipui ? De ce te temi ?... Că ai să mă găsești cu un bărbat ? Ce vrei să fac cu un bărbat ?... Nu poți înțelege că țin să fiu singură ca să fiu singură. Și dacă vrei să fiu cu totul sinceră, țin mai ales să nu te văd pe tine vreo cîteva zile. Mă obosești atîta cu temerile tale, cu suspiciunile tale, că sînt obligată să-mi supraveghez fiece cuvînt, să fiu atentă ca să nu mă contrazic, ca un acuzat în fața judecătorului de instrucție... Aici, am petrecut o zi delicioasă, am citit, am visat, am dormit, m-am plimbat în pădure. Mîine mă duc la castel să văd miniaturile... Totul e atît de simplu, dacă ai ști...

Eu mă gîndeam : „Acum, încurajată de acest succes, e convinsă că data viitoare va putea fără frică de vreo primejdie să-și aducă și amantul“.

Ah ! cît m-am căznit să aflu cine era amantul Odilei ! Îl reconstituiam pe baza a tot ce găseam inexplicabil în cele spuse de soția mea. Devenisem

de o subtilitate de necrezut în analizele pe care le făceam fiecărui cuvînt rostit de Odile. Notam toate ideile puțin mai subtile pe care le exprima pentru a aduce un omagiu necunoscutului. Ciudate relații s-au stabilit între ea și mine ! Îi mărturiseam acum toate gîndurile mele, în ce-o privea, chiar cele mai aspre. Ea mă asculta cu o atenție aproape indulgentă, puțin iritată, dar și măgulită de a fi obiectul unei curiozități și al unui interes atît de mari.

Ea tot nu se simțea bine și se culca foarte devreme. Aproape fiecare seară mi-o petreceam lîngă patul ei. Ciudate seri, dar odihnitoare. Cînd îi vorbeam despre defectele caracterului ei, mă asculta zîmbind, apoi îmi lua mîna și, ținînd-o într-a ei, îmi spunea :

— Sărmanul Dickie, cît te chinuiești din cauza unei fetițe nenorocite, care-i și rea, și proastă, și orgolioasă, și cochetă... Căci sînt tot ce-am înșirat, nu-i așa ?

— Nu ești proastă de loc, îi răspundeam eu, e adevărat că nu ești prea inteligentă... dar ai niște intuiții uimitoare și mult gust.

— Ah ! spunea Odile, am gust... Am și eu ceva, totuși ! Ascultă Dickie, am să-ți citesc niște versuri englezești pe care le-am descoperit și pe care le ador.

Avea un gust spontan foarte fin ; rar se întîmpla să-i placă un lucru mediocru și, chiar în alegerea versurilor pe care mi le citea, am remarcat cu uimire și neliniște înclinația ei spre dragoste,

o profundă cunoaștere a pasiunii și cîteodată dorința de moarte. Îmi amintesc mai ales o strofă pe care o repeta adesea :

From too much love of living,
From hope and fear set free,
We thank, with brief thanksgiving,
Whatever Gods may be,
That no life lives for ever,
That dead men rise up never,
That even the weariest river
Winds somewhere safe to sea. [1]

— *The weariest river...*, repeta ea adesea, rîul cel mai obosit, îmi place... Eu sînt, Dickie, rîul cel mai obosit... Și am să ajung încetișor, încetișor la mare.

— Ești nebună, îi spuneam eu, tu ești însăși viața.

— Vai ! așa par, răspundea Odile, făcînd o strîmbătură de o tristețe comică, dar sînt un rîu foarte obosit.

Cînd mă despărțeam de ea, după o asemenea seară, îi spuneam :

---

[1] Eliberați de o dragoste prea mare pentru viață,
Eliberați de speranțe și temeri,
Aducem — în puține cuvinte — mulțumiri
Zeilor, oricine ar fi ei,
Că nici o viață nu-i eternă,
Că morții nu se trezesc niciodată,
Că și rîul cel mai obosit
Termină prin a ajunge la mare.

— În fond, cu toate defectele tale, Odile, te iubesc mult.

— Şi eu, Dickie, răspundea ea.

X

De multă vreme tata mă ruga să fac o călătorie de afaceri în Suedia, pentru papetăriile noastre. Noi cumpăram pastă de lemn prin intermediul unor mijlocitori ; era sigur că puteam s-o obţinem la un preţ mai convenabil tratînd direct, dar tata nu se simţea atît de bine ca să plece el însuşi. Nu voiam să mă duc, dacă nu mă însoţea Odile, dar ea nu arăta nici o grabă. Refuzul mi se părea suspect. Îi plăceau, doar, călătoriile. I-am propus să trecem cu trenul prin Germania şi Danemarca — dacă dorea ea — şi să luăm vaporul la Havre sau la Boulogne, ceea ce ar fi trebuit s-o încînte.

— Nu, mi-a spus ea, du-te singur ! Suedia nu mă atrage, e prea frig acolo.

— Ba de loc, Odile, e o ţară fermecătoare... Peisaje, făcute parcă pentru tine, singurătate, lacuri mari înconjurate de brazi, castele vechi...

— Crezi ? Nu, n-am poftă să părăsesc Parisul acum... Dar, pentru că tata ţine să faci călătoria asta, du-te ! Are să-ţi facă bine să vezi şi alte femei

în afară de mine. Suedezele sînt adorabile, femei înalte, de un blond palid; exact tipul tău... Înșală-mă...

Pînă la urmă devenise imposibil să mai amîn această călătorie. I-am mărturisit Odilei, cu umilință, că mă înspăimîntam la gîndul că rămîne singură la Paris.

— Ce caraghios ești, mi-a spus ea, n-am să ies din casă, îți promit; am o mulțime de cărți de citit și am să iau masa numai la mama.

Am plecat neliniștit, și primele trei zile au fost îngrozitoare. În timpul nesfîrșitei călătorii de la Paris la Hamburg, mi-o închipuiam pe Odile primind în budoarul ei un bărbat, a cărui față n-o vedeam, și cîntîndu-i la pian tot ce-i plăcea ei. Mi-o imaginam surîzătoare, însuflețită, pe obraz îi strălucea un zîmbet de fericire care odinioară mi-era rezervat numai mie și pe care aș fi vrut să pun mîna, să-l încui și să-l păstrez numai pentru mine. Care din cunoscuții ei o rețineau la Paris? O fi fost imbecilul acela de Bernier sau americanul, prietenul fraților ei, Lansdale? La Malmoë, un tren nou, cu un luciu proaspăt, cu niște culori ciudate, m-a smuls, în sfîrșit, din visurile mele sumbre. La Stockholm, am primit o scrisoare de la Odile. Bizare mai erau scrisorile Odilei; scria ca o fetiță. Zicea: *„Sînt foarte liniștită. Nu fac nimic. Plouă. Citesc. Am recitit Război și Pace. Am luat prînzul la mămica. A fost mama ta pe aici."* Și continua astfel, în scurte propoziții, care nu

evocau nimic dar care, nu știu de ce, poate tocmai din cauza vidului lor și a naivei lor simplități, aveau asupra mea un efect calmant.

Zilele următoare nu făcură decît să mărească această impresie de destindere. Ciudat, o iubeam pe Odile mai mult decît la Paris. O vedeam gravă, puțin languroasă, stînd întinsă și citind, iar aproape de ea o vază în care era, fără îndoială, o garoafă frumoasă sau un trandafir. Cum eram foarte lucid, în pofida profundei mele tulburări, mă întrebam : „Dar de ce nu sufăr ? Ar trebui să fiu nenorocit. Nu știu nimic despre ea. E singură și-mi scrie ce vrea.“ Îmi dădeam seama că absența, favorizînd pe de o parte, după cîte știam, cristalizarea dragostei, adoarme pe de alta pentru un timp gelozia, fiindcă mintea, nemaidispunînd de toate acele fapte mărunte, de toate acele observații pe care s-a obișnuit să-și clădească periculoasele, înfricoșătoarele ei eșafodaje, e constrînsă să stea liniștită, în repaus. Afacerile pe care urma să le tratez mă obligau să călătoresc prin satele suedeze : locuiam în castelele marilor proprietari de păduri ; mi se ofereau lichioruri suedeze, icre negre, somon afumat ; femeile aveau o strălucire rece, cristalină ; mi se întîmpla să treacă zile întregi fără să mă gîndesc la Odile și la ceea ce face ea.

Mi-amintesc mai ales de o seară. Luasem dejunul la țară, în împrejurimile Stockholmului, și, după masă, gazda a propus să facem o plimbare în parc. Eram încotoșmănați din cap pînă în pi-

cioare în blănuri. Aerul era rece ca gheața. Niște valeți înalți și blonzi au deschis o poartă de fier forjat și m-am trezit deodată pe malul unui lac înghețat, care arunca luciri ușoare sub soarele nocturn. Doamna care mă însoțea era răpitoare, veselă ; cîntase, cu cîteva minute înainte, niște preludii cu o grație atît de suavă că-mi dăduseră lacrimile. Am încercat cîteva minute o impresie de fericire extraordinară. „Ce frumoasă e lumea, mă gîndeam, și ce ușor e să fii fericit."

Cînd m-am întors la Paris au reînviat fantomele. Odile mi-a povestit de nesfîrșitele ei zile de singurătate, dar era atîta vid în ceea ce-mi spunea că simțeam în mintea mea niște vaste spații pustii. pe care veneau să le umple ipotezele cele mai chinuitoare.

— Ce-ai făcut în tot acest răstimp ?

— Mai nimic. M-am odihnit, am visat, am citit.

— Ce-ai citit ?

— Ți-am scris : *Război și pace.*

— Dar nu ți-au trecut cincisprezece zile cu citirea unui singur roman !

— Nu, am mai făcut diverse treburi : mi-am aranjat sertarele, am pus ordine în bibliotecă, am răspuns la unele scrisori mai vechi, am fost la croitoreasă...

— Dar cu cine te-ai văzut ?

— Cu nimeni. Ți-am scris : cu mama ta, cu mama mea, cu frații, cu Misa... Și apoi m-am ocupat foarte mult de muzică.

S-a înviorat puțin și mi-a vorbit de muzica spaniolă, de Albeniz, de Granados, pe care-l descoperise.

— Și apoi, Dickie, trebuie să te iau cu mine să asculți *Ucenicul vrăjitor*... E atît de inteligent alcătuită...

— Se referă la povestea din balada lui Goethe ? am întrebat-o eu.

— Da, mi-a răspuns Odile cu vioiciune.

M-am uitat la ea. De unde cunoaște această baladă ? Știam că Odile nu l-a citit niciodată pe Goethe. Cu cine a fost la concert ? Ea a observat expresia de neliniște de pe fața mea.

— Dar scria în program, mi-a spus ea.

XI

În prima zi de marți care a urmat după întoarcerea mea din Suedia am luat cina la mătușa Cora. Ne invita de două ori pe lună și era singura persoană din familia mea pentru care Odile avea oarecare simpatie. Mătușa Cora, care o considera pe Odile drept o grațioasă podoabă la o masă, și o trata cu bunăvoință, îmi reproșa că, de cînd mă căsătorisem, am devenit taciturn. „Ești mohorît, îmi spunea ea, te ocupi prea mult de soția ta ; pe-

rechile nu devin cu adevărat suportabile la un dineu decît începînd din perioada indiferenței. Odile e delicioasă, dar tu n-ai să te pui la punct decît peste doi-trei ani ; de astădată, după călătoria în Suedia, sper că ai să fii strălucitor..."

De fapt, succesul la acest dineu nu l-am repurtat eu, ci un bun cunoscut de-al meu : un prieten al lui André Halff, unde-l întîlnisem odinioară și care vorbea despre el cu un ciudat amestec de stimă, de teamă și de ironie. Amiralul Garnier, șeful statului-major general al marinei, îl introdusese în casa de pe bulevardul Marceau. Se numea François de Crozant, era locotenent de vas și sosea din Extremul Orient. În seara aceea, el a descris niște peisaje din Japonia, a vorbit de Conrad [1], de Gauguin [2], cu o forță poetică atît de vie încît nu m-am putut opri să n-o admir, deși nu-mi era prea simpatic. În timp ce-l ascultam, îmi aminteam puțin cîte puțin de amănuntele pe care André mi le dăduse odată despre el. Călătorise mult în Extremul Orient și avea, lîngă Toulon, o căsuță plină de lucruri aduse din peregrinările sale. Știam că era autorul cîtorva compoziții muzicale și că a scris o operă destul de ciudată, subiectul fiind luat din istoria chineză. Mai știam — dar mai vag — că era cunoscut în

---

[1] *Conrad Josef Korzeniowski (1857—1924)*, romancier englez de origine poloneză, căpitan de cursă lungă, pictor al naturii exotice, remarcabil stilist și peisagist.

[2] *Paul Gauguin* (1848—1903), pictor francez, autorul a numeroase pînze inspirate din viața tahitienilor.

mediile sportive, deoarece bătuse mai multe recorduri de viteză la auto şi că a fost unul dintre primii ofiţeri de marină care s-a urcat într-un hidroavion.

Un bărbat îndrăgostit este un reactiv de o extremă sensibilitate la sentimentele soţiei iubite. N-o vedeam pe Odile, care stătea la celălalt capăt al mesei, în acelaşi rînd cu mine, dar ştiam cum arăta la faţă în clipa aceea şi cu ce viu interes asculta povestirile lui François. Mi-amintesc foarte bine de dineul acela. Aveam sentimentul unui tată care îşi iubeşte unica sa fiică, mai mult decît orice pe lume şi care îşi dă seama că — în urma unor împrejurări inevitabile şi nefericite — a adus-o într-un mediu contaminat de o epidemie îngrozitoare, şi ar vrea, cu ardoare şi disperare, s-o salveze înainte de a se molipsi. Dacă aş putea evita ca, după dineu, Odile să se găsească în acelaşi grup cu François, dacă nimeni nu i-ar povesti amănuntele pe care eu le cunoşteam despre el — amănunte atît de prielnice să-i atragă atenţia asupra lui — poate că aş reuşi s-o iau cu mine pe la miezul nopţii, neatinsă încă de cel mai temut microb.

Întîmplarea a făcut să mă pomenesc cu acest noroc, nu datorită unei manevre abile din partea mea, ci pentru că François a fost răpit, cum s-a terminat masa, de Hélène de Thianges, care l-a poftit în salonul chinezesc, rezervat totdeauna de mătuşa Cora perechilor dornice de singurătate. În timpul acesta, eu am avut o ciudată convorbire

— şi tocmai despre François — cu o femeie drăguţă, Yvonne Prévost, al cărei bărbat era şi el marinar, căpitan de vas şi colaborator al amiralului la minister.

— Vă interesează Crozant? m-a întrebat ea... L-am cunoscut mai de mult la Toulon, unde am copilărit, şi unde tata era prefect maritim. Mi-amintesc că bărbaţii îl găseau pe Crozant nenatural, unii spuneau chiar că-i neloial, dar femeile alergau după el... Eu eram prea tînără atunci, dar auzeam ce se povestea.

— Mai spuneţi-mi, mă interesează.

— A! nu mai ştiu prea bine; cred că era de o mare cochetărie; îţi făcea impresia că ţine pătimaş la o femeie, îi făcea o curte asiduă, o copleşea cu scrisori, cu flori, apoi deodată o părăsea şi începea să se ocupe de o alta fără ca cea dintîi să fi putut înţelege cauza acestei schimbări... Era un băiat care-şi impunea o disciplină extraordinară. Ca să se menţină în formă, se culca în fiecare seară la ora zece şi lumea pretindea că dădea afară chiar şi pe cea mai frumoasă femeie cînd sosea ora de culcare... Era dur, crud, în dragoste, lăsa să se înţeleagă că totul îi părea un joc fără importanţă, atît pentru el cît şi pentru alţii. Vă închipuiţi cîtă suferinţă a putut stîrni un asemenea caracter.

— Da, înţeleg foarte bine. Dar de ce-l iubesc femeile?

— Ei, asta e ! ştiţi... eu, am o prietenă care l-a iubit ; ea mi-a spus : „A fost ceva îngrozitor, dar multă vreme nu m-am putut lecui. Omul acesta era atît de complex, de atrăgător, de exigent ; cînd brutal şi rece, cînd tandru şi rugîndu-se de mine. A trebuit să treacă multe luni ca să descopăr că nu putea decît să mă nenorocească !"

— Şi a scăpat de el, prietena dumitale ?

— Da, de tot ; acum vorbeşte despre el rîzînd.

— Şi credeţi că în clipa de faţă îşi încearcă farmecele asupra Hélènei de Thianges ?

— Da, cu siguranţă ! dar de astă dată are o adversară superioară. De altminteri, o femeie tînără ca ea, şi care şi-a cîştigat un loc în lumea bună ar putea fi mai prudentă. François distruge femeile prin a căror viaţă trece ; el nu se poate stăpîni să nu-şi trîmbiţeze amorurile oricui vrea să-l asculte. La Toulon, cînd făcea vreo nouă cucerire, a doua zi o ştia tot oraşul.

— Dar e un om odios, François ăsta al dumitale.

— A ! nu, a răspuns ea, are mult farmec... Numai că e aşa cum e.

Sîntem aproape totdeauna făuritorii propriei noastre nenorociri. Am fost un înţelept cînd mi-am făgăduit să nu-i vorbesc niciodată Odilei despre François. De ce, la întoarcere, în maşină, mi-a fost imposibil să nu-i redau această convorbire ? Deoarece simţeam o plăcere, la a cărei atracţie nu

rezistam — așa cred, cel puțin — să stîrnesc interesul Odilei, s-o văd acordînd o vie atenție celor spuse de mine, dar poate și pentru motivul că aveam iluzia atît de nebunească totuși, că această aspră critică adusă lui François o va îndepărta pentru totdeauna pe Odile de el.

— Și spui că e compozitor ? m-a întrebat Odile, după ce-am terminat.

Făcusem o imprudență, evocîndu-l pe demon. Nu mai era în puterea mea să-l alung. A trebuit în seara aceea să-i povestesc tot ce știam despre el și despre neobișnuitul său fel de trai.

— Trebuie să fie interesant să-l cunoști. Nu vrei să-l inviți odată la noi ? m-a întrebat Odile cu o figură nepăsătoare.

— Foarte bucuros, dacă-l mai întîlnim, dar trebuie să se întoarcă la Toulon. Ți-a plăcut ?

— Nu, nu-mi place de loc felul lui de a se uita la femei, ca și cum ar fi transparente.

După cincisprezece zile l-am regăsit la mătușa Cora ; l-am întrebat dacă a părăsit marina.

— Nu, mi-a răspuns el, în felul lui repezit și aproape insolent, fac un stagiu de șase luni la serviciul hidrografic.

De astădată a avut o lungă convorbire cu Odile ; îi mai văd și acum stînd pe aceeași canapea tapisată, aplecați unul spre celălat și vorbindu-și cu însuflețire.

În drum spre casă, Odile a fost tăcută.

— Ei, ce spui de marinarul meu? am întrebat-o eu.

— E interesant, mi-a răspuns Odile și n-a mai scos un cuvînt pînă acasă.

XII

Cîteva săptămîni de-a rîndul, François și Odile, cînd veneau marțea la mătușa Cora, se refugiau imediat ce se termina masa în salonul chinezesc. Am suferit mult, firește, dar mă sileam să nu se observe nimic. Nu mă puteam împiedica să nu vorbesc despre François cu alte femei; speram să le aud zicînd că-i mediocru, ca să-i pot spune apoi Odilei. Dar, dimpotrivă, aproape toate îl admirau. Chiar și raționala Hélène de Thianges, atît de înțeleaptă, și pe care Odile o supranumise Minerva, mi-a spus:

— Da, da, te asigur, e foarte seducător!

— Dar de ce oare? Zadarnic încerc să ascult cu atenție ce vorbește; mi se pare că totdeauna spune același lucru. Vorbește de Indochina, de popoare cuceritoare, de viața „intensă", de Gauguin... Prima oară, mi s-a părut remarcabil. Apoi mi-am

dat seama că nu făcea decît să execute un număr de spectacol ; dacă l-ai văzut o dată e de ajuns.

— Da, se poate. Ai dreptate, numai în parte. Dar povestește niște lucruri atît de frumoase: Femeile sînt ca niște copii mari, domnule Marcenat. Ele și-au păstrat simțul miraculosului. Și apoi în viața reală ele se mișcă într-un cadru limitat, așa încît sînt oricînd gata să scape din el. Dacă ai ști cît de plicticos e să te ocupi zilnic de casă, de bucătărie, de invitați, de copii... Bărbatul căsătorit sau celibatarul parizian fac și ei parte din această mașină domestică și mondenă și nu ne aduc nimic nou, nimic proaspăt, pe cînd un marinar cum e Crozant ne apare ca un om străin de toate astea, și devine atrăgător.

— Dar, la urma urmei, nu găsești că atitudinea lui Crozant este de un fals romantism insuportabil ? Vorbești de istorisirile lui... Am oroare de aceste aventuri... evident inventate de el.

— Care ?

— Ei, dar știi foarte bine : povestea cu englezoaica din Honolulu care s-a aruncat în apă după plecarea lui ; aceea a rusoaicei care i-a trimis o fotografie încadrată de cozile ei. Găsesc că sînt de un prost gust...

— Nu cunosc istorisirile astea... Cine ți le-a povestit ? Odile ?

— Ba nu, toată lumea le știe, de ce vrei dumneata să fie tocmai Odile ?... Spune-mi sincer, nu te izbește ceva în mod neplăcut ?

— Dacă vrei dumneata, da... Totuși are niște ochi pe care nu-i poți uita. Și apoi, ce spui dumneata nu-i adevărat... Te-ai luat după ce spune lumea, dar vorbește cu el, ai să vezi că-i foarte simplu.

În casa de pe bulevardul Marceau venea adesea și amiralul Garnier. Într-o seară, am manevrat astfel ca să rămîn singur cu el l-am întrebat ce știe despre Crozant.

— A! un adevărat marinar, mi-a spus el... Unul dintre viitorii noștri mari conducători.

M-am hotărît să lupt împotriva repulsiei pe care mi-o inspira François de Crozant și să-l văd mai des; am încercat să-l judec cu imparțialitate. Mi-a fost foarte greu. Pe vremea cînd l-am cunoscut la Halff, se arătase destul de disprețuitor față de mine, și aceeași impresie penibilă am avut-o și în prima seară cînd ne-am întîlnit din nou. De cîteva zile părea că face un efort ca să-și învingă plictiseala pe care i-o inspira tăcerea mea surdă și ostilă. Dar mă gîndeam, și poate pe bună dreptate, că interesul pe care mi-l arăta acum se datora Odilei și de aceea nu numai că nu mă apropiam de el, ci dimpotrivă.

L-am invitat odată la o cină acasă la noi. Voiam cu tot dinadinsul să-l găsesc interesant: nu reușeam. Era un om inteligent, dar în fond un timid care lupta împotriva timidității, luînd o atitudine autoritară și categorică, atitudine care mă exaspera. Mi se părea cu mult mai puțin remar-

cabil decît vechii mei prieteni, André și Bertrand, și nu puteam înțelege de ce Odile, care-i înlăturase pe ei cu atîta dispreț, acorda un interes susținut la tot ce spunea François de Crozant. Odile, de cum îl vedea, parcă era alta; devenea chiar mai drăguță decît era ea de obicei. Într-o zi, François, și cu mine discutam despre dragoste, fiind și ea de față. Spuneam, cred, că singurul lucru care poate face din dragoste un sentiment foarte frumos este fidelitatea, fidelitate cu orice preț și trainică pînă la moarte. Odile i-a aruncat lui François o privire care mi s-a părut ciudată.

— Nu înțeleg de loc, zicea el, bătînd cu ciocanul parcă pe fiecare silabă, ceea ce dădea ideilor sale un caracter abstract și metalic, nu înțeleg de loc ce importanță ar avea fidelitatea. Omul trebuie să trăiască în prezent. Important e să storci din fiecare clipă ceea ce poate conține ca intensitate. Și scopul acesta nu se poate atinge decît prin trei mijloace: puterea, primejdia sau dorința. Dar de ce să dorești menținerea prin fidelitate a ficțiunii unei dorințe care s-a evaporat?

— Fiindcă nu există adevărată intensitate decît în ceea ce este durabil și în ceea ce este dificil. Nu vă amintiți pasajul acela din *Confesiunile* lui Rousseau, în care spune că a atinge rochia unei femei caste îți dă o bucurie mai mare decît aceea de a poseda o femeie ușoară?

— Rousseau a fost un om bolnav, a răspuns François.

— Am oroare de Rousseau, a adăugat Odile.

Simţindu-i uniţi împotriva mea, am început, cu o vehemenţă stîngace, să-l apăr pe Rousseau, care-mi era indiferent, şi am înţeles atunci toţi trei că de aci înainte nu vom putea avea nici o discuţie, care să nu devină, sub o mască transparentă, o chestiune personală şi primejdioasă.

De cîteva ori, vorbind cu François despre meseria lui, mi-a stîrnit un interes atît de viu că am uitat, cîteva minute, de sentimentele ostile, ce i le purtam. Cînd, după cină, umblînd prin salon cu mersul său legănat de marinar, începea : „Ştiţi, domnule Marcenat, cum mi-am petrecut seara de ieri ? Am studiat în cartea amiralului Mahon bătăliile lui Nelson“, încercam, fără voia mea, aceeaşi plăcere vie pe care o simţeam cînd venea odinioară André Halff sau Bertrand pe la noi.

— Adevărat ? l-am întrebat. Şi studiaţi pentru plăcerea dumneavoastră personală sau credeţi că ar putea să vă fie de folos ? Cîte schimbări or fi suferit metodele navale ! Toate istoriile cu abordajul, vînturile favorabile, poziţia care trebuie s-o iei pentru a trage o salvă de tun, toate astea mai au oare vreo valoare ?

— Să nu vă închipuiţi că nu, răspunse François, calităţile care asigură victoria, pe pămînt, şi pe mare, sînt aceleaşi ca şi pe vremea lui Hanibal sau a lui Cezar. Luaţi Abukirul... Ce-a dus la succesul englezilor ?... Mai întîi tenacitatea lui Nelson, care, după ce-a căutat flota franceză pe toată Medite-

rana, fără s-o găsească, n-a abandonat urmărirea ei ; apoi iuţeala cu care a luat hotărîrea, cînd l-a descoperit în sfîrşit pe inamic ancorat, şi vîntul favorabil. Ei, bine, aceste calităţi de fond, tenacitatea, îndrăzneala, credeţi că încetează să mai aibă vreo valoare pentru că *Dreadnought* a înlocuit *Victory?* Ba de loc, şi, de altminteri, principiile esenţiale ale oricărei strategii nu se schimbă. Poftim, uitaţi-vă...

Luă de pe masă o bucată de hîrtie : scoase din buzunar un creion :

— Iată cele două flote... Săgeata asta indică direcţia vîntului... Aici, liniile astea haşurate, locurile unde marea e mai puţin adîncă...

M-am aplecat spre el. Odile se aşezase la aceeaşi masă, cu bărbia sprijinită în mîinile împreunate ; îl admira pe François, şi, din cînd în cînd, mă observa, ridicîndu-şi genele lungi.

„Dacă i-aş istorisi eu o bătălie, mă întrebam, m-ar asculta oare tot aşa cum îl ascultă pe el ?"

Un alt fapt care m-a izbit în cursul acestor cîteva vizite ale lui François de Crozant a fost că Odile era uneori strălucitoare cînd povestea anecdote şi enunţa idei învăţate pe vremuri de la mine, cînd eram logodiţi. Ea nu-şi mai reamintise niciodată de ele ; credeam că le-a uitat, şi iată că biata mea ştiinţă reînvia pentru a uimi un alt bărbat prin luciditatea masculină a unei minţi de femeie. Mă gîndeam, ascultînd-o, că tot aşa s-a întîmplat şi cu Denise Aubry şi că, aproape totdeauna, cînd ne

străduim să formăm spiritul unei femei, o facem pentru un alt bărbat.

Ciudat este că începutul adevăratei lor legături a coincis, probabil, cu o scurtă perioadă de relativă siguranță a mea. François și Odile, care de cîteva săptămîni se compromiteau de-a binelea în ochii mei și a prietenilor mei, deveniseră de o uimitoare prudență, se arătau rar împreună și niciodată cînd se aflau într-un salon, nu erau în același grup. Ea nu vorbea niciodată despre dînsul și dacă, din întîmplare, o altă femeie se interesa de Crozant, răspundea cu o nepăsare atît de perfectă că eu însumi, timp de cîteva săptămîni, m-am lăsat înșelat. Din nefericire, cum spunea Odile, aveam o intuiție diabolică cînd era vorba despre ea și n-am întîrziat să găsesc argumentele demascatoare ale acestei atitudini. „Fiindcă se văd nestingheriți cînd eu nu sînt de față, seara nu mai au să-și spună mare lucru, așa că acum se evită și se fac că abia își mai vorbesc unul altuia", raționam eu.

Îmi luasem obiceiul de a analiza, cu o înspăimîntătoare luciditate, tot ce spunea Odile și-l găseam pe François îndărătul fiecărei propozițiuni. Devenise (prin intermediul doctorului Pozzi) un vizitator obișnuit al lui Anatole France; în fiecare duminică dimineața se ducea la vila Saïd. Știam asta. Or, de cîteva săptămîni încoace Odile povestea niște întîmplări interesante și intime în legătură cu France. Într-o seară, pe cînd ieșeam de la un dineu dat de familia Thianges, și unde Odile,

atît de tăcută şi modestă de obicei, îi uimise pe prietenii noştri comentînd cu vervă ideile politice ale lui France, i-am spus :

— Ce strălucită ai fost, scumpa mea! Niciodată nu mi-ai vorbit despre asemenea lucruri. Cum de le-ai aflat ?

— Eu ? m-a întrebat Odile, mulţumită şi neliniştită în acelaşi timp. Eu am fost strălucitoare ? Nici nu mi-am dat seama.

— Nu-i nici o crimă, Odile, nu trebuie să te aperi. Toată lumea te-a găsit foarte inteligentă... De la cine ai aflat toate astea ?

— Nici nu mai ştiu. Acum cîteva zile, la un ceai, cineva care-l cunoaşte pe Anatole France...

— Cine anume ?

— Ah ! am şi uitat !... Nu i-am dat nici o importanţă.

Sărmana Odile ! Cît de stîngace era ! Voia să-şi păstreze tonul ei obişnuit, să nu spună nimic care s-o trădeze, şi totuşi noua ei dragoste ieşea la iveală cu fiece cuvînt. Mă gîndeam la cîmpiile inundate, neschimbate în aparenţă, cu iarba care pare să se înălţa dreaptă şi viguroasă, dar unde, la tot pasul, pămîntul îmbibat dovedeşte existenţa stratului de apă distrugătoare. Atentă la semnalele directe : să nu pomenească numele lui François de Crozant, ea nu vedea semnalele indirecte a căror lumină, străbătînd prin cuvintele ei, făcea să sară în ochii tuturor numele acesta, întocmai ca nişte imense panouri luminoase. Mie, care cunoşteam

atît de bine fiecare gest al Odilei, ideile și convingerile ei, mi se părea în același timp ușor, interesant și penibil să observ cît de repede se schimba. Fără a fi pioasă, a fost totdeauna credincioasă, se ducea în fiecare duminică la liturghie. Acum spunea : „Sînt o grecoaică din secolul al IV-lea înainte de Cristos, sînt o păgînă“, frază de care eram atît de sigur că-i a lui François, de parcă ar fi fost semnată de el. Odile zicea : „Ce e viața ? Patruzeci de ani petrecuți ca vai de lume pe un strop de noroi. Și ați vrea să pierdem măcar un singur minut de pomană ?“ Mă gîndeam : „Asta-i filozofia lui François, de altminteri o filozofie destul de vulgară“. Uneori, trebuia să reflectez o clipă ca să prind legătura dintre cutare manifestare de interes ce o surprindeam la ea ca un lucru neobișnuit și obiectul real al gîndurilor sale. De exemplu, ea, care nu citise în viața ei un ziar, zărind acum titlul : *Incendiu în pădurile din Sud* mi-a smuls foaia din mînă.

— Te interesează pădurile incendiate, Odile ?

— Nu, a răspuns ea, tresărind și dîndu-mi înapoi ziarul, voiam numai să știu unde s-a întîmplat.

Mi-am amintit atunci de căsuța lui François așezată în mijlocul unei păduri de pini la Beauvallon.

După cum un copil care se joacă și vrea să ascundă o batistă — o pune ca s-o ferească de ochii celor din jur, în mijlocul camerei, pe covor, sub privirile tuturor — ne face să zîmbim cu afecțiune, tot astfel Odile te emoționa aproape cu precauțiunile ei naive. Cînd relata un fapt, pe care-l știa

de la unul dintre prietenii săi sau de la vreo rudă, spunea numele celui care o informase. Dacă informatorul era însă François, ea zicea: „Mi s-a... mi s-a spus că... O persoană mi-a spus că..." I se întîmpla uneori să dea dovadă de o uimitoare cunoaștere a unor noutăți din domeniul marinei. Știa că o să avem în curînd un nou crucișător mai rapid, un nou tip de submarin, că flota engleză va veni la Toulon. Oamenii se minunau :

— Dar asta nu scrie în ziar...

Odile, îngrozită, dîndu-și seama că a vorbit prea mult, bătea în retragere :

— Vai, știu eu ?... Poate că nu-i adevărat.

Se dovedea însă totdeauna adevărat.

Tot vocabularul ei consta acum din vocabularul lui François. Repertoriul acestuia — care mă făcuse să-i spun lui Hélène de Thianges că fiecare convorbire a lui constituie un număr de program — devenise repertoriul Odilei. Ea vorbea de „viață intensă", de plăcerea cuceririlor și chiar de Indochina. Trecînd însă prin mintea cețoasă a Odilei, solidele teme ale lui François pierdeau din preciziunea conturului lor. Le urmăream foarte bine prin intermediul ei, dar îmi apăreau deformate, după cum un fluviu, trecînd printr-un lac întins, pierde cadrul rigid al țărmurilor, care devin niște umbre nesigure, acoperite pe alocuri și învăluite de ușoara unduire a apei.

XIII

Atîtea dovezi concordante îmi demonstrau, fără urmă de îndoială, că, dacă Odile nu era amanta lui François, cel puțin se întîlnea cu el în taină ; dar nu mă puteam hotărî să-i cer explicații. La ce bun ? Să-i arăt Odilei atîtea și atîtea subtile nuanțe, atîtea și atîtea coincidențe verbale pe care le-a înregistrat necruțătoarea mea memorie ! Ea ar izbucni în rîs, s-ar uita la mine cu tandrețe și mi-ar spune : „Mă faci să rîd !“ Și ce-am să-i răspund ? Puteam s-o ameninț̦ ? Doream s-o rup cu ea ? De altminteri, în ciuda aparențelor, nu cumva mă înșelam ? Cînd eram sincer cu mine însumi, eram sigur că nu mă înșelam, dar viața îmi devenea atît de insuportabilă încît mă agățam, pentru cîteva zile, de o ipoteză neverosimilă.

Eram foarte nefericit. Purtarea Odilei, gîndurile sale tainice deveniseră pentru mine o obsesie care nu mă părăsea niciodată. La biroul meu, de pe strada de Valois, aproape că nu mai lucram de loc, îmi petreceam zilele stînd cu capul în mîini, visînd și meditînd ; noaptea nu puteam adormi decît pe la orele trei sau patru, după ce, în mod zadarnic, suceam și răsuceam pe o parte și pe alta problemele, a căror soluție o cunoșteam prea bine.

A venit vara. François și-a terminat stagiul și a plecat la Toulon. Odile părea foarte calmă și de loc tristă, ceea ce mă mai liniști puțin. Nu știam

dacă îi scrie; în orice caz nu vedeam niciodată vreo scrisoare și umbra tulburătoare din cuvintele Odilei o simțeam acum mai rar ca înainte.

Nu puteam lua concediu decît abia în august, deoarece tata se ducea în iulie să-și facă o cură la Vichy; cum Odile fusese suferindă toată iarna, am decis să-și petreacă luna iulie la vila Choin din Trouville. Cu cincisprezece zile înainte de plecare, mi-a spus:

— Dacă n-ai nimic împotrivă, aș prefera să mă duc undeva unde-i plaja mai liniștită, și să nu mai stau la mătușa Cora. Mi-e groază de coasta normandă; e prea multă lume, mai ales în casa aceea...

— Cum, Odile? Tu te temi acum de lume, tu care mi-ai reproșat totdeauna că nu-mi place îndeajuns!

— Asta depinde de starea de spirit în care te afli. În clipa de față, am nevoie de liniște, de singurătate... Crezi că n-aș putea găsi vreun colțișor în Bretania? Nu cunosc de loc Bretania și se spune că-i atît de frumos acolo...

— E foarte frumos, scumpa mea, da, dar e prea departe. N-am să pot veni să te văd în fiecare duminică, cum aș face dacă ai pleca la Trouville. De altminteri, la Trouville ai să ai toată vila mătușei Cora la dispoziție, ea nu se duce acolo înainte de 1 august... De ce să schimbi?

Dar era vădit că ea ținea să plece în Bretania și a revenit de atîtea ori la proiectul ei — cu blîndețe

de altfel — că pînă la urmă am cedat. Nu înțelegeam, însă, de ce. M-aş fi aşteptat să pretindă a fi mai aproape de Toulon ; ar fi reuşit mai uşor, căci era o vară îngrozitoare în anul acela şi toată lumea se plîngea de umiditatea din Normandia. Cu toate că mă apucase tristețea cînd am văzut că pleacă, încercam oarecare satisfacție, constatînd că o lua într-o direcție care îmi asigura liniştea. Am însoțit-o la gară, destul de trist. Ea era de o tandrețe neobişnuită în ziua aceea. Pe peronul gării m-a sărutat.

— Să nu te plictiseşti, Dickie, să te distrezi... Dacă vrei, plimbă-te cu Misa, are să-i facă plăcere.

— Dar Misa e la Gandumas.

— Nu, vine la Paris, la părinții ei, unde va sta toată săptămîna viitoare.

— Cînd nu eşti tu aici, n-am poftă să mă plimb... Stau toată ziua în casă şi mă las pradă gîndurilor negre.

— Să nu faci asta, mi-a spus ea, mîngîindu-mă pe obraz cu un gest matern... Nu merit să mi se dea atîta atenție. Îmi dai prea multă importanță... Iei viața prea în serios, Dickie... Nu-i decît o joacă...

— Nu-i o joacă veselă.

— Da, a răspuns ea, de astă dată cu o nuanță de melancolie în glas... Nu-i o joacă veselă... Viața e mai curînd grea. Te sileşte să faci ceea ce nu vrei... Cred că-i timpul să mă urc în tren... La revedere, Dickie... O să fie bine, nu ?...

M-a sărutat iar, mi-a trimis de pe scară unul din acele zîmbete luminoase cu care mă cîştiga şi a dispărut îndată în compartiment. Îi era groază de despărţirile la fereastră şi, în general, de orice duioşie. Mai tîrziu, Misa mi-a spus că era aspră. Nu era adevărat. Dimpotrivă, era capabilă de generozitate şi de bunătate, dar era mînată de dorinţe prea puternice şi tocmai fiindcă se temea că va trebui, din milă, să reziste propriilor ei porniri, refuza să se lase în voia lor. Atunci obrazul ei căpăta acea expresie ermetică, de nepătruns, singura care reuşea s-o urîţească.

XIV

A doua zi fiind marţi, am luat masa de seară la mătuşa Cora. Ea primea pînă în luna august, dar în timpul verii venea mai puţină lume. Stăteam alături de amiralul Garnier. El mi-a vorbit de vremea de-afară, de o ploaie vijelioasă care (spre sfîrşitul după-amiezii) inundase Parisul, apoi mi-a spus :

— Ascultă, i-am găsit o slujbă prietenului dumitale François de Crozant... Voia să studieze coastele Bretaniei, i-am găsit un post temporar la Brest.

— La Brest ?

Am văzut paharele și florile învîrtindu-se în jurul meu ; credeam că leșin. Dar instinctul social e atît de puternic încît am fi în stare să simulăm indiferența, chiar și atunci cînd sîntem pe moarte.

— A ! nu știam... i-am spus amiralului. De mult ?

— De cîteva zile.

Și ne-am lansat într-o lungă discuție despre portul Brest, despre valoarea sa ca bază navală, despre casele vechi, despre Vauban [1]. Gîndurile mele alergau pe două planuri cu totul distincte. La suprafață se formau frazele banale și corecte prin care mențineam în mintea amiralului impresia că eram un ins calm, fericit de această frumoasă seară răcoroasă și de acești ultimi nori care se fugăreau pe cer. La un etaj mai jos, cu glasul mut, voalat, îmi repetam : „Iată, prin urmare, de ce Odile a vrut să plece în Bretania“. Mi-o imaginam plimbîndu-se cu el pe străzile din Brest, sprijinindu-se de brațul lui, cu obrazul însuflețit pe care i-l cunoșteam atît de bine, care îmi plăcea atît. Poate că într-o seară va rămîne la el acasă. Plaja Morgat, pe care și-o alesese, nu era prea departe de Brest. Poate, dimpotrivă, François va veni pe malul mării s-o caute. Trebuie să aibă vreo barcă cu motor. Se vor duce împreună spre stînci.

---

[1] *Sébastien le Prestre, seigneur de Vauban* (1633—1707), inginer și mareșal al Franței, renumit pentru lucrările sale edilitare de ordin militar.

Știam cît de frumoasă devenea natura cînd o priveai prin ochii Odilei cu prilejul unei asemenea plimbări. Ceea ce era surprinzător și m-a izbit în primul rînd pe mine însumi era că în toiul suferinței mele încercam o aprigă satisfacție intelectuală. Întrebările chinuitoare, pe care mi le puneam de cîte ori era vorba de acțiunile Odilei, de astă dată primeau un răspuns de o uimitoare claritate : cînd Odile mi-a declarat că pleacă în Bretania, mi-am spus în gînd : „François e, desigur, și el acolo". Și într-adevăr era. Îmi simțeam inima adînc tulburată, dar eram aproape mulțumit de inteligența mea.

Întors acasă, m-am frămîntat toată noaptea întrebîndu-mă ce trebuia să fac. Să iau trenul spre Bretania ? Fără îndoială că aș găsi-o pe Odile, radioasă și liniștită, dar aș face impresia unui nebun și nici nu m-aș putea măcar întoarce liniștit, căci m-aș gîndi că François a fost și a plecat, lucru de altfel verosimil. Ceea ce-mi părea mai îngrozitor era că nimic nu putea vindeca un asemenea sentiment, căci orice faptă putea fi interpretată într-un sens defavorabil. Pentru întîia oară îmi spuneam : „Ar trebui, prin urmare, s-o părăsesc pe Odile ? Deoarece firea ei și a mea sînt astfel făcute încît nu voi putea trăi niciodată liniștit — fiindcă ea nu vrea și nu va voi să întreprindă ceva ca să mă menajeze — n-ar fi mai bine să ne ducem viața, despărțiți unul de altul ? N-avem copii, divorțul s-ar putea obține ușor." Mi-am amintit

atunci limpede de mediocra fericire și de siguranța în care trăiam înainte de a o fi întîlnit. Dacă, în acea vreme, viața mea nu era nici prea strălucitoare, nici prea intensă, era cel puțin o viață simplă și molcomă. Dar tot gîndindu-mă la această situație, eram convins în același timp că nu doream s-o văd realizată și că ideea de a trăi fără Odile era de neconceput.

M-am întors pe partea cealaltă; încercam să adorm, închipuindu-mi că sînt pe o pajiște, că număr oi. Dar orice-ai face, cînd ești stăpînit de o obsesie, e zadarnic. De multe ori mă simțeam furios împotriva mea însumi : „De ce s-o iubesc mai mult ca pe o alta ? mă întrebam. E frumoasă ? Da, dar mai sînt și alte femei frumoase și mult mai inteligente. Odile are defecte mari. Ea nu spune adevărul ; e ceea ce urăsc eu mai mult decît orice pe lume. Și atunci ? N-aș putea să mă eliberez de ea, să scutur lanțul acesta ?“ Și-mi repetam : „N-o iubesc, n-o iubesc, n-o iubesc“, deși știam bine că nu e adevărat și că o iubeam mai mult ca oricînd, fără să pot înțelege de ce.

Alteori, îmi reproșam că am lăsat-o să plece. Dar aș fi putut s-o împiedic ? O vedeam tîrîtă parcă de un sentiment fatal și năvalnic. Imagini fugitive de eroine din antichitate îmi treceau atunci prin minte. Simțeam că regreta ce făcea, dar totuși nu se putea abține. În ziua aceea puteam să mă culc pe linia ferată ; ar fi trecut peste corpul

meu cu o milă necruțătoare, ca să se ducă la François.

Înspre dimineață, am încercat să mă conving că această coincidență nu dovedea nimic și că Odile poate nici nu știa că François e acolo, atît de aproape de ea. Dar știam că nu-i adevărat. Am adormit în zori și am visat că mă plimbam pe o stradă din Paris, aproape de Palais-Bourbon. Un felinar de modă veche lumina strada și vedeam un bărbat grăbit trecînd prin fața mea. L-am recunoscut pe François din spate, am scos din buzunar un revolver și am tras asupra lui. A căzut jos. M-am simțit ușurat, dar m-a cuprins rușinea. M-am trezit.

După două zile, am primit o scrisoare de la Odile :

„E frumos afară. Stîncile sînt albastre. Am întîlnit la hotel o doamnă bătrînă care te cunoaște ; se numește doamna Jouhan ; are o casă în apropiere de Gandumas. Intru în apă în fiecare zi. E căldură. Am făcut excursii prin împrejurimi. Îmi place mult Bretania. Am făcut o plimbare pe mare. Sper că nu ești nefericit. Te distrezi ? Ai luat cina la mătușa Cora marțea trecută ? Ai văzut-o pe Misa ?“ Scrisoarea se termina cu un : *„Te iubesc mult, te sărut, scumpul meu“.*

Făcuse literele ceva mai mari decît obișnuia. Se vedea că voia să umple patru pagini ca să nu mă necăjesc și că în același timp îi venea foarte greu să le umple. Era grăbită, mă gîndeam eu, o aștepta el; ea îi spunea: „Trebuie totuși să-i scriu și bărbatului meu". Și, imaginîndu-mi obrazul soției mele în clipa cînd pronunța aceste cuvinte, nu mă puteam împiedica să n-o găsesc frumoasă și să nu doresc altceva decît întoarcerea ei.

XV

In săptămîna ce-a urmat după plecarea Odilei, Misa mi-a dat un telefon:

— Știu că ești singur, mi-a spus ea, că Odile te-a părăsit. Și eu sînt singură. Am venit la părinții mei, deoarece simțeam nevoia să mă plimb și să respir puțin aerul Parisului, dar ei sînt plecați și mă aflu singură în tot apartamentul. Vino să mă vezi!

Mă gîndeam că, stînd de vorbă cu Misa, poate voi uita puțin gîndurile îngrozitoare și deșarte care mă copleșeau și mi-am dat întîlnire cu ea chiar în aceeași seară. A venit să-mi deschidă ea însăși, servitorii fiind plecați. Mi s-a părut foarte dră-

guță ; era într-o rochie de casă de mătase trandafirie copiată după una a Odilei, care-i împrumutase modelul. Am observat că avea o altă coafură, care semăna cu a Odilei. Vremea se schimbase în urma furtunii și seara era foarte răcoroasă. Misa pusese cîteva lemne pe foc în cămin ; s-a așezat pe un maldăr de perne în fața focului. M-am așezat lîngă ea și am început să vorbim de familiile noastre, de vara aceea îngrozitoare, de Gandumas, de bărbatul său, de Odile.

— Ai știri de la ea ? m-a întrebat Misa... Mie nu mi-a scris, nu-i frumos din partea ei.

I-am spus că am primit două scrisori.

— S-a întîlnit cu cineva pe acolo ? S-a dus la Brest ?

— Nu, i-am răspuns eu, Brest e destul de departe de locul unde se află ea.

Dar întrebarea ei mi s-a părut ciudată. Misa purta la mînă o brățară de sticlă albastră și verde ; i-am spus că-mi place și i-am luat mîna ca s-o privesc mai de aproape. Ea s-a înclinat spre mine. I-am trecut brațul în jurul taliei ; s-a lăsat. Am simțit că era goală sub rochia trandafirie. M-a privit cu o figură neliniștită, întrebătoare. M-am aplecat spre ea, i-am întîlnit buzele și am simțit, ca în ziua aceea cînd ne-am luptat, dubla și ferma rezistență a sînilor pe pieptul meu. S-a lăsat pe spate și acolo, înaintea focului, pe pernele acelea, mi-a devenit amantă. N-am încercat nici un sentiment

de dragoste, dar o doream și îmi spuneam : „Dacă n-o voi avea, am să par un laș".

Ne-am regăsit în fața ultimului butuc în agonie. O țineam de mînă ; ea mă privea cu o expresie fericită și triumfătoare ; mă simțeam trist ; aş fi vrut să mor.

— La ce te gîndești ? m-a întrebat Misa.

— Mă gîndesc la biata Odile...

A devenit ostilă ; două riduri mai aspre îi apărură pe frunte.

— Ascultă-mă, mi-a spus ea, te iubesc și nu vreau să spui lucruri ridicole.

— De ce ridicole ?

A ezitat și s-a uitat îndelung la mine.

— Nu înțelegi, m-a întrebat, sau te faci că nu înțelegi ?

Prevedeam tot ce are să spună, și știam că ar trebui s-o opresc, dar voiam să aflu ce știe.

— E adevărat, i-am răspuns, nu înțeleg.

— Ah ! a spus ea, credeam că știi, dar că o iubești prea mult pe Odile ca s-o părăsești sau chiar ca să-i vorbești... Mă gîndeam adesea că ar trebui să ți se spună totul... Numai că eu eram prietenă cu Odile ; pentru mine era greu... Dar cu atît mai rău ! Acum te iubesc de o mie de ori mai mult decît o iubesc pe ea...

Și atunci Misa mi-a povestit că Odile este amanta lui François, că asta dura de mai mult de șase luni și că ea însăși fusese rugată de Odile să-i transmită

scrisorile pentru ca plicurile cu ștampila poștei din Toulon să nu-mi atragă atenția.

— Înțelegi cît mi-a fost de penibil... cu atît mai mult cu cît te iubeam... Nu ți-ai dat seama că te iubesc de trei ani ?... Bărbații nu pricep nimic. În sfîrșit, acum totul e cum nu se poate mai bine. Ai să vezi că te voi face foarte fericit. O meriți, și am atîta admirație pentru dumneata... Ai un caracter minunat...

M-a copleșit de complimente timp de cîteva minute. Nu simțeam nici o plăcere ; mă gîndeam : „Cît e de fals tot ce-mi spune. Nu sînt bun de loc ! Nu mă pot lipsi de Odile... De ce sînt aici ? De ce o țin pe femeia aceasta de talie ?“ Căci stăteam mereu unul lîngă altul într-o postură de amanți fericiți, iar eu o uram.

— Misa, cum poți trăda încrederea Odilei ? E un lucru josnic ce-ai făcut.

Ea m-a privit uluită.

— Ah ! asta le întrece pe toate... Dumneata îi iei apărarea !

— Da, nu găsesc că-i bine ceea ce faci, chiar dacă o faci pentru mine. Odile este prietena dumitale...

— A fost, n-o mai iubesc.

— De cînd ?

— De cînd te iubesc pe dumneata.

— Dar eu sper că nu mă iubești... Eu o iubesc pe Odile așa cum este (o priveam sfidător pe Misa ; ea tremura) și cînd mă întreb de ce o iubesc pe

Odile, mă simt foarte încurcat să dau un răspuns... Cred că fiindcă nu mă plictisește niciodată, fiindcă e viața mea, fericirea.

Misa mi-a spus cu amărăciune :

— Ești original.

— Poate.

A rămas o clipă visătoare, apoi și-a lăsat capul pe umărul meu și mi-a spus cu o patimă adîncă, care ar fi trebuit să mă impresioneze, dacă aș fi fost eu însumi ceva mai puțin pasionat și mai puțin orb :

— Ei, bine, eu, eu te iubesc și am să te fac fericit, fără voia ta... Am să-ți fiu credincioasă, devotată... Julien e la Gandumas ; mă lasă în pace. Dacă vrei poți veni și acolo să mă vezi, fiindcă în fiecare săptămînă pleacă pentru două zile la Guichardie... Ai să vezi, ai pierdut obișnuința fericirii, eu am să ți-o redau.

— Îți mulțumesc, i-am răspuns eu rece, sînt foarte fericit.

Scena aceasta a continuat o bună parte a nopții. Atitudinea și gesturile noastre erau ale unor îndrăgostiți, dar eu simțeam crescînd în mine o ură sălbatică și de neînțeles împotriva ei. Totuși am fost afectuoși pînă la urmă și ne-am despărțit cu un sărut.

Jurasem să nu mai trec pe la ea și, totuși, în lipsa Odilei mă duceam des la Misa ; avea o îndrăzneală de necrezut și mi se dădea în salonul părinților ei, unde în orice clipă putea intra vreo

femeie de serviciu. Rămîneam împreună pînă la ora două sau trei din noapte, mai totdeauna tăcuţi.

— La ce te gîndeşti, mă întreba ea fără încetare încercînd să-mi zîmbească cu drăgălăşenie.

Mă gîndeam : „Cît e de falsă faţă de Odile !“ şi răspundeam :

— La dumneata.

Acum, cînd îmi amintesc în linişte de toate lucrurile acestea, îmi dau bine seama că Misa nu era o femeie rea, dar pe vremea aceea o judecam cu asprime.

XVI

În sfîrşit, într-o seară Odile s-a întors acasă ; m-am dus s-o întîmpin la gară. Mi-am făgăduit să nu-i spun nimic. Ştiam foarte bine ce-ar fi însemnat o asemenea discuţie. I-aş fi făcut reproşuri ; ea ar fi negat. I-aş fi raportat ce mi-a spus Misa ; ea ar fi spus că Misa minte. Eu aş fi rămas convins că Misa a spus adevărul. Ar fi fost o discuţie zadarnică. Pe cînd străbăteam peronul gării, în mirosul de cărbune şi ulei, strecurîndu-mă printre oameni necunoscuţi, îmi spuneam : „Nu sînt fericit alături de Odile, dar ştiu că n-am să mă pot despărţi de ea, aşa încît e mai bine să mă bucur

de plăcerea de a o revedea și să evit orice enervare". Apoi, cîteva minute mai tîrziu, îmi ziceam : „Ce lașitate ! E de ajuns să fiu opt zile ceva mai energic ca s-o silesc să se schimbe sau să mă obișnuiesc fără ea."

Un impiegat a agățat o pancartă : *Rapidul de Brest*. M-am oprit.

„La urma urmei, mă gîndeam, e prea stupidă situația. Să presupunem că în mai 1909, la Florența, aș fi descins într-un alt hotel. Toată viața mea n-aș fi știut de existența Odilei Malet. Totuși, aș fi trăit, aș fi fost fericit. De ce să n-o iau de la capăt, din clipa asta, ca și cum ea n-ar exista ?"

Atunci am zărit în depărtare ochii aprinși ai unei locomotive și trenul care făcea o curbă, îndreptîndu-se spre noi. Totul mi s-a părut ireal. Nici nu-mi mai puteam imagina obrazul Odilei. Am făcut cîțiva pași înainte. Pe la portiere, zăream capete încordate. Bărbații săreau din tren înainte de oprire. S-a format o coloană în mers. Hamalii împingeau cărucioare. Deodată am întrezărit în depărtare silueta Odilei și în cîteva clipe ea se și afla lîngă mine alături de un hamal care-i ducea valiza cenușie. Arăta bine, era veselă.

Urcîndu-se în mașină, mi-a spus :

— Dickie, ne oprim să cumpărăm șampanie, icre negre, să aranjăm un mic supeu ca în ziua cînd ne-am întors din călătoria de nuntă.

Ar putea să ți se pară o mare ipocrizie din partea Odilei, dar trebuie s-o cunoști bine ca s-o poți

judeca. Zilele pe care le-a petrecut cu François i-au plăcut, desigur, foarte mult ; era gata să guste cu plăcere şi clipa de faţă şi s-o facă, pentru mine, cît mai frumoasă cu putinţă. Văzîndu-mă întunecat la faţă, fără un surîs pe buze, m-a întrebat cu disperare :

— Dar ce s-a mai întîmplat, Dickie ?

Hotărîrea de a nu vorbi cu Odile de anumite lucruri n-o puteam respecta niciodată ; orice gînd voiam să i-l ascund, cînd mă aflam în faţa ei, ieşea ca din puşcă.

— Mi s-a spus că François e la Brest, asta s-a întîmplat.

— Cine ţi-a spus ?

— Amiralul Garnier.

— Că François e la Brest ? Ei şi ? Ce te supără ?

— Mă supără, că e foarte aproape de Morgat şi că-i era foarte uşor să vină la tine.

— Foarte uşor, atît de uşor, dacă vrei să ştii totul, că a venit într-adevăr să mă vadă. Şi nu-ţi place ?

— Despre asta nu mi-ai scris.

— Eşti sigur ? Credeam totuşi că... în orice caz, dacă nu ţi-am scris, e că nu are nici o importanţă, aşa gîndeam, şi chiar că n-are nici o importanţă.

— Eu nu sînt de părerea asta. Mi s-a mai spus că ai fost în corespondenţă secretă cu el.

De astă dată vestea a izbit-o atît de tare pe Odile, că păru ca înnebunită; pentru întîia oară vedeam o asemenea expresie pe faţa ei.

— Cine ți-a spus ?

— Misa.

— Misa ! Mizerabila ! A mințit. Ți-a arătat vreo scrisoare ?

— Nu, dar de ce-ți închipui că ar fi inventat așa ceva ?

— Nu știu... Din gelozie.

— E o poveste de adormit copiii, Odile.

Am sosit acasă. Față de servitori, Odile și-a regăsit zîmbetul ei senin și fermecător. S-a dus în camera ei, și-a scos pălăria, s-a uitat în oglindă ca să-și aranjeze părul și, văzîndu-mă în spate, privind țintă imaginea ei din oglindă, mi-a surîs și mie.

— Ce om e Dickie ăsta al meu ! Nu pot să-l las opt zile singur, ca să nu-l găsesc copleșit de gînduri negre... Ești un ingrat, domnule, m-am gîndit la tine tot timpul și am să ți-o dovedesc. Dă-mi valiza.

A deschis-o, a scos un pachețel și mi l-a întins. Erau două cărți, *Rêveries d'un promeneur solitaire*[1] și *La Chartreuse* [2], două ediții vechi.

— Odile, dar... îți mulțumesc... e extraordinar... Cum de le-ai găsit ?

— Am cotrobăit prin toate librăriile de pe străzile din Brest, domnule. Am vrut să-ți aduc ceva.

— Ai fost, prin urmare, la Brest ?

[1] *Visările unui hoinar*, de Jean-Jacques Rousseau.

[2] E vorba de *La Chartreuse de Parme (Mănăstirea din Parma)* roman de Stendhal.

— Firește, e foarte aproape, exista și o cursă de vapoare ; de zece ani am tot dorit să mă văd la Brest... Ei, nu mă săruți pentru micul meu cadou ? Și eu care speram să am un succes... Am obosit căutînd, știi... Sînt ediții foarte rare, Dickie, toate micile mele economii s-au dus.

Atunci am sărutat-o. Încercam în fața ei sentimente atît de complexe că nici eu însumi nu prea le înțelegeam. O detestam și o adoram totodată. O credeam și inocentă și vinovată. Scena violentă pe care o pregăteam s-a transformat într-o discuție amicală și intimă. Toată seara am vorbit de trădarea Misei ca și cum revelațiile pe care mi le făcuse (și care fără îndoială erau adevărate) nu mă priveau pe mine și pe Odile, ci o altă pereche, cu care eram prieteni și a cărei fericire o apăram noi.

— Sper că n-ai s-o mai vezi, mi-a spus Odile.

I-am promis.

Niciodată n-am putut afla ce s-a întîmplat a doua zi între Odile și Misa. S-or fi certat la telefon, poate ? S-o fi dus Odile la Misa ? Știam că Odile vorbea fără ocolișuri și brutal. Asta făcea parte din curajul ei, aproape insolent ; pe mine — care moștenisem un caracter atît de rezervat și tăcut — mă fermeca și mă uluia în același timp. Pe Misa n-am mai văzut-o niciodată ; și nici n-am mai auzit vorbindu-se de ea ; am păstrat despre ea și scurta noastră legătură o amintire aidoma aceleia cu care rămîi în urma unui vis.

XVII

Bănuielile cuibărite în sufletul cuiva, așezate în șir, ca minele, una după alta, nimicesc iubirea prin explozii succesive. În seara cînd s-a întors Odile, drăgălășenia și tactul ei, ca și plăcerea de a o revedea, au mai amînat catastrofa. Dar începînd din acea clipă, am știut, și unul, și celălalt, că trăim într-o zonă minată și că într-o zi sau alta vom sări în aer. Nu mai puteam vorbi cu Odile — chiar cînd simțeam că o iubeam foarte mult — decît pe un ton de amărăciune, oricît de ușoară era nuanța. Printre cuvintele mele cele mai banale se strecurau ca niște nori îndepărtați, reproșuri neexprimate. După filozofia mea optimistă și veselă din timpul primelor luni ale căsătoriei noastre a urmat un pesimism melancolic. Natura, pe care o iubisem atît de mult de cînd mi-o revelase Odile nu mai avea pentru mine decît tonuri minore și triste. Chiar și frumusețea Odilei mi se părea mai puțin perfectă și mi se întîmpla să descopăr acum în trăsăturile ei semnele falsității. Dar era ceva trecător; cinci minute mai tîrziu, îi vedeam iar fruntea netedă, ochii candizi, și o iubeam din nou.

Pe la începutul lunii august, am plecat la Gandumas. Singurătatea, depărtarea, absența totală a scrisorilor, a telefoanelor, m-au liniștit și am avut cîteva săptămîni de răgaz. Copacii, pajiștile însorite, costișele acoperite cu brazi de un verde în-

chis au avut o mare înrîurire asupra Odilei. Natura îi procura plăceri aproape senzuale şi ea le raporta inconştient asupra aceluia care o însoţea, chiar cînd însoţitorul ei eram eu. Singurătatea în doi, cînd nu-i prelungită pînă la saţietate şi pînă la plictiseală, permite o uşoară creştere a sentimentelor şi a încrederii care îi apropie mult pe cei care o gustă împreună. „În fond, îşi spunea Odile, e drăguţ..." şi mă simţeam foarte apropiat de ea.

Îmi amintesc mai ales de o seară. Eram singuri pe terasa de unde, în perspectiva larg deschisă, puteai descoperi nenumărate coline şi păduri. Parcă am şi acum în faţa ochilor bărăganul cu mărăcini de pe coasta opusă. Soarele apunea ; atmosfera era foarte calmă, foarte plăcută. Ce mărunte păreau întîmplările din viaţa oamenilor. I-am spus Odilei mii de lucruri duioase şi umile, dar care erau încă de pe atunci (e ciudat !) cuvintele unui om resemnat c-o pierde :

— Ce viaţă frumoasă am fi putut avea, Odile... Te-am iubit atît de mult... Îţi aminteşti de Florenţa, de vremea cînd nu puteam sta o clipă fără să mă uit la tine ?... Şi acuma încă sînt aproape la fel, scumpa mea...

— Îmi face plăcere cînd îmi spui asta... Şi eu te-am iubit cu duioşie. Dumnezeule ! ce încredere am avut în tine !... Îi spuneam mamei : „Am găsit omul de care mă voi simţi legată totdeauna". Apoi m-ai decepţionat...

— În ce mă privește... De ce nu mi-ai spus tot ?

— Știi foarte bine, Dickie... Fiindcă era imposibil. Fiindcă m-ai cocoțat prea sus. Vezi, Dickie, greșeala ta cea mai mare este că ai prea mari pretenții de la femei. Prea multe aștepți de la ele. Ele nu sînt în stare.... În același timp, însă, sînt mulțumită cînd mă gîndesc că ai să mă regreți cînd nu voi mai fi aici.

A pronunțat cuvintele pe un ton de o dureroasă profeție, care mi-a făcut o impresie profundă.

— Dar ai să fii totdeauna aici !

— Știi bine că nu, mi-a răspuns ea.

În clipa aceea au sosit părinții mei.

În timpul șederii noastre acolo, adeseori o conduceam pe Odile pînă la „observatorul" meu, unde stăteam și ne uitam îndelung la firul de apă din fundul ponorului împădurit. Îndrăgise locul acela ; acolo îmi vorbea de anii tinereții ei, de Florența, de visurile pe care ni le făcuserăm amîndoi plutind pe Tamisa ; o cuprindeam cu brațul și ea nu protesta. Părea fericită. „De ce să nu admitem, mă gîndeam eu, că am putea lua mereu viața de la început, și că pentru fiecare viață nouă, trecutul nu-i decît un vis ? Sînt eu oare, în clipa de față, același om care a îmbrățișat-o odinioară, în același loc, pe Denise Aubry ? Poate că Odile, de cînd e aici, l-a uitat cu totul pe François ?" Dar, în timp ce încercam să-mi refac cu orice preț fericirea,

eram convins că-i ireală și că aerul senin și visător pe care și-l lua Odile, sprijinindu-se în coate, venea fără îndoială de acolo că se gîndea cît de mult o iubește François !

Mai era la Gandumas o persoană care a înțeles cu o rară luciditate ce se petrecea atunci în căsnicia mea : mama. Ți-am spus că ea n-a iubit-o niciodată prea mult pe Odile, dar era o femeie bună, mă vedea cît sînt de îndrăgostit și nu mi-a arătat niciodată adevăratele ei sentimente față de soția mea. În ajunul plecării noastre, am întîlnit-o dimineața în grădina de legume și m-a întrebat dacă nu voiam să mă plimb puțin cu ea. M-am uitat la ceas ; Odile mai avea încă mult pînă să fie gata ; i-am răspuns :

— Da, mi-ar face plăcere să coborîm pînă în vale ; n-am mai fost acolo, împreună cu dumneata, de pe vremea cînd aveam doisprezece sau treisprezece ani.

Amintirea asta a emoționat-o și a făcut-o să-și deschidă inima. Mi-a vorbit mai întîi de sănătatea tatei ; avea arteroscleroză, și medicul era îngrijorat. Apoi, privind la pietricelele din drum, m-a întrebat :

— Ce-a fost între tine și Misa ?

— De ce mă întrebi ?

— Pentru că de cînd ești aici nu v-ați văzut măcar o singură dată... Săptămîna trecută, i-am

invitat la dejun și ea a refuzat, ceea ce nu s-a întîmplat niciodată... Văd că e ceva între voi.

— Da, e ceva între noi, mamă, dar nu-ți pot povesti... Misa s-a purtat urît cu Odile.

Mama a mai făcut cîțiva pași în tăcere, apoi m-a întrebat cu jumătate de glas și parcă cu regret :

— Ești sigur că nu Odile este aceea care s-a purtat urît cu Misa ? Ascultă : nu vreau să mă amestec între tine și soția ta, dar trebuie să-ți spun, măcar o dată, că toată lumea o vorbește de rău, chiar și tatăl tău. Ești prea slab față de ea. Știi cît de nesuferite îmi sînt bîrfelile ; vreau să cred că tot ce se povestește e fals, dar dacă e fals, ar trebui să obții de la ea făgăduiala că va duce o asemenea viață încît nimeni să nu mai poată cîrti.

În timp ce-o ascultam, loveam cu bastonul în ierburi, făcînd să zboare vîrfurile lor ușoare. Știam că avea dreptate, că s-a stăpînit multă vreme ; mă mai gîndeam că a vorbit, desigur, cu Misa și ea i-a povestit totul. Mama se apropiase de Misa de cînd stătea la Gandumas și o stima foarte mult. Da, fără îndoială, cunoștea adevărul. Dar ascultînd atacul acesta împotriva Odilei, atac drept și măsurat, reacția mea a fost aceea a Cavalerului și mi-am apărat soția cu înverșunare. Manifestam o încredere pe care n-o aveam, îi atribuiam Odilei virtuți pe care nu i le recunoșteam cînd vorbeam cu ea.

Dragostea creează o solidaritate ciudată, și în dimineața aceea mi se părea că datoria mea era să

fac front comun cu Odile împotriva adevărului Cred că mai încercam și dorința de a mă convinge pe mine însumi că ea mă iubea încă. I-am înșirat mamei tot ce putea să demonstreze că Odile mă iubea, i-am vorbit de cele două cărți căutate cu atîta trudă la Brest, de drăgălășenia scrisorilor sale, de atitudinea ei de cînd eram la Gandumas. Am vorbit cu atîta înfocare, încît cred că am zdruncinat convingerea mamei, dar, vai ! nu pe a mea, care era prea fermă.

Nu i-am spus nimic Odilei de această convorbire.

XVIII

După întoarcerea noastră la Paris, umbra lui François, neprecisă, dar mereu prezentă, ne dădea iar tîrcoale. Nu știam cum mai menține legătura cu Odile după cearta cu Misa. Nu știu nici acum, dar am observat că Odile își luase obiceiul, de cîte ori suna telefonul, să sară ea, ca și cum s-ar fi temut să nu interceptez o convorbire care ar fi trebuit să rămînă secretă pentru mine. Citea acum numai cărți despre mări și, de cîte ori se uita la cea mai banală stampă cu valuri sau vapoare, se pierdea într-o dulce visare. Într-o seară

a venit o telegramă pe adresa ei. A deschis-o, a zis : „Nu-i nimic“, și a rupt-o în bucățele mici.

— Cum nimic, Odile ? Ce s-a întîmplat ?

— E vorba de o rochie care nu-i gata încă, mi-a răspuns.

Știam, de la amiralul Garnier, pe care l-am întrebat, că François era la Brest. Ar fi trebuit să fiu liniștit, dar nu eram și aveam motive să nu fiu.

Uneori și acum, sub influența unui concert emoționant, a unei zile frumoase de toamnă, mai regăseam cîteva scurte clipe de tandrețe.

— Și dacă mi-ai spune adevărul, scumpa mea, tot adevărul cu privire la ce-a fost... Aș încerca să uit și am porni din nou, cu încredere, spre o viață nouă, pe care nimic să n-o mai tulbure.

Ea dădea din cap, fără răutate, fără gînd de răzbunare, dar cu disperare. Nici nu-și mai nega trecutul, nu că mi-ar fi destăinuit ceva, dar prin tăcerea ei, mărturisea totul.

— Nu, Dickie, nu pot, știu că-i de prisos. Lucrurile sînt atît de confuze, atît de încîlcite... N-aș mai avea puterea să le limpezesc. Și apoi, nici n-aș putea să-ți explic de ce am făcut și de ce am spus una sau alta... Nu mai știu... Nu, nu, nu mai e nimic de făcut... Renunță...

Mai întotdeauna, de altminteri, aceste discuții liniștite se terminau cu interogatorii aprige. Mă uimea vreun cuvînt de-al ei, și o porneam pe o

anumită pistă, n-o mai ascultam ; îmi venea pe buze o întrebare chinuitoare, mă stăpîneam o clipă, apoi, simţind că mă sufoc, lăsam să-mi scape. Odile, de cîte ori putea, încerca să ia în glumă scena ce i-o făceam, apoi, văzîndu-mă serios, sfîrşea prin a se mînia.

— Ah ! nu ! nu ! nu ! spunea ea... O seară împreună cu tine devine o seară de tortură. Mai bine plec. Dacă mai rămîn aici, înnebunesc...

Atuncea groaza de a o pierde mă liniştea. Îi cerea scuze, care erau numai pe jumătate sincere, şi vedeam că fiecare din aceste certuri deznoda puţin cîte puţin legătura dintre noi, şi aşa destul de slabă. Chiar ce-o mai fi reţinut-o atît de mult lîngă mine, de vreme ce n-aveam copii ? ! Cred că multă milă, şi chiar puţină dragoste, căci uneori sentimentele se suprapun, fără să se anuleze unele pe altele ; mai ales la femei, există cîteodată o dorinţă ciudată de a păstra totul, aşa cum e...

De altfel credinţa religioasă a Odilei, exprimată rar, foarte slăbită de influenţa lui François, dar vie încă, îi inspira groază de divorţ. Poate că era legată, dacă nu de mine, cel puţin de viaţa noastră comună, prin ataşamentul ei copilăresc faţă de obiecte ? Iubea casa pe care o mobilase ea însăşi cu atîta gust. În budoarul ei, pe o măsuţă, se aflau cărţile favorite, şi vaza aceea de Veneţia, totdeauna cu o floare în ea, o singură floare, dar foarte frumoasă. Cînd se refugia în singurătatea asta, se simţea la adăpost de mine şi chiar de ea. Cu greu se

putea desprinde din acest decor. Ca să mă părăsească și să trăiască cu François, însemna să locuiască la Toulon sau Brest, cea mai mare parte a anului ; însemna să renunțe la o foarte bună parte dintre prietenii ei. Nici François, nici eu, nu-i puteam umple viața. Abia acum îmi dau seama de ce avea ea nevoie : de o continuă mișcare în jurul ei, de acel ciudat spectacol pe care-l dădeau bărbații, venind fiecare să-și dezvăluie sufletul, atît de felurit unul de celălalt.

Dar lucrul acesta nici ea însăși nu-l înțelegea. Simțea că suferă cînd e departe de François, credea că o să-și găsească fericirea cînd o să-și unească viața cu a lui. François avea în ochii ei prestigiul unui om pe care abia l-ai văzut și, necunoscîndu-l încă în întregime, ți se pare plin de posibilități nedezvăluite. Am fost și eu pentru Odile personajul acesta mitic și seducător, pe vremea cînd eram la Florența și în timpul călătoriei noastre în Anglia. N-am putut ajunge pînă la înălțimea acelei ființe fictive căreia îi dăduse chipul meu. Eram condamnat. Acum venea rîndul lui François. Va trece și el prin această probă a cunoașterii ? Va rezista oare ?

Cred că, dacă el ar fi stat la Paris, aventura cu Odile s-ar fi desfășurat ca aproape toate bolile de genul acesta și s-ar fi terminat fără alt accident decît acela că Odile ar fi descoperit cît de mult s-a înșelat în privința aprecierii calităților lui François. Dar François era departe și nu se putea lipsi de

el. Ce sentimente încerca el? Nu știu. Era imposibil să nu fi fost măgulit de cucerirea unei femei atît de frumoase. Dar dacă era într-adevăr așa cum mi-a fost descris, ideea căsătoriei trebuia să-i displacă.

Iată ce-am putut afla. În apropierea Crăciunului a trecut prin Paris, părăsind de astă dată Brestul pentru a se înapoia la Toulon. A stat două zile, în timpul cărora Odile a fost de o imprudență nemaipomenită. Fusese prevenită la telefon, dimineața, înainte de plecarea mea la birou, că va sosi. Mi-am dat seama imediat că-i vorba de el, văzînd expresia uluitoare de pe fața Odilei cînd răspundea la telefon. Niciodată nu i-am cunoscut această înfățișare supusă, tandră, aproape rugătoare. Ea nu știa, desigur, că așa cum stătea cu receptorul negru în mînă, și atît de departe de amantul ei, se putea trăda în ochii mei, cu surîsul cuceritor și pur de pe figura ei.

— Da, spunea ea, sînt bucuroasă că te aud... Da... Dar, dacă... Da, da, dar... (M-a privit încurcată și a zis :) Ascultă, cheamă-mă peste o jumătate de oră.

Am întrebat-o cu cine a vorbit și ea a pus receptorul în furcă, fără să răspundă, indiferentă, ca și cum n-ar fi auzit. Am aranjat în așa fel lucrurile ca la ora dejunului să fiu acasă. Cînd am sosit, camerista mi-a dat o foaie de hîrtie pe care Odile scrisese : *„Dacă vii acasă, să nu fii îngrijorat, sînt*

silită să iau masa în oraş. Ne vedem diseară, scumpul meu."

— Doamna a plecat de mult ? am întrebat.

— Da, a răspuns camerista, de la ora zece.

— Cu maşina ?

— Da, domnule.

Am luat dejunul singur. După aceea m-am simţit atît de rău încît m-am hotărît să nu mă întorc la biroul de pe strada de Valois. Voiam s-o văd pe Odile îndată ce vine şi, de astă dată, eram decis să-i cer să aleagă între noi doi. M-am chinuit toată după amiaza. Pe la ora şapte a sunat telefonul.

— Alo, am auzit glasul Odilei, tu eşti, Juliette ?

— Nu, i-am răspuns, eu sînt, Philippe.

— Ia uite, te-ai şi întors ? Ascultă, voiam să te întreb : te superi dacă iau masa în oraş ?

— Cum aşa ? ! i-am răspuns, dar unde ? De ce ? Ai luat şi masa de prînz în oraş...

— Da, dar ascultă... Sînt la Compiègne. Îţi vorbesc de la Compiègne în clipa de faţă şi oricum, va fi prea tîrziu să mai ajung la masa de seară...

— Ce faci la Compiègne ? E noapte...

— M-am dus să mă plimb prin pădure ; e un deliciu, pe frigul ăsta uscat. Nu m-am gîndit că ai să vii acasă la cină...

— Odile, nu vreau să discut la telefon, dar toate astea sînt absurde. Vino acasă.

A venit acasă la ora zece şi, la reproşurile mele, mi-a răspuns :

— Ei, bine, mîine o să fac la fel, nu mă pot închide la Paris, pe o vreme ca asta.

Pe figura ei se putea citi aceeași hotărîre necruțătoare care mă izbise în clipa cînd luase trenul spre Brest și care m-a făcut să mă gîndesc că, dacă m-aș fi culcat atunci pe linia ferată, ea tot ar fi plecat.

A doua zi, ea însăși, cu mare tristețe în glas, mi-a cerut să consimt la divorț și s-o las să stea la părinți pînă cînd se va putea căsători cu François.

Eram în budoarul Odilei, înainte de cină. M-am opus cu jumătate de glas ; de multă vreme știam că așa se va întîmpla ; purtarea ei în timpul trecerii lui François prin Paris mă făcuse chiar să mă gîndesc că ar fi mai bine s-o rup cu ea. Totuși primul gînd care mi-a trecut prin minte a fost meschin : anume că niciodată un Marcenat n-a divorțat și că am să mă simt foarte umilit, a doua zi, povestind drama aceasta familiei. Apoi m-am rușinat atît de mult că am avut asemenea gînduri încît mi-am fixat ca un punct de onoare să nu mă mai preocupe decît interesul Odilei. Discuția noastră a ajuns imediat la o mare înălțime morală, și, așa cum se întîmpla totdeauna între noi cînd eram sinceri, a devenit afectuoasă. Am fost chemați la masă. Am coborît. Așezați unul în fața celuilalt, n-am mai scos un cuvînt din cauza servitorului. Priveam farfuriile, paharele, toate acele obiecte alese după gustul Odilei ; apoi m-am uitat la ea

însăşi, şi mă gîndeam că era poate ultima oară că-i puteam privi obrazul acesta care mi-a prilejuit atîta fericire. Şi ea mă privea, uitîndu-se în ochii mei, palidă şi gînditoare. Poate voia şi ea, ca şi mine, să-şi fixeze pentru multă vreme, în memorie, trăsăturile pe care, desigur, nu le va mai revedea. Feciorul, nepăsător, umbla în tăcere şi cu îndemînare între masă şi măsuţa de serviciu. Gîndul că el nu ştia nimic a creat între mine şi Odile o mută complicitate. După cină am însoţit-o în budoarul ei şi am vorbit îndelung şi cu gravitate despre ce vom face în viitor. Mi-a dat cîteva sfaturi. Mi-a spus :

— Trebuie să te recăsătoreşti. Vei fi un bărbat perfect pentru o altă femeie, sînt sigură... Eu nu eram făcută pentru tine... Numai să nu te căsătoreşti cu Misa, m-ar îndurera, e o femeie rea. Stai, vara ta Renée s-ar potrivi foarte bine cu tine.

— E o nebunie ce-mi spui, scumpa mea, n-am să mă recăsătoresc niciodată.

— Ba da, ba da... Trebuie... Şi atunci cînd te vei gîndi la mine, să te gîndeşti fără prea mare ură. Te-am iubit mult, Dickie, şi ştiu foarte bine cît de mult preţuieşti. Te asigur că dacă nu ţi-am făcut niciodată prea multe complimente, e fiindcă sînt timidă, şi apoi nu-mi place să fac complimente... Dar te-am văzut făcînd adesea unele lucruri pe care nici un alt bărbat nu le-ar fi făcut în locul tău. Şi mă gîndeam : „Straşnic om e Dickie ăsta al meu..." Am să-ţi spun ceva care are

să-ți facă poate plăcere : în multe privințe țin mai mult la tine decît la François, numai că...

— Numai că... ? am întrebat-o eu.

— Numai că... nu pot fără el. După cîteva ore petrecute împreună cu el, am iluzia că sînt puternică, mi se pare că trăiesc mai intens, mai viu. S-ar putea să nu fie adevărat ; aș fi fost poate mai fericită cu tine. Dar, vezi, lucrurile au luat alt curs. Nu-i vina ta, Philippe, nu-i vina nimănui.

Cînd ne-am despărțit, noaptea tîrziu, ea mi-a întins spontan buzele.

— Vai ! mi-a spus, sîntem tare nefericiți !

După cîteva zile, am primit de la ea o scrisoare, o scrisoare împăciuitoare și tristă, în care îmi spunea că m-a iubit o vreme îndelungată și că n-a avut nici un amant înaintea lui François.

Iată, aceasta e povestea căsniciei mele. Nu-mi dau seama dacă am reușit, istorisind-o, s-o feresc pe Odile de orice învinuire — așa cum aș fi dorit. Aș fi vrut să te fac să-i simți farmecul, misterioasa melancolie, copilăriile ei atît de firești. După ce-a plecat, a fost judecată, așa cum era de așteptat, cu asprime, de prieteni, de rude. Eu, care am cunoscut-o bine, atît cît puteai cunoaște această fetiță tăcută, mă gîndesc că niciodată o femeie n-a fost mai puțin vinovată.

XIX

După plecarea Odilei, am dus o viață foarte nefericită. Casa-mi părea atît de mohorîtă că era un chin să stau acasă. Cîteodată, seara, intram în camera Odilei ; mă așezam într-un fotoliu aproape de patul ei așa cum făceam cînd era acolo și mă gîndeam la viața noastră. Eram tulburat de vagi remușcări ; totuși n-aveam de ce anume să mă învinuiesc. Mă căsătorisem cu Odile — pe care o iubeam, atunci cînd familia mea ar fi dorit o căsătorie mai strălucită ; i-am fost credincios pînă în seara aceea cînd am fost la Misa, și scurta mea trădare fusese pricinuită de trădarea ei. Fără îndoială că am fost gelos, dar ea n-a făcut nimic să liniștească un bărbat care o iubea și pe care-l vedea neliniștit. Toate astea erau adevărate, știam, dar mă simțeam răspunzător. Începeam să întrezăresc — lucru foarte nou pentru mine — care trebuie să fie adevăratele raporturi între un bărbat și o femeie. Femeile sînt schimbătoare, totdeauna sînt în căutarea unei ținte precise către care să-și îndrepte gîndurile și dorințele lor rătăcitoare ; poate că această nevoie îi creează bărbatului datoria de a fi busola lor, de a fi punctul fix. O mare dragoste nu reușește să lege de tine ființa iubită, dacă nu știi, în același timp, să-i umpli viața cu o bogăție de sentimente mereu reînnoite. Ce putea găsi Odile la mine ? Veneam acasă în

fiecare seară de la birou unde vedeam aceiași oameni, și unde rezolvam aceleași probleme; mă așezam într-un fotoliu, mă uitam la nevastă-mea și eram fericit că-i frumoasă. Cum putea să știe ea ce-i fericirea în această contemplație mută a mea? Femeile se atașează în mod firesc de acei bărbați a căror viață înseamnă o veșnică mișcare, care le antrenează în această mișcare, care pretind multe de la ele... Mă uitam la patul Odilei; ce n-aș fi dat acum să-i văd iar trupul, capul ei blond! Și ce puțin i-am dat pe vremea cînd era atît de ușor s-o păstrez! În loc să încerc a-i înțelege gusturile, le-am condamnat; voiam să i le impun pe ale mele. Liniștea aproape îngrozitoare care mă învăluia acum în această casă pustie era pedeapsa pentru purtarea mea față de ea, purtare lipsită de răutate, dar și de noblețe sufletească.

Ar fi trebuit să plec, să părăsesc Parisul, dar nu mă puteam hotărî; găseam o dureroasă fericire să mă agăț de cele mai mărunte obiecte care îmi reaminteau de Odile. Cel puțin în casa asta, dimineața, cînd eram încă pe jumătate adormit, mi se părea că aud un glas limpede și blînd, care, prin ușa deschisă, îmi striga: „Bună dimineața, Dickie!“ Luna ianuarie din anul acela era o lună de primăvară. Copacii goi se profilau pe cerul de un albastru desăvîrșit. Dacă Odile ar fi fost acolo, și-ar fi îmbrăcat, cum zicea ea, „un taioraș“, și-ar

fi pus în jurul gîtului vulpea cenușie și ar fi ieșit dimineața la plimbare. „Singură ?“, aș fi întrebat-o, seara : „Ah !, mi-ar fi răspuns, nici nu mai știu...“ Aș fi încercat în fața acestui mister absurd o neliniște pe care o regretam.

Îmi petreceam nopțile încercînd să-mi dau seama de cînd a început dezastrul. Cînd ne-am întors din Anglia eram cît se poate de fericiți. Poate că ar fi fost de-ajuns, la prima noastră discuție, o frază pronunțată pe un alt ton, pe un ton blînd dar ferm. Destinul nostru atîrnă de un gest, de un cuvînt ; la început cel mai mic efort e de ajuns să-l țină în loc, apoi trebuie să pui în mișcare un mecanism gigantic. Simțeam acum că cele mai eroice fapte n-ar fi putut face să renască în inima Odilei iubirea pe care a avut-o odinioară pentru mine.

Înainte de plecarea ei, ne înțelesesem asupra procedurii divorțului. Convenisem că-i voi scrie o scrisoare jignitoare care să permită pronunțarea divorțului în defavoarea mea. După cîteva zile am fost citat la Palatul de Justiție pentru conciliere. Mi s-a părut îngrozitor s-o văd pe Odile în decorul acela. Așteptau vreo douăzeci de perechi, bărbații fiind despărțiți de femei printr-o grilă, ca să se evite scene penibile. Unii se insultau de la distanță ; unele femei plîngeau. Vecinul meu, un șofer, mi-a spus : „Cînd văd că sîntem atît de mulți, mă mai consolez“. Odile mi-a făcut un semn ușor

din cap, foarte blînd, foarte afectuos, iar eu simțeam că tot o mai iubesc.

În sfîrșit, a venit și rîndul nostru. Judecătorul, un bărbat cu o barbă căruntă, binevoitor, i-a spus Odilei să nu se neliniștească, a făcut apel la amintirile noastre comune, la legăturile căsătoriei; apoi ne-a îndemnat să încercăm, pentru ultima oară, să ne împăcăm. I-am spus :

— Din nefericire nu mai e posibil.

Odile privea țintă înaintea ei. Făcea impresia că suferă. „Poate că regretă puțin, mă gîndeam eu... Poate că nu-l iubește așa de mult cît îmi închipui... Poate că a și decepționat-o ?..." Apoi, fiindcă tăceam și unul și celălalt, l-am auzit pe judecător spunînd :

— Atunci aveți amabilitatea să semnați procesul-verbal.

Am ieșit o dată cu Odile. Am întrebat-o :

— Vrei să facem cîțiva pași împreună ?

— Da, a răspuns ea. E atît de frumos afară. Ce iarnă minunată.

I-am adus aminte că a lăsat o mulțime de lucruri la noi ; am întrebat-o dacă le pot trimite la părinții ei.

— Dacă vrei... dar știi ce ? Păstrează tot ce-ți place... Eu n-am nevoie de nimic ; de altmintrelea, n-am să mai trăiesc mult, Dickie, ai să scapi repede de amintirea mea.

— De ce vorbești astfel, Odile ? Ești bolnavă ?

— A ! nu, de loc. E o impresie... Mai ales, să mă înlocuiești repede ; dacă am să fiu sigură că ești fericit, asta are să mă ajute și pe mine să fiu fericită.

— Nu voi putea niciodată să fiu fericit, fără tine.

— Ba da, dimpotrivă, ai să vezi în curînd cît de bine ai să te simți că ai scăpat de o femeie insuportabilă... Nu glumesc, să știi, așa e, sînt insuportabilă... Ce frumoasă e Sena în perioada ásta !

S-a oprit în fața unei vitrine, în care se aflau hărți maritime ; știam că-i plac.

— Vrei să ți le cumpăr ?

Ea m-a privit cu multă tristețe și duioșie.

— Ce drăguț ești, a spus ea... Da, vreau, va fi ultimul cadou pe care am să-l primesc de la tine.

Am intrat să cumpăr cele două hărți ; ea a chemat un taxi să le ducă acasă, apoi și-a scos mănușa ca să-mi dea mîna să i-o sărut. Mi-a spus :

— Mulțumesc pentru tot...

Și s-a urcat în mașină fără a mai întoarce capul.

XX

În marea singurătate în care mă simțeam cufundat, familia nu mi-a fost de un real ajutor. Mama, de fapt, era fericită că scăpasem de Odile. N-o

spunea, văzîndu-mă că sufăr și fiindcă la noi în casă nu se vorbea niciodată prea mult, dar o simțeam, și asta a fost de ajuns să stingherească orice convorbire dintre noi.

Tata era foarte greu bolnav ; avusese o congestie cerebrală și rămăsese cu o paralizie a mîinii stîngi și o ușoară deformare a gurii care-i desfigura puțin obrazul său frumos. Se știa condamnat și devenise foarte tăcut, foarte grav. Nu voiam să mă mai duc la mătușa Cora, ale cărei dineuri îmi evocau amintiri prea triste. Singura persoană pe care o puteam vedea atunci, fără să resimt prea mare dezgust și plictiseală, era vara mea Renée. Într-o zi, am întîlnit-o la părinții mei. S-a purtat cu mult tact și n-a făcut aluzie la divorț. Muncea și își pregătea licența în științe. Lumea spunea că nu voia să se căsătorească. Discuția foarte interesantă, pe care am avut-o cu ea, m-a făcut să mă smulg pentru întîia oară din neîncetata analiză a complicațiilor mele sentimentale care mă măcinau. Ea își închinase viața cercetărilor, unei profesii ; părea calmă și mulțumită. Era oare posibilă renunțarea la dragoste ? În ce mă privește, nu mă puteam gîndi încă să-mi trăiesc viața altfel decît devotîndu-mă unei Odile ; prezența lui Renée mă liniștea. Am rugat-o să luăm masa împreună, ceea ce a acceptat, și ne-am văzut apoi destul de des. După cîteva întîlniri, mă mai îmblînzisem și îi vorbeam despre soția mea cu multă sinceritate, încercînd să-i explic de ce-am iubit-o. Ea m-a întrebat :

— După ce se va pronunța divorțul, ai să te recăsătorești ?

— Niciodată, i-am răspuns... Dar tu, nu te-ai gîndit niciodată să te măriți ?

— Nu, a răspuns ea, acum am o meserie, îmi umple viața, sînt independentă, n-am întîlnit încă un bărbat care să-mi placă.

— Dar toți medicii cu care lucrezi împreună ?

— Îmi sînt colegi.

Către sfîrșitul lui februarie, m-am dus să petrec cîteva zile la munte, dar am fost rechemat printr-o telegramă, deoarece, între timp, tata făcuse o nouă congestie ; cînd m-am întors, l-am găsit pe moarte. Mama îl îngrijea cu un devotament admirabil ; îmi amintesc că, în ultima noapte, cînd el își pierduse deja cunoștința, văzînd-o în picioare lîngă trupul inert, ștergîndu-i fruntea, umezindu-i buzele strîmbate, am rămas uimit de seninătatea ei, cu toată durerea imensă, și-mi ziceam că liniștea aceasta se datora perfecțiunii vieții sale. Mama n-a urmărit nici una din plăcerile după care fugea Odile și cea mai mare parte a tinerelor femei pe care le cunoșteam ; ea a renunțat încă din tinerețe la orice visuri, la orice schimbări în viața ei ; și acum își primea răsplata. M-am gîndit cu durere la propria mea viață ; mi-ar fi fost nespus de plăcut să mi-o imaginez, la sfîrșitul acestei grele călătorii, pe Odile, în picioare lîngă mine, ștergîndu-mi fruntea de sudoarea agoniei, Odile cu părul alb, temperată de vîrstă, după

ce va fi trecut de multă vreme prin furtunile tinereții. Voi fi, prin urmare, într-o bună zi, singur în fața morții ? Clipa aceea o doream să vie cît mai repede cu putință.

Nu mai aveam nici o știre de la Odile, nici măcar indirectă. Mă prevenise că nu-mi va scrie, fiindcă socotea că durerea îmi va trece mai repede într-o tăcere absolută ; încetase să se mai vadă cu prietenii noștri comuni. Credeam că a închiriat o mică vilă lîngă aceea a lui François, dar nu eram sigur. În ce mă privește, mă hotărîsem să părăsesc casa noastră, prea mare pentru un singur om, și care-mi evoca prea multe amintiri. Găsisem un apartament foarte drăguț pe strada Duroc, într-un imobil vechi și mă silisem să-l mobilez așa cum i-ar fi plăcut Odilei. Cine știe ? poate că într-o bună zi va veni, nefericită, îndurerată, să-mi ceară adăpost. Cînd m-am mutat din casă am găsit teancuri de scrisori primite de Odile de la prietenii ei. Le-am citit. Am făcut poate o greșeală, dar n-am putut rezista dorinței prea vii de a ști ce cuprindeau. Ți-am mai spus și înainte, scrisorile erau afectuoase, dar nevinovate.

Vara am stat la Gandumas într-o singurătate aproape completă. Nu mă puteam liniști puțin decît atunci cînd mă culcam în iarbă, departe de casă. Mi se părea că toate legăturile cu societatea fuseseră rupte și, pentru cîteva minute, mă simțeam cuprins de aspirații mai adînci și mai reale. Merita o femeie să mă chinuiesc atîta pentru ea ?...

Dar cărţile mă cufundau din nou într-o sumbră meditaţie ; nu căutam decît durerea mea în ele, şi le alegeam, poate fără voie, pe acelea care puteau să-mi reamintească trista mea poveste.

În luna octombrie, m-am întors la Paris. Cîteva tinere femei îşi luară obiceiul de a veni la mine, în casa de pe strada Duroc, atrase — ca întotdeauna — de singurătatea unui bărbat ; nu vreau să ţi le descriu ; au trecut prin viaţa mea — şi atît. Ceea ce trebuie să notez pentru dumneata e că mi-am regăsit, fără eforturi (şi nu fără să fiu surprins), atitudinea mea din tinereţe. M-am purtat aşa cum mă purtam cu amantele mele înainte de căsătorie ; alergam după ele în joacă, urmărind efectul unei fraze, al unui gest îndrăzneţ. După ce cîştigam partida cu una, o uitam şi încercam să reîncep cu o alta acelaşi joc.

Nimic nu te face mai cinic decît o mare dragoste neîmpărtăşită, dar în acelaşi timp nimic nu-ţi dă mai multă modestie ; eram foarte surprins cînd mă simţeam iubit. Adevărul este că un bărbat, stăpînit de o mare pasiune, atrage femeile tocmai în clipa cînd o doreşte mai puţin. Obsedat de o alta, chiar dacă din fire e sentimental şi delicat, devine indiferent şi brutal. Nefericit cum e, i se întîmplă să se lase ispitit de cea dintîi inimă ce i se oferă. Dar abia a cunoscut-o şi se şi simte plictisit, lucru pe care nu-l ascunde. Fără voia lui, şi

fără ştirea lui, e prins într-un joc din cele mai îngrozitoare. Devine primejdios şi cucereşte femeile numai pentru că a suferit o înfrîngere amoroasă. Acesta era şi cazul meu. Niciodată n-am fost mai convins că nu pot plăcea, niciodată n-am dorit mai puţin să plac şi totuşi niciodată n-am primit atîtea dovezi de devotament şi de dragoste. Dar sufletul mi-era prea răscolit ca să-mi pot permite să gust asemenea succese. Dacă mă uit în carnetele mele din acel an, 1913, printre întîlnirile notate pe toate paginile, găsesc mereu amintiri despre Odile. Copiez pentru dumneata, la întîmplare :

„20 octombrie. Exigenţele ei. Iubim mai mult fiinţele dificile. Ce plăcere îmi făcea să culeg pentru ea — cu oarecare nelinişte — cîte un buchet de flori de cîmp, albăstrele, margarete, sau o simfonie în alb major de lalele albe...

Umilinţa ei. «Ştiu bine cum m-ai dori... foarte gravă, foarte pură... gen marea burghezie franceză... şi totuşi senzuală, dar numai cu tine... poţi să-ţi iei nădejdea, Dickie, n-am să fiu niciodată astfel.»

Orgoliul său modest. «Am totuşi multe calităţi mărunte... Am citit mai mult decît majoritatea femeilor... Ştiu multe versuri pe de rost... Ştiu să aranjez florile. Mă îmbrac frumos... şi te iubesc, da, domnule, nu crezi, poate, dar te iubesc mult.»

25 octombrie. Ar trebui să existe o iubire atît de perfectă, care să te facă să împărtăşeşti într-o clipă

toate sentimentele aceleia pe care o iubești. Erau zile (pe vremea cînd nu-l cunoșteam încă bine) în care îi eram recunoscător lui François că seamănă atît de mult cu bărbatul pe care l-ar putea iubi Odile... Apoi gelozia a fost mai puternică și François s-a dovedit prea imperfect.

28 octombrie. Să iubești la altele acel ceva din tine pe care-l găsești și la ele.

29 octombrie. Se întîmpla să te plictisești de mine ; îmi plăcea și această plictiseală."

Puțin mai departe, găsesc o notă scurtă : „*Am pierdut mai mult decît am avut*". Exprimă foarte bine ce se petrecea atunci în sufletul meu. Odile, cînd era prezentă, oricît de mult aș fi iubit-o, avea defecte care mă depărtau puțin de ea ; Odile, absentă, devenea din nou o zeiță, o împodobeam cu virtuți pe care nu le avea și, modelînd-o apoi după ideea eternă despre Odile, puteam fi pentru ea nobilul Cavaler. Ceea ce-a făcut ca pe vremea logodnei s-o văd transfigurată de dorințele mele — necunoscînd-o decît superficial — o fac acum, la rîndul lor, uitarea și distanța. O iubesc pe Odile, necredincioasă și îndepărtată, așa cum n-am iubit-o, vai ! pe Odile cînd era aproape de mine și mă iubea.

XXI

Spre sfîrşitul anului, am aflat de căsătoria Odilei cu François. A fost o clipă dureroasă, dar certitudinea că răul era acum fără leac m-a ajutat să-mi redobîndesc mai curînd curajul de a trăi.

După moartea tatei, am adus multe schimbări în modul de administrare a papetăriilor. Mă ocupam mai puţin de ele ; aveam mai mult timp liber. Asta mi-a îngăduit să-mi regăsesc prietenii din copilărie care se îndepărtaseră de mine în timpul cît am fost căsătorit, şi, mai ales pe André Halff, care intrase la Consiliul de Stat. Mă întîlneam uneori şi cu Bertrand, care era locotenent de cavalerie, se afla în garnizoană la Saint-Germain şi venea să-şi petreacă duminicile la Paris. Am încercat să reiau lecturile şi studiile abandonate de mai mulţi ani. Am urmat cursuri la Sorbona, la Colegiul Franţei. Am descoperit atunci că mă schimbasem mult. Am constatat cu surprindere cît de indiferente îmi deveniseră problemele care altădată constituiau toată viaţa mea. Fusesem într-adevăr în stare să mă întreb, cu teamă şi nelinişte, dacă eram idealist sau materialist ? Orice metafizică îmi apărea acum ca un joc copilăresc.

Mai mult decît cu prietenii mei, mă întîlneam atunci — ţi-am mai spus-o — cu cîteva tinere femei. Plecam de la birou pe la ora cinci după amiază. Făceam vizite mai dese decît înainte şi

constatam chiar, cu melancolie, că eram în căutarea plăcerilor pe care Odile trebuia să mi le impună odinioară cu mare trudă. Multe femei pe care le cunoscusem în casa de pe bulevardul Marceau, știindu-mă singur și destul de liber, mă invitau la ele. Sîmbătă seara, la ora zece mă duceam la Hélène de Thianges care primea în fiecare săptămînă. Maurice de Thianges, care era deputat de l'Eure își aducea oamenii din gruparea sa. În afară de oameni politici, se întîlneau aci și scriitori, prieteni de-ai Hélènei, și importanți oameni de afaceri, Hélène fiind fiica unui industriaș, domnul Pascal-Bouchet, pe care-l vedeai adesea sosind sîmbătă seara din Normandia, însoțit de cea de a doua fiică a sa, Françoise. Obișnuiții acestui salon erau destul de intimi între ei. Îmi plăcea să mă așez lîngă vreo tînără femeie și să discut pe larg nuanțele unor sentimente. Rana mă făcea să sufăr încă, dar se întîmpla să treacă zile întregi fără să mă gîndesc la Odile sau la François. Uneori auzeam vorbindu-se despre ei ; Odile numindu-se acum doamna de Crozant, unii nu știau că a fost soția mea și, întîlnind-o la Toulon unde devenise celebră ca mare frumusețe a orașului, povesteau tot felul de lucruri despre ea. Hélène de Thianges încerca să-i aducă la tăcere sau să-i atragă în altă parte a salonului ; eu însă țineam să-i ascult.

Mai toată lumea credea că menajul lor nu mergea tocmai bine. Am rugat-o pe Yvonne Prévost, care avea deseori ocazia să petreacă cîteva zile la

Toulon, să-mi spună sincer tot ce ştia despre ei. Mi-a răspuns pe un ton rezervat :

— E foarte greu să-mi dau seama ; i-am văzut rar... Impresia mea este că încă din clipa cînd s-au căsătorit, știau și unul și altul că fac o greșeală. Și totuși ea îl iubește... Iartă-mă că ţi-am spus-o, domnule Marcenat, dar dumneata ai ţinut să-ţi vorbesc despre ei. Ea îl iubeşte, desigur, mult mai mult decît o iubește el pe ea ; dar e orgolioasă, nu vrea s-o arate. M-au invitat odată la masă. Era o atmosferă penibilă. Înţelegi ? Ea spunea lucruri drăguţe, uneori puţin naive, pe care dumneata i le admirai, iar François o bruftuia... E atît de brutal uneori... Te asigur că m-am necăjit pentru ea... Se vedea că încerca să-i placă, că voia să-i vorbească cu orice preţ de subiectele care-l interesau ; fireşte că nu prea reuşea și François îi răspundea, plictisit și dispreţuitor : „Da, da, Odile, da..." Roger și cu mine sufeream din pricina ei.

Toată iarna anilor 1913—1914 a trecut în uşoare aventuri cu femei, în călătorii de afaceri întreprinse, fără o reală necesitate, în studii niciodată aprofundate. Nu voiam să iau nimic în serios, nu luam contact cu ideile și cu fiinţele decît cu multă precauţie, obișnuindu-mă dinainte cu gîndul la dispariţia lor, ca să nu sufăr cînd într-adevăr vor dispărea.

În preajma lunii mai, Hélène de Thianges a început să primească lumea în grădină. Se aruncau cîteva perne pe jos, ca să stea doamnele, iar băr-

baţii se aşezau direct pe iarbă. În prima sîmbătă din luna iunie, am întîlnit acolo un grup amuzant de scriitori şi oameni politici, care făcuseră cerc în jurul abatelui Cénival. Căţeluşa Hélènei s-a culcat la picioarele ei şi dînsa a întrebat cu toată seriozitatea :

— Domnule abate, animalele au suflet ? Pentru că dacă n-au, nu mai înţeleg nimic. Cum ? Căţeluşa mea care a suferit atît...

— Ba da, doamnă, a răspuns abatele, de ce vreţi să n-aibă ?... Au un suflet micuţ de tot.

— Nu-i foarte ortodox, a spus cineva, dar e mişcător.

Stăteam ceva mai departe, cu o americană, Béatrice Howell ; ascultam conversaţia.

— Eu, spuse dînsa, sînt sigură că animalele au suflet... În fond, nu-i nici o diferenţă între ele şi noi... Asta îmi spuneam chiar adineaori. Mi-am petrecut după-amiaza la Grădina de aclimatizare. Ador animalele, domnule Marcenat.

— Şi eu, i-am răspuns. Vreţi să mergem într-o zi acolo ?

— Cu plăcere... Ce vă spuneam ? A ! da : azi după amiază m-am uitat la foci. Îmi plac fiindcă strălucesc ca nişte bucăţi de cauciuc muiat. Se învîrteau sub apă, scoţînd din cînd în cînd capul ca să respire, şi eu le plîngeam, spunîndu-mi : „Bietele animale, ce viaţă monotonă duc !“

Apoi m-am gîndit : „Dar noi ? Noi ce facem ? Ne învîrtim sub apă o săptămînă întreagă şi sîm-

bătă, pe la ora șase apărem la Hélène de Thianges, apoi marți la ducesa de Rohan, la Madeleine Lemaire, și duminica la doamna de Martel... E același lucru". Nu găsești ?

În clipa aceea, i-am văzut intrînd pe maiorul Prévost și soția sa : am fost izbit de înfățișarea lor gravă. Păreau neliniștiți și pășeau pe pietrișul din grădină ca și cum ar fi fost fragil. Hélène s-a ridicat să le spună bună ziua. O priveam, fiindcă îmi plăceau însuflețirea și grația cu care primea lumea. Îi spuneam totdeauna :

— Parcă ai fi un fluture alb care abia, abia atinge persoana pe care se așază.

Soții Prévost au început să-i povestească ceva și vedeam cum fața îi devenise serioasă. Se uita, jenată, în jurul ei și zărindu-mă, a întors repede capul. Grupul s-a depărtat cîțiva pași.

— Cunoști pe soții Prévost ? am întrebat-o pe Béatrice Howell.

— Da, mi-a răspuns ea, am fost la ei la Toulon. Au o casă veche, minunată... Îmi plac splaiurile din Toulon. Marea și casele vechi franțuzești... E un amestec foarte frumos...

Mai multe persoane se adunaseră acum în jurul Hélènei și a soților Prévost. Se făcuse un cerc, se vorbea foarte tare și mi s-a părut că mi-am auzit numele.

— Dar ce-o fi ? am întrebat-o pe miss Howell. Hai să vedem !

Am ajutat-o să se ridice și să-și scuture firele de iarbă care i se prinseseră de rochie. Hélène de Thianges ne-a văzut și a venit spre mine.

— Te rog să mă ierți, i-a spus Béatricei, aș vrea să-i spun un cuvînt domnului Marcenat... Ascultă, mi-a spus ea, sînt foarte mîhnită că sînt prima de la care vei afla un lucru îngrozitor, dar nu vreau să risc... În sfîrșit, soții Prévost mi-au spus că soția dumitale... că Odile s-a sinucis azi dimineață, la Toulon, trăgîndu-și un glonte de revolver.

— Odile ? Dumnezeule ! Dar de ce ?

Îmi imaginam trupul fragil al Odilei cu o rană sîngerîndă și mi se învîrteau în cap cuvintele : *„Sub influența lui Marte, în mod fatal condamnată...“*

— Nu se știe, mi-a răspuns. Pleacă, fără să-ți iei rămas bun de la nimeni. Dacă mai aflu ceva, îți telefonez.

Am pornit-o la întîmplare, spre Bois de Boulogne. Dar, ce-o fi fost între ei ? Biata mea copilă, de ce nu m-a chemat, dacă era atît de nenorocită ? Cu ce nemărginită bucurie i-aș fi sărit în ajutor, aș fi luat-o la mine, aș fi consolat-o. Cînd l-am întîlnit întîia oară pe François, am știut că avea să fie geniul rău al Odilei. Mă vedeam la dineul acela și trăiam din nou impresia, atît de vie încă, că sînt un tată care a făcut o imprudență, ducîndu-și copilul într-un mediu contaminat. Simțeam, în ziua aceea, că trebuia s-o salvez cît mai curînd posibil. Dar n-am salvat-o... Odile

a murit... Femeile care treceau se uitau neliniștite la mine. Poate că vorbeam cu glas tare... Ce frumusețe, cît farmec... Mă vedeam lîngă patul ei, ținînd-o de mînă, în timp ce recita :

From too much love of living,
From hope and fear set free...

„*The weariest river,* Dickie", îmi spunea cu un glas comic de tînguitor.

Și eu îi răspundeam :

„Scumpa mea, nu mai recita în felul acesta că ai să mă faci să plîng".

Odile a murit... De cînd o cunoșteam mă uitam la ea cu o teamă superstițioasă. Era prea frumoasă... Într-o zi, la Bagatelle, un bătrîn grădinar ne-a spus, mie și Odilei : „Cei mai frumoși trandafiri se ofilesc cel mai repede..." Odile a murit... Îmi spuneam că, dacă aș fi putut s-o mai văd un sfert de oră și să mor apoi împreună cu ea, aș fi acceptat fără nici o șovăire.

Nu știu cum am ajuns acasă, nici cum m-am culcat. Spre ziuă am adormit și am visat că eram la un dineu al mătușii Cora. Se mai aflau acolo André Halff, Hélène de Thianges, Bertrand și verișoara mea Renée. O căutam peste tot pe Odile. Foarte îngrijorat, am găsit-o în sfîrșit, după o vreme îndelungată, întinsă pe o canapea. Era palidă și părea foarte bolnavă ; mă gîndeam : „E suferindă, dar n-a murit". Ce vis îngrozitor am avut !

XXII

Primul meu gînd a fost să plec la Toulon chiar a doua zi, dar timp de o săptămînă am zăcut cu febră și am delirat. Bertrand și André m-au îngrijit cu mult devotament ; Hélène a venit de mai multe ori aducîndu-mi de fiecare dată flori. Cînd m-am restabilit, am întrebat-o cu teamă ce-a mai aflat. Știrile pe care le auzise, ca și acelea auzite de mine însumi, de altfel, erau contradictorii. Adevărul părea să fie ăsta : François, obișnuit să trăiască în deplină libertate, s-a plictisit repede după căsătorie. Odile îl decepționase. Alintată de mine, ea s-a arătat mai exigentă tocmai cînd François a început s-o iubească mai puțin. O crezuse inteligentă și nu era, cel puțin în înțelesul comun al cuvîntului. Și eu știam asta, dar mie nu-mi păsa. Voise să-i impună o disciplină a minții și a conduitei. Odile și François, amîndoi orgolioși, se înfruntau cu violență.

Mult mai tîrziu, sînt vreo șase luni de atunci, o doamnă mi-a transmis confidențele lui François cu privire la Odile. „A fost foarte frumoasă, îi spusese, am iubit-o într-adevăr. Dar primul său bărbat o obișnuise prost. Era de o cochetărie nebună. E singura femeie care m-a făcut să sufăr... M-am apărat... Am disecat-o... Am întins-o goală pe masa de disecție și am deschis-o... I-am văzut toată șurubăria micilor ei minciuni... I-am dove-

dit că le cunosc... Şi-a închipuit că mă poate recîştiga, cu farmecele ei... Şi-a dat seama apoi că a fost învinsă... Îmi pare rău de cele întîmplate, fireşte, dar n-am remuşcări. Ce să fac ?“

Cînd am aflat de această convorbire, François mi-a devenit odios. Totuşi, uneori îl admiram. A fost mai tare decît mine, şi, poate, mai inteligent ; dar mai ales mai tare, căci şi eu înţelesesem, ca şi dînsul, ce fire avea Odile, dar deosebirea dintre noi consta în aceea că eu n-am avut curajul să i-o spun. Cinismul lui François a făcut mai mult decît delicateţea mea ? Reflectînd îndelung la aceste lucruri, n-am regretat nici eu nimic. Să învingi şi să aduci oamenii la disperare e uşor. Şi acuma, încă, după eşecul meu, continui să cred că e mult mai frumos să încerci a-i iubi, chiar împotriva lor.

De altfel toate astea nu explică limpede sinuciderea Odilei. Sigur e că François n-a fost la Toulon în ziua cînd s-a sinucis. Bertrand a întîlnit, în timpul războiului, un băiat care în ajunul sinuciderii luase cina împreună cu Odile, cu trei alte tinere femei şi trei ofiţeri de marină. Conversaţia a fost foarte veselă. Bîndu-şi şampania, Odile a spus, rîzînd, comesenilor : „Să ştiţi că mîine la prînz am să mă omor“. Fusese foarte liniştită toată seara, şi necunoscutul acela observase (căci i-o descrisese lui Bertrand) strălucirea albă, luminoasă a frumuseţii sale.

Am fost bolnav o lună. Apoi am plecat la Toulon. Am stat acolo cîteva zile, am acoperit mormîntul Odilei cu flori albe. Într-o seară, pe cînd eram la cimitir, a venit la mine o bătrînă, mi-a spus că a fost femeie de serviciu la doamna de Crozant și m-a recunoscut după o fotografie pe care stăpînă-sa o ținea într-un sertar. Ea mi-a povestit că în primele săptămîni, Odile, deși se arăta în public foarte veselă, cum rămînea singură, căpăta o înfățișare disperată. „Uneori, mi-a spus femeia, cînd intram la doamna, o găseam stînd într-un fotoliu, cu capul rezemat în mîini... Părea că avea moartea în fața ochilor."

Am stat mult timp de vorbă cu ea, și m-am bucurat auzind că o adorase pe Odile.

N-aveam ce face la Toulon și, la începutul lui iulie, m-am decis să plec la Gandumas. Acolo, am încercat să lucrez, să citesc... Făceam lungi plimbări pe cîmp, prin bălării și, din pricina oboselii, reușeam să adorm.

Continuam s-o visez aproape în fiecare noapte. De cele mai multe ori mă vedeam într-o biserică, într-un teatru ; locul de lîngă mine era gol. Mă întrebam : „Unde-i Odile ?" O căutam. Vedeam femei palide, despletite, dar nici una din ele nu semăna cu Odile. Mă trezeam.

Nu lucram. Nu mă mai duceam nici la uzină. Nu voiam să văd nici o ființă omenească. Îmi iubeam durerea. În fiecare dimineață coboram singur în sat ; din biserică se auzea o muzică de orgă,

atît de vaporoasă, atît de fluidă, că se contopea cu aerul, al cărui murmur părea. Mi-o imaginam pe Odile stînd alături de mine în rochia albă pe care o purtase în ziua în care ne-am plimbat pentru întîia oară printre chiparoșii negri din Florența. De ce-am pierdut-o ? Căutam cuvîntul, gestul care a schimbat această mare iubire în povestea asta atît de tristă. Nu-l găseam. În toate grădinile erau trandafiri pe care ea i-ar fi iubit.

În timpul unei asemenea plimbări, am auzit bătînd toba și pe jandarm strigînd : „Mobilizarea armatei de uscat și a marinei“.

Partea a doua

ISABELLE

PARTEA A DOUA

I

Philippe, am venit să lucrez astă seară în biroul tău. Cînd am intrat nici nu-mi venea să cred că nu te voi găsi. Ești atît de viu pentru mine, Philippe. Te văd în fotoliul acela, cu o carte în mînă, stînd cu picioarele îndoite sub tine. Te văd la masă, cînd privirile tale mă ocoleau, cînd nu mai ascultai ce-ți vorbeam. Te văd primind vizita unui prieten, și învîrtind fără încetare, cu degetele tale lungi, cîte un creion sau o gumă. Îmi plăceau gesturile tale.

Au și trecut trei luni de la acea noapte îngrozitoare. Mi-ai spus atunci : „Mă înnăbuș, Isabelle, mor“. Îți aud încă glasul, care nu mai era al tău. Am să-l uit vreodată ? Ceea ce mi se pare mai înfiorător decît orice e gîndul că și durerea mea va muri, negreșit, și ea într-o zi. Dacă ai ști ce tristă am fost cînd mi-ai spus cu îngrozitoarea ta sinceritate : „Acum am pierdut-o pentru totdeauna pe Odile. Nu-i mai regăsesc nici măcar trăsăturile.“

Ai iubit-o mult, Philippe. Am recitit tocmai lunga istorisire pe care mi-ai trimis-o în momentul căsătoriei noastre și am invidiat-o. În urma ei a rămas cel puțin atîta. În urma mea, nimic. Și totuși, m-ai iubit și pe mine. Am în fața ochilor primele tale scrisori, cele din 1919. Da, mă iubeai atunci : mă iubeai poate prea mult. Îmi amintesc că o dată ți-am spus : „Mă prețuiești la trei sute, cînd eu nu valorez decît patruzeci, și e îngrozitor, Philippe. Cînd ai să-ți dai cîndva seama de greșeala ta, atunci ai să crezi că valorez zece, sau zero." Așa erai. Mi-ai povestit că Odile îți zicea : „Aștepți prea mult de la femei. Le-ai așezat prea sus ; e primejdios". Avea dreptate, sărmana fată !

De vreo cincisprezece zile mă împotrivesc unei dorințe care devine din zi în zi mai puternică. Aș vrea, pentru mine însămi, să aștern pe hîrtie povestea dragostei mele, așa cum ai făcut tu, istorisindu-ți toată dragostea ta. Crezi, Philippe, că am să reușesc, fie și cu stîngăcie, să scriu povestea noastră ? Ar trebui să procedez ca tine, adică în mod cinstit, și făcînd eforturi pentru a spune tot. Îmi dau seama că va fi foarte greu. Fiecare e ispitit să se lase înduioșat de sine și să se zugrăvească așa cum ar vrea să fie. Mai ales eu ; e unul din reproșurile pe care mi le făceai. „Să nu-ți fie milă de tine", îmi ziceai. Dar am scrisorile tale, am carnetul acela roșu pe care-l țineai ascuns cu atîta grijă, am micul meu jurnal, pe care l-am

început și pe care tu m-ai sfătuit să-l arunc. Ce-ar fi să încerc?... Mă așez pe locul tău. Parcă văd mereu mîna ta pe mapa asta de piele verde pătată cu cerneală. O tăcere înspăimîntătoare mă împresoară. Dacă aș încerca...

II

Casa de pe strada Ampère. Palmierii în ghivecele lor înfășurate în pînză verde. Sufrageria în stil gotic; bufetul cu gurguile în relief; scaunele, pe ale căror speteze e sculptat chipul atît de cumplit al lui Quasimodo. Salonul de damasc roșu, cu fotoliile prea mult aurite. Camera mea de fată, toată în alb, un alb pur odinioară, dar care se murdărise cu timpul. Camera de studiu, folosită ca debara — unde luam masa cu institutoarea mea, în serile cînd aveau loc marile dineuri. Uneori domnișoara Chaumière și cu mine așteptam pînă la ora zece să ni se servească masa. Un servitor transpirat, ursuz și frînt de oboseală ne aducea pe tavă supa sleită, înghețata topită. Mi se părea că omul acela, ca și mine, înțelegea rolul șters și aproape umilitor pe care-l avea în casa aceea unicul copil.

Vai ! cît de tristă a fost copilăria mea. „Așa îți închipui tu, scumpa mea !“ îmi spunea Philippe. Nu, nu mă înșel. Eram foarte nenorocită. O fi fost vina părinților. Le-am reproșat-o adeseori. Acum, după ce-am avut de îndurat o durere atît de mare, privesc trecutul cu alți ochi și recunosc un lucru : ei credeau că fac bine ce făceau. Dar metoda lor era aspră, primejdioasă, și, prin rezultatele pe care le-a dat, mi se pare condamnabilă.

Am spus „părinții mei“, ar fi trebuit să zic „mama mea“, pentru că tata, fiind foarte ocupat, nu-i cerea nimic altceva fetei sale decît să stea tăcută și să nu se arate la vedere. Multă vreme distanța la care mă ținea i-a dat un mare prestigiu în ochii mei. Îl consideram ca un aliat firesc împotriva mamei, deoarece, de vreo două, trei ori, l-am auzit răspunzîndu-i, distrat și sceptic, cînd i se plîngea de caracterul meu prost : „Mă faci să mă gîndesc la șeful meu, Delcassé ; se așază în spatele Europei și spune că o ajută să meargă înainte... Și tu crezi că se poate forma o ființă umană... Nu, scumpa mea, nu, noi credem că sîntem actori, dar nu sîntem niciodată altceva decît niște spectatori.“ Mama îi arunca priviri pline de imputări și, cu un gest neliniștit, îi atrăgea atenția că sînt și eu acolo. Nu era rea, dar își sacrifica fericirea, a ei și a mea, de frica unor primejdii imaginare. „Mama ta suferă de o hipertrofie a prudenței“, mi-a spus mai tîrziu Philippe. Așa era. Ea considera că toată viața ome-

nească e o luptă grea, pentru care trebuia să te călești. „O fetiță alintată devine o femeie nenorocită, spunea ea, nu trebuie să obișnuiești un copil să se creadă bogat, Dumnezeu știe ce-l mai așteaptă în viață“, și mai spunea : „Aduci un rău serviciu unei tinere fete, făcîndu-i complimente !“ Și de aceea îmi repeta mereu că eram departe de a fi frumoasă și că va trebui să mă silesc mult ca să plac cuiva. Vedea că mă face să plîng, dar pentru dînsa copilăria nu era altceva decît ceea ce-i viața pe pămînt în ochii acelora care se tem de infern ; trebuia, cu prețul unor penitențe oricît de aspre, să-mi îndrepte sufletul și trupul spre mîntuirea lumească la a cărei poartă de intrare căsătoria echivala cu judecata de apoi.

De altminteri, poate că această educație ar fi fost foarte înțeleaptă dacă aș fi avut, ca ea, o inimă tare, încredere în mine și aș fi fost o mare frumusețe. Dar, timidă din fire, am devenit, de teamă, sălbatică. De la unsprezece ani, fugeam de oameni și-mi căutam refugiul în lectură. Aveam, mai ales, o mare pasiune pentru istorie. La cincisprezece ani, eroinele mele preferate erau Jeanne d'Arc, Charlotte Corday [1] iar la optsprezece, Louise de la Vallière [2]. Încercam o stranie fericire, citind

[1] *Marie-Charlotte Corday* (1768—1793), urmașă a lui Corneille, care l-a asasinat în baie cu un pumnal, pe Marat — unul dintre conducătorii marii Revoluții franceze.

[2] *Louise de la Vallière* (1644—1710), una dintre favoritele lui Ludovic al XIV-lea, regele Franței.

despre suferințele călugărițelor carmelite, despre supliciile la care a fost supusă Jeanne d'Arc. Mi se părea că și eu aș fi fost în stare de un asemenea nemărginit curaj fizic. Tata disprețuia frica și mă silea, cînd eram mică de tot, să stau noaptea singură în grădină. Cînd eram bolnavă, tata voia să fiu tratată fără milă și fără duioșie. Mă obișnuisem să consider orele mele la dentist ca treptele spre un eroism de sfîntă.

După ce tata a părăsit Ministerul de Externe și a fost numit ambasador al Franței la Belgrad, mama și-a luat obiceiul să închidă, în fiecare an, pentru mai multe luni, casa noastră din strada Ampère, și pe mine să mă trimită la Lozère, la bunicii mei. Acolo eram și mai nenorocită. Nu-mi plăcea să stau la țară. În locul peisajelor, preferam monumentele, și în locul pădurilor, bisericile. Cînd recitesc jurnalul pe care-l țineam cînd eram fată tînără, am impresia că sînt într-un avion și că zbor încet, încet, deasupra unui deșert de plictiseală. Mi se părea că vîrsta asta de cincisprezece, șaisprezece, șaptesprezece ani, nu se va mai termina niciodată. Părinții, care credeau în mod cinstit că-mi dau o bună educație, ucideau în mine gustul pentru fericire. Primul bal, care rămîne multora dintre femei ca o amintire atît de veselă, atît de strălucitoare, mie îmi evocă sentimente penibile și umilințe de neșters. Era în 1913. Mama o pusese pe camerista ei să-mi croiască o rochie în casă. Rochia era urîtă, o știam, dar mama avea un mare

dispreț pentru lux. „Bărbații nu se uită la rochii, spunea ea; nimeni nu iubește o femeie pentru îmbrăcămintea ei." Nu prea am avut succes în societate. Eram o fată foarte stîngace, care simțea o mare, o nesfîrșită nevoie de tandrețe. Oamenii mă găseau țeapănă, neîndemînatică, pretențioasă. Eram țeapănă, deoarece îmi petreceam viața, înfrînîndu-mă mereu, eram neîndemînatică deoarece niciodată n-am fost lăsată să mă mișc în voie, să spun ce vreau; pretențioasă, deoarece, fiind prea timidă, prea modestă ca să vorbesc cu drăgălășenie despre mine însămi sau să spun niște nimicuri amuzante, mă refugiam în subiectele grave. La baluri, seriozitatea mea puțin pedantă îi alunga pe tineri din jurul meu. Ah! cum îl mai chemam să vină cît mai repede pe acela care mă va smulge din sclavia, din lunile nesfîrșite de la Lozère, unde nu vedeam pe nimeni, unde știam prea bine de dimineață că nimic nu va întrerupe monotonia zilei, decît doar o plimbare de o oră cu domnișoara Chaumière. Îl visam frumos, fermecător. De cîte ori se juca la operă *Siegfried*, o imploram pe domnișoara Chaumière să ceară permisiunea să mă duc și eu, deoarece în ochii mei eram o Walkyrie captivă care nu putea fi eliberată decît de un erou.

Exaltarea mea interioară, care luase o formă religioasă în momentul primei comuniuni, a găsit în timpul războiului o altă ieșire. Din luna august 1914, am cerut (aveam brevet de infirmieră) să

fiu trimisă într-un spital din zona militară. Tatăl meu, din cauza funcției sale, se afla atunci foarte departe de Franța, mama lipsea, fiind cu el. Bunicii mei, îngroziți de izbucnirea războiului, mi-au îngăduit să plec. Ambulanța de la Belmont, în care am intrat, fusese instalată de baroana Choin. Infirmiera care conducea spitalul se numea Renée Marcenat. Era o fată destul de frumoasă, foarte inteligentă, orgolioasă. În scurt timp, ea a văzut în mine o forță reținută, dar reală și, cu toate că eram încă tînără, m-a făcut adjuncta ei.

Acolo am aflat că puteam să plac. Renée Marcenat a spus într-o zi în fața mea doamnei Choin : „Isabelle este cea mai bună infirmieră a mea ; n-are decît un singur defect : e prea drăguță". Mi-a făcut mare plăcere.

Un sublocotenent de infanterie, care fusese îngrijit de noi, pentru o rană ușoară, cînd a părăsit spitalul mi-a cerut permisiunea să-mi scrie. Primejdiile la care știam că-i expus m-a făcut să-i răspund pe un ton mai emoționat decît aș fi dorit ; el a devenit afectuos cu mine și, din scrisoare în scrisoare, m-am trezit deodată logodită. Nu-mi venea să cred. Mi se părea ceva ireal, dar pe atunci viața era un fel de nebunie și totul se făcea în mare grabă. Cerînd sfatul părinților, mi-au răspuns că Jean de Cheverny e de familie bună și că-mi aprobau intențiile. Nu știam nimic despre Jean. Era un bărbat vesel, frumos. Am trăit patru zile, numai noi doi, într-un hotel din

piaţa de l'Etoile. Apoi soţul meu a plecat la regiment şi eu m-am întors la spital. Şi cu asta s-a terminat viaţa mea conjugală. Jean spera să obţină încă o permisiune la iarnă, dar în februarie 1916 a căzut la Verdun. În momentul acela credeam că-l iubesc. Cînd, după moartea lui, mi s-au trimis actele şi am găsit printre ele şi o mică fotografie de a mea, am plîns mult şi din adîncul inimii.

III

După încheierea armistiţiului, tata a fost numit ministru la Pekin. Mi-a propus să plec cu el; l-am refuzat. Prea mult mă obişnuisem cu independenţa ca să mai suport sclavia familiei. Veniturile îmi permiteau să mă întreţin singură. Părinţii mă autorizaseră să transform al doilea etaj al imobilului lor într-un mic apartament şi mi-am legat viaţa de Renée Marcenat. După război, ea a intrat să lucreze la laboratorul Institutului Pasteur, unde îşi aducea o contribuţie preţioasă, astfel că nu i-a fost greu să obţină şi angajarea mea.

Mă ataşasem de Renée. O admiram. Se comporta, în tot ce făcea, cu o autoritate pe care i-o

invidiam. Totuşi bănuiam că-i vulnerabilă. Voia să dea impresia că a renunţat la căsătorie, dar tonul cu care-mi vorbea despre unul din verii săi, Philippe Marcenat, mă făcea să cred că dorea să se mărite cu el.

— E o fiinţă foarte tăcută, mi-a spus ea, care pare distant cînd nu-l cunoşti bine, dar care e, în realitate, de o sensibilitate aproape înspăimîntătoare... Războiul i-a priit, smulgîndu-l din viaţa obişnuită. El e făcut să conducă o fabrică de hîrtie, cum sînt eu făcută să fiu o mare actriţă...

— Dar de ce ? Mai face şi altceva ?

— Nu, dar citeşte mult, e foarte cult... E un om remarcabil, te asigur... Are să-ţi placă mult.

Eram convinsă că-l iubeşte.

Mulţi bărbaţi, unii mai maturi, alţii mai tineri se învîrteau în jurul meu. Moravurile de după război deveniseră destul de libere. Eu eram singură. În lumea asta a medicilor şi a tinerilor savanţi în care se învîrtea Renée, întîlnisem cîţiva bărbaţi care-mi stîrniseră interesul. Dar nu mi-a fost greu să le rezist. Nu puteam crede în dragostea pe care mi-o declarau. Acel „eşti, din nefericire, urîtă“ al mamei mele, mă obseda, cu toate dezminţirile căpătate pe vremea cînd am fost infirmieră. Neîncrederea în mine rămăsese tot atît de profundă. Mă gîndeam că bărbaţii doreau să se căsătorească cu mine pentru averea mea, sau căutau în mine o amantă, comodă şi puţin pretenţioasă, pentru cîteva nopţi.

Renée mi-a transmis o invitație la un dineu al baroanei Choin. Ea însăși mergea destul de des acolo, marțea.

I-am răspuns :

— Mă plictisește să mă duc acolo, mi-e groază de lume.

— Nu, ai să vezi, vin mai totdeauna oameni interesanți. De altminteri, marțea viitoare va fi și Philippe, vărul meu, și, dacă ai să te plictisești, o să ne putem retrage toți trei într-un colț.

— A ! așa da, o să-mi facă plăcere să-l văd.

Era adevărat. Renée sfîrșise prin a-mi inspira dorința de a-l cunoaște pe Philippe Marcenat. Cînd mi-a istorisit povestea căsătoriei lui Philippe, mi-am amintit că am întîlnit-o cîndva pe soția lui și că am găsit-o foarte frumoasă. Se spunea că o mai iubea, și chiar Renée, deși se vedea limpede că nu era de acord cu tot ce făcuse vară-sa, recunoștea că era imposibil să găsești un obraz mai perfect ca al ei. „Numai că, spunea ea, ceea ce nu pot să-i iert e că s-a purtat urît cu Philippe, care era sinceritatea în persoană." I-am cerut multe amănunte în legătură cu căsătoria lui. Citisem chiar în timpul războiului unele pasaje din scrisorile lui Philippe către Renée și-mi plăcuse tonul lor melancolic.

Casa doamnei Choin, cu scara interioară și cu nenumărații ei lachei, nu mi-a plăcut. Intrînd în salon, am dat imediat de Renée, stînd în picioare, lîngă șemineu ; alături de ea se afla un bărbat

foarte înalt, care ţinea mîinile în buzunar. Philippe Marcenat nu era frumos, dar avea o înfăţişare blîndă şi liniştitoare. Cînd mi-a fost prezentat, pentru întîia oară în viaţa mea nu m-am simţit intimidată în faţa unui străin. La masă, am observat cu plăcere că locul lui era lîngă al meu. După dineu, o manevră instinctivă ne-a apropiat.

— Vreţi să stăm liniştiţi de vorbă ? m-a întrebat el. Veniţi cu mine, cunosc foarte bine casa asta.

M-a luat cu el într-un salon chinezesc. Ceea ce-mi mai amintesc din discuţia noastră de atunci e că am făcut un schimb de impresii despre copilăria noastră. Da, încă în seara aceea, Philippe mi-a povestit viaţa pe care a dus-o în Limousin şi ne-a amuzat faptul că anii tinereţii noastre şi familiile noastre erau atît de asemănătoare. Casa din Gandumas era mobilată întocmai ca a noastră de pe strada Ampère. Mama lui Philippe, ca şi a mea, obişnuia să spună : „Bărbaţii nu se uită la rochii".

— Da, a spus Philippe, e foarte puternică ereditatea ţărănească şi burgheză a atîtor familii franceze, şi într-un sens e destul de frumos, dar, în ce mă priveşte, nu mai pot, mi-am pierdut credinţa...

— Eu nu, i-am răspuns, rîzînd... Vedeţi, sînt unele lucruri pe care nu pot să le fac... acum, cu toate că trăiesc singură, n-aş putea cumpăra flori

sau bomboane pentru mine. Mi s-ar părea imoral și nu mi-ar face nici o plăcere.

S-a uitat cu uimire la mine.

— E adevărat ? m-a întrebat el. Nu puteți cumpăra flori ?

— Pot cumpăra flori pentru un dineu, un ceai. Dar pentru mine, pentru simpla plăcere de a le privi, nu, nu pot.

— Dar, vă plac ?

— Da, destul... În sfîrșit, mă pot și lipsi foarte ușor de ele.

Mi s-a părut că văd în ochii lui o străfulgerare de ironie și tristețe și am început a vorbi de altceva. Această a doua parte a discuției noastre fără îndoială că l-a frapat pe Philippe, deoarece am găsit în carnetul său roșu această notă :

„23 martie 1919. Dineu la mătușa Cora. Mi-am petrecut toată seara cu doamna de Cheverny, drăguța prietenă a lui Renée, pe divanul din salonul chinezesc. Ciudat... Nu seamănă de loc cu Odile, și totuși... Poate, pentru simplul fapt că purta o rochie albă... E blîndă, timidă... M-am străduit s-o fac să vorbească. Apoi a devenit mai comunicativă.

— Mi s-a întîmplat azi dimineață un lucru care m-a indignat. O doamnă pe care abia o cunosc, deci nu o prietenă intimă, știți, m-a chemat la telefon să-mi spună : «Vezi, să nu faci vreo gafă, Isabelle, iau dejunul azi la dumneata». Cum se poate

minți în halul ăsta? Să cauți o complice? Mi se pare josnic.

— Trebuie să fii indulgentă, multe femei duc o viață atît de grea:

— Au o viață atît de grea, fiindcă așa vor. Ele cred că dacă nu vor crea în jurul lor o atmosferă de mister, se vor plictisi... Nu-i adevărat; viața nu-i făcută din mici aventuri trecătoare. Nu totdeauna simți nevoia ca sensibilitatea ta să se confunde cu a altuia... Nu sînteți de aceeași părere?

Renée a venit să se așeze lîngă noi, întrebîndu-ne:

— Pot să tulbur flirtul? Și fiindcă tăceam și eu și ea, s-a ridicat rîzînd și a plecat. Prietena ei a rămas o clipă visătoare, apoi a reluat firul convorbirii:

— În sfîrșit, nu găsiți că singura iubire care merită a fi trăită este aceea care constă în încrederea totală între două ființe, un cristal pur prin care poți privi fără să zărești o pată?

În clipa aceea, s-a gîndit, fără îndoială, că mi-a stîrnit o suferință și a roșit. E adevărat că spusele ei m-au cam rănit. Atunci mi-a adresat cîteva cuvinte drăguțe, cu o stîngăcie foarte emoționantă. Apoi Renée s-a întors împreună cu doctorul Maurice de Fleury. Convorbire asupra secreției glandelor endocrine. «Trebuie să dai asemenea medicamente, spunea el; medicul care nu le prescrie își pierde prestigiul.» Discuții tehnice, amuzante. Admirat inteligența precisă a lui Renée. La despărțire, caldă uitătură a prietenei sale!"

E adevărat. Și eu îmi aduc aminte de cuvintele care l-au supărat pe Philippe. Și eu m-am gîndit la ele în seara aceea, cînd m-am întors acasă ; și a doua zi dimineața, i-am scris cîteva rînduri lui Philippe Marcenat, pentru a-i exprima regretul că am fost atît de stîngace în ajun, cînd i-am mărturisit sentimentele mele, simpatia mea, deoarece, cunoscîndu-l prin Renée, aveam de multă vreme pentru el o mare prietenie. Am adăugat că, știindu-l singur, aș fi fericită dacă uneori ar veni să mă vadă.

El mi-a răspuns :

„Scrisoarea dumneavoastră, doamnă, mi-a confirmat ceea ce am citit în expresia obrazului dumneavoastră. Aveți acea bunătate delicată care dă atîta farmec spiritului. Din prima clipă cînd v-am văzut mi-ați vorbit de tristețea și de singurătatea mea cu o simpatie atît de simplă, atît de evident spontană, că am încercat îndată un sentiment de încredere. Primesc cu recunoștință prietenia pe care mi-o oferiți. Nu cred că vă puteți închipui cît îmi va fi de prețioasă".

I-am invitat pe Philippe și pe Renée la un dejun, la mine acasă, pe strada Ampère. Apoi Philippe ne-a poftit la el pe amîndouă. Am admirat mult micul apartament în care ne-a primit. Îmi aduc aminte mai ales de două admirabile tablouri

de Sisley[1] (peisaje ale Senei de un albastru de levănțică) și de florile de pe masă, în tonuri foarte plăcute. S-a încins cu ușurință o conversație amuzantă și serioasă în același timp ; era evident că micul grup pe care-l formam găsea o adevărată plăcere în această întîlnire.

Apoi Renée, la rîndul ei, ne-a invitat pe Philippe și pe mine. În seara aceea ne-a poftit pentru a doua zi la teatru și am luat obiceiul de a ieși cu el în oraș de două, trei ori pe săptămînă. Cînd, în cursul plimbărilor noastre, o vedeam pe Renée ținînd cu tot dinadinsul să arate că Philippe și ea formau o pereche, și că eu nu eram decît invitata lor, mă amuza foarte mult. Acceptam această atitudine, dar, fără să mi-o fi spus, știam că Philippe prefera să fie singur cu mine. Într-o seară, Renée fiind suferindă, n-a putut veni și am ieșit noi doi. În timpul cinei mi-a vorbit el, cel dintîi (și foarte frumos) de căsătoria lui. Atunci am înțeles că tot ce mi-a spus Renée despre Odile, deși era adevărat, era totuși inexact. Ascultînd-o pe Renée vorbind despre Odile, îmi imaginasem o femeie frumoasă dar foarte primejdioasă. Ascultîndu-l pe Philippe, vedeam o fetiță plăpîndă care încerca să se poarte cît mai bine. Philippe mi-a plăcut mult în seara aceea. Îl admiram pentru amintirea atît de duioasă pe care o

[1] *Alfred Sisley* (1839—1899), pictor francez, unul dintre maeștrii impresionismului.

păstra unei femei care-l făcuse să sufere. Pentru întîia oară, mi-a venit ideea că poate el era eroul pe care-l așteptasem atîta.

Pe la sfîrșitul lui aprilie, Philippe a făcut o lungă călătorie. Se simțea destul de rău, tușea mereu și medicii i-au recomandat o regiune cu climă caldă. Am primit o carte poștală din Roma :

„Cara signora[1], *vă scriu în fața ferestrei deschise ; cerul e albastru, fără un nor ; în Forum coloanele, arcurile triumfale se ivesc din ceața nisipoasă și aurită. Totul este de o frumusețe inimaginabilă.*"

Apoi o carte poștală din Tanger :

„*Prima escală dintr-o călătorie de vis pe o mare liniștită, gri-deschis și violetă. Tanger ? Are ceva din Constantinopole, din Asnières și din Toulon. E murdar și nobil ca întregul Orient.*"

Apoi o telegramă din Oran :

„*Veniți să luați dejunul cu mine, joi, la ora unu. Cu respectuoasă prietenie. — Marcenat.*"

În dimineața aceea, am zărit-o pe Renée în laborator și am întrebat-o :

— Va să zică, joi, dejunăm la Philippe ?

— Cum ? S-a întors ? a întrebat ea.

---

[1] Scumpă doamnă (it.).

I-am arătat telegrama: o expresie dureroasă, pe care nu i-o văzusem niciodată, i s-a întipărit pe față. Dar și-a revenit îndată.

— A! da! a spus ea... Așadar, veți dejuna singuri, pe mine nu m-a invitat.

M-am simțit foarte stînjenită. Am aflat mai tîrziu, chiar de la Philippe, că principala pricină a călătoriei sale a fost dorința de a pune capăt intimității sale cu Renée. Familia lor îi considera logodiți, ceea ce îl exaspera. De altminteri Renée s-a strecurat tiptil din viața lui fără să se plîngă. A rămas prietena noastră, o prietenă puțin amărîtă. De la ea am învățat să-l admir pe Philippe. Din acea clipă, ea asculta — aproape cu cruzime — tot ce putea să-l micșoreze. Philippe spunea: „E omenesc", dar eu eram mai puțin indulgentă.

IV

Toată vara, Philippe și cu mine ne-am petrecut o bună parte din timp împreună. El se ocupa de afaceri, dar în fiecare zi își lua cîteva ore de libertate — la Gandumas nu se ducea decît o dată pe lună. Aproape în fiecare dimineață îmi telefona și hotăram, dacă era vreme frumoasă, să ne plimbăm după amiază, să luăm seara cina împreună

sau să mergem la un spectacol. Philippe era un prieten fermecător pentru o femeie. Se străduia să-mi ghicească orice dorință ca să mi-o satisfacă îndată. Primeam flori, cîte o carte despre care discutasem mai înainte, vreun obiect pe care îl admirase într-una din plimbările noastre. Spun pe care îl admirase, deoarece gustul lui Philippe se deosebea foarte mult de al meu, și el se orienta numai după gustul lui. Exista aici un mister pe care zadarnic încercam să-l pătrund. Cînd eram împreună la restaurant, dacă intra o femeie, el făcea aprecieri asupra rochiei, asupra nuanței particulare a eleganței ei, asupra caracterului pe care părea să-l aibă. Observam cu un fel de groază că impresiile lui erau aproape totdeauna contrarii acelora pe care le încercam eu, în mod firesc. Cu obișnuitul meu spirit metodic, căutam regulile care să mă facă „să gîndesc ca Philippe", „să interpretez ca Philippe". Nu le găseam. Încercam iar. Il întrebam :

— Dar asta e drăguță, nu-i așa ?

— Ce ? răspundea Philippe dezgustat. Rochia asta roșie ? A ! nu, de loc !

Eram de acord că avea dreptate, dar nu înțelegeam de ce.

La fel se întîmpla cînd era vorba de cărți sau de teatru. De la primele noastre discuții, am observat că părea prost impresionat, pentru că-l

socoteam pe Bataille [1] — în mod sincer — un mare dramaturg sau pe Rostand un mare poet.

— Da, bine, spunea el, *Cyrano* m-a amuzat mult și m-a entuziasmat chiar cînd eram tînăr și, în fond, piesa e bine făcută, dar nu e la înălțimea unei mari opere.

Găseam că-i nedrept, dar nu îndrăzneam să-mi apăr părerea, de teamă să nu-l supăr. Cărțile pe care mi le dădea să le citesc (Stendhal, Proust, Mérimée) m-au plictisit la început. Dar au început să-mi placă foarte repede, fiindcă mi-am dat seama de ce le aprecia el. Nimic nu era mai ușor decît să înțelegi gusturile lui Philippe ; era dintre acei cititori care nu se caută decît pe ei înșiși în cărți. Adesea găseam cărțile citite de el acoperite de adnotări, pe care le descifram cu greutate și care mă ajutau să-i urmăresc gîndurile prin acelea ale autorului. Mă interesam cu pasiune de tot ceea ce putea să-mi dezvăluie ceva din caracterul lui.

Ceea ce mă mira mai mult decît orice era că își dădea atîta osteneală pentru a mă forma și a mă distra. Aveam, fără îndoială, multe defecte, dar nici un fel de vanitate ; mă consideram proastă, nu prea drăguță. Mă întrebam mereu ce a putut găsi la mine. Era limpede că-l bucura prezența mea și că dorea să-mi placă. Dar nu pentru că aș fi cochetat cu dînsul. Respectul față de drepturile pe care le avea Renée asupra lui Philippe mă

---

[1] *Henry Bataille* (1872—1922) dramaturg francez, autorul unor piese de o relativă valoare literară.

opriseră la început să-mi imaginez măcar că voi pătrunde în inima lui ; prin urmare el m-a ales. De ce ? Aveam sentimentul plăcut și tulburător în același timp că mi-a atîrnat — cum se atîrnă o haină pe cuier — un suflet mai frumos și mai bogat decît al meu. În însemnarea, pe care am mai citat-o spunea : *„Ea nu seamănă de loc cu Odile, și totuși... Poate, pentru simplul fapt că purta o rochie albă...“* Nu semănam, desigur, în nici o privință cu Odile, dar există unele impresii misterioase și fugare a căror influență asupra vieții noastre nu este dintre cele mai neînsemnate.

Greșesc acei care spun că dragostea este oarbă ; adevărul e că dragostea-i indiferentă la defecte sau slăbiciuni — pe care le vede foarte bine — cînd își închipuie că a găsit într-o ființă acel ceva ce-o interesează mai mult decît orice și care, de cele mai multe ori, nici nu se poate defini. Philippe, în adîncul sufletului său, știa — poate fără să și-o mărturisească — că eram o femeie blîndă, timidă și nu remarcabilă, dar simțea nevoie de prezența mea. Aștepta de la mine să fiu gata a părăsi totul, pentru a-l însoți pe el. Nu-i eram nici soție, nici amantă, dar părea să-mi pretindă o fidelitate riguroasă. De multe ori ieșeam — așa cum mă obișnuisem în timpul războiului — cu alți prieteni. I-am spus-o. A fost atît de nenorocit că am renunțat. Îmi telefona acum în fiecare zi la ora 9 dimineață. Dacă eram plecată la Institutul

Pasteur și nu mă găsea (fie că obținuse legătura cu întîrziere, fie că se dusese puțin mai tîrziu la birou), îl găseam seara atît de neliniștit, că în cele din urmă, am părăsit laboratorul, ca să fiu totdeauna sigură că mă va găsi acasă. Și așa, puțin cîte puțin, a legat viața mea de a lui.

Și-a luat obiceiul de a veni în fiecare după-amiază la mine acasă, pe strada Ampère. Dacă era vreme frumoasă, ieșeam împreună. Cunoșteam foarte bine Parisul și-mi făcea plăcere să-i arăt palate vechi, biserici, muzee. Îl amuza erudiția mea, prea precisă. Îmi spunea rîzînd :

— Cunoști datele tuturor regilor Franței și numerele de telefon ale tuturor marilor scriitori.

Dar îi plăceau aceste plimbări. Știam acum ce-l putea încînta : O floare descoperită de-a lungul unui zid cenușiu, un colțișor al Senei întrezărit printr-o fereastră din insula Saint-Louis, o grădină ascunsă îndărătul unei biserici. Mă duceam deseori singură dimineața ca să explorez terenul și să fiu sigură că după-amiaza îi voi putea arăta un peisaj făcut parcă anume pentru el. Cîteodată mergeam împreună la un concert ; gusturile noastre muzicale erau aproape aceleași. Ceea ce mă uimea cu atît mai mult cu cît simțul muzical nu mi s-a format prin educație, ci prin impresiile puternice pe care le-am încercat.

Duceam astfel o viață de strînsă prietenie și, în anumite privințe, aproape conjugală, dar Phi-

lippe nu mi-a spus niciodată că-i îndrăgostit de mine, ba deseori îmi spunea că nu mă iubește și asta, din fericire, pentru trăinicia prieteniei noastre. Intr-o zi, întîlnindu-mă din întîmplare în Bois de Boulogne, unde făceam fiecare cîte o plimbare matinală, mi-a spus :

— Imi face atîta plăcere cînd te văd, că mi se pare că retrăiesc impresiile din adolescență. La șaisprezece ani, o căutam astfel pe străzile din Limoges pe o tînără care se numea Denise Aubry.

— Ai iubit-o?

— Da, și m-am săturat de ea, așa cum te-ai sătura dumneata de mine, dacă eu însumi n-aş şti să-mi măsor fericirea.

— Dar de ce ? l-am întrebat. Nu crezi într-o dragoste împărtăşită ?

— Chiar împărtășită, dragostea este ceva îngrozitor. O femeie mi-a spus într-o zi aceste cuvinte pe care le-am găsit foarte îndreptăţite : „Cînd dragostea merge bine, adică, așa și așa, e destul de greu, dar cînd dragostea nu merge de loc, e un infern". E adevărat.

Nu i-am răspuns : eram hotărîtă să mă las condusă de el, să fac tot ce doreşte el. După cîteva zile, ne-am dus împreună la Operă să vedem pe dragul meu *Siegfried*. A fost o mare bucurie pentru mine să-l ascult alături de acela care devenise eroul meu. Cînd s-a cîntat *Murmurele pădurii*, fără să mă gîndesc, mi-am pus mîna mea pe mîna lui Philippe ; el a întors capul și m-a privit între-

bător și fericit. Cînd ne-am urcat în mașină, mi-a luat la rîndul său mîna, și și-a dus-o la buze, apoi a ținut-o într-a lui. Cînd mașina s-a oprit în fața ușii, mi-a spus : „Noapte bună, scumpa mea“. I-am răspuns veselă, aproape emoționată : „Noapte bună, bunul meu prieten“. A doua zi dimineață, am primit de la el o scrisoare, făcută în timpul nopții : *„Isabelle, sentimentul acesta unic, exigent, nu este numai prietenie...“* Îmi descria cîteva episoade din copilăria sa romantică ; îmi vorbea de femeia pe care o numea „Regina“, apoi „Amazoana“ și care-l obsedase dintotdeauna.

„Tipul de femeie care îmi crea această stare de exaltare rămîne același. Trebuie să fie plăpîndă, nefericită și frivolă, dar totuși înțeleaptă. Uite, de exemplu, autoritatea unei femei ca Renée nu putea sta alături de asemenea însușiri. Dar în clipa cînd am întîlnit-o pe Odile, am simțit că ea era aceea pe care o așteptam dintotdeauna. Ce să-ți spun ? Dumneata ai puțin din acea esență misterioasă care, după mine, dă preț vieții și, în lipsa căreia, mi-a venit să mor. Iubire ? Prietenie ? Ce interesează cuvîntul ? E un sentiment duios și profund, o mare speranță, o alinare fără margini. Scumpa mea, mi-e dor de buzele dumitale; de ceafa dumitale cu părul tuns scurt și aspru ca o periuță și pe care mi-ar plăcea să-l mîngîi.

PHILIPPE“

Seara am ieșit împreună. Ne înțelesesem că vom merge să ascultăm muzică rusească și că ne vom întîlni în sala Gaveau. Cînd am ajuns i-am spus zîmbind :

— Bună seara... Am primit scrisoarea dumitale.

Și-a luat o atitudine rece și mi-a răspuns :

— A ! Da ! apoi a început să vorbească de altceva. Dar, în mașină, cînd ne întorceam acasă, i-am dat buzele și ceafa pe care le dorea de atîta timp.

Duminica următoare, ne-am dus în pădurea de la Fontainebleau.

— Ție, care ești atît de wagneriană, mi-a spus el, mi-ar face plăcere să-ți arăt un loc, aproape de Barbizon, care-mi reamintește într-adevăr de suișul spre Walhalla. Sînt blocuri de stînci, înghesuite sub brazi, care urcă spre cer. E o priveliște haotică, gigantică și, în același timp, de o ordine perfectă, în sfîrșit, întocmai precum *Crepusculul zeilor*. Știu foarte bine că nu-ți plac peisajele. Peisajul acesta ar trebui să-ți placă, însă, pentru că seamănă puțin cu un decor.

Îmi pusesem o rochie albă, foarte simplă, ca să fiu eu însumi o Walkirie. Philippe m-a felicitat pentru idee. Cu toate eforturile mele, rar dacă-i plăcea vreo rochie de-a mea ; mai totdeauna le studia cu un ochi critic și nu-mi spunea nimic. În ziua aceea am văzut că-i face plăcere să mă privească. Pădurea mi s-a părut tot atît de frumoasă

pe cît mi-a descris-o el. Printre enormele stînci acoperite de mușchi urca un drumeag întortocheat. Ca să mă ajute să sar peste pietre, Philippe m-a prins de cîteva ori de braț ; apoi m-a cuprins cu ambele brațe ca să fac un salt. Ne-am întins pe iarbă și mi-am sprijinit capul de umărul lui. Brazii plantați în cerc împrejurul nostru alcătuiau un fel de fîntînă adîncă și întunecoasă al cărui ghizd închidea în el cerul albastru.

V

Mă întrebam dacă Philippe se gîndea să mă ia de soție sau voia să devin amanta lui. Îmi plăcea pînă și această incertitudine. Philippe va fi arbitrul destinului meu ; hotărîrea trebuia s-o ia numai el. Așteptam cu încredere.

Uneori o indicație mai precisă părea să se strecoare printre cuvinte. Philippe spunea :

— Va trebui să te iau cu mine să-ți arăt Brugesul ; e minunat... și apoi n-am făcut nici cea mai scurtă călătorie împreună.

Ideea de a pleca împreună cu el mă încînta ; zîmbeam cu trandrețe ; dar, în zilele următoare, n-a mai fost vorba de plecare.

Luna iulie a fost foarte călduroasă. Toţi prietenii noştri s-au răspîndit care încotro, să-şi petreacă vacanţa ; eu n-aveam poftă să părăsesc Parisul, însemna să fiu departe de Philippe. Într-o seară m-a invitat la cină la Saint-Germain. Am rămas multă vreme pe terasă. Parisul se întindea la picioarele noastre, ocean întunecat în care se reflectau stelele scînteietoare ale cerului. Perechi rîdeau în umbră. Glasuri cîntau pe aleiele de carpeni. La înapoiere, în maşină, mi-a vorbit de familia lui şi mi-a spus de cîteva ori :

— Cînd vei veni la Gandumas... cînd ai s-o cunoşti bine pe mama mea...

Cuvîntul căsătorie nu l-a pronunţat niciodată.

A doua zi, dimineaţa, a plecat la Gandumas, unde a stat vreo cincisprezece zile, şi de unde mi-a scris de mai multe ori. Înainte de înapoiere, mi-a trimis lunga istorisire de care am vorbit, povestea vieţii sale şi a Odilei. Istorisirea m-a interesat şi m-a surprins. Am descoperit un Philippe anxios şi gelos, cum nu mi l-aş fi închipuit niciodată, ba chiar şi un Philippe cinic, cînd trecea prin anumite crize. Am înţeles că a vrut să se descrie, pentru mine, aşa cum era, pentru a evita orice surpriză penibilă. Dar portretul acesta nu mă înspăimînta. Ce mă interesa pe mine că a fost gelos ? N-aveam intenţia să-l înşel. Ce mă interesa pe mine dacă se amuza cu femei tinere ? Eram gata să accept orice. Întreaga sa comportare şi tot ce spunea lăsa să se

înțeleagă că era acum hotărît să se căsătorească cu mine. Eram fericită și totuși o ușoară neliniște știrbea puțin din fericirea mea : o vagă plictiseală pe care o surprinsesem uneori la el, atunci cînd mă asculta vorbind, sau mă privea cînd făceam vreo treabă, mi se părea că devenea mai evidentă și apărea mai des. De mai multe ori, în timpul unei seri care începuse într-o perfectă armonie a spiritelor noastre, aveam impresia că-l vedeam deodată — după o vorbă spusă de mine — că se închide în sine și devine trist și visător. Tăcînd la rîndul meu, încercam să reconstitui ce-am spus. Tot ce rostisem mi se părea nevinovat. Mă străduiam să înțeleg ce l-a putut supăra ; nu găseam nimic. Reacțiile lui Philippe mi se păreau misterioase, imprevizibile.

— Știi ce-ar trebui să faci, Philippe ? Să-mi spui tot ce nu-ți place la mine. Știu că sînt unele lucruri care... Mă înșel, cumva ?

— Nu, mi-a răspuns el, dar sînt niște lucruri foarte mărunte.

— Tare aș dori să le cunosc, să încerc să le corectez.

— Ei bine, data viitoare cînd voi pleca, am să-ți scriu despre asta.

La sfîrșitul lunii, cînd a plecat pentru două zile la Gandumas, am primit următoarea scrisoare de la el :

„*Gandumas, prin Chardeuil*
(Haute Vienne)

CE-MI PLACE LA TINE:	CE NU-MI PLACE LA TINE:
Tu.	*Nimic.*

Da, e adevărat, într-un sens, ceea ce am scris mai sus, dar nu în întregime. Poate ar fi mai precis dacă aş pune aceleaşi trăsături în ambele coloane, deoarece sînt unele care-mi plac ca fragmente din tine, şi pe care, izolate, nu le-aş suporta la alta.

Să mai încercăm.

CE-MI PLACE LA TINE:	CE NU-MI PLACE LA TINE:
Ochii tăi negri, genele lungi, linia gîtului şi a umerilor, trupul tău.	*Gesturile aspre şi puţin stîngace. Aerul de fetiţă prinsă cu o greşeală.*
Mai ales amestecul de curaj şi slăbiciune, de îndrăzneală şi timiditate, de pudoare şi patimă. E în tine ceva eroic; ceva bine ascuns sub lipsa de voinţă în lucrurile mici; dar există.	*Mai ales refuzul de a vedea şi accepta viaţa aşa cum este; un idealism de revistă-magazin anglo-saxon; un sentimentalism plictisitor... Severitatea ta pentru slăbiciunile altora.*
Acel ceva de fată tînără.	*Acel ceva de femeie bătrînă.*
Rochiile tale de sport.	*Rochia ta cu tunica galbenă; podoabele pălăriilor (o pană albastră); rochia*

Sufletelul tău conștiincios, simplitatea ta, spiritul de ordine. Cărțile și carnetele tale bine îngrijite.

Înțelepciunea ta.

Modestia ta.

de dantelă de culoare ocru, tot ce-i încărcat și strică linia.

Spiritul de economie, prudența ta în gospodărie și prudența ta sentimentală.

Lipsa de fantezie.

Lipsa de orgoliu.

Aș putea continua mult timp coloana din stînga. Tot ce-am notat în coloana din dreapta este inexact. Cel puțin ar trebui să adaug:

CE-MI PLACE LA TINE:

Ce nu-mi place la tine.

Căci toate astea fac parte din tine și nu doresc să te schimbi, poate doar să renunți la unele lucruri foarte mărunte care stau lipite pe eul tău real! Iată, de exemplu... dar am puțină treabă acum. Casa Hachette îmi cere să-i fabric o hîrtie specială pentru o publicație nouă și a intrat tocmai un contramaistru să-mi arate o «compoziție». Ce greu mi-e să mă despart de scrisoarea care ți-e destinată! Încă o frază pentru tablou:

CE-MI PLACE LA TINE:

Această îndelungă și voluptoasă reverie în care cad de cum mă gîndesc la tine.

Chamfort[1] *povestește: o doamnă spunea Cavalerului de B. «Ce-mi place la dumneata...*

— Ah! doamnă, o întrerupse el, dacă ai ști ce, aș fi pierdut...»

Ce-mi place la tine, Isabelle...

Philippe."

Scrisoarea asta m-a făcut să visez mult. Am regăsit în memoria mea privirile critice ale lui Philippe. Observasem de mult că el acorda o importanță deosebită nu numai cuvintelor mele cele mai neînsemnate, dar și rochiilor, pălăriilor, tuturor amănuntelor toaletei mele și asta mă întristase, mă umilise aproape. Recunoșteam acum în mine, de multe ori, cu surprindere, modul de a gîndi al mamei și instinctivul ei dispreț pentru lux. Să descopăr la Philippe, eroul meu, asemenea preocupări, mă uimea. Înțelegeam să fie altfel decît mine, dar găseam că-i nedemn de el să-și piardă prea mult timp cu lucruri atît de mărunte. Totuși ăsta era Philippe, și eu țineam să-i plac. Și atunci am făcut eforturi să mă schimb, să fiu așa cum mi se părea că mă dorea el. N-am reușit în totul și ceea ce mă neliniștea cel mai mult era că nu știam foarte limpede ce-l supăra la mine. Spiritul meu de economie? Lipsa mea de fantezie? Da, e adevărat. Mă simțeam măsurată în toate, și prudentă;

---

[1] *Nicolas Sébastien Chamfort* (1741—1794), scriitor, membru al Academiei franceze.

„Ce ciudat e, îmi spuneam, tot timpul copilăriei mele am fost o fetiță romantică, revoltată împotriva unui mediu auster și rațional, și acum, cînd Philippe mă privește din afară, pare că descopere în mine trăsăturile ereditare de care mă credeam străină". Citind și recitind scrisoarea, mă trezisem pledînd fără voia mea : „Aerul de fetiță prinsă cu o greșeală... Dar, Philippe, cum aș putea să nu am aerul acesta de copil dojenit ? Am fost crescută cu o severitate pe care ar fi greu să ți-o imaginezi. Nu puteam ieși din casă fără să fiu însoțită de domnișoara Chaumière sau de mama mea... Odile a ta, Philippe, și-a petrecut copilăria, avînd niște părinți nepăsători care o lăsau să facă ce voia... Ai avut mult de suferit din cauza asta... Sentimentalismul meu plicticos ?... Fiindcă toată lumea dimprejur a fost atît de puțin sentimentală... Dragostea, după mine, are nevoie de un climat cald, mîngîios, pe care familia mi l-a refuzat... Modestia mea ? Lipsa mea de orgoliu ?... Cum puteam fi sigură de mine, cînd toată copilăria mea mi s-a spus că am defecte, că sînt mediocră..." După ce s-a întors Philippe, am încercat să-i repet această apărare pasionată, dar el a zîmbit și a fost atît de tandru cu mine, încît am uitat îndată de scrisoare. S-a fixat data căsătoriei noastre și am fost fericită la culme.

Părinții mei se întorseseră ca să participe la ceremonie. Philippe nu le-a displăcut. Iar lui îi plăcea ironia distantă a tatei ; cît despre austeritatea

severă a mamei mi-a spus că avea o poezie foarte gen „Marcenat". Familia mea a fost uluită cînd a aflat că nu fac un voiaj de nuntă. Și eu aș fi dorit : vizitarea Italiei sau a Greciei împreună cu Philippe ar fi constituit pentru mine o mare bucurie, dar simțeam că el nu voia, și n-am insistat. Îmi dădeam seama ce-i în sufletul lui, dar părinții mei țineau morțiș să fie respectat „protocolul fericirii", și mama, în ziua căsătoriei, mi-a prezis mari primejdii pentru viitorul căsniciei mele.

— Să nu dai impresia soțului tău că-l iubești prea mult, că ești pierdută, mi-a spus ea.

Mi-am luat o atitudine autoritară și i-am răspuns, cam rece :

— Am să veghez eu singură la fericirea mea.

VI

Primele trei luni de trai comun mi-au rămas în amintire ca zilele cele mai armonioase din viața mea. Desăvîrșita plăcere de a trăi alături de Philippe. Lenta descoperire a dragostei. Concordanța dintre trupurile noastre. Bunătatea sa delicată, atențiile sale. Totul, Philippe, lîngă tine, mi se părea fermecător și totul îmi părea ușor. Aș fi vrut să îndepărtez din memoria ta orice

amintire melancolică, să-ți procur toate bucuriile, să stau la picioarele tale, să-ți sărut mîinile. Mă simțeam atît de tînără. Copilăria mea refulată, munca mea aspră din timpul războiului, dezorientarea mea de femeie singură, totul a fost dat uitării ; viața era frumoasă.

Am petrecut primele trei luni la Gandumas, care-mi plăcea mult. Dorisem să cunosc casa, parcul, în care a crescut Philippe. Philippe copil ! Philippe băiețel ! Mă gîndeam la ei cu o duioșie maternă, cu voluptate. Soacra mea îmi arăta fotografiile, caietele de școală, buclele pe care le păstra. O găseam rațională și inteligentă. Aveam multe gusturi comune și aceeași teamă, duioasă și neliniștitoare în fața unui Philippe care nu mai era cel pe care-l crescuse.

Ea spunea că Odile a avut asupra lui o adîncă influență, dar nu din cele mai bune :

— Niciodată, înainte de căsătorie, spunea ea, nu l-ai fi văzut pe Philippe neliniștit sau nervos. Era un om ferm, echilibrat, preocupat de lecturile sale, de muncă ; semăna cu tata, care a fost înainte de toate sclavul datoriei. Sub influența soției, Philippe a devenit mult mai... dificil. A ! nu-i decît ceva superficial, firea lui a rămas aceeași, dar nu m-ar surprinde dacă începutul căsniciei va fi cam greu.

Am rugat-o să-mi vorbească de Odile. Ea nu-i putea ierta că l-a nenorocit pe Philippe.

— Mamă, dar o adora, îi spuneam eu ; asta înseamnă că totuși găsise ceva la ea...

— Eu cred, draga mea Isabelle, că va fi mult mai fericit cu tine și îți sînt recunoscătoare.

Am mai discutat în diferite rînduri ; unui observator care ne-ar fi ascultat, i s-ar fi părut ciudate discuțiile noastre, pentru că față de ea apăram mitul Odilei născocit de Philippe, așa cum mi l-a transmis el.

— Mă miră, îmi spunea soacră-mea... Așa, vrei să spui că o cunoști mai bine decît mine, deși n-ai vorbit niciodată cu ea... Te asigur că nu am pentru sărmana Odile decît sentimente de milă, dar trebuie să spunem adevărul, și eu ți-am descris-o așa cum am cunoscut-o.

Timpul zbura cu o repeziciune de parcă ar fi fost vrăjit ; mi se părea că viața mea a început abia în ziua căsătoriei. Înainte de a pleca dimineața la uzină, Philippe îmi alegea cîte o carte. Unele din ele, în special cele de filozofie, îmi păreau destul de neinteligibile, dar îndată ce vorbeau de dragoste, le citeam, fericită. Copiam într-un caiețel însemnările marginale făcute de Philippe în fuga creionului.

Către ora unsprezece, ieșeam în parc. Îmi făcea multă plăcere s-o însoțesc pe soacră-mea în satul ridicat pe coastele ce domină valea Loue-ei, în memoria soțului ei. Era un grup de case curate, solide, pe care Philippe le găsea urîte, dar erau confortabile și comode. Doamna Marcenat con-

struise în mijlocul satului un întreg ansamblu de instituții colective, care-mi stîrneau interesul. Mi-a arătat școala de gospodărie, infirmeria, creșa. O ajutam. Experiența mea din timpul războiului îmi folosea. De altminteri eram dintotdeauna înclinată spre organizare și ordine.

Găseam chiar o mare plăcere să-l însoțesc pe Philippe la uzină. În cîteva zile m-am pus la curent cu activitatea lui. Mă amuza, îmi plăcea să mă așez în fața lui, la biroul plin de teancuri de hîrtii de diferite culori, să citesc scrisorile administratorilor de ziare, ale scriitorilor, să ascult povestirile muncitorilor. Uneori, după ce ieșeau toți funcționarii, mă așezam pe genunchii lui Philippe, care mă săruta, aruncînd priviri neliniștite înspre ușă. Vedeam, cu bucurie, că avea o nevoie aproape constantă de trupul meu ; îndată ce mă așezam lîngă el, mă lua de umeri, de talie ; descopeream că ființa cea mai reală dintr-însul era amantul, și eu de asemenea încercam o delicioasă plăcere senzuală, pe care n-o simțisem niciodată și care îmi colora acum toată viața.

Îmi plăcea să stau în acel Limousin, puțin sălbatic, pe care-l simțeam impregnat de spiritul lui Philippe. Singurul loc de care fugeam era „observatorul" acela din parc, unde știam că pe vremuri venise cu Denise Aubry, apoi cu Odile. Mă încerca o ciudată și postumă gelozie. Uneori voiam să știu... Îi puneam lui Philippe întrebări cu o asprime aproape crudă. Dar asemenea indispoziții

erau trecătoare. Singura mea nelinişte mi-o provocase descoperirea că Philippe nu era tot aşa de fericit ca mine. Mă iubea, nu mă îndoiam, dar nu simţea ca mine o încîntare plină de recunoştinţă în faţa acestei noi vieţi.

— Philippe, îi spuneam uneori, mi-e poftă să ţip de fericire.

— Cît eşti de tînără, Dumnezeule! îmi răspundea el.

VII

La începutul lui noiembrie ne-am întors la Paris. Îi spusesem lui Philippe că doream să păstrez apartamentul din imobilul părinţilor mei, pe care-l ocupasem pînă atunci.

— Am avea toate avantajele acolo. Nu plătesc chirie, apartamentul e mobilat şi-i destul de mare pentru noi doi, iar părinţii mei nu ne pot deranja, pentru că stau numai cîteva săptămîni pe an la Paris. Dacă, mai tîrziu, se întorc în Franţa şi se instalează în casa de pe strada Ampère, vom avea timp atunci să căutăm altceva.

Philippe a refuzat.

— Eşti ciudată uneori, Isabelle, mi-a spus el... N-aş putea trăi în casa asta; e urîtă, cu plăcintele acelea de ipsos, imposibile, de pe plafoane şi pe-

reţi. Părinţii tăi n-o să-ţi îngăduie niciodată să faci vreo transformare. Nu, te asigur, ar fi o mare greşeală... Nu m-aş simţi bine la noi acasă...

— Chiar cînd voi fi şi eu acasă, Philippe ?... Nu găseşti că ceea ce e important în viaţă, sînt fiinţele vii, nu decorul ?

— Da, fireşte, oricînd se pot spune asemenea lucruri şi par chiar drepte şi adevărate. Dar sîntem pierduţi dacă vei mai da dovadă de asemenea sentimentalism superficial... Dacă-mi spui : „Chiar cînd voi fi şi eu acasă", mă văd silit să-ţi răspund : „Ba nu, draga mea, numai că nu-i adevărat ; ştiu că n-am să mă simt bine în casa asta".

Am cedat, dar am vrut să transport mobilierul căpătat de la părinţii mei, care-mi aparţine, în noul apartament găsit de Philippe.

— Sărmana mea Isabelle, mi-a spus Philippe, ce s-ar putea păstra din mobilierul tău ?... Poate cîteva taburete albe din odaia de baie, o masă de bucătărie, dacă vrei, cîteva dulapuri de lenjerie. Restul e groaznic.

Eram dezolată. Ştiam prea bine că mobilele nu erau frumoase, dar aşa le-am apucat şi nu-mi displăceau ; dimpotrivă, mă simţeam bine în mijlocul lor şi, mai ales, mi se părea o nebunie să cumpăr altele. Ştiam că mama, cînd se va întoarce, mă va certa cu asprime, şi, în adîncul inimii mele, îi dădeam dreptate.

— Ce vrei să facem atunci cu mobilele astea, Philippe ?

— Trebuie vîndute, scumpa mea.

— Știi că o să iau o nimica toată pe ele ; îndată ce vrei să scapi de un lucru, lumea spune că nu face doi bani.

— Sigur că da. N-au nici o valoare. Sufrageria asta imitație Henri II... E surprinzător, Isabelle, că ții la ororile astea, care nici măcar n-au fost alese de tine.

— Da, poate că n-am dreptate, Philippe, fă cum vrei.

Această mică scenă s-a repetat atît de des, cu privire la obiectele cele mai neînsemnate, încît am început eu însumi să rîd, dar în carnetul roșu al lui Philippe găsesc următoarele :

„Dumnezeule, știu prea bine că toate astea n-au nici o importanță. Isabelle e atît de desăvîrșită prin alte trăsături... abnegația ei... dorința de a face fericiți pe toți cei din jurul ei. Ea a schimbat viața mamei mele la Gandumas... Poate tocmai pentru că ea însăși nu are gusturi foarte precise, pare totdeauna preocupată să le ghicească pe ale mele și să mi le satisfacă. Nu-mi pot exprima o dorință față de ea fără ca s-o văd venind seara cu un pachet în care se află obiectul dorit de mine. Mă alintă cum se alintă un copil, cum o alintam eu pe Odile. Dar simt cu tristețe, cu spaimă, că atîta drăgălășenie din partea ei mai curînd mă îndepărtează. Îmi fac reproșuri, mă lupt, dar n-am ce face. Aș fi avut nevoie... De ce? Ce s-a întîmplat? S-a întîmplat

ceea ce se întîmplă de obicei cu mine: am vrut s-o intruchipez în Isabelle pe Amazoana mea, pe Regina mea și chiar, într-un sens, pe Odile care, în amintirile mele, se confundă acum cu Amazoana. Or, Isabelle nu este genul acesta de femeie. I-am distribuit un rol pe care nu-l poate juca. Cel mai grav e că știu lucrul acesta, că încerc s-o iubesc așa cum este că-mi dau seama că-i demnă de a fi iubită și că sufăr. Dar pentru ce, Dumnezeule mare, pentru ce? Am dat peste o fericire atît de rară: o mare iubire. Mi-am dorit toată viața o aventură romantică, un roman reușit; îl trăiesc și mi-e prea de ajuns. O iubesc pe Isabelle și încerc, alături de ea, o tandră dar invincibilă plictiseală. Acum înțeleg cît am plictisit-o odinioară eu însumi pe Odile. Plictiseala mea n-are nimic jignitor pentru Isabelle, după cum plictiseala Odilei n-avea nimic jignitor pentru mine; ea nu provine din mediocritatea persoanei care ne iubește, ci numai din faptul că, satisfăcută ea însăși de prezența celuilalt, nu încearcă să trăiască viața din plin, să guste fiecare clipă... Aseară am fost tot timpul împreună la bibliotecă. Nu aveam poftă să citesc. Aș fi vrut să ies în oraș, să văd alți oameni, agitîndu-se. Isabelle, fericită, ridica din cînd în cînd ochii din carte și îmi zîmbea.“

O, Philippe, scumpul, tăcutul meu Philippe, de ce nu mi-ai spus? De pe atunci știam foarte bine că ţineai un jurnal secret. Nu, nu mi-ai fi făcut nici

un rău dacă-mi spuneai lucrurile astea ; dimpotrivă, poate m-ai fi vindecat. Poate, dacă ne-am fi spus amîndoi totul, am fi putut să fim din nou uniţi. Ştiam că fac o imprudenţă cînd îţi spuneam : „Fiecare minută e preţioasă... Să mă urc în maşină alături de tine, să-ţi întîlnesc privirile la masă, să te aud trîntind uşa la venire..." E adevărat că n-aveam atunci decît o idee fixă : să fiu singură cu tine. Să te privesc, să te aud, îmi ajungea. Eu n-aveam nici o dorinţă să văd alţi oameni ; mi-era teamă de ei, dar dacă aş fi ştiut că tu aveai o nevoie atît de mare de ei, poate că m-aş fi comportat altfel.

VIII

Philippe voise să-mi facă cunoştinţă cu prietenii săi. Eram uimită de numărul lor atît de mare. Nu ştiu de ce, îmi imaginasem, sperasem să duc o viaţă mai discretă, mai aparte. În fiecare sîmbătă, se ducea să-şi petreacă după-amiaza la doamna de Thianges, care părea să fie marea lui confidentă ; o iubea şi pe sora ei, doamna Antoine Quesnay. Era plăcut salonul ei, dar mă cam înfricoşa. Fără voia mea, mă agăţam de Philippe. Observam că e puţin enervat văzîndu-mă mereu în

același grup cu dînsul, dar mi-era imposibil să nu mă țin după el.

Toate aceste femei mă primeau cu multă drăgălășenie ; eu nu țineam să leg prietenie cu ele. Aveau o siguranță și o încredere care mă uimeau și mă stinghereau. Eram, mai ales, surprinsă cînd le vedeam atît de intime cu Philippe. Între ele și dînsul exista o camaraderie cum nu s-a pomenit vreodată în familia noastră. Philippe ieșea în oraș cu Françoise Quesnay, cînd rămînea singură la Paris, sau cu Yvonne Prévost, soția unui marinar, sau cu o tînără femeie, pe nume Thérèse de Saint-Cast, care scria versuri și-mi era antipatică. Plimbările acestea păreau foarte nevinovate. Philippe și prietenele lui se duceau la expoziții de pictură, cîteodată seara la un film, duminica după amiază la un concert. La început mă invita totdeauna și pe mine să-i însoțesc, și mergeam uneori. Dar nu-mi făcea plăcere. Philippe era vesel și însuflețit, așa cum fusese odinioară cu mine. Îmi făcea rău să-l văd ce bine se simțea cu ele. Mă supăra, mai ales, că-l interesau atîtea femei, și atît de felurite... Mi se părea că aș fi suportat mai ușor dacă ar fi avut o pasiune, unică, irezistibilă. Ar fi fost, fără îndoială, îngrozitor, și mult mai primejdios pentru căminul nostru, dar durerea ar fi fost cel puțin tot atît de mare ca dragostea mea. Era penibil să-l văd pe eroul meu dînd atîta importanță unor ființe drăguțe poate, dar pe care eu le

găseam destul de mediocre. Într-o zi, am îndrăznit să-i spun :

— Philippe, dragul meu, aş vrea să te înţeleg... Ce plăcere îţi face s-o vezi pe Yvonne Prévost ? Nu-i amanta ta, mi-ai spus-o şi te cred, dar atunci ce reprezintă ea în ochii tăi ? O găseşti inteligentă ? Pe mine mă plictiseşte mai mult decît oricine.

— Yvonne ? A ! nu, nu-i plicticoasă. Numai că trebuie s-o faci să vorbească despre ce ştie ea. E fiică și soție de marinar ; știe o mulţime de lucruri despre vapoare, despre mare. Primăvara trecută, am petrecut în Sud cîteva zile cu ea și bărbatul ei. Am înotat, am canotat ; a fost foarte amuzant... Și apoi, e o fată veselă, bine făcută, e o plăcere s-o privești ; ce mai vrei ?

— Pentru tine ? Mult mai mult... Înțelege-mă odată, dragul meu, eu te găsesc demn de femei mai remarcabile și văd cum te agăţi de femeiuștele astea drăguțe, dar banale.

— Cît de nedreaptă și aspră ești ! Hélène și Françoise, de exemplu, sînt două femei remarcabile. Și apoi, sînt niște vechi prietene ale mele. Înainte de război, cînd am fost odată foarte bolnav, Hélène s-a purtat admirabil... A venit să mă îngrijească, poate mi-a salvat chiar viaţa... Ești ciudată, Isabelle ! Ce dorești ? Să mă cert cu toată lumea, să rămîn numai cu tine ? Dar m-aș plictisi după două zile... și tu la fel.

— A ! nu, eu nu. Eu sînt gata să mă închid cu tine într-o închisoare pentru tot restul zilelor noastre. Numai că tu n-ai suporta.

— Dar nici tu, sărmana mea Isabelle ; dorești să te închizi numai cu mine, pentru că știi că nu se poate ; dacă te-aș sili să duci o astfel de viață, ți-ar fi groază de ea.

— Încearcă, dragul meu, ai să vezi. Ascultă, se apropie Crăciunul ; să plecăm numai noi doi, mi-ar face atîta plăcere... Știi că noi n-am făcut voiajul de nuntă.

— Foarte bucuros. Unde vrei să mergem ?

— A ! mie mi-e totuna, nu mă interesează unde, numai să fiu cu tine.

Am stabilit să plecăm pentru cîteva zile la munte și am scris imediat la Saint-Moritz să ne rețină camere.

Numai gîndul la această călătorie a reușit să mă facă fericită. Dar Philippe rămînea trist.

„*Impresie de tristețe ironică*, nota el, *izvorîtă din constatarea că relațiile dintre două ființe umane sînt atît de puțin variate. În comedia dragostei, jucăm rînd pe rînd rolul celui mai iubit și a celui mai puțin iubit. Replicile trec dintr-o gură în alta, dar rămîn aceleași. E rîndul meu acum, după o zi petrecută în afara casei, să fiu constrîns a da explicații amănunțite : ce-am făcut, oră cu oră. Isabelle se silește să nu fie geloasă, dar cunosc prea bine boala ca să mai ezit asupra diagnosticului. O*

plîng, dar n-o pot vindeca. Cînd mă gîndesc la reala mea nevinovăţie, la vidul clipelor care trec atît de greu, şi care ei i se par atît de misterioase, fără să vreau, mă gîndesc la Odile. Ce n-aş fi dat odinioară ca Odile să acorde atîta importanţă faptelor mele! Şi dacă am dorit-o, nu a fost tocmai din cauză că pentru ea n-aveau nici o însemnătate?

Cu cît trăim mai mult împreună, Isabelle şi cu mine, cu atît mai mult descopăr cît de diferite sînt gusturile noastre. Mi se întîmplă uneori, seara, să-i propun să ieşim, să încercăm un restaurant nou, să mergem la cinema, la music-hall. Ea primeşte cu atîta tristeţe, că simt dinainte plictiseala acelei seri.

— Dacă n-ai poftă, să nu mergem. Să rămînem acasă.

— Dacă ţi-e indiferent, răspunde ea, uşurată, da, mi-ar plăcea mai mult să stăm acasă.

Cînd ieşim cu prietenii noştri, lipsa de vioiciune a soţiei mele mă îngheaţă; mi se pare că vina o port eu.

— Ciudat! îi spun, nu poţi fi şi tu o oră mai amuzantă?

— Mi se pare fără rost, spune ea. Îmi face impresia că-mi pierd timpul zadarnic, cînd m-aşteaptă nişte cărţi frumoase pe masă sau mai am ceva de lucru în casă. Dar dacă asta te amuză pe tine, sînt gata să mergem.

— Nu, răspund eu, puţin enervat, acum nu mă mai amuză nici pe mine."

Și după cîteva luni găsesc următoarele :

„Seară de vară. Am reușit, Dumnezeu știe cum, s-o iau cu mine pe Isabelle la bîlciul din Neuilly. În jurul nostru flașnetele cîntă arii negre, se aud pocnituri de tir și zornăitul roatei norocului, în aer plutește un miros cald de plăcintă. O mulțime care se împinge și înaintează încet ne prinde în iureșul ei. Nu știu de ce sînt fericit, îmi place larma asta, nebunia asta, îmi pare că respir aici o poezie obscură, de esență tare. Mă gîndesc : «Bărbații, femeile care se văd aici, toți sînt prinși în vîrtejul morții, iar ei își petrec clipele vieții, căutînd să nimerească un colac pe gîtul unei sticle, sau făcînd să apară un negru, dintr-o lovitură de ciocan. Și, de fapt, au dreptate, fără îndoială ; în fața neantului care ne așteaptă, Napoleon, Richelieu nu și-au folosit mai bine viața decît această fetișcană sau soldatul acela.»

Uitasem de Isabelle, care mă ținea de braț. Pe neașteptate, mi-a spus :

— Să mergem acasă, mă simt îngrozitor de obosită.

Am chemat un taxi și, în timp ce ne tăiam drum prin mulțimea ostilă, mă gîndeam :

«Ce fermecătoare, ce veselă ar fi fost seara asta, dacă eram cu Odile ! Ar fi avut în ochi strălucirea aceea plină de bucurie. Ar fi jucat la toate loteriile și ar fi fost fericită dacă ar fi cîștigat un vaporaș de sticlă. Sărmana Odile, care iubea atît de mult

viața și care a cunoscut-o atît de puțin, pe cînd alții, făcuți să umble cu moartea în suflet, cum e Isabelle, cum sînt eu, continuăm să ducem, fără a dori, o existență monotonă.»

Isabelle, care părea că-mi ghicise gîndurile, m-a luat de mînă.

— Nu te simți bine ? am întrebat-o eu ; de obicei obosești foarte rar !

— A ! nu, mi-a răspuns, dar bîlciul mă plictisește atît de tare că mă obosește mai mult decît orice.

— Te plictisește, Isabelle ? Ce păcat, mie îmi place așa de mult !

Și atunci brusc mi-au răsunat în memorie cuvintele rostite odinioară de Odile, pe cînd ne plimbam în același bîlci — poate și pentru faptul că în clipa aceea o flașnetă a început să cînte, aproape de noi, o arie dinaintea războiului. Atunci ea îmi reproșa mie că mă plictisesc. M-am schimbat eu oare atît de mult ? După cum într-o casă, părăsită de acei care au construit-o și au înfrumusețat-o, și pe care au vîndut-o apoi altor proprietari, parfumul și chiar felul de a gîndi al primilor ei stăpîni lasă urme puternice, tot astfel, impregnat din cap pînă-n picioare de Odile, mă arătam în lume cu un suflet care nu era în întregime al meu. Adevăratele mele gusturi, neliniștea familiei Marcenat, le puteam găsi acum mai curînd la Isabelle, și mi se părea ciudat cînd mă gîndeam că în seara aceea dezaprobam asprimea

și dezgustul ei pentru plăceri, proprii caracterului meu și pe care o altă femeie mi le alungase din suflet.“

IX

Se apropia clipa plecării noastre la munte. Cu o săptămînă înainte, Philippe întîlnise la Hélène de Thianges o pereche pe care o cunoscuse în Maroc, soții Villier. Caut un cuvînt s-o zugrăvesc pe doamna Villier și nu-l găsesc. Mîndră, fără îndoială, dar mai curînd victorioasă, da, asta e : victorioasă. Sub claia de păr blond, avea un profil limpede, bine conturat. Îți amintea de un frumos animal de rasă. Cum am intrat în salon, s-a îndreptat spre noi.

— Domnul Marcenat și cu mine am făcut împreună, mi-a spus ea, o frumoasă excursie în Atlas... Îți amintești de Saïd, domnule Marcenat ?... Saïd, adăugă ea (pentru mine), era ghidul nostru, un arab măruntel, cu ochi strălucitori.

— Era un poet, a spus Philippe. Cînd îl luam cu noi în mașină, cînta viteza rumilor [1] și frumusețea doamnei Villier.

---

[1] *Rumi,* denumirea dată de arabi creștinilor.

— N-o duceţi pe soţia dumneavoastră în Maroc anul acesta ? a întrebat ea.

— Nu, a răspuns Philippe, nu vom face decît o foarte scurtă călătorie ; ne ducem la munte. Nu te ispiteşte şi pe dumneata ?

— Vorbeşti serios ? Ştii de ce te întreb ? Închipuieşte-ţi că bărbatul meu şi cu mine vrem să petrecem Crăciunul şi Anul nou undeva unde-i zăpadă. Unde vă duceţi ?

— La Saint-Moritz, a răspuns Philippe.

Eram furioasă ; îi făceam semne, dar el nu le observa. La urmă m-am ridicat şi i-am spus :

— Trebuie să plecăm, Philippe...

— Noi ? De ce ? a întrebat el.

— Ţi-am fixat o întîlnire acasă cu administratorul casei.

— Sîmbăta ?

— Da, m-am gîndit că o să-ţi fie mai uşor.

M-a privit cu surprindere, n-a răspuns nimic şi s-a ridicat.

— Dacă vă face plăcere călătoria asta, telefonează-mi, a spus el doamnei Villier, ca să ne înţelegem. Ar fi foarte amuzant să plecăm împreună toţi patru.

După ce am ieşit, m-a întrebat cu destulă bruscheţă :

— De ce dracu ai fixat o întîlnire sîmbătă la ora şase ? Ce idee năstruşnică ! Ştii bine că-i ziua cînd mergem la Hélène şi că-mi place să stau tîrziu la ea.

— Dar n-am fixat nimănui nici o întîlnire, Philippe. Voiam să plec...

— Frumoasă poveste, a exclamat el, uluit. Nu te simţi bine ?

— De loc ; numai că n-am chef să vină soţii Villier cu noi. Nu te înţeleg, Philippe, ştii că toată plăcerea mea e ca vacanţa asta s-o petrec cu tine, şi tu inviţi nişte oameni pe care abia îi cunoşti, pe care i-ai văzut odată în Maroc.

— Ce vehemenţă ! Parcă eşti altă Isabelle ! Dar soţii Villier nu sînt oameni pe care abia îi cunosc. Am stat cincisprezece zile împreună cu ei. Am petrecut nişte seri minunate în grădina lor din Marrakech. Nici nu-ţi poţi închipui ce casă splendidă au ; bazinele, jocurile de apă, cei patru chiparoşi, mirosul florilor... Solange Villier are un gust foarte rafinat. Toată casa e atît de bine aranjată ; nimic altceva decît divane marocane şi covoare mari şi groase. Adevărul e că soţii Villier mi-erau mult mai apropiaţi decît prietenii mei din Paris pe care-i văd de trei ori în timpul iernii, la dineu.

— Bine, se poate, Philippe ; probabil că n-am avut de loc dreptate, dar lasă călătoria asta numai pentru mine, mi-ai promis-o, e a mea.

Philippe şi-a pus mîna lui pe a mea şi a rîs :

— Bine, doamnă, vei avea călătoria aşa cum o vrei.

A doua zi, cînd, după dejun, ne sorbeam cafeaua neagră, doamna Villier i-a telefonat lui

Philippe. Am înțeles din răspunsurile lui că-i vorbise soțului, că el era de acord cu proiectul acesta și că amîndoi vor veni cu noi în Elveția. Am constatat că Philippe nu stăruia, ba chiar o descuraja pe doamna Villier. Dar ultimele sale cuvinte au fost : „Ei, bine, vom fi încîntați să vă întîlnim acolo“.

A pus receptorul la loc și m-a privit puțin stingherit.

— Ești martoră că am făcut tot ce am putut !

— Da. Da' ce ? Vin și ei ? Ah ! Philippe, e prea de tot !

— Dar ce vrei să fac, scumpa mea ? Nu m-am putut purta totuși grosolan.

— Nu, dar puteai găsi un pretext, să spui că mergem în altă parte.

— Ar fi venit acolo. De altminteri nici nu trebuie să dai importanță acestei întîmplări. Ai să vezi că sînt foarte drăguți și ai să fii mulțumită că o să ne petrecem vacanța împreună cu ei.

— În cazul acesta, ascultă-mă, Philippe, du-te singur cu ei. Pe mine nu mă mai amuză.

— Ești nebună ! N-au să înțeleagă nimic. Și apoi mi se pare că e foarte puțin drăguț din partea ta.. Eu nici n-am avut intenția să plec, să părăsesc Parisul ; tu mi-ai cerut-o, am primit numai ca să-ți fac plăcere ție, și acum pretinzi să plec singur !

— Nu singur... Cu cei mai scumpi prieteni ai tăi.

— Isabelle, m-a obosit scena asta ridicolă, a strigat Philippe cu o violență pe care n-o observasem pînă atunci la el... N-am comis nici o greșeală față de tine. Nu eu i-am invitat pe soții Villier. S-au invitat singuri. De altfel îmi sînt complet indiferenți. Nu i-am făcut niciodată curte Solangei... M-am săturat, a continuat el, apăsînd asupra fiecărui cuvînt, umblînd, încolo și încoace, cu pași mari, prin sufragerie... Văd că ești atît de geloasă, atît de neliniștită, că eu nu mai îndrăznesc să fac un gest, să spun un cuvînt. Nimic nu-ți sărăcește viața mai mult, te asigur...

— Ceea ce sărăcește viața, i-am spus, e s-o împarți cu toată lumea.

Mă ascultam vorbind, foarte mirată. Mă găseam ironică, ostilă. Îl enervam pe el, singurul om de pe fața pămîntului care mă interesa, și totuși nu mă puteam opri.

— Sărmană Isabelle ! a exclamat Philippe.

Și eu, care-i cunoșteam atît de bine trecutul, chiar din gura lui, și care trăiam impresurată de amintirile lui mai mult chiar decît el însuși, îmi dădeam bine seama la ce se gîndea : „Sărmană Isabelle ! Și tu, la rîndul tău..."

Am dormit foarte rău în noaptea aceea. Mi-am făcut nesfîrșite mustrări. Ce motive reale aveam să mă plîng ? Legături intime între soțul meu și Solange Villier fără îndoială că nu existau, nu se văzuseră doar de multă vreme. N-aveam prin urmare nici un motiv legitim de gelozie. Întîlnirea

asta putea fi chiar o întîmplare fericită. Pe Philippe nu l-ar fi amuzat poate să stea numai cu mine la Saint-Moritz. S-ar fi întors nemulţumit la Paris şi eu aş fi avut impresia că l-am obligat să petreacă o vacanţă searbădă şi mohorîtă. Soţii Villier fiind şi ei acolo, Philippe va fi bine dispus şi puţin din mulţumirea sa se va revărsa şi asupra chipului soţiei sale. Dar eram tristă.

X

Trebuia să plecăm cu o zi înaintea soţilor Villier, dar plecarea noastră fiind amînată, ne-am urcat toţi patru în acelaşi tren.

Dimineaţa, Philippe s-a trezit devreme şi, cînd am ieşit din compartiment, l-am găsit pe culoar în toiul unei discuţii aprinse cu Solange, care se sculase şi ea mai demult. M-am uitat la ei o clipă şi am fost izbită cît de fericiţi păreau. M-am apropiat şi am spus :

— Bună dimineaţa, doamnă !

Solange Villier s-a întors. M-am întrebat, fără voia mea : „Seamănă oare cu Odile ?“ Nu, nu semăna cu Odile ; era mult mai viguroasă, trăsăturile ei erau mai puţin copilăreşti, mai puţin angelice. Solange făcea impresia unei femei care

s-a luptat cu viaţa şi a reuşit s-o domine. Cînd mi-a surîs, m-a cîştigat pentru o clipă. Apoi a venit şi bărbatul ei. Trenul înainta între două lanţuri de munţi înalţi şi un rîu repede curgea de-a lungul căii ferate. Peisajul mi se părea ireal şi trist. Jacques Villier îmi vorbea de nişte lucruri plicticoase ; ştiam, aşa spunea toată lumea, că-i inteligent. Nu numai că avusese succes în Maroc, dar devenise şi un mare om de afaceri.

— Se ocupă cu ce vrei : fosfaţi, porturi, mine, îmi spusese Philippe.

Dar adevărul era că eu trăgeam cu urechea la conversaţia dintre Philippe şi Solange ; nu prindeam însă decît jumătate din ce-şi spuneau din cauza zgomotului pe care-l făcea trenul. Am auzit glasul Solangei : „Atunci, după părerea dumitale, ce este farmecul ?" *(Glasul lui Philippe) :* „...foarte complex... Un rol îl joacă obrazul şi trupul... dar mai ales felul firesc..." (Mi-a scăpat un cuvînt, apoi *glasul Solangei*) : „Precum şi gustul, fantezia, spiritul de aventură... Nu găseşti ?"

— Da, aşa e, a răspuns Philippe, un amestec din toate astea. O femeie trebuie să poată fi şi serioasă şi copilăroasă... Ceea ce este insuportabil...

Încă o dată uruitul trenului mi-a furat sfîrşitul frazei. În faţa noastră se înălţau munţii. Buşteni, sclipind de răşină, erau stivuiţi lîngă o căsuţă cu acoperişul în formă de pelerină. Şi aşa am să sufăr tot timpul celor opt zile ? Jacques Villier îşi termină un lung discurs cu :

— ...Vedeți că e o operație superbă, oricum ai lua-o. A rîs ; fără îndoială că-mi explicase o combinație foarte ingenioasă ; eu n-am reținut decît un nume : „grupul Godet“.

— Superbă, am răspuns eu și am văzut că se uita la mine ca la o nălucă. Mi-era indiferent. Începeam să-l urăsc.

Sfîrșitul acelei călătorii îmi apare ca amintirea unui delir. Trenulețul, cu locomotiva supraîncălzită, urca într-un decor de un alb strălucitor, învăluindu-se în nori de aburi care rătăceau o clipă pe zăpadă. Își urma drumul pe mari curbe misterioase care făceau să se învîrtească în jurul nostru crestele albe încununate de brazi. Apoi o prăpastie se deschidea aproape de calea ferată și, jos de tot, în adîncul ei, puteam zări curba fină și neagră pe unde abia trecusem. Solange privea spectacolul, fericită ca un copil, și atrăgea mereu atenția lui Philippe asupra amănuntelor peisajului.

— Uite, domnule Marcenat, ce frumos e platoul de ramuri de brad care păstrază neatinsă zăpada... Parcă simți forța copacului care poartă toată greutatea asta, fără să se îndoaie... Și acolo... Ah ! ce-i acolo... Privește hotelul acela din vîrf, strălucește ca un diamant în cutiuța lui... Și ce de-a culori are zăpada... Observă că nu-i niciodată albă, ci alb-albăstruie, alb-trandafirie... Ah ! domnule Marcenat, ce mult îmi place aici !

Și ce era rău în asta ? Ba, judecînd în mod cinstit, se exprima cu o anumită grație. Dar mă

plictisea. Eram uimită că Philippe, care susținea că-i place firescul mai mult decît orice pe lume, suporta monologul acesta liric. „O fi ea veselă, mă gîndeam eu, dar la treizeci și trei de ani (poate chiar treizeci și cinci... după zbîrciturile acelea de la gît), nu se poate bucura chiar ca un copil... Și apoi toată lumea vede că zăpada e albăstruie, trandafirie... De ce trebuie s-o mai spui ?“ Mi se părea că Jacques Villier gîndea și el ca mine, căci, din cînd în cînd, puncta cuvintele soției sale cu un „da-a“ cinic și puțin plictisit. Cînd pronunța acel „da-a“ îmi devenea simpatic pentru moment.

Nu înțelegeam ce fel de menaj duceau soții Villier. Se arătau de o mare curtoazie unul față de celălalt și ea îl trata cu o tandrețe familiară, spunîndu-i cînd Jacquot, cînd Jacquou, ba îl săruta chiar pentru o nimica toată, din vîrful buzelor. Și cu toate acestea îți dădeai seama, după ce stăteai cîteva ore cu ei, că nu se iubeau, că Villier nu era gelos, și că accepta dinainte, cu o trufașă resemnare, toate nebuniile soției sale. Pentru ce și pentru cine trăia el ? Pentru o altă femeie : Pentru minele, vapoarele și terenurile sale din Maroc ? Nu-mi puteam da seama și, de altminteri, nu mă interesa chiar atît de mult ca să încerc să ghicesc. Îl disprețuiam pentru atîta indulgență din partea lui. „Nu-i mai bucuros decît mine că este aici, mă gîndeam eu, și dacă ar fi puțin

mai energic, n-am fi aici nici unul nici altul." Philippe, care cumpărase un ziar elvețian, căuta să transforme în franci francezi cursurile Bursei și, crezînd că-i face plăcere lui Villier, îi vorbea de unele acțiuni, Villier îndepărta cu gesturi de nepăsare toate aceste nume stranii de uzine mexicane sau grecești, întocmai ca un scriitor ilustru care dă plictisit din mînă cînd un lingușitor îi citează operele. Întorcîndu-se spre mine, m-a întrebat dacă am citit *Koenigsmark* [1]. Trenulețul se mai strecura încă printre siluetele albe și pufoase.

De ce mi-o fi rămas Saint-Moritz în memorie ca un decor al unei comedii de Musset, veselă, ireală și, în același timp, de o gravă melancolie ? Iată-ne ieșind noaptea din gară, mai văd și acum luminile reflectate pe zăpadă, simt frigul aspru și sănătos ; iată și săniile, măgărușii cu hamurile încărcate de clopoței și pompoane roșii, albastre, galbene. Apoi simt minunata, dulcea căldură a hotelului, îi văd pe englezii îmbrăcați în smoking stînd în hol ; în sfîrșit, în camera noastră imensă și călduță, mă simt fericită că pot fi, pentru cîteva minute, singură cu bărbatul meu.

— Philippe, sărută-mă, trebuie să inaugurăm camera... Ah ! ce-aș mai fi vrut să luăm cina singuri,

---

[1] Roman de aventuri aparținînd scriitorului francez *Pierre Benoit*.

numai tu și cu mine... Așa, trebuie să ne îmbrăcăm, să ne întîlnim cu ei, să vorbim, să vorbim...

— Dar sînt oameni foarte drăguți...

— Foarte drăguți... cu condiția să nu-i văd.

— Ce aspră ești ! Nu ți s-a părut că Solange a fost agreabilă în timpul călătoriei ?

— Hai spune, Philippe ! ești îndrăgostit de ea !

— De loc ! Da' de ce ?

— Dacă n-ai fi îndrăgostit de ea, n-ai putea s-o suporți nici zece minute. Dar, la urma urmei, ce-a spus ? Poți să-mi găsești o singură idee în tot ce-a sporovăit de azi dimineață ?

— Cum nu... Are o mare sensibilitate pentru natură. A vorbit foarte frumos despre zăpadă, despre brazi... Nu găsești ?

— Da, uneori nimerește și ea cîte o imagine ; dar și eu ; dacă toate femeile, s-ar lăsa în voia închipuirii... E modul lor firesc de a gîndi... Marea deosebire între Solange și mine e că eu te stimez mult prea mult ca să-ți spun tot ce-mi trece prin cap.

— Scumpa mea prietenă, mi-a spus Philippe cu o blîndă ironie, nu m-am îndoit niciodată de aptitudinea ta de a născoci lucruri foarte drăguțe, nici de modestia care te oprește să mi le spui.

— Nu-ți bate joc de mine, dragul meu... Sînt serioasă... Dacă nu te-ar ispiti puțin femeia asta, ai vedea că-i incoherentă, că sare de la un subiect la altul... Nu-i adevărat ? Fii sincer.

— Nu-i de loc adevărat, a încheiat Philippe.

XI

Șederea noastră la munte mi-a rămas în amintire ca un chin înfiorător. Știam, cînd am plecat, că eram din fire stîngace și nepricepută la vreun sport, dar mă gîndisem că Philippe și cu mine vom înfrunta împreună greutățile, ca o pereche novice și că va fi amuzant. Chiar în prima dimineață am descoperit că Solange Villier are o îndemînare divină la jocuri sportive. Philippe era mai puțin antrenat decît dînsa, dar era suplu, avea ușurință în mișcări ; din prima zi i-am văzut patinînd împreună, veseli amîndoi, pe cînd eu mă tîram cu chiu cu vai, susținută de un profesor.

După cină, Philippe și Solange își apropiau fotoliile în holul hotelului și stăteau la taifas toată seara, în timp ce eu trebuia să ascult proiectele financiare ale lui Villier. Pe atunci lira ajunsese la șaizeci de franci și-mi amintesc că mi-a spus :

— Să știți că-i departe încă de a corespunde valorii reale a lirei ; ar trebui să-i spuneți soțului să plaseze cel puțin o parte din avere în valută străină, pentru că, înțelegeți...

Uneori vorbea și de amantele lui, spunîndu-le pe nume :

— Ați auzit, desigur, că acum sînt cu Jenny Sorbier, actrița. Dar nu mai e adevărat... Nu... Am iubit-o mult, dar s-a terminat... Acum sînt cu doamna Lhauterie... O cunoașteți ? E o femeie dră-

guță, foarte dulce... Un bărbat ca mine, care trebuie să ducă o luptă neîncetată ca om de afaceri, are nevoie să găsească la femei o tandrețe calină, aproape animalică...

Eu manevram în fel și chip să mă apropii de Philippe, să încropim poate o conversație generală. Cînd, în sfîrșit, reușeam, între mine și Solange izbucnea imediat un conflict, fără ieșire, un conflict între două filozofii opuse asupra vieții. Tema favorită a Solangei era „aventura". Ea denumea astfel fuga după evenimente neașteptate și primejdioase. Pretindea că i-e groază de „confortul" moral sau fizic.

— Sînt fericită că-s femeie, mi-a spus ea într-o seară, fiindcă o femeie are mult mai multe posibilități în fața ei ca un bărbat.

— Cum asta? am întrebat-o. Un bărbat are cariera lui; poate activa.

— Un bărbat are o carieră, mi-a răspuns Solange, pe cînd o femeie poate trăi viețile tuturor bărbaților pe care-i iubește. Un ofițer îi aduce războiul, un marinar oceanul, un diplomat intriga, un scriitor satisfacția creației... Ea poate încerca emoțiile a zece vieți fără plictiseala zilnică de a le trăi.

— Ce grozăvie! am exclamat eu. Asta înseamnă să iubească zece bărbați diferiți.

— Și care să fie toți zece inteligenți, ceea ce e foarte puțin probabil, a răspuns Villier, apăsînd cu tărie asupra cuvintelor *foarte puțin.*

— Dar vedeţi, spuse Philippe, s-ar putea spune acelaşi lucru şi despre bărbaţi. Femeile pe care le iubesc pe rînd, le oferă şi lor vieţi diferite.

— Da, se poate, a replicat Solange, dar femeile au atît de puţină personalitate ; ele nu vin cu nimic.

Într-o zi, m-a izbit un răspuns de-al ei, mai mult prin tonul cu care a fost pronunţat. Vorbea de fericirea pe care o resimţi cînd scapi de viaţa civilizată ; eu am întrebat-o :

— Dar de ce să scapi dacă te simţi fericită ?

— Pentru că fericirea nu-i niciodată statornică, a răspuns Solange ; fericirea este un răgaz, pe care ţi-l lasă neliniştea.

— Foarte just, a răspuns Villier, ceea ce m-a mirat din partea lui.

Atunci Philippe, ca să fie pe placul Solangei, a reluat tema evaziunii :

— A ! da, a zis el... să scapi... ar fi delicios.

— Dumneata ? a întrebat Solange... Eşti ultimul care doreşte într-adevăr să scape.

M-am simţit rănită pentru el.

Solangei îi plăcea să trezească astfel amorul propriu printr-o lovitură de cravaşă. Cînd îi făcea impresia că Philippe mă iubeşte, sau cînd Philippe îmi spunea un cuvînt drăguţ, imediat îl trata cu ironie. Dar de cele mai multe ori, ea şi Philippe făceau impresia unei perechi logodite. În fiecare dimineaţă, Solange cobora cu un alt *sweater* de o culoare vie, şi de fiecare dată Philippe murmura :

— Dumnezeule, ce gust !

Către sfîrşitul vacanţei noastre, Philippe devenise foarte intim cu ea. Ceea ce mă supăra mai ales era tonul cu care îşi vorbeau, un ton familiar şi tandru, sau felul cum o ajuta să-şi puie mantoul : îţi făcea impresia că o mîngîie. De altminteri, ea ştia că-i place şi îşi punea puterea la încercare. Era grozav de „pisicoasă". Nu găsesc alt cuvînt. Cînd cobora în rochie de seară, credeam că văd alergînd unde electrice de-a lungul spatelui ei gol. Cînd ne întorceam în camera noastră, nu mă puteam opri să-l întreb, dar fără amărăciune :

— Aşadar, Philippe, o iubeşti ?

— Pe cine, draga mea ?

— Pe Solange, fireşte.

— Ah ! Dumnezeule, nu !

— Şi totuşi, asta-i impresia pe care o faci.

— Eu ? întreba Philippe, încîntat în fond. Dar cum ?

I-am vorbit pe îndelete de impresiile mele ; mă asculta cu complezenţă ; observasem că de cîte ori era vorba de Solange, pe Philippe îl interesa foarte mult conversaţia mea.

— E, totuşi, o căsnicie ciudată, i-am spus în ajunul plecării noastre. El mi-a explicat că stă în Maroc şase luni pe an şi că soţia lui nu vine decît o dată la doi ani, şi numai pentru trei luni. Ea rămîne deci multe luni la Paris. Eu, dacă ar fi să stai în Indochina sau în Kamciatka, te-aş urma pretutindeni, ca un căţeluş... Deşi ştiu că te-aş plictisi

îngrozitor, nu-i așa, Philippe? În fond, ea are dreptate.

— Adică a găsit cea mai bună metodă ca să nu-l plictisească!

— E o lecție pentru Isabelle?

— Ce susceptibilă ești! De loc, nu-i o lecție pentru nimeni, e o constatare de fapt: Villier își adoră soția...

— Ea ți-a spus-o, Philippe...

— În orice caz, o admiră...

— Și n-o supraveghează.

— De ce vrei s-o supravegheze? a întrebat Philippe, puțin enervat. N-am auzit niciodată că nu s-ar comporta bine.

— O! Philippe, n-o cunosc decît de trei săptămîni și am auzit citîndu-se pînă acum trei din foștii ei amanți.

— Așa se vorbește despre toate femeile, a murmurat Philippe, ridicînd din umeri.

Mă simțeam invadată de sentimente meschine, aproape josnice, care-mi fuseseră cu totul necunoscute pînă atunci. Apoi, cum în fond nu eram rea, mă stăpîneam și făceam un mare efort ca să fiu drăguță cu Solange; mi-am impus să mă duc la plimbare cu Villier ca s-o pot lăsa singură cu Philippe pe patinoar. Doream fierbinte să se termine șederea noastră acolo, dar mă feream să spun un singur cuvînt care ar fi putut apropia sfîrșitul ei.

XII

După ce ne-am întors la Paris, Philippe, găsindu-l bolnav pe directorul său, a trebuit să lucreze mai mult ca de obicei. I se întîmpla uneori să nu vină acasă la masa de prînz. Mă întrebam în sinea mea dacă se mai întîlnea cu Solange, dar nu îndrăzneam să-l întreb nimic pe el. Sîmbăta, cînd eram la familia Thianges, dacă venea și Solange, Philippe se repezea la ea, o lua într-un colț și nu se mai despărțeau toată seara. Putea fi un semn bun. Dacă s-ar fi întîlnit în timpul săptămînii, poate că sîmbăta s-ar fi făcut că o evită. Nu mă puteam opri să nu vorbesc despre ea cu alte femei ; niciodată nu spuneam ceva rău despre Solange, dar eram numai urechi. Se zicea că-i de o cochetărie primejdioasă. Maurice de Thianges, lîngă care stăteam într-o seară, văzîndu-l intrînd pe Jacques Villier, mi-a spus cu jumătate de glas :

— Ia te uită ! N-a mai plecat ăsta ? Credeam că nevastă-sa l-a expediat înapoi în Atlas !

Aproape toată lumea, cînd vorbea de Villier, adăuga : „Bietul băiat !“

Hélène de Thianges, care era prietenă cu Solange și cu care vorbeam mult despre dînsa, i-a făcut un portret destul de frumos și destul de tulburător.

— Înainte de toate, Solange este un animal frumos, cu instincte foarte puternice. L-a iubit cu pasiune pe Villier, într-o vreme cînd era foarte sărac,

din pricina frumuseţii lui. Fusese un act de curaj din partea fetei contelui de Vaulges, familie din Picardia, de origine foarte bună ; era de o frumuseţe răpitoare, ar fi putut să facă o căsătorie avantajoasă. A preferat să plece cu Villier în Maroc, unde, la început, au dus o viaţă aspră de colonişti. Între timp, Villier îmbolnăvindu-se, ea a trebuit să ţină registrele şi să plătească lucrătorii. Luaţi seama că are firea foarte orgolioasă a familiei Vaulges — şi cît a trebuit să sufere, ducînd o asemenea viaţă. Şi totuşi s-a pretat. În sensul acesta, ea are într-adevăr calităţi de om cinstit. Numai că mai are două mari defecte, sau, dacă vreţi, două mari slăbiciuni : e grozav de senzuală şi simte nevoia să iasă totdeauna triumfătoare. De pildă, Solange spune (nu bărbaţilor, ci femeilor) că dacă a vrut să aibă un bărbat, l-a avut, oricît de diferit ar fi fost unul de altul.

— Dar atunci a avut o mulţime de amanţi ? am întrebat eu.

— Se ştie cît e de greu să faci afirmaţii în asemenea împrejurări. Se ştie, de pildă, că un bărbat şi o femeie se întîlnesc deseori. Înseamnă că sînt amanţi ? Cine ştie ?... Cînd v-am spus „l-a avut“, am vrut să spun mai curînd că a pus stăpînire pe inima lui, că depindea de ea, că ea era convinsă că-l poate determina să facă tot ce vrea ea, înţelegeţi ?

— Cum o găsiţi ? Inteligentă ?

— Foarte inteligentă, pentru o femeie... Da... Pe scurt, ştie de toate. Fireşte, subiectele care o in-

teresează depind de bărbatul pe care-l iubește. Pe vremea cînd își adora soțul avea strălucite cunoștințe în problemele economice și coloniale ; pe vremea lui Raymond Berger, o interesau obiectele de artă. Are mult gust. Casa ei din Maroc este o minune și aceea din Fontainebleau e foarte originală.... Ea e mai curînd o îndrăgostită decît o intelectuală. Dar în același timp e înzestrată cu o admirabilă putere de judecată cînd gîndește cu sînge rece.

— Cum îți explici, Héléne, farmecul ei ?

— Mai ales prin faptul că-i atît de feminină.

— Ce numești dumneata „feminină" ?

— Ei bine, e un amestec de calități și de defecte : tandrețe, devotament nemăsurat pentru bărbatul pe care-l iubește... o vreme... Dar și lipsa de scrupule... Cînd Solange vrea să facă o cucerire, trece peste orice, chiar și peste cea mai bună prietenă a ei ; nu e răutate, e ceva instinctiv.

— După mine, e răutate. Poți să spui tot așa de bine că un tigru nu-i rău cînd mănîncă un om, pentru că o face din instinct.

— Exact, a răspuns Hèléne. Un tigru nu-i rău, adică nu-i rău în mod conștient... Ai nimerit-o foarte bine : Solange este o tigresă.

— Are totuși o înfățișare foarte blîndă.

— Găsești ? A ! nu ! Are străfulgerări de cruzime în ochi ; e unul din elementele frumuseții ei.

Celelalte femei au fost mai puţin indulgente. Bătrîna doamnă de Thianges, soacra Hélènei, mi-a spus :

— Nu, n-o iubesc pe drăgălaşa dumitale prietenă, doamna Villier... L-a nenorocit pe un nepot al meu, un băiat fermecător, şi care s-a lăsat ucis în timpul războiului, nu pentru ea, dacă vrei, dar din pricina ei... Fusese grav rănit, căpătase un post la Paris, era şi foarte îndreptăţit... Ea l-a cucerit, l-a înnebunit, apoi l-a părăsit pentru un altul... Sărmanul Armand a ţinut să se întoarcă pe front şi a murit, prosteşte, într-un accident de avion.... Eu n-o mai primesc în casă.

Nu voiam să-i înşir balivernele astea lui Philippe şi totuşi, pînă la urmă, i le-am povestit. A rămas netulburat.

— Da, e posibil, zicea el. Posibil să fi avut amanţi. E dreptul ei, nu ne priveşte.

Apoi, după ce-a mai adăugat cîteva cuvinte, a devenit nervos :

— În orice caz, spunea el, aş fi foarte surprins dacă aş afla că-şi înşală acum bărbatul, cu viaţa atît de limpede, la lumina zilei, pe care o duce. I se poate telefona aproape oricînd ; stă mai tot timpul acasă şi, dacă vrei s-o vezi, e totdeauna liberă. O femeie care are un amant ar duce o viaţă mai ascunsă.

— Philippe, dar cum de ştii tu toate astea ? Îi dai telefoane ? Te duci s-o vezi ?

— Da, uneori.

XIII

Puţin mai tîrziu m-am putut convinge că duceau discuţii interminabile, dar nevinovate. Într-o dimineaţă, după ce Philippe plecase, a sosit o scrisoare la care nu puteam răspunde fără a cunoaşte şi părerea lui şi i-am telefonat la birou. Întîmplarea a făcut să mi se dea legătura pe firul pe care vorbea în momentul acela Solange Villier. Am recunoscut şi glasul ei şi al lui Philippe. Ar fi trebuit să pun receptorul jos. N-am avut curajul şi am stat cîtva timp să-i ascult. Vorbeau pe un ton vesel; Philippe mi se părea amuzant, spiritual aşa cum nu-l mai văzusem de atîta vreme încît uitasem că a fost cîndva astfel. Eu îl preferam pe Philippe cel grav şi melancolic, aşa cum mi-l descrisese odinioară Renée şi aşa cum îl cunoscusem imediat după război; dar cunoşteam şi un alt Philippe, foarte deosebit de primul, care vorbea acum cu Solange, spunîndu-i nimicuri amabile. Conversaţia lor era liniştitoare pentru mine. Îşi povesteau unul celuilalt ce au făcut în ultimele două zile, ce au citit; Philippe îi făcea rezumatul unei piese pe care o văzuserăm împreună în ajun şi Solange l-a întrebat:

— Lui Isabelle i-a plăcut piesa?

— Da, a răspuns Philippe, cred, destul de mult... Cum te mai simţi? Arătai cam prost sîmbătă la familia Thianges; nu-mi place să te văd cu tenul ăsta pămîntiu.

Prin urmare nu se văzuseră de sîmbăta trecută şi eram într-o zi de miercuri. Deodată mi s-a făcut ruşine şi-am închis telefonul. „Cum am putut face aşa ceva ?“ mă întrebam. E tot atît de groaznic ca şi cum ai deschide o scrisoare a altuia. N-o puteam înţelege pe acea Isabelle care voise să asculte. După un sfert de oră l-am chemat din nou pe Philippe.

— Îţi cer iertare. Te-am sunat mai înainte şi vorbeai. Am recunoscut glasul lui Solange şi am închis.

— Da, mi-a răspuns el fără urmă de ezitare, mi-a telefonat.

Întîmplarea mi s-a părut cît se poate de simplă, de limpede şi o vreme m-am simţit liniştită. Apoi am descoperit iar urmele evidente ale existenţei Solangei în viaţa lui Philippe. Mai întîi ieşea seara în oraş de două, trei ori pe săptămînă ; nu-l întrebam unde merge ; ştiam însă că fusese văzut împreună cu ea. Între femeile care o cunoşteau pe Solange erau unele care o duşmăneau. Văzînd în mine o aliată firească, ele încercau să se apropie. Cele bune (vreau să spun atît de bune cît pot fi femeile unele faţă de altele) mă tratau cu o milă discretă şi nu făceau aluzie la nenorocirea mea decît prin aforisme generale ; cele rele simulau că ştiu că am fost informată de unele întîmplări pe care nu le cunoşteam, numai ca să aibă plăcerea de a-mi vorbi de ele.

— Înţeleg, mi-a spus una, de ce nu v-aţi dus cu soţul dumneavoastră să-i vedeţi pe acrobaţi ; sînt atît de plicticoşi.

— Philippe a fost să-i vadă ? am întrebat-o împotriva voinţei mele, curiozitatea fiind mai tare decît amorul-propriu.

— Cum ? Dar a fost aseară la Alhambra. Nu v-a spus ? Era cu Solange Villier, credeam că ştiţi !

Bărbaţii, la rîndul lor, se făceau că mă deplîng ca să-mi poată oferi consolarea lor.

Adesea, dacă primeam o invitaţie la un dineu sau îi propuneam lui Philippe să ne petrecem timpul într-un fel oarecare, se întîmpla ca el să-mi răspundă :

— Da, de ce nu ? Dar aşteaptă douăzeci şi patru de ore pînă luăm o hotărîre ; îţi dau răspunsul mîine.

Nu-mi puteam explica altfel necesitatea răgazului cerut decît prin faptul că Philippe îi telefona dimineaţa lui Solange ca s-o întrebe dacă era şi ea invitată la acel dineu sau dacă voia să meargă cu dînsul în altă parte.

Mi se părea că gusturile, chiar şi caracterul lui Philippe purtau amprenta — uşoară, poate, dar totuşi vizibilă — a acestei femei. Lui Solange îi plăcea viaţa la ţară, grădinile. Se pricepea să cultive plante, să crească animale. Şi-a construit lîngă Fontainebleau, la marginea pădurii, un bungalow unde se ducea deseori să-şi petreacă sfîr-

șitul săptămînii. Și Philippe mi-a spus de multe ori că-l plictisea Parisul, că i-ar plăcea să aibă și el un petec de pămînt prin împrejurimi.

— Dar ai Gandumas, și nu te duci acolo decît foarte rar.

— Totuși nu-i același lucru ; Gandumas e la o distanță de șapte ore de Paris. Nu, mie mi-ar trebui o căsuță să mă pot repezi pentru două zile sau să stau chiar numai de dimineață pînă seară. De pildă la Chantilly, sau Compiègne, sau Saint-Germain.

— Sau Fontainebleau, Philippe.

— Sau Fontainebleau, dacă vrei, a spus el, zîmbind fără voie.

Surîsul lui aproape că mi-a făcut plăcere : îmi dezvăluia taina.

„Da, părea să-mi spună Philippe, știu că știi. Am încredere în tine."

Simțeam totuși că nu trebuie să stărui, că nu-mi va spune nimic precis ; dar eram sigură că există o legătură între această subită dragoste de natură și neliniștea mea și că viața lui Philippe depindea în bună parte de hotărîrile Solangei.

De altminteri, nu era mai puțin izbitoare influența lui Philippe asupra gusturilor Solangei. Mă gîndesc că pentru oricine altul decît mine influența aceasta era invizibilă, dar mie — care de obicei nu am simț de observație — nu-mi scăpa nici cel mai mic amănunt care-i privea pe ei doi. Sîmbătă, cînd eram la Hélène, o auzeam adesea

pe Solange vorbind de lecturile ei. Or, ea citea cărţile care-i plăceau lui Philippe, pe care mi le-a dat şi mie să le citesc; uneori erau cărţile pe care François i le dăduse Odilei să le citească şi pentru care a prins gust şi Philippe. Cunoşteam „moştenirea François", cinică şi tare; se aflau între alţii cardinalul de Retz [1] şi Machiavel [2]. Apoi erau cărţile pe gustul personal al lui Philippe: *Lucien Leuwen* [3], *Fum* de Turgheniev şi primele volume din Proust. În ziua cînd am auzit-o pe Solange vorbind de Machiavel nu m-am putut opri să nu surîd cu tristeţe. Ştiam atît de bine, eu, ca femeie, că ei nu-i păsa de Machiavel cum nu-i păsa de razele ultraviolete sau de obiectele smălţuite din Limousin, dar că Solange ar fi fost capabilă să se intereseze şi de unele şi de altele, şi să vorbească chiar de ele într-un mod foarte inteligent ca să facă impresie unui bărbat, dacă ar fi crezut că în felul acesta ar putea să-i placă.

Remarcasem în clipa cînd am cunoscut-o pe Solange preferinţa ei pentru culori vii care, de altminteri, îi veneau bine. Dar, de cîteva luni, o vedeam mai totdeauna apărînd seara în rochie albă. Albul era o culoare pe gustul lui Philippe, moş-

---

[1] *Jean-François-Paul de Gondi, cardinal de Retz* (1613—1679), om politic şi scriitor francez.

[2] *Nicollo Machiaveli (1469—1527)*, renumit om de stat şi istoric florentin.

[3] Roman de Stendhal.

tenit de la Odile. De cîte ori nu mi-a vorbit de albul acela strălucitor al Odilei ! Era ciudat şi trist să te gîndeşti că sărmana Odile continua să trăiască, prin Philippe, în alte femei, în Solange, în mine, fiecare dintre noi străduindu-ne (Solange, poate fără s-o ştie) să reconstituie graţia Odilei dispărută pentru vecie.

Era ciudat şi trist, dar pentru mine era mai cu seamă trist ; nu numai pentru că eram bolnavă de gelozie, dar şi pentru că sufeream văzîndu-l pe Philippe trădînd memoria Odilei — după cît mi se părea. Cînd l-am cunoscut, fidelitatea lui faţă de Odile m-a impresionat ca una din frumoasele lui trăsături de caracter. Apoi, cînd mi-a înmînat romanul vieţii sale şi al Odilei şi am aflat adevărul cu privire la fuga ei, am admirat şi mai mult veneraţia lui Philippe faţă de singura lui iubire. Îl admiram şi-l înţelegeam cu atît mai mult cu cît îmi făurisem în minte o splendidă imagine a Odilei. Frumuseţea ei... gingăşia ei... naturaleţea ei... inteligenţa ei poetică şi vie... Da, da ! eu care am fost geloasă din pricina Odilei, acum o iubeam. Aşa cum mi-a descris-o el, Odile mi se părea singura femeie demnă de Philippe, după cît îl cunoşteam eu, aşa cum îl vedeam poate numai eu. Acceptam să fiu sacrificată unei credinţe atît de nobile, mă ştiam învinsă, mă voiam învinsă, mă înclinam în faţa Odilei cu bunăvoinţă şi umilinţă şi găseam în această umilinţă o mulţumire ascunsă şi, fără îndoială, un orgoliu ascuns.

Căci, în ciuda aparenţelor, sentimentele mele nu erau pe de-a-ntregul curate. Dacă acceptam, dacă doream chiar trăinicia dragostei lui Philippe pentru Odile, dacă voiam să uit greşelile şi nebuniile prea vădite ale Odilei, era pentru că această femeie moartă mă apăra de cele vii. Mă prezint în clipa asta mai sumbră şi mai calculată decît eram. Nu, nu mă gîndeam la mine, ci la dragostea mea pentru Philippe. Il iubeam atît de mult pe soţul meu că-l doream mai generos, mai perfect decît toţi ceilalţi. Pasiunea lui pentru o fiinţă aproape divină (pentru că moartea o sustrăsese imperfecţiunilor umane) îi dădea, în ochii mei, această grandoare. Dar cum să nu sufăr văzîndu-l sclavul unei Solange Villier pe care în fiecare zi o puteam vedea, critica, judeca, fiind din aceeaşi carne ca şi a mea, pe care alte femei o vorbeau de rău în faţa mea, pe care o consideram frumoasă şi chiar destul de inteligentă, dar în mod cert nici divină şi nici supraomenească ?

XIV

Philippe îmi spusese de cîteva ori :

— Solange a făcut reale eforturi ca să fie mai intimă cu tine, dar tu o ţii la distanţă. Ea te consideră ostilă, bizară...

E adevărat că, după ce ne-am întors din Elveția, doamna Villier mi-a telefonat adesea și că eu i-am refuzat invitația de a ieși împreună. Mi se părea mai demn s-o văd cît mai puțin. Totuși, pentru a-i face plăcere lui Philippe și ca să-i dovedesc bunăvoința mea, am făgăduit să-i fac odată o vizită.

M-a primit într-un mic budoar, care mi s-a părut în „stil Philippe“, cu foarte puține lucruri, aproape gol. Eram stingherită. Solange se simțea la largul ei și era veselă ; s-a întins pe un divan și mi s-a adresat imediat pe un ton de confidență. Am observat că-mi zice „Isabelle“, pe cînd eu șovăiam între „doamnă“ și „draga mea“.

„Ciudat, mă gîndeam eu, lui Philippe i-e groază de familiaritate, de lipsa de pudoare, și pe mine ceea ce mă izbește mai ales la această femeie este tocmai lipsa oricărui fel de rezervă ; ea spune tot... De ce i-o fi plăcînd lui Philippe ?... Are ceva tandru în ochi... Pare fericită... O fi într-adevăr ?...“

Chipul lui Villier, capul său puțin chel, tonul obosit al glasului mi-au trecut prin minte. Am întrebat de el. Ca întotdeauna, nu era acasă.

— Știi, îl văd foarte rar pe Jacques, mi-a spus Solange. Dar e cel mai bun prieten al meu. E un băiat atît de cinstit, atît de sincer... Numai că după treisprezece ani de căsnicie, să mai păstrezi iluzia unei mari iubiri ar fi o ipocrizie... Nu sînt fățarnică...

— Totuși, v-ați căsătorit din dragoste, nu-i așa ?

— Da, l-am adorat pe Jacques. Am petrecut clipe frumoase împreună. Dar pasiunea nu ține niciodată prea mult... Și apoi, războiul ne-a despărțit. După patru ani, ne-am deprins atît de mult să trăim separați, încît...

— Ce trist e ! Și nu ați încercat să vă refaceți fericirea ?

— Știi, cînd nu mai iubești... sau, mai precis, cînd nu mai există dorință fizică (am pentru Jacques o mare afecțiune), e greu să mai trăiești, chiar și în aparență, ca o pereche unită... Jacques are o amantă, știu, sînt de acord... Nu poți înțelege încă așa ceva, dar vine un timp cînd ai nevoie de independență...

— De ce ? Mi se pare că independența și căsnicia sînt două cuvinte contradictorii !

— Așa se spune, la început. Dar căsnicia, așa cum o concepi, are o nuanță disciplinară. Te-am contrariat ?

— Puțin... Adică...

— Sînt foarte sinceră, Isabelle. Mi-e groază să-mi iau o poză... Simulînd că-l iubesc pe Jacques... sau că-l urăsc... aș cîștiga simpatia dumitale. Dar n-aș mai fi eu... Mă înțelegi ?

Vorbea fără să se uite la mine, desenînd cu creionul, niște steluțe pe coperta unei cărți. Cum stătea așa, cu ochii în jos, obrazul îi părea destul de aspru și s-ar fi zis că poartă semnele unei du-

reri ascunse. „În fond, nu-i atît de fericită“, mă gîndeam eu.

— Nu, i-am spus, nu înțeleg prea bine... O viață haotică, dezlînată, trebuie să fie ceva atît de înșelător... Și apoi aveți un fiu...

— Da. Dar, ai să vezi și dumneata cînd vei avea copii. Nu există nici un fel de relații posibile între o femeie și un licean de doisprezece ani. Cînd mă duc să-l văd, am impresia că-l plictisesc.

— Atunci, după părerea dumitale, dragostea maternă este și ea o... poză ?

— Ba nu... Totul depinde de împrejurări... Ești agresivă, Isabelle !

— Ceea ce nu pot înțelege la dumneata e că, deși spui mereu : „Sînt sinceră, nu admit nici un fel de ipocrizie“, n-ai îndrăznit niciodată să mergi pînă la capăt... Bărbatul dumitale și-a reluat independența. Îți acordă și dumitale întreaga libertate... De ce n-ai divorțat ? Ar fi mai loial, mai corect...

— Ce idee stranie ! N-am poftă să mă căsătoresc din nou. Nici Jacques. Atunci de ce-am divorța ? De altminteri ne leagă anumite interese. Terenurile din Marrakech au fost cumpărate din dota mea, dar Jacques le-a exploatat și le-a pus în valoare... Și apoi simt o mare bucurie să-l regăsesc pe Jacques... Lucrurile sînt mai complexe decît îți închipui dumneata, dragă Isabelle !

Apoi mi-a vorbit de caii ei arabi, de perlele ei, de Fontainebleau.

„Ciudat, mă gîndeam eu, spune că disprețuiește luxul, că adevărata ei viață constă în altceva și nu se poate opri să nu-mi vorbească de lux... Poate că și asta îl atrage pe Philippe, plăcerea asta copilărească, cu care se bucură ea de lucruri. Dar e de-a dreptul amuzant că constați deosebirea între monologurile ei lirice cînd se află în fața unui bărbat și inventarierea averii sale cînd stă de vorbă cu o femeie".

La plecare, mi-a zis rîzînd :

— Te-am scandalizat, fără îndoială, pentru că ești măritată de puțină vreme și pentru că ești îndrăgostită... E simpatic să fii astfel. Dar nu face o dramă din asta... Philippe te iubește mult, să știi. Îmi vorbește foarte drăguț despre dumneata.

Mi s-a părut insuportabil ca Solange să mă asigure de sentimentele pe care mi le poartă Philippe și de trăinicia căsniciei mele. A încheiat :

— Pe curînd ; să mai vii la mine.

Nu m-am mai dus niciodată pe la ea.

XV

După vreo cîteva săptămîni de la această vizită, m-am îmbolnăvit. Tușeam. Aveam frisoane. Philippe a stat toată seara lîngă patul meu. Semi-

obscuritatea şi febra, poate, mi-au dat curaj. I-am vorbit soţului meu de schimbările pe care le observam la el.

— Tu, Philippe, nu te poţi vedea, dar mie mi se pare aproape de necrezut... Chiar ceea ce spui... Aseară, cînd discutai cu Maurice de Thianges, m-a izbit lucrul acesta ; era ceva atît de aspru în felul tău de a judeca...

— Dumnezeule, ce atenţie dai tu la tot ce spun, sărmana mea Isabelle ; mult mai multă ca mine, te asigur. Ce lucruri atît de grave am rostit aseară ?

— Mi-au plăcut totdeauna ideile tale asupra loialităţii, cuvîntului dat, respectului contractelor, dar de astă dată, îţi aminteşti, Maurice a susţinut această teză şi tu, dimpotrivă, ai spus că viaţa e atît de scurtă, că oamenii sînt nişte animale nenorocite, că au puţine prilejuri să fie fericiţi, că trebuie să prindă ocaziile ce li se oferă, şi atunci, Philippe... (ca să spun asta, am întors capul, să nu mă uit la el)... Atunci mi s-a părut că vorbeşti pentru Solange, care te asculta.

Philippe a rîs şi m-a prins de mînă.

— Ce fierbinte eşti, mi-a spus el, şi ce imaginaţie ai ! Ba nu, n-am vorbit pentru Solange. Ceea ce spuneam e într-adevăr aşa. Ne legăm aproape totdeauna fără să ştim ce facem. Apoi vrem să fim cinstiţi, nu vrem să rănim fiinţele pe care le iubim ; pentru nu ştiu ce motive nelămurite ne refuzăm unele plăceri, pe care apoi le

regretăm. Spuneam că asta este un fel de bunătate de laș, că aproape totdeauna sîntem porniți împotriva acelora care ne-au silit să renunțăm astfel la noi înșine și că, la urma urmei, e mai bine și pentru ei și pentru noi să avem curajul de a face ce ne place și să privim viața în față.

— Philippe, tu regreți ceva în clipa de față ?

— Toate problemele generale le reduci la noi doi. Nu, eu nu regret nimic ; te iubesc mult, sînt foarte fericit cu tine, dar aș fi și mai fericit dacă n-ai mai fi geloasă.

— Voi încerca.

A doua zi a venit medicul și-a constatat că am o anghină destul de gravă. Philippe a stat mult timp cu mine și a supravegheat îngrijirile care mi se dădeau, cu un mare devotament. Solange mi-a trimis flori, cărți și a venit să mă vadă îndată ce am putut primi vizite. Mă socoteam nedreaptă, odioasă, dar, cînd m-am făcut sănătoasă și mi-am reluat viața obișnuită, am fost din nou izbită de intimitatea lor care mă neliniștea ca și înainte. De altminteri nu eram singura care mă nelinișteam. Domnul Schreiber, directorul papetăriilor, un protestant alsacian, pe care-l invitam deseori la dejun și pe care începusem să-l consider prieten, convingîndu-mă că-i un om drept și de încredere, într-o zi, cînd m-am dus să-l văd pe Philippe la birou și nu l-am găsit, s-a apropiat de mine cu timiditate.

— Doamnă Marcenat, vă rog să mă iertați pentru întrebare, dar nu știți ce are domnul Philippe ? Nu mai e același om...

— Din ce punct de vedere ?

— Totu-i este indiferent, doamnă ; acum vine foarte rar după-amiază la birou ; nu vine la întîlnirile cu cei mai buni clienți ai săi ; de trei luni n-a mai fost la Gandumas... Fac tot ce pot, dar nu sînt eu stăpînul... Nu-l pot înlocui !

Așadar, cînd Philippe spunea că-i ocupat, mă mințea ; și-l știam un om atît de scrupulos, atît de loial. Dar nu mințea oare ca să mă liniștească pe mine ? Și, de altminteri, i-am încurajat eu sinceritatea ? Uneori doream să-l văd fericit și-mi făgăduiam să nu-i tulbur liniștea, dar de cele mai multe ori îl chinuiam cu întrebări și reproșuri. Am fost acră, pisăloagă, odioasă. El îmi răspundea cu multă răbdare. Îmi spuneam că el a fost mai bun cu Odile decît eram eu cu el, în împrejurări destul de asemănătoare, dar îmi găseam imediat scuze, gîndindu-mă că pentru mine situația era mult mai îngrozitoare. Un bărbat nu-și joacă toată viața pe o singură carte : dragostea. El are munca sa, prietenii săi, ideile sale. O femeie ca mine nu trăiește decît pentru dragostea ei. Cu ce ar putea-o înlocui ? Detestam femeile, și bărbații îmi erau indiferenți. Am crezut, după o lungă așteptare, că am cîștigat singura partidă pe care

am dorit vreodată s-o joc : aceea a sentimentului unic şi absolut. Am pierdut-o. Nu vedeam nici sfîrşitul, nici leacul acestei îngrozitoare suferinţe.

Astfel a trecut al doilea an al căsniciei noastre.

XVI

Totuşi două fapte au venit să mă liniştească. De multă vreme Philippe trebuia să plece în America pentru a studia unele procedee de muncă în industria de care se ocupa, precum şi modul de viaţă al muncitorului american. Nutream o vie dorinţă să fac şi eu călătoria asta împreună cu el. Din cînd în cînd făcea proiecte de drum ; mă trimitea la *Transatlantic* să mă interesez de plecarea pacheboturilor, de preţul biletelor. Apoi, după lungi ezitări, hotăra că nu mai plecăm. Terminasem prin a mă gîndi că n-o să mai facem niciodată călătoria asta ; de altminteri mă resemnasem, eram pregătită dinainte pentru orice s-ar întîmpla. „Am preluat, mă gîndeam, ideile lui Philippe asupra amorului cavaleresc. Îl iubesc şi-l voi iubi orice ar fi, dar nu mă voi simţi niciodată complet fericită."

Într-o seară de ianuarie, a anului 1922, Philippe mi-a spus :

— De astă dată sînt hotărît ; plec la primăvară în Statele Unite.

— Și eu, Philippe ?

— Firește, și tu. Faptul că ți-am promis să te iau cîntărește mult în hotărîrea mea de a pleca. Vom sta acolo șase săptămîni. Voi termina tot ce am de făcut în opt zile, astfel că vom putea călători în toată țara.

— Ce drăguț ești, Philippe ! Sînt încîntată.

Îl găseam într-adevăr foarte bun. Îndoiala de sine îți dă o mare și naivă umilință. Cu toată sinceritatea, mă gîndeam că Philippe nu va găsi cine știe ce mare plăcere făcînd această călătorie împreună cu mine. Îi eram mai ales recunoscătoare că în felul acesta renunța pentru două luni la orice ocazie de a se întîlni cu Solange Villier. Dacă ar fi iubit-o atîta cît mă temeam eu uneori că o iubește, n-ar fi putut s-o părăsească, mai ales că-l știam ce griji își făcea el cînd era departe de oamenii la care ținea. Prin urmare, lucrurile nu erau atît de grave cum îmi închipuisem eu. Îmi amintesc că în timpul lunii ianuarie am fost veselă, cu sufletul ușor, și că nu l-am plictisit măcar o dată pe Philippe cu vreun reproș sau cu vreo întrebare.

În luna februarie mi-am dat seama că sînt însărcinată. Am resimțit o mare bucurie. Doream cu

pasiune un copil, mai ales un băiat ; mi se părea că va fi un al doilea Philippe, dar un Philippe care îmi va aparţine în întregime cel puţin cincisprezece ani. Philippe a primit şi el vestea cu bucurie, ceea ce de asemenea mi-a făcut plăcere. Dar la început sarcina s-a dovedit a fi foarte grea şi curînd a devenit evident că nu voi putea suporta o călătorie pe mare. Philippe a propus să nu mai plece nici el. Ştiam că expediase numeroase scrisori, că organizase vizitarea unor uzine şi o serie de întîlniri, aşa că am insistat să nu schimbe nimic din proiectele sale. Dacă încerc să-mi explic de ce mi-am impus despărţirea asta atît de penibilă, găsesc mai multe motive ; mai întîi mă socoteam mai urîtă acum, aveam obrazul obosit, mi-era teamă să nu-i displac. Apoi ideea de a-l îndepărta pe Philippe de Solange continua să mă obsedeze, poate chiar mai mult decît mă obseda prezenţa soţului meu. Şi apoi, l-am auzit deseori pe Philippe spunînd că puterea de atracţie a unei femei se resimte mai ales în absenţa ei ; cînd e departe de noi, îi uităm defectele, maniile, descoperim cît ne este de preţioasă, de indispensabilă în viaţa noastră, fapt pe care nu l-am remarcat mai înainte fiind prea intim amestecată în toate actele existenţei noastre.

— E ca sarea, spunea el, nici nu ştim cînd o înghiţim, dar dacă am suprima-o din bucatele noastre, negreşit că am muri.

O! dacă Philippe, departe de mine, ar putea descoperi că sînt sarea vieții lui...

A plecat pe la începutul lui aprilie, recomandîndu-mi să mă distrez, să mă văd cu oamenii. După cîteva zile de la plecarea lui, simțindu-mă mai bine, am încercat să ies puțin din casă. Nu aveam însă nici o scrisoare de la el ; știam că n-am să primesc nimic înainte de cincisprezece zile, dar simțeam nevoia să-mi scutur melancolia care mă cotropise. Am telefonat cîtorva prieteni și mi s-a părut că ar fi corect și cinstit s-o chem și pe Solange la telefon. A durat mult pînă a răspuns cineva ; în sfîrșit, un fecior de casă mi-a spus că e plecată pentru două luni. M-a cuprins o violentă emoție. Mi s-a părut — ceea ce era o nebunie, un lucru cu totul imposibil — că a plecat cu Philippe. Am întrebat dacă se știe adresa ei ; mi s-a spus că era la Marrakech. Da, sigur că da, evident, Solange își făcea obișnuita călătorie în Maroc. Totuși, după ce am pus jos receptorul, a trebuit să mă întind în pat, nefiind în apele mele, și am stat să reflectez îndelung și cu tristețe. Iată de ce Philippe a acceptat atît de repede ideea plecării. Aveam necaz pe el mai ales pentru că nu mi-a spus-o și m-a lăsat să iau propunerea lui drept un sacrificiu generos. Astăzi, după trecerea timpului, sînt mult mai indulgentă. Neputîndu-se despărți de ea, și

totuși afectuos față de mine, Philippe a făcut cum a socotit că-i mai bine : a încercat să-mi dea tot ce putea să smulgă unei pasiuni care devenea prea evidentă.

Primele scrisori pe care le-am primit din America au șters, de altminteri, această impresie. Erau duioase și colorate ; se părea că regretă absența mea și că dorea să împartă cu mine o viață care-i plăcea. *„E o țară făcută pentru tine, Isabelle, o țară a confortului și a perfecțiunii, o țară a ordinii și a lucrului bine făcut. New Yorkul ar putea fi o casă gigantică, gospodărită de o Isabelle meticuloasă și atotputernică"*.

Și într-o altă scrisoare : *„Cît de mult îmi lipsești, scumpa mea! Ce mult mi-ar plăcea să te găsesc seara în această cameră de hotel animată doar de un telefon prea activ. Am avea una din acele convorbiri care-mi plac ; am trece în revistă oamenii, întîmplările zilei, și cu creierașul tău limpede mi-ai aduce idei prețioase. Apoi, m-ai întreba, fără îndoială, cu ezitare și indiferență aparentă : «O găsești într-adevăr drăguță pe această* Miss *Cooper Lawrence cu care ai stat împreună toată seara?» După care te-aș săruta și ne-am privi unul pe altul rîzînd. Nu-i așa scumpa mea?"*

Citind toate astea, zîmbeam într-adevăr și îi eram recunoscătoare că mă cunoaște și mă acceptă așa cum sînt.

XVII

Totul în viață vine pe neașteptate, și poate că așa se întîmplă pînă la sfîrșitul ei. Despărțirea, de care m-am temut atît de mult, va rămîne în viața mea ca o perioadă de relativă fericire. Trăiam destul de singuratică, dar lucram, citeam. De altminteri eram foarte obosită, dormeam o bună parte din zi. Boala este o formă a fericirii morale, pentru că impune dorințelor și grijilor noastre limite ferme. Philippe era departe, dar știam că e mulțumit, că se simte bine. Îmi trimitea scrisori încîntătoare. Nu exista între noi nici un fel de ceartă, nici o supărare. Solange era în fundul Marocului, la o depărtare de șapte sau opt zile de călătorie pe mare. Lumea îmi părea mai frumoasă, viața mai ușoară, mai dulce, așa cum nu mi se mai păruse de foarte multă vreme. Abia acum pricepeam cuvintele pe care mi le spusese Philippe într-o zi, și pe care le socotisem atunci monstruoase : „Iubirea îndură mai ușor absența sau moartea decît îndoiala sau trădarea".

Philippe mi-a cerut să-i făgăduiesc că mă voi vedea cu prietenii noștri. Am luat o dată cina la familia Thianges, și de două sau trei ori la mătușa Cora. Mătușa îmbătrînise mult. Colecția ei de bătrîni generali, bătrîni amirali, bătrîni ambasadori fusese descompletată prin moarte. Multe din frumoasele specimene dispăruseră fără a mai fi înlo-

cuite. Ea însăși adormea cîteodată într-un fotoliu în mijlocul invitaților care o priveau amical și cu ironie. Lumea spunea că va muri în timpul unui dineu. În casa ei l-am întîlnit pe Philippe ; îi eram recunoscătoare și o vizitam cu regularitate. De vreo două sau trei ori, mi s-a întîmplat să luăm dejunul numai noi două, ceea ce era contrar tuturor tradițiilor casei de pe bulevardul Marceau, dar începusem într-o seară să-i fac confidențe și ea mă încuraja să le continui. Ajunsesem să-i istorisesc toată viața mea, i-am vorbit mai întîi de copilăria mea, apoi de căsnicie și după aceea de rolul Solangei și de gelozia mea. Ea mă asculta zîmbind.

— Ei, biata mea fetiță, mi-a zis ea, dacă nu ai să treci niciodată prin nenorociri mai mari, vei fi o femeie foarte fericită... De ce te plîngi ? Soțul nu ți-a fost credincios ? Dar, bine, bărbații nu sînt niciodată credincioși...

— Îți cer iertare, mătușă. Socrul meu...

— Socrul tău a fost un ermit, se știe, l-am cunoscut mai bine decît tine... Și ce merit a avut ? Eduard și-a petrecut toată tinerețea în provincie, într-o lume imposibilă... N-a fost cine să-l ispitească... Dar ia-l de pildă, pe bietul Adrien. Crezi că nu m-a înșelat ? Scumpa mea Isabelle, timp de douăzeci de ani am știut că are ca amantă pe cea mai bună prietenă a mea, Jeanne de Casa-Ricci... N-am să-ți spun, desigur, că la început mi-a fost plăcut, dar totul s-a aranjat... Îmi aduc aminte de ziua nunții noastre de aur... Invitasem toată elita

Parisului... Bietul Adrien, care își cam pierduse capul, a ținut un mic discurs, în care a vorbit în același timp de mine, de Jeanne Casa, de amiral... În jurul mesei, firește, lumea rîdea, dar, în fond, totul era foarte drăguț și noi eram tare bătrîni, ne trăisem viața cum ne-am priceput mai bine, n-am făcut greșeli prea mari care să nu se poată îndrepta. Ne simțeam foarte bine și, de altminteri, masa era atît de gustoasă, că musafirii nici nu se mai gîndeau la altceva.

— Da, mătușă, dar totul depinde de caracterul oamenilor. Pentru mine esențialul e viața sentimentală, viața mondenă îmi este indiferentă. Atunci...

— Dar cine ți-a spus, drăguța mea, că nu trebuie să avem o viață sentimentală ? Firește că-l iubesc foarte mult pe nepotul meu și nu eu am să-ți dau sfatul să-ți iei un amant... Nu, desigur... Dar totuși, dacă lui Philippe îi place să alerge după alte femei, cînd are o soție tînără și drăguță, eu n-am să fiu împotrivă, dacă și dumneata vei încerca să-ți umpli viața... Știu prea bine că aici, chiar în casa asta, sînt destui bărbați cărora le placi...

— Din păcate, mătușă, eu cred în căsătorie.

— Da, bineînțeles... Și eu cred în căsătorie, și am dovedit-o, dar căsătoria este una și dragostea este alta... Trebuie să ai o canava solidă ; nimeni nu te oprește să țeși arabescuri... Numai că există o anu-

mită manieră... Ceea ce nu-mi place la tinerele femei de astăzi este că nu știu să se comporte.

Bătrîna mătușă mi-a mai vorbit vreme îndelungată pe tonul acesta. Mă făcea să rîd ; ne iubeam una pe alta, dar nu eram făcute să ne înțelegem.

Am fost invitată și de asociați de-ai lui Philippe în diverse afaceri, la familia Sommervieu, de pildă. Am crezut de datoria mea să primesc pentru că oamenii aceștia îi puteau fi folositori lui Philippe. Cînd m-am văzut însă acolo, am regretat că venisem, pentru că m-am trezit deodată în mijlocul unor necunoscuți. Casa era frumoasă, mobilată cu un gust cam prea modern ca să-mi placă mie, dar cu gust. Pe Philippe l-ar fi interesat tablourile ; cîteva erau semnate de Marquet[1], unul de Sisley și unul de Lebourg[2]. Doamna Sommervieu m-a prezentat unor femei și bărbați necunoscuți. Femeile, drăguțe în cea mai mare parte, erau încărcate de bijuterii frumoase. Mai toți bărbații erau în genul marilor ingineri ; aveau trupuri robuste și fața energică. Ascultam numele lor fără să le dau atenție, știind prea bine că am să le uit. „Doamna Godet" — a rostit gazda mea. M-am uitat la doamna Godet, o blondă drăguță, puțin trecută. Era și un domn Godet, ofițer al Legiunii de

[1] *Albert Marquet* (1875—1947), pictor francez modern. care a evocat cu multă poezie, în pînzele sale, portul, cheiurile și marea.

[2] *Albert Lebourg* (1849—1928), peisagist francez, autorul a numeroase pînze cu caracter hibernal.

Onoare, cu o înfățișare autoritară. Nu știam nimic despre ei și totuși mă întrebam în gînd : „Godet ? Godet ? Îmi pare cunoscut numele.“ Apoi m-am adresat gazdei :

— Cine este domnul Godet ?

— Godet este un magnat al metalurgiei, mi-a răspuns doamna Sommervieu. E administratorul delegat al Oțelăriilor din Vest și deține poziții foarte puternice și în minele de huilă.

Căutam să-mi amintesc dacă Philippe mi-a vorbit despre el, sau poate Villier ?

Godet mi-a fost vecin la masă. După ce s-a uitat cu curiozitate la cartonașul din dreptul meu, căci nu-mi auzise numele, m-a întrebat :

— Nu cumva sînteți soția lui Philippe Marcenat ?

— Da, sigur că da.

— A, soțul dumneavoastră este o veche cunoștință a mea. La el, sau mai curînd la tatăl lui, mi-am făcut ucenicia, în Limousin. Tristă ucenicie ! Trebuia să mă ocup de o uzină de hîrtie și nu aveam nici un interes pentru ea. De altminteri, aveam și un rol subaltern. Socrul dumneavoastră era un om sever, cu care era greu să lucrezi. A ! Gandumas e o tristă amintire pentru mine, da, da ! (A rîs și apoi a adăugat) : Vă cer iertare că v-am spus toate astea !

În timp ce vorbea, mi s-a năzărit deodată că e bărbatul Misei... da, el e, eram convinsă... Și toată istoria lui Philippe mi s-a trezit în minte, atît de

proaspătă, parcă aş fi avut paginile înaintea ochilor. Aşadar această femeie drăguţă, cu ochii blînzi şi duioşi, care stătea în celălalt capăt al mesei, veselă şi surîzînd vecinului ei, e femeia pe care Philippe a prins-o într-o seară de talie, pe cînd stăteau pe nişte perne înaintea focului ce se stingea în şemineu. Nu-mi venea să cred. În imaginaţia mea, cruda şi voluptoasa Misa luase înfăţişarea şi tonul Lucreţiei Borgia, al Hermionei [1]. Să mi-o fi descris Philippe atît de departe de realitate? Trebuia, însă, să stau de vorbă cu soţul ei. I-am spus:

— E adevărat, Philippe a pronunţat deseori numele dumneavoastră. Am mai adăugat cu oarecare greutate: Doamna Godet a fost, nu-i aşa, o bună prietenă a primei soţii a bărbatului meu?

El a întors capul, cuprins de o oarecare stingheneală, şi nu s-a mai uitat la mine. („Ce-o fi ştiind?" mă întrebam eu?).

— Da, au fost prietene din copilărie. Apoi au intervenit nişte neînţelegeri între ele. Odile nu s-a comportat prea frumos faţă de Misa, vreau să spun Marie-Thérèse, dar eu îi zic soţiei mele Misa.

— Da, fireşte.

Apoi, dîndu-mi seama că răspunsul meu a fost cam ciudat, am schimbat vorba. El m-a întreţinut

---

[1] Fiica lui Menelaus şi a frumoasei Elena; soţia lui Phyrrus, apoi a lui Oreste. Prin dragostea pe care i-a nutrit-o primului ei soţ, Hermiona a devenit prototipul femeii geloase.

asupra relațiilor dintre Franța și Anglia în domeniul oțelului, al cocsului și al huilei. Mi-a demonstrat influența acestor mari probleme industriale asupra politicii externe. Avea idei largi, care-mi stîrneau interesul. L-am întrebat dacă-l cunoaște pe Jacques Villier.

— Cel din Maroc ? m-a întrebat el, da, e într-unul din consiliile mele de administrație.

— Cum îl găsiți, inteligent ?

— Abia îl cunosc, dar omul a reușit...

După dineu, am manevrat în așa fel ca să mă aflu singură cu soția lui. Știam că Philippe mi-ar fi interzis-o și am făcut eforturi ca să mă împotrivesc mie însumi, dar o curiozitate pătimașă îmi dădea ghes și, pînă la urmă, m-am apropiat de ea. Părea surprinsă. I-am spus :

— Soțul dumitale mi-a reamintit în timpul mesei că odinioară l-ați cunoscut bine pe bărbatul meu.

— Da, mi-a răspuns ea cu răceală. Julien și cu mine am stat cîteva luni la Gandumas.

Mi-a aruncat o privire ciudată ; interogativă și tristă în același timp. Părea că se gîndește : „Dumneata cunoști oare adevărul, da ? Și atunci amabilitatea dumitale nu-i decît prefăcătorie ?" Ciudat ! Misa nu mi-a displăcut, dimpotrivă. O găseam simpatică. Grația ei, înfățișarea ei melancolică și gravă mă emoționau. „Pare o femeie care a suferit profund. Cine știe ? Poate a vrut să-l facă fericit pe Philippe ? Poate că, fiind îndrăgostită

de el, a vrut să-l ferească de o femeie, care nu-i putea aduce decît nenorociri ? Și asta-i o crimă ?"

M-am așezat lîngă ea și am încercat s-o îmblînzesc. După o oră am reușit s-o fac să-mi vorbească despre Odile. Nu putea să-și învingă o anumită stinghereală, care dovedea cît de vii erau sentimentele pe care i le trezea amintirea ei.

— Îmi vine foarte greu să vorbesc despre Odile. Am iubit-o mult și am admirat-o mult. Apoi m-a făcut să sufăr și după aceea a murit. N-aș vrea s-o ponegresc, mai ales în ochii dumneavoastră.

Mi-a aruncat din nou o privire, privire ciudată, încărcată de întrebări.

— A ! Să nu credeți că eu aș fi pornită împotriva ei, i-am spus. Am auzit atîta vorbindu-se despre Odile că, dimpotrivă, am ajuns s-o consider ca făcînd parte din mine însumi. Trebuie să fi fost atît de frumoasă...

— Da, a răspuns ea cu tristețe, a fost minunat de frumoasă. Totuși era în ochii ei ceva ce nu-mi plăcea. Puțină... nu... nu vreau să zic falsitate... ar fi prea mult... era... Nu știu cum să vă explic, era un fel de viclenie triumfătoare. Odile era o ființă care avea nevoie să domine pe alții. Ea voia să-și impună voința *ei*, adevărul *ei*. Frumusețea îi dăduse o mare încredere și era poate de bună credință cînd afirma că orice spune se va adeveri ulterior că ea a avut dreptate. Cu bărbatul dumitale care o adora, îi mergea, dar cu mine nu, și din pricina asta îmi purta pică.

Ascultînd-o, sufeream. O regăseam pe aceea Odile pe care mi-o înfățișase Renée, pe Odile așa cum mi-a descris-o soacră-mea și care se apropia întrucîtva de Solange — așa cum o vedea Hélène de Thianges —, dar n-o mai regăseam pe Odile cea din închipuirea lui Philippe, aceea pe care o iubeam.

— Ciudat lucru, i-am spus, mi-ați descris o ființă puternică, voluntară. Din spusele lui Philippe reieșea că era o femeie fragilă care stătea mai tot timpul culcată, puțin copilăroasă și, în fond, un suflet foarte bun.

— Da, mi-a răspuns Misa, și asta e adevărat, dar cred că așa era numai la suprafață. Adevărul e că, în fond, Odile era de o îndrăzneală... În sfîrșit, nu știu cum să vă spun... o îndrăzneală de soldat, de partizan. De pildă, cînd a vrut să ascundă... dar nu, nu vreau să vă povestesc asta dumneavoastră...

— Ceea ce dumneavoastră numiți îndrăzneală, Philippe îi zicea curaj ; spunea că asta era una din marile ei calități.

— Da, dacă vreți. E adevărat într-un sens, dar nu avea curajul să-și impună ei înșiși vreo limită. Avea curaj să facă tot ceea ce dorea ea. E frumos totuși, dar nu așa de greu.

— Aveți copii ?

— Da, mi-a răspuns, cu ochii în pămînt, trei : doi băieți și o fată.

Am stat de vorbă toată seara și, la despărțire, am simțit că se înfiripase un început de prietenie între noi. Pentru prima oară eram în total dezacord

cu părerile lui Philippe. Nu, femeia asta nu era rea. A fost îndrăgostită și geloasă. Puteam eu, tocmai eu, s-o acuz pentru asta ? În ultima clipă, am avut un imbold pe care mi l-am reproșat apoi. I-am spus :

— La revedere. Mi-ar face multă plăcere să stau de vorbă cu dumneavoastră. Sînt acum singură, ne-am putea poate plimba odată împreună.

Îndată ce am ieșit din salon, mi-am dat seama că am greșit și că Philippe n-are să fie de acord ; cînd va afla că am legat prietenie cu Misa, îmi va face aspre observații și, fără îndoială, pe bună dreptate.

Și ei i-o fi făcut, desigur, plăcere, să stea de vorbă cu mine ; poate că a fost curioasă să mă cunoască, să afle ceva despre căsnicia noastră, pentru că, după două zile, mi-a telefonat și ne-am dat întîlnire ca să facem o plimbare în Bois de Boulogne. Ceea ce urmăream eu era să-mi vorbească despre Odile, să aflu din gura ei care au fost gusturile, obiceiurile, maniile Odilei și în felul acesta să-i plac poate mai mult lui Philippe, căruia nu îndrăzneam să-i pun întrebări cu privire la trecutul lui. Pe Misa am rugat-o să-mi spună : „Cum se îmbrăca Odile ? Cine era modista ei ? Am aflat că știa să aranjeze atît de frumos florile... Ce poate fi personal în asta, să aranjezi niște flori ? Explicați-mi, vă rog... Ciudat ! ! dumneavoastră îmi spuneți, ca toată lumea de altminteri, că avea mult farmec ; iar unele trăsături pe care mi le-ați des-

cris s-ar zice că au fost mai curînd aspre, aproape neplăcute... Atunci, în ce a constat farmecul ei ?" Dar Misa n-a fost în stare să-și dea măcar o părere și am văzut că ea însăși își pusese adesea aceeași întrebare, fără să fi aflat vreun răspuns. În ceea ce mi-a spus despre Odile am regăsit doar gustul ei pentru natură — pe care-l avea și Solange — și o vioiciune spontană, care mie îmi lipsea. „Sînt prea metodică, mă gîndeam eu, și am o prea mare neîncredere în pornirile mele de entuziasm. Cred că latura copilărească a Odilei și veselia ei îi plăcea lui Philippe tot atît de mult, ba mai mult chiar decît calitățile ei morale." Apoi convorbirea noastră a devenit mai intimă. I-am mărturisit cît de mult îl iubeam pe Philippe.

— Da, dar ești fericită cu el ? m-a întrebat Misa.

— Foarte fericită. Dar de ce... ?

— Așa... Am întrebat numai așa... De altfel, înțeleg prea bine că-l iubești. E atrăgător. Dar, în același timp, e atît de slab față de femei ca Odile că trebuie să fie greu de suportat ca bărbat.

— De ce spuneți „femei" ? Știți că au existat și altele, în afară de Odile, în viața lui ?

— A ! nu, dar o simt. Înțelegeți, e un bărbat pe care devotamentul și dragostea pătimașă mai mult îl îndepărtează... În sfîrșit, vă spun ceea ce-mi închipui, dar, de fapt, nu știu nimic : îl cunosc atît de puțin... Pe vremuri, cînd ne vedeam, găseam la el unele preocupări pentru lucruri mărunte,

pentru fleacuri care-l scădeau în ochii mei. Dar, încă o dată, după cum v-am mai spus, tot ce ați auzit n-are nici un fel de valoare. Ne-am văzut atît de rar...

Mă simțeam foarte stingherită, ceea ce părea că-i face plăcere Misei. Oare Philippe avea dreptate? Misa era într-adevăr rea? Ajungînd acasă am avut o seară îngrozitoare. Am găsit pe cămin o scrisoare afectuoasă de la Philippe. I-am cerut scuze că m-am îndoit de el. Avea, desigur, slăbiciuni dar iubeam pînă și slăbiciunile lui; și în cuvintele ambigue ale Misei n-am vrut să văd decît o decepție amoroasă. Ea m-a mai invitat de cîteva ori să ieșim împreună și m-a poftit chiar la cină. Dar am refuzat.

XVIII

Se apropia sfirșitul absenței lui Philippe. Încercam o bucurie fără de margini. Mă însănătoșisem, mă simțeam chiar mai bine decît înainte de sarcină. Așteptarea, sentimentul că în mine se zămislea o viață nouă îmi dădeau liniște și seninătate. Făceam sforțări mari ca Philippe să fie plăcut impresionat, cînd se va întoarce acasă. Fără îndoială că în America o fi văzut femei foarte frumoase, case

minunat aranjate. Cu toată starea în care mă aflam, ba poate chiar din pricina aceasta, acordam o deosebită atenție rochiilor. Am făcut mai multe schimbări în aranjamentul mobilei din casă: Misa îmi dăduse cîteva idei, arătîndu-mi cam cum i-ar fi plăcut, poate, Odilei. În ziua întoarcerii lui, răspîndisem o mulțime de flori albe prin toată casa. Învinsesem în ziua aceea „sordida economie“ pe care Philippe mi-o reproșa în glumă.

Cînd Philippe a coborît în gara Saint-Lazare, din trenul transatlantic, l-am găsit întinerit și vesel, cu tenul bronzat după cele șase zile de mare. Venise încărcat de amintiri și de povești. Primele zile au fost foarte plăcute. Solange mai era încă în Maroc; avusesem grijă să mă informez. Philippe, înainte de reluarea lucrului, și-a acordat opt zile de vacanță, pe care le-a petrecut numai cu mine. O întîmplare ivită în timpul acestor opt zile m-a luminat și mai mult cu privire la firea soțului meu. Am ieșit într-o dimineață pe la ora zece pentru o probă la croitoreasă. Philippe mai rămăsese încă în pat. Îndată după plecarea mea, așa mi-a povestit după aceea, a sunat telefonul. S-a dus la aparat și un glas de bărbat necunoscut a întrebat:

— Doamna Marcenat?

— Nu, a răspuns el, domnul Marcenat. Cine e la telefon?

A urmat un zgomot sec; interlocutorul închisese aparatul.

Faptul l-a surprins ; s-a interesat la „Telefoane“, întrebînd cine a vorbit ; după lungi cercetări, i s-a răspuns : „Cabina bursei“, ceea ce trebuie să fi fost o eroare și nu aducea nici o lămurire. Cînd m-am întors acasă, m-a întrebat :

— Cine ți-a putut telefona de la bursă ?

— De la bursă ? l-am întrebat eu cu surprindere.

— Da, de la bursă. A întrebat cineva de tine și am răspuns că sînt eu ; imediat a închis telefonul.

— Ciudată întîmplare ! Ești sigur ?

— La întrebarea asta nu m-așteptam, Isabelle. Da, sînt sigur. De altminteri glasul era destul de limpede.

— Un glas de bărbat sau de femeie ?

— De bărbat, firește.

— De ce „firește“ ?

Niciodată nu ne mai vorbisem pe tonul acesta ; fără voia mea, păream stingherită. Cu toate că spusese „un glas de bărbat“, eram convinsă că Misa a fost la telefon (mă suna destul de des) și nu îndrăzneam să-i pronunț numele. Eram supărată pe Philippe care făcea impresia că învinuiește o femeie care-l adora și totuși eram puțin măgulită. Putea, prin urmare, să fie gelos pe mine ! Simțeam înlăuntrul meu născîndu-se, cu o uimitoare rapiditate, o altă femeie, pe care n-o cunoscusem pînă atunci, o Isabelle puțin ironică, puțin cochetă, puțin compătimitoare. Dragul meu Philippe ! Dacă ar fi știut că nu existam decît prin el și pentru el,

ar fi fost foarte liniștit, prea liniștit. După masă m-a întrebat în treacăt (amintindu-mi propriile mele cuvinte):

— Ce faci azi după amiază ?

— Eu ? nimic, mici cumpărături. După aceea, la ora cinci, sînt invitată la doamna Brémont la ceai.

— Te-ar supăra dacă aș veni și eu, pentru că sînt acum în concediu ?

— Dimpotrivă, aș fi încîntată. Nu sînt obișnuită să fii atît de drăguț cu mine. Mă întorc să te iau la ora șase.

— Cum ? Dar mi-ai spus la cinci.

— Bine, dar așa-i la toate ceaiurile, pe invitație scrie ora cinci, nimeni nu vine însă înainte de șase.

— N-aș putea să te însoțesc la cumpărături ?

— Sigur că da... credeam că vrei să te duci la birou să-ți vezi poșta...

— Nu-i grabă. Mă voi duce mîine.

— Ești un bărbat delicios cînd vii din călătorie, Philippe.

Am ieșit, așadar, împreună și toată după-amiaza a trecut într-o atmosferă de constrîngere, necunoscută pînă atunci. În carnetul lui Philippe există o însemnare cu privire la această plimbare ; însemnarea mi-a relevat unele sentimente pe care pînă în acea clipă nici nu bănuiam că ar putea fi atît de intense.

„Mi se pare că, în timpul absenței mele, a dobîndit un fel de energie, o siguranță de sine pe care nu le avea înainte. Da, asta e, siguranța de sine. De ce oare? E ciudat. Cînd a coborît din mașină ca să cumpere niște cărți, mi-a aruncat o privire afectuoasă, dar care mi se părea ciudată. La doamna Brémont a avut o lungă convorbire cu doctorul Gaulin. M-am surprins încercînd să prind tonul cu care-și vorbeau. Gaulin povestea despre experiențele sale cu șoareci:

— Iei niște șoareci, femele virgine, spunea el; pui alături niște șoricei mici; ele nici nu-i bagă în seamă, îi lasă să moară de foame, dacă nu intervii. Li se injectează extract ovarian; în două zile devin niște mame admirabile.

— Ce interesant! a exclamat Isabelle. Mi-ar plăcea să văd și eu.

— Veniți în laboratorul meu și am să vă arăt. Atunci mi s-a părut o clipă că glasul lui Gaulin era glasul pe care-l auzisem la telefon.“

Niciodată nu mi-am dat seama mai bine de absurditatea oricărei gelozii decît citind această însemnare a lui Philippe; căci niciodată vreo bănuială n-a fost mai smintită. Doctorul Gaulin era un medic amabil, inteligent, foarte la modă pe-atunci și pe care îmi plăcea să-l aud vorbind, dar niciodată nu m-aș fi gîndit că m-ar putea interesa și ca bărbat. De la căsătoria mea cu Philippe deveni-

sem incapabilă să „văd“ măcar un alt bărbat ; toți îmi apăreau ca niște obiecte destinate să-i fie de folos sau care puteau să-i strice lui Philippe. Nici nu-mi imaginam să iubesc vreodată pe un altul. Și, totuși, pe un colț de hîrtie pe care Philippe îl prinsese cu un ac de fila cu însemnarea precedentă, am citit următoarele :

„Obișnuit cum sînt să confund iubirea cu suferințele îndoielii, îmi vine a crede că-i simt din nou efectele. Aceeași Isabelle, pe care acum trei luni o consideram prea asiduă, prea prezentă, abia pot s-o mai rețin lîngă mine, atît cît aș dori. Oare într-adevăr am resimțit lîngă ea impresia de plictiseală invincibilă ? Acum sînt mai puțin fericit în aparență, dar nu mă mai plictisesc o singură clipă. Isabelle e foarte mirată de noua mea atitudine ; dar e atît de modestă, că adevăratul sens al schimbării mele îi rămîne ascuns. Azi-dimineață mi-a spus :

— Dacă n-ai nimic împotrivă, m-aș duce azi după amiază la Institutul Pasteur să asist la experiențele lui Gaulin.

— Hotărît nu, nu te vei duce, i-am răspuns.

S-a uitat la mine, uluită de violența mea.

— Dar de ce, Philippe ? Ai auzit și tu, acum cîteva zile, ce povestea ; mi se pare foarte interesant.

— Gaulin are un fel de a se comporta cu femeile care nu-mi place.

— Gaulin ? Ce idee stranie ! Ne-am văzut de multe ori iarna asta, n-am observat nimic. Și tu abia l-ai

cunoscut, l-ai văzut doar zece minute la familia Brémont...

— Tocmai, mi-au fost de-ajuns aceste zece minute...

Atunci, pentru întîia oară, Isabelle a zîmbit așa cum ar fi zîmbit Odile.

— Ești cumva gelos? m-a întrebat ea. Ah! asta e! E prea caraghios, mă amuzi foarte mult".

Îmi amintesc de scena asta. Eram într-adevăr puțin amuzată, și, după cum am scris adineauri, destul de fericită. Am simțit deodată că sînt stăpînă pe sufletul lui Philippe, sufletul acesta atît de multă vreme închis pentru mine, insesizabil, pe care zadarnic încercasem să-l țin o clipă în loc, să pătrund în el. Am încercat o mare tentație și, dacă am drept la oarecare indulgență în viața mea, mi se pare că acestei perioade i-o datorez, pentru că atunci am simțit că, dacă aș fi vrut să mă pretez la un anume joc și să fac pe cocheta, pe misterioasa, aș fi putut să-l țin legat pe Philippe de mine cu o trăinicie absolut nouă. Nu există nici o îndoială. Mi-am îngăduit vreo două, trei experiențe inofensive. Da, acesta era Philippe. Nesiguranța îl chinuia și-l lega mai tare. Dar mai știam că îndoiala era la el o continuă suferință, o obsesie. O știam pentru că citisem povestea vieții sale anterioare și o constatasem în fiecare zi. Neliniștit de acțiunile mele, de spusele mele, cădea pe gînduri

cuprins de tristețe, avea somnul zbuciumat, afacerile nu-l mai interesau. Cum de s-a lăsat pradă unor asemenea nebunii ? Îmi așteptam copilul peste patru luni și nu mă gîndeam decît la copil și la dînsul. Dar asta nu observa.

N-am vrut să joc această partidă pe care aș fi cîștigat-o totuși. E singurul și puținul credit care cer să mi se acorde, e singurul mare sacrificiu pe care l-am făcut, dar l-am făcut și sper că din pricina lui mi-ai iertat, Philippe, sumbra și trista mea gelozie, precum și meschinăriile care, uneori, pe bună dreptate, te-au enervat. Și eu aș fi putut să te înlănțui, să te lipsesc de puterea ta, de libertatea ta, de fericirea ta ; și eu aș fi putut să-ți inspir acea dureroasă neliniște de care te temeai, pe care o căutai. N-am vrut. Am dorit să te iubesc fără viclenie, să lupt cu pieptul deschis. M-am predat, fără apărare, atunci cînd tu însuți îmi ofereai arme. Cred că am făcut bine. Mi se pare că dragostea trebuie să fie ceva mai înălțător decît războiul crud între doi îndrăgostiți. Trebuie să existe posibilitatea să-ți mărturisești iubirea și totuși să te faci iubit. Aveai o slăbiciune, dragul meu, tu căutai în extravaganțele femeilor pe care le iubeai un mijloc de a scăpa de plictiseală. Nu așa concepeam eu iubirea. Mă simțeam în stare de un devotament nețărmurit și chiar să-ți fiu sclavă.

Nimic nu exista pe lumea asta decît tu. Dacă o catastrofă i-ar fi nimicit în jurul nostru pe toți oamenii cunoscuți, dar dacă ai fi rămas tu, catastrofa nu mi s-ar fi părut gravă. Tu erai universul meu. Poate că a fost imprudent că te-am lăsat să vezi și să auzi asta. Puțin îmi păsa. Cu tine, dragostea mea, nu voiam să duc o politică înțeleaptă. Eram incapabilă să mă prefac, să fiu prudentă. Te iubeam.

În cîteva zile, prin comportarea mea sinceră și viața mea calmă, am readus liniștea în sufletul lui Philippe. Nu l-am mai văzut pe Gaulin, cu părere de rău, de altminteri, pentru că era un om agreabil. Aproape că nu mai ieșeam din casă.

Ultimele luni de sarcină au fost destul de penibile. Mă găseam diformă și nu voiam să mai ies cu Philippe, pentru că mi-era teamă să nu-i displac. În ultimele săptămîni, plin de devotament, stătea lîngă mine mai tot timpul, rămînea acasă în fiecare zi, luîndu-și obiceiul să-mi citească. Niciodată căsnicia noastră nu a semănat mai mult cu ce visasem eu totdeauna. Am reluat împreună lectura unor romane mari. Citisem în tinerețea mea pe Balzac, pe Tolstoi, dar nu i-am înțeles bine. Acum totul îmi părea plin de sensuri. Dolly din primele pagini ale *Anei Karenina* eram eu ; iar Ana însăși aducea puțin cu Odile, puțin cu Solange. Cînd îmi citea Philippe ghiceam că și el făcea aceleași apropieri. Cîteodată o frază evoca într-un mod atît de

evident fie căsnicia noastră, fie pe mine însumi, încît Philippe ridica ochii din carte și mă privea cu un zîmbet pe care nu și-l putea stăpîni ; surîdeam și eu.

Aș fi fost foarte fericită dacă nu l-aș mai fi văzut pe Philippe atît de trist. Nu se plîngea de nimic, era sănătos, dar suspina adeseori, se așeza într-un fotoliu lîngă patul meu, își întindea obosit brațele sale lungi și apoi își trecea mîna peste ochi.

— Ești ostenit, scumpule ? îl întrebam eu.

— Da, puțin, cred că aș avea nevoie de o schimbare de aer. Biroul ăsta, toată ziua...

— Sigur că da, mai ales că stai după aceea toată seara cu mine. Dar mai ieși în oraș, dragul meu... Distrează-te... De ce nu te mai duci la teatru, la concerte ?

— Știi prea bine că mi-e urît să ies singur.

— Solange nu se întoarce curînd ? A plecat doar numai pentru două luni. N-ai nici o știre de la ea ?

— Ba da, mi-a scris, a spus Philippe. Și-a prelungit șederea acolo. Nu voia să-și lase bărbatul singur.

— Cum ? Dar în fiecare an îl lasă singur... De unde grija asta deosebită ? Ciudat !

— De unde vrei să știu eu ? a răspuns Philippe cuprins de plictiseală. Asta mi-a scris și e tot ce pot să-ți spun.

XIX

În sfîrșit, cîteva săptămîni înainte de a naște, Solange s-a întors. Privind la brusca schimbare a lui Philippe mi se strîngea inima. Într-o seară a venit acasă întinerit și vesel. Mi-a adus flori și niște creveți mari, trandafirii, care-mi plăceau mult. S-a plimbat în jurul patului meu, însuflețit, cu mîinile în buzunar și mi-a povestit unele istorioare amuzante de la birou și altele despre editorii pe care-i văzuse în timpul zilei.

„Ce-o fi avînd, mă întrebam eu, de unde explozia asta de veselie ?"

A luat masa lîngă patul meu, iar eu, în treacăt și fără să mă uit la el, l-am întrebat :

— Tot n-ai nici o știre de la Solange ?

— Dar cum ? mi-a răspuns Philippe pe un ton prea degajat. Nu ți-am spus că mi-a telefonat azi-dimineață ? A sosit încă de ieri la Paris.

— Sînt mulțumită pentru tine, Philippe. Ai să ai cu cine ieși seara în oraș atunci cînd eu n-am să te pot însoți.

— Dar ești nebună, Isabelle, n-am să te părăsesc o clipă.

— Te rog eu să mă lași singură ; de altminteri nici n-am să rămîn singură, mama mea va veni în curînd la Paris.

— E adevărat, a spus Philippe, încîntat ; mama soacră nu trebuie să fie prea departe de noi. De unde a venit ultima ei telegramă ?

— A trimis o radiogramă de pe vapor, dar, după cîte mi s-a spus la Serviciul de transporturi, ar trebui să fie mîine la Suez.

— Sînt foarte mulţumit pentru tine, a răspuns Philippe ; e foarte drăguţ din partea ei că face o atît de lungă călătorie ca să asiste la o naştere.

— Familia mea e ca a ta, Philippe ; naşterile şi decesele sînt sărbători pentru ea. Mi-aduc aminte că înmormîntările verilor din provincie erau amintirile cele mai vesele ale tatei.

— Bunicul meu Marcenat, a răspuns Philippe, cînd ajunsese foarte bătrîn şi medicul îi interzisese să meargă la toate înmormîntările, se plîngea : „Nu mă lasă să mă duc la înmormîntarea lui Ludovic, şi doar n-am aşa de multe distracţii".

— Mi se pare că eşti mai vesel astă-seară, Philippe.

— Eu ? A ! nu... Dar e o vreme foarte frumoasă. Ţie îţi merge bine. Coşmarul celor nouă luni se termină. Sînt mulţumit.

E foarte firesc.

Mă simţeam umilită cînd îl vedeam atît de vioi, cunoscînd pricina acestei reînvieri. În seara aceea a mîncat cu pofta cu care mînca odinioară la Saint-Moritz şi pe care — spre marea mea disperare — şi-o pierduse de multe luni. După-masă a devenit nervos. Căsca. L-am întrebat :

— Vrei să citim puțin ? E foarte bună cartea lui Stendhal pe care ai început-o aseară...

— A ! da, a răspuns Philippe, *Lamiel* !... Da, e o carte strașnică... Dacă vrei...

S-a strîmbat plictisit.

— Ascultă, Philippe... Știi ce-ar trebui să faci ? Du-te la Solange ; n-ai văzut-o de cinci luni ; ar fi drăguț din partea ta.

— Crezi ? Dar nu vreau să te las singură. Și apoi, nici nu știu dacă e acasă, nici dacă e liberă. În prima seară după întoarcere, e desigur cu familia ei, cu aceea a lui Jacques.

— Telefonează-i.

Speram că se va opune mai tare, dar el a cedat îndată ispitei.

— Bine ! am să încerc, a răspuns el și a ieșit.

După cinci minute s-a întors ; bucuria i se citea pe obraz ; mi-a spus :

— Pentru că ți-e totuna, am să dau o fugă pînă la Solange. Stau numai un sfert de oră la ea.

— Poți să rămîi cît vrei. Sînt încîntată ; vizita asta are să-ți facă cît se poate de bine. Dar cînd te întorci, să vii să-mi spui noapte bună, oricît de tîrziu ar fi.

— N-am să întîrzii ; e ora nouă, la zece fără un sfert sînt înapoi.

S-a întors la miezul nopții. Așteptîndu-l, am citit puțin și am plîns mult.

XX

Mama mea s-a întors din China cu cîteva zile înainte de naşterea copilului. M-a uimit faptul că, văzînd-o, m-am simţit în acelaşi timp mai apropiată şi mai înstrăinată de ea decît m-aş fi aşteptat. Ea a criticat felul nostru de viaţă, pe servitorii noştri, mobilele noastre, pe prietenii noştri şi reproşurile ei au făcut să răsune în mine invizibile şi îndepărtate coarde, care scoteau, mai slab, aceleaşi sunete. Dar vechiul fond familial era deja ocupat de o densă „zonă Philippe" şi ceea ce pe ea o uimea, mie mi se părea firesc. Nu a întîrziat să remarce că Philippe nu era atît de atent cît ar fi trebuit în aceste ultime săptămîni ale sarcinii mele. Am suferit cînd mi-a spus : „Am să vin să-ţi ţiu de urît astă-seară ; îmi închipui că soţul tău nu va avea curajul să rămînă acasă" şi mă dojeneam şi suferearn mai mult din orgoliu decît din iubire. Am regretat că n-a venit înainte de înapoierea Solangei, cînd Philippe nu mă părăsea decît în orele sale de lucru. Voiam să-i dovedesc că şi eu puteam fi iubită. Uneori, stînd în picioare lîngă patul meu, mă privea cu un ochi critic care redeştepta în mine toate temerile şi neliniştea din vremea cînd eram fată tînără. Uitîndu-se cu atenţie la mine, îmi punea mîna, aproape cu duşmănie, pe nişte fire resfirate de păr de pe cărare şi-mi spunea : „Albeşti !" Era adevărat.

Cînd Philippe a început să se întoarcă acasă seara după miezul nopții, la ora cînd se răresc trecătorii de pe stradă, urmăream pașii fiecăruia pe trotuar ca să recunosc mersul lui. Mai aud parcă și acum unii pași care se încetineau, amăgindu-mă și făcîndu-mă să sper că se vor opri, dar apoi o luau înainte, și zgomotul descreștea pe măsură ce se depărtau. Un om care are de gînd într-adevăr să se oprească în fața unei uși, își înfrînează pașii cu cîțiva metri înainte ; îl recunoșteam, în sfîrșit, pe Philippe după pașii încetiniți, care apoi se stingeau. Un clinchet ușor de clopoței străbătea în grabă casa ; se auzea trîntindu-se o ușă mai depărtată ; era el. Îmi promiteam să fiu veselă, indulgentă și, aproape în fiecare zi îl primeam cu reproșuri. Eu însămi eram șocată de monotonia și violența cuvintelor pe care le rosteam atunci :

— Ah ! spunea Philippe, plictisit, nu mai pot, Isabelle, crede-mă... Nu vezi pînă unde ai ajuns cu inconsecvența ta ? Tu mă rogi să ies, eu te ascult, și apoi mă copleșești cu reproșuri... Ce vrei ? Să mă închid în casă ? Atunci spune-o... și așa am să fac... Da, îți promit, așa am să fac... Mai bine decît toate certurile astea care nu se mai termină. Dar te rog, încearcă să nu mai fii generoasă la ora nouă seara și cît se poate de meschină la ora douăsprezece.

— Da, Philippe, e adevărat... Sînt o femeie odioasă. Îți jur că n-are să se mai întîmple.

Dar a doua zi un demon lăuntric îmi dicta aceleaşi cuvinte fără rost. Mai ales pe Solange eram furioasă. Socoteam că în asemenea clipe ale vieţii mele, ar fi trebuit să aibă tact şi să-mi lase în pace bărbatul.

Solange a venit să mă vadă. Conversaţia a mers destul de greu. Avea un mantou frumos de zibelină şi mi-l lăuda într-una pe blănarul ei. Apoi a sosit Philippe ; ea l-o fi vestit, desigur, că vine, pentru că s-a înapoiat acasă mai devreme decît de obicei. Mantoul a devenit un accesoriu aproape inutil şi scena a fost ocupată de grădina din Marrakech.

— Nici nu poţi să-ţi închipui, Isabelle, cum e acolo. Dimineaţa mă plimb în picioarele goale pe faianţa călduţă, printre portocali... Pe fiecare coloană se încolăcesc trandafiri şi iasomie. Printre flori şi frunze, zăreşti pe fundalul cerului de un albastru deschis, deasupra acoperişurilor, zăpada de pe Atlas, care străluceşte ca un diamant frumos... („Am mai văzut noi diamantul şi la Saint-Moritz“, mă gîndeam eu)... Şi nopţile ! Luna pe care chiparoşii ţi-o arată cu un deget negru... Şi ghitara care se aude în grădina învecinată... Ah ! Marcenat, Marcenat, cît de mult iubesc eu toate astea... Cu capul dat puţin pe spate, părea că respiră iasomia, trandafirii.

Cînd a plecat, Philippe a condus-o pînă la uşă, s-a întors apoi puţin încurcat, şi s-a sprijinit cu spatele de şemineul din camera mea.

— Ar trebui să vii o dată cu mine în Maroc, mi-a spus el după o lungă tăcere... E într-adevăr foarte frumos. Uite, ți-am adus o carte de Robert Etienne despre berberi, despre viața lor intimă... E un fel de roman... și în același timp un poem... E uimitoare.

— Bietul meu Philippe, i-am spus eu, ce mult te plîng că ai de-a face cu femeile ! Ce cabotine !

— În legătură cu ce-mi spui asta, Isabelle ?

— O spun pentru că-i adevărat, dragule ! Le cunosc atît de bine și sînt atît de puțin interesante.

În sfîrșit, am simțit primele dureri. Nașterea a fost lungă și chinuitoare. Emoția lui Philippe mi-a făcut plăcere. Era alb ca varul, mai înspăimîntat decît mine. Am văzut că ținea la viața mea. Emoția lui mi-a dat curaj, căci, încercînd să-l liniștesc, îmi stăpîneam complet nervii și-i vorbeam de băiețelul nostru, pentru că eram sigură că am să nasc un băiețel.

— Îl vom numi Alain, Philippe. Are să aibă sprîncenele puțin ridicate ca ale tale ; se va plimba în lung și în lat cu mîinile în buzunar, cînd îl va supăra ceva... Pentru că are să fie un agitat, bietul Alain, nu-i așa, Philippe ? Fiul unor părinți ca noi... Ce ereditate !

Philippe încerca să zîmbească, dar vedeam că e emoţionat. Cînd îmi era mai rău, îl rugam să mă ţină de mînă.

— Îţi aminteşti, Philippe, mîna mea pe mîna ta, la *Siegfried*... Atunci a început totul.

Din camera în care mă aflam l-am auzit puţin mai tîrziu pe doctorul Crès spunîndu-i lui Philippe :

— Soţia dumneavoastră e de un curaj uimitor ; rar am văzut asemenea curaj.

— Da, a spus Philippe, soţia mea se ţine tare bine. Sper că n-are să i se întîmple nimic.

— Ce vrei să i se întîmple ? Totul decurge normal !

S-a hotărît să fiu anesteziată cu cloroform în ultimele clipe ale naşterii ; eu n-aş fi vrut. Cînd am deschis ochii, l-am văzut lîngă mine pe Philippe, înduioşat şi fericit. Mi-a sărutat mîna :

— Avem un băiat, scumpa mea !

Am cerut să-l văd şi am fost decepţionată.

Mama mea şi mama lui Philippe s-au instalat în salonaşul de lîngă camera mea. Uşa era dată în lături şi cu ochii închişi, pe jumătate adormită, auzeam pronosticurile pesimiste cu privire la educaţia copilului. Cu toate că erau diferite una de alta şi, prin urmare, nu erau de aceeaşi părere în nici o problemă, totuşi solidaritatea generaţiei lor le determina să blameze o pereche mai tînără.

— Ah ! ce-o să fie, spunea doamna Marcenat, Philippe se va ocupa de orice în afară de educaţia

copilului, iar Isabelle nu se va ocupa decît de Philippe ; ai să vezi : copilul ăsta va face numai ce va voi el...

— Da, firește, spunea mama mea, tinerii ăștia n-au decît un singur cuvînt în gură : fericirea. Copiii trebuie să fie fericiți, soțul trebuie să fie fericit, amanta trebuie să fie fericită, servitorii trebuie să fie fericiți, și, ca să-și cîștige fericirea, calcă orice regulă, suprimă orice barieră, nu mai vor să audă de pedepse, de sancțiuni, se iartă totul înainte chiar ca iertarea să fie, nu zic meritată, dar cerută. E de neînchipuit. Și care e rezultatul ? Dacă, cel puțin, ar fi mai „fericiți" decît am fost noi, dumneata, doamnă, sau eu, aș mai înțelege. Dar partea comică e că sînt mai puțin fericiți ca noi, mult mai puțin fericiți. Mă uit la fiică-mea... O fi dormind ? Dormi, Isabelle ?...

N-am răspuns.

— E ciudat că-i atît de somnolentă în a treia zi, spune mama mea.

— De ce a fost anesteziată cu cloroform ? întreabă doamna Marcenat. I-am spus lui Philippe că eu, în locul lui, n-aș fi permis. O femeie trebuie să-și nască singură copiii. Eu am avut trei copii, din nefericire am pierdut doi, dar i-am născut pe toți în mod natural. Nașterea artificială nu-i bună nici pentru copil nici pentru mamă. Am fost foarte supărată cînd am aflat că Isabelle a fost atît de moale. Cred că dacă s-ar căuta în toată familia noastră (și familia Marcenat se întinde în

zece provincii) nu s-ar găsi una care să fi acceptat așa ceva.

— Adevărat ? a întrebat politicos mama mea care mă sfătuise să fiu de acord cu anestezia dar care, ca soție de diplomat, n-ar fi vrut să ajungă la un conflict defavorabil ofensivei comune împotriva tinerelor generații, la care participa cu plăcere, alături de doamna Marcenat... Vă spuneam, a continuat mama mea, cu glasul scăzut : mă uit la fiică-mea. Spune că nu-i fericită. Nu-i vina lui Philippe care e un bărbat foarte drăguț și nu aleargă după femei mai mult ca alții. Nu, e vina ei, mereu se analizează, e o ființă neliniștită, consultă fără încetare barometrul căsniciei lor, al „dragostei lor", cum spune... Dumneavoastră, doamnă v-ați gîndit mult la situația căsniciei dumneavoastră ? Eu, foarte puțin ; am încercat să-l ajut pe bărbatul meu în cariera lui ; aveam o casă grea de condus ; eram totdeauna foarte ocupați și lucrurile mergeau strună... Așa e și cu educația copiilor. Isabelle spune că vrea înainte de toate ca Alain să aibă o tinerețe mai plăcută decît a ei. Dar vă asigur că ea n-a avut o tinerețe neplăcută. Am crescut-o puțin mai sever : n-o regret ; vedeți doar rezultatul.

— Dacă n-ar fi fost crescută așa cum ați crescut-o dumneavoastră, a spus doamna Marcenat, n-ar fi devenit femeia delicioasă care este acum. Vă datorează multă recunoștință ca și fiul meu de altfel.

Stăteam nemişcată, ascultînd discuţia care mă amuza. „Cine ştie. Poate că au dreptate ?" îmi spuneam eu.

Au încetat să se mai înţeleagă în clipa în care au început să vorbească de modul în care va fi alăptat Alain. Soacră-mea socotea că trebuie să-l alăptez eu, pentru că avea oroare de doicele engleze. Mama mea îmi zicea : „Nici să nu încerci, cum eşti tu nervoasă, după trei săptămîni rămîi fără lapte, după ce îţi vei fi îmbolnăvit copilul". Nici Philippe nu voia să alăptez eu copilul. Dar îi dădeam acestei hotărîri ale mele o importanţă simbolică şi mă încăpăţînam. Rezultatul a fost cel pe care-l prevăzuse mama. Totul mă decepţiona după naşterea atît de mult aşteptată. Îmi făurisem atîtea mari speranţe încît realitatea era neputincioasă să mi le îndeplinească. Crezusem că acest copil va fi o legătură nouă şi mult mai trainică între Philippe şi mine. Şi n-a fost aşa. Adevărul era că pe Philippe nu-l interesa prea mult băiatul. Se ducea să-l vadă o dată pe zi, se amuza să vorbească cîteva minute englezeşte cu doica, apoi redevenea acelaşi Philippe pe care-l cunoscusem întotdeauna, blînd, cu capul în nori, de o politeţe tandră şi melancolică, învăluit într-o uşoară ceaţă de plictis. Acum mi se părea chiar că era ceva mai grav decît plictiseală. Philippe era trist. Ieşea mai rar din casă. Am crezut mai întîi că din bunătate, că avea scrupule să mă lase singură, cînd eram încă atît de slabă.

Dar de cîteva ori, cînd mama sau o prietenă mă înștiințau că vor veni să mă vadă, i-am spus lui Philippe :

— Știu că te plictisesc discuțiile în familie. Telefonează Solangei și du-te cu ea la cinema.

— Dar de ce mă silești totdeauna să ies cu Solange ? Pot să trăiesc două zile și fără s-o văd.

Bietul Philippe ! Nu, nu putea trăi două zile fără s-o vadă. Nu știam precis de ce, nu cunoșteam nimic din viața secretă a Solangei, dar simțeam că s-a schimbat ceva în raporturile dintre ei de cînd s-a întors din Maroc și că Philippe suferea din pricina asta.

Nu îndrăzneam să-l întreb ceva în legătură cu Solange, dar, numai uitîndu-mă la el, puteam urmări progresele pe care le făcea boala lui sufletească. Slăbise în cîteva săptămîni într-un mod aproape de necrezut ; avea tenul palid, ochii obosiți. Se plîngea că nu poate dormi noaptea și avea privirea fixă a acelora care suferă de insomnie. La masă stătea tăcut, apoi făcea eforturi să-mi vorbească ; sufeream mai mult din cauza acestor eforturi vizibile decît din pricina tăcerii lui.

Renée a venit într-o zi în vizită și mi-a adus o rochiță pentru Alain. Am văzut imediat că era schimbată. Își aranjase o viață activă ; mi-a vorbit despre doctorul Gaulin în termeni care m-au făcut să mă gîndesc că a devenit amanta lui. Era

adevărat că de cîteva luni toată lumea vorbea la Gandumas de legătura lor, numai că fiecare o nega. Familia Marcenat ţinea să rămînă în termeni cordiali cu Renée. Or, dacă virtutea ei n-ar fi fost admisă ca o axiomă, s-ar fi văzut silită să n-o mai primească în casă — potrivit propriului său cod. Dar cînd am văzut-o, am fost convinsă că familia — conştient sau nu — se înşela. Renée era veselă, făcea impresia unei femei care iubeşte şi e iubită.

După căsătoria noastră mă înstrăinasem de ea, o găseam chiar, în mai multe împrejurări, aspră şi aproape ostilă, în ziua acea însă am atins îndată tonul lungilor noastre discuţii din timpul războiului. La un moment dat, am început să vorbim de Philippe, şi la modul cel mai intim. Pentru întîia oară şi cu mare sinceritate, Renée mi-a mărturisit că l-a iubit şi că a suferit mult cînd m-am măritat cu el.

— Aproape că te-am urît atunci, Isabelle, apoi mi-am aranjat altfel viaţa, şi acum tot ce a fost mi se pare străin de mine... Sentimentele noastre, chiar cele mai puternice, mor (nu eşti de aceeaşi părere ?) şi te uiţi la femeia care ai fost acum trei ani cu curiozitatea şi indiferenţa cu care priveşti o femeie străină.

— Da, se poate, i-am răspuns. Eu n-am ajuns însă acolo. Îl iubesc pe Philippe ca la începutul

dragostei noastre şi chiar mai mult. Acum mă simt în stare să fac pentru el sacrificii pe care nu le-aş fi făcut cu şase luni înainte.

Renée m-a fixat un moment cu privirea profesională a unui medic, fără să-mi spună nimic.

— Da, cred, a spus ea în sfîrşit... Vezi, Isabelle, ţi-am spus adineauri că nu regret nimic ; dar e ceva mai mult. Îmi dai voie să fiu cît se poate de sinceră cu tine ? Mă felicit în fiecare zi că nu m-am căsătorit cu Philippe.

— Şi eu că m-am căsătorit.

— Da, sînt sigură, pentru că-l iubeşti şi pentru că ai împrumutat de la el obiceiul foarte rău de a căuta fericirea în suferinţă. Dar Philippe e îngrozitor ; nu e rău, dimpotrivă, dar e îngrozitor pentru că este un obsedat. L-am cunoscut de mic copil. Era aproape aşa cum e azi, afară poate de faptul că atunci existau virtual mai mulţi Philippi într-însul. Apoi a venit Odile care i-a cristalizat, fireşte pentru totdeauna, personalitatea lui de amant. Dragostea e legată la el de un anumit gen de obraz, de o anumită fantezie în comportare, de o anumită graţie, puţin tulburătoare, nu foarte naturală... Şi cum în acelaşi timp e de-o sensibilitate absurdă, categoria aceasta de femei, singura pe care o iubeşte, îl face foarte nenorocit. Nu-i adevărat ?

— E adevărat și e fals, Renée. Știu prea bine că-i absurd, în orice caz, să spui : „Sînt iubită“, totuși Philippe mă iubește, nu mă îndoiesc de loc... Numai că în același timp, e adevărat, are nevoie de femei cu totul deosebite, femei de genul Odilei, al Solangei... O cunoști pe Solange Villier ?

— Foarte bine... Nu îndrăzneam să-ți spun, dar la dînsa mă gîndeam.

— Ba, poți vorbi, nu sînt de loc geloasă, am fost... Ce spune lumea ? Că Solange e amanta lui Philippe ?

— A ! nu... Dimpotrivă, se spune că ultima oară cînd a fost în Maroc, s-a îndrăgostit de Robert Etienne, știi... cel care a scris cartea aceea atît de interesantă despre berberi... În vremea din urmă au trăit împreună la Marrakech. El s-a întors de curînd la Paris... E un mare scriitor și un om minunat ! Gaulin, care-l cunoaște, îl prețuiește foarte mult.

Am rămas o clipă pe gînduri. Da, e tocmai ce mi-am închipuit, și numele lui Etienne îmi lămurea anumite discuții ale soțului meu. Adusese, una după alta, toate cărțile lui Etienne. Îmi citise cu glas tare fragmente, întrebîndu-mă ce părere am. Îmi plăcuse, mai ales, lunga meditație intitulată *Rugăciunea din grădina Udaiașilor*. „E frumoasă, îmi spunea Philippe, e într-adevăr de o frumu-

sete primitivă, sălbatică." Bietul meu Philippe, cît o fi suferit. Acum analiza desigur fiecare cuvînt, fiecare gest al Solangei, cum analizase odinioară tot ce spunea și făcea Odile, pentru a găsi urmele bărbatului necunoscut ; cu aceste frămîntări zadarnice se chinuie în nopțile lui de insomnie. Ah ! deodată am simțit cît de mult mă enerva această femeie !

— E drept ce ai spus adineauri, Renée, despre detestabilul obicei de a căuta voluptatea în suferință... Numai că atunci cînd împrejurările te-au silit să-ți începi viața sentimentală în felul acesta, cum e cazul lui Philippe, cum e cazul meu, te mai poți oare schimba ?

— Cred că te poți schimba oricînd dacă ai o voință puternică.

— Dar cum poți căpăta o asemenea voință, Renée ? N-ar trebui pentru asta să te schimbi în prealabil ?

— Gaulin ți-ar răspunde : „Cunoscînd mecanismul și dominîndu-l...", adică avînd mai multă inteligență.

— Dar Philippe e un om inteligent.

— Foarte inteligent, numai că Philippe se folosește prea mult de sensibilitate și prea puțin de inteligență...

Am continuat discuția cu însuflețire pînă la întoarcerea lui Philippe. Renée avea o manieră științifică de a-mi vorbi, care mă potolea, făcînd

din mine o femeie asemănătoare cu atîtea altele, dintr-o anumită categorie de îndrăgostite.

Philippe părea încîntat că a găsit-o pe Renée și a rugat-o să rămînă la masă ; pentru întîia dată după nu știu cîte săptămîni, Philippe a vorbit cu însuflețire în tot timpul mesei. Îi plăceau științele și Renée i-a vorbit de niște experiențe noi, de care el nu auzise.

Cînd Renée a pronunțat pentru a doua oară numele lui Gaulin, Philippe a întrebat-o :

— Îl cunoști bine pe Gaulin ?

— Cred și eu, a răspuns Renée, e șeful meu.

— Nu-i prieten cumva cu Robert Etienne, scriitorul marocan, în fine, autorul *Rugăciunii din grădina Udaiașilor* ?

— Da, a răspuns Renée.

— Și pe Etienne îl cunoști ? a întrebat Philippe.

— Foarte bine.

— Ce fel de om e ?

— Remarcabil, a răspuns Renée.

— A ! a exclamat Philippe și a adăugat, cu oarecare greutate : Da, și eu găsesc că are talent. Dar uneori se întîmplă ca omul să nu fie la înălțimea operei lui.

— Nu-i cazul, a răspuns Renée, fără pic de milă.

Am implorat-o din priviri. Philippe a rămas tăcut tot restul serii.

XXI

Am văzut murind lîngă mine dragostea lui Philippe pentru Solange Villier. Nu mi-a vorbit niciodată despre asta. Dimpotrivă, era evident că dorea ca eu să rămîn cu convingerea că nu s-a schimbat nimic în raporturile dintre ei. De altminteri se vedeau încă, dar mult mai rar, și Philippe nu mai încerca aceeași plăcere deplină ca înainte. Nu se mai înapoia fericit și întinerit din plimbările lor, ci era grav și uneori aproape disperat. Cîteodată mi se părea că vrea să mi se destăinuie. Îmi lua mîna și-mi spunea :

— Isabelle, tu ai ales partea cea mai bună.

— De ce, dragul meu ?

— Pentru că...

Apoi se oprea ; eu îl înțelegeam foarte bine. Continua să-i trimită flori lui Solange și să se comporte față de ea ca față de o femeie foarte iubită. Don Quijote și Lancelot rămîneau credincioși. Dar însemnările pe care le găsesc în hîrtiile sale cu privire la acel an 1923 sînt destul de triste.

„17 aprilie. Plimbare cu S... Montmartre. Am urcat pînă la piața Tertre și ne-am așezat pe terasa unei cafenele. Cornuri și citronade. Solange cere un pachet de ciocolată și-l savurează, în aer liber, ca o fetiță. Regăsit exact impresiile uitate din perioada Odile-François. Solange vrea să fie naturală, afec-

tuoasă ; e foarte bună cu mine şi-mi arată multă tandreţe. Dar văd că se gîndeşte la un altul. E galeşă, aşa cum a fost Odile după prima ei fugă şi evită, ca ea, orice explicaţie. Îndată ce vreau să vorbesc despre ea, despre noi, se eschivează şi născoceşte un joc. Astăzi s-a uitat la trecători şi s-a amuzat încercînd să ghicească ce viaţă duc, după gesturi, după aspectul lor. Imaginează un întreg roman uitîndu-se la un şofer de taxi care a oprit maşina în faţa cafenelei unde ne aflam şi s-a aşezat la o masă împreună cu două femei pe care le plimbase. Încerc să n-o mai iubesc şi nu reuşesc. O găsesc mai seducătoare ca oricînd — înfăţişarea atît de sănătoasă, tenul bronzat de soare.

— Dragul meu, eşti trist, mi-a spus ea. Ce ai ? Nu găseşti că viaţa e amuzantă ? Gîndeşte-te că în fiecare din aceste căsuţe ciudate trăiesc bărbaţi şi femei a căror viaţă ar fi atît de interesant s-o observi. Gîndeşte-te că sînt la Paris sute de pieţe ca asta şi zeci de Parisuri în lume. E totuşi admirabil !

— Nu sînt de părerea ta, Solange ; găsesc că viaţa e un spectacol destul de curios, cînd eşti foarte tînăr. Cînd ai ajuns ca mine la patruzeci de ani, cînd l-ai descoperit pe sufler, moravurile actorilor, sforăriile intrigii, îţi vine poftă să fugi.

— Nu-mi place că vorbeşti astfel. N-ai văzut încă nimic.

— Ba da, sărmana mea Solange. Am văzut actul al treilea ; nu-l găsesc nici foarte bun, nici foarte vesel ; e mereu aceeaşi situaţie, văd prea bine că

așa va fi pînă la sfîrșit ; îmi ajunge atîta, n-am nici o poftă să văd deznodămîntul.

— Ești unul dintre spectatorii aceia mereu nemulțumiți, mi-a spus Solange. Ai o nevastă delicioasă, prietene fermecătoare...

— Prietene ?

— Da, domnule, prietene, îți cunosc bine viața !

Teribil seamănă toate astea cu Odile. Ceea ce nu-mi iert e că mă complac în această tristețe. Gust o plăcere misterioasă să privesc viața de departe ca un spectacol melancolic, plăcere izvorîtă din orgoliu, fără îndoială, viciul familiei Marcenat. Ar trebui să n-o mai văd niciodată pe Solange. Atunci poate totul s-ar liniști, dar s-o văd fără s-o iubesc, mi-e imposibil.

18 aprilie. Am avut aseară o lungă convorbire despre dragoste cu un prieten al meu, trecut de cincizeci de ani și considerat a fi fost unul dintre Don Juan-*ii din vremea lui. Ceea ce m-a izbit cînd l-am auzit vorbind e că am înțeles cît de puțin fericit a fost după atîtea aventuri pe care alții i le invidiau.*

— În fond, spunea el, n-am iubit decît o singură femeie pe Claire P... dar chiar și de dînsa m-am plictisit pînă la urmă.

— Și totuși, am spus eu, e fermecătoare !

— A ! acuma, n-o poți judeca. E artificială, fandosită ; și-a făcut o mască dintr-o atitudine care

a fost altă dată felul ei firesc de a fi. Nu, nu, eu nici nu pot s-o mai văd.

— Dar celelalte ?

— Celelalte... nimic... nimic.

I-am amintit atunci despre femeia de care lumea spune că şi acum e toată viaţa lui.

— N-o iubesc de loc, mi-a spus el. Ne vedem din obişnuinţă. M-a făcut să sufăr în mod îngrozitor ; m-a înşelat cît a putut. Acum, cînd mă gîndesc bine, văd că într-adevăr nu mai e nimic între noi.

Ascultîndu-l, mă întrebam : mai există oare iubire romantică ? n-ar trebui să se renunţe la ea ? Numai moartea o salvează de înfrîngere (TRISTAN), ceea ce-o condamnă.

19 aprilie. Călătorie la Gandumas. Întîia călătorie după trei luni. Cîţiva lucrători au venit să-mi vorbească de greutăţile lor : lipsuri, boli. Văzînd aceste suferinţe reale, am roşit la gîndul durerilor mele imaginare. Şi totuşi şi printre lucrători au loc drame sentimentale.

Petrecut o noapte întreagă, fără somn, să meditez asupra vieţii mele. Cred că a fost o continuă eroare. În aparenţă am exercitat o meserie. În fapt, singura mea ocupaţie a fost să urmăresc o fericire absolută la care credeam că pot ajunge cu ajutorul femeilor ; nu există ceva mai iluzoriu. Iubirea absolută nu există, cum nu există o guvernare perfectă, şi oportunismul inimii este singura înţelep-

ciune sentimentală. Mai ales trebuie să eviţi a te complace într-o anume atitudine. Sentimentele noastre sînt prea adesea statuile sentimentelor noastre. Aş putea într-o clipă să mă eliberez de obsesia Solangei dacă aş consimţi să privesc adevărata imagine a Solangei care există în mine de cînd o cunosc, care a existat totdeauna în mine, imagine desenată de un maestru caracterizat prin precizie şi cruzime şi pe care refuz s-o văd.

20 aprilie. Deşi Solange nu mai ţine de loc la mine, de îndată ce vreau să mă eliberez de ea, trage puţin de sfoară şi o strînge. Cochetărie sau milă?

23 aprilie. Unde a fost greşeala? Solange a evoluat ca şi Odile. Oare fiindcă eu am comis aceleaşi erori? Sau pentru că am făcut aceeaşi alegere? Trebuie să ascunzi totdeauna ceea ce simţi, ca să păstrezi ceea ce iubeşti? Trebuie să fii îndemînatic ca să combini, să maschezi, atunci cînd ai vrea să te laşi în voia simţirii tale? Nu mai ştiu.

27 aprilie. La fiecare zece ani, ar trebui să ştergi din mintea ta cîteva idei pe care experienţa a dovedit că sînt false, primejdioase.

Idei de şters:

a) Femeile se pot simţi legate de o promisiune sau de un jurămînt. *E fals. Femeile nu au morală, ele depind, în ce priveşte moravurile lor, de acel pe care-l iubesc.*

b) Există o femeie perfectă cu care dragostea ar fi un lanț de bucurii nealterate ale simțurilor, ale spiritului și ale inimii. *E fals. Două ființe umane ancorate una lîngă alta sînt ca două vase zguduite de valuri; carcasele lor se izbesc una de alta și gem.*

28 mai. Cinat bulevardul Marceau. Mătușa Cora muribundă, lîngă masa cu găinușele ei îngrășate, cu orhideele ei. Hélène, mi-a vorbit despre Solange:

— Bietul meu Marcenat! mi-a spus ea, ce figură ai de cîteva săptămîni... Te înțeleg, suferi, firește.

— Nu știu despre ce vorbești, i-am răspuns.

— Ba da, o mai iubești și acum.

Am protestat.“

XXII

Carnetul roșu îmi scoate la iveală un Philippe mult mai lucid și mai stăpîn pe sine decît îl vedeam eu atunci. Cred că mintea lui s-a mai eliberat, dar că în unele cute secrete ale sufletului lui se ascundea încă Philippe sclavul. Părea atît de nefericit încît m-am întrebat de multe ori dacă n-ar fi bine să mă duc la Solange și s-o rog să-l menajeze. Dar intervenția mea mi se părea

atît de nebunească că n-am îndrăznit s-o fac. De altminteri, acum o uram pe Solange și simțeam că dacă m-aș afla vreodată singură cu ea, nu m-aș putea stăpîni.

O întîlneam în continuare la familia Thianges; apoi Philippe a refuzat (ceea ce nu făcuse niciodată) să se mai ducă sîmbătă la Hélène.

— Du-te tu, ca să-i arătăm că nu sîntem supărați. Dar eu, nu mai pot, crede-mă. Cu cît îmbătrînesc, cu atît mi-e mai mare sila de oameni... Colțișorul meu lîngă foc, o carte, tu... iată fericirea mea de acum.

Știam că era sincer. Mai știam că, dacă în clipa aceea ar fi întîlnit o femeie tînără, drăguță și frivolă, care printr-o privire abia perceptibilă, i-ar fi făcut semnul pe care-l aștepta, și-ar fi schimbat imediat, și fără să-și dea seama, toată filozofia, justificînd că, după o zi de muncă mai ales, simțea nevoia să vadă figuri noi, să se distreze. La începutul căsniciei noastre, îmi amintesc că mă apuca tristețea cînd mă gîndeam la craniile acestea totdeauna închise, care ne ascund gîndurile ființelor iubite. Philippe devenise transparent pentru mine. Printr-o ușoară membrană, în care pulsa o rețea de vinișoare delicate, îi zăream acum toate gîndurile, toate slăbiciunile și-l iubeam mai mult decît oricînd. Îmi amintesc că, într-o seară, stînd în biroul lui, mă uitam lung la el, fără să-i spun nimic.

— La ce te gîndești ? m-a întrebat el, zîmbind.

— Încerc să te văd cum te-aș vedea dacă nu te-aș iubi și te iubesc și așa.

— Doamne, ce complicații ! Și reușești ?

— Să te iubesc și așa ? Da, fără nici un efort.

În seara aceea mi-a propus să plecăm la Gandumas, mai devreme decît de obicei.

„Nimic nu ne reține la Paris. Am să mă ocup de afacerile mele tot așa de bine și acolo. Apoi aerul de la țară îi va prii de minune lui Alain și nici mama nu se va simți atît de singură. Nu avem decît avantagii dacă plecăm".

Și nici eu nu doream altceva decît să plecăm. La Gandumas, Philippe va fi al meu. Singura mea teamă era să nu se plictisească, dar dimpotrivă, l-am văzut recăpătîndu-și imediat echilibrul. La Paris, deși Solange era pierdută pentru el, rămăsese totuși cu o speranță încăpățînată dar, fără îndoială, zadarnică. Avea o tresărire instinctivă cînd auzea sunînd telefonul, tresărire care-mi era binecunoscută și de care încă nu se vindecase.

Cînd ieșeam împreună, eu, care resimțeam dureros toate frămîntările lui Philippe, știam că se temea mereu să n-o întîlnească deși, în același timp, o dorea. Era conștient că ținea încă nespus de mult la ea și că, dacă ea ar vrea, l-ar recîștiga îndată. Știa asta, dar mai știa că demnitatea și fericirea lui îi porunceau, și una și alta, să nu se

lase recîştigat. Dar la Gandumas, în decorul acela cu care imaginea Solangei nu fusese niciodată asociată, a început încetişor să uite.

După opt zile, arăta ceva mai bine ; obrajii i se împliniseră, ochi îi deveniseră mai luminoşi ; dormea mai bine.

Vremea era frumoasă. Am făcut împreună lungi plimbări pe jos. Philippe mi-a spus că de aici înainte voia să urmeze exemplul tatălui său şi să se ocupe de moşii. Ne duceam în fiecare zi ba la Guichardie, ba la Bruyères, sau la Resonzac.

Toată dimineaţa, Philippe se ocupa de uzină ; iar după amiaza ieşea cu mine.

— Ştii ce ar trebui să facem ? m-a întrebat el într-o zi. Să luăm o carte şi să ne ducem în pădure, să citim cu glas tare.

Erau în jurul Gandumas-ului multe locuri umbroase unde poposeam : uneori ne aşezam pe muşchi, la marginea unei alei largi, deasupra căreia se uneau crengile, formînd ca o boltă de catedrală de un verde fraged, alteori ne aşezam pe un trunchi de copac, sau pe una din băncile puse acolo de bunicul lui, Marcenat. Îi plăceau mult cele două *Studii de femei, Secretele prinţesei de Cadignan,* sau unele nuvele de Merimée, ca *Dubla greşeală* sau *Vaza etruscă* precum şi povestirile lui Kipling sau poeziile. Uneori ridica spre mine capul şi mă întreba :

— Nu te plictisesc ?

— Ce idee ! Niciodată fericirea mea n-a fost mai deplină ca acum !

Mă privea o clipă, şi apoi continua. După ce termina lectura, discutam despre personaje, despre caracterul lor şi adesea ajungeam să vorbim despre persoane reale. Într-o zi am adus un volumaş, dar am refuzat să-l arăt lui Philippe.

— Ce-i cu cartea asta misterioasă ? m-a întrebat el, după ce ne-am aşezat.

— E o carte pe care am luat-o din biblioteca mamei tale şi care a jucat un rol în viaţa ta, Philippe ; cel puţin aşa mi-ai scris odată.

— Ştiu, e vorba de *Micii soldaţi ruşi*. A ! sînt încîntat Isabelle, că ai găsit-o. Dă-mi-o.

Răsfoind-o, părea puţin amuzat, puţin decepţionat.

„Ei propuseră alegerea ca regină a unei tinere eleve de liceu pe care o cunoşteam foarte bine : Ania Sokolov. Era deosebit de frumoasă, zveltă, elegantă, îndemînatică... Inclinîndu-ne capul în faţa reginei, am jurat să ne supunem legilor.“

— Dar e fermecătoare, Philippe, şi apoi seamănă atît de mult cu tine... *„Inclinîndu-ne capul în faţa reginei, am jurat să ne supunem legilor.“* Are şi o istorioară drăguţă : un obiect dorit de regină şi pe care eroul îl va căuta cu mare trudă... Stai... Dă-mi cartea... *„«Doamne ! Doamne ! spuse regina, ce mult te-ai obosit ! Mulţumesc.» Era foarte bucuroasă. Strîngîndu-mi din nou mîna, în clipa cînd i-am spus adio, a adăugat : «Dacă voi*

mai fi și în viitor regina voastră, am să spun generalului să-ți dea o recompensă deosebită...» Am *salutat-o și m-am retras foarte fericit și eu...*"
Toată viața ta ai rămas băiețelul acesta, Philippe... Numai că regina s-a schimbat adesea.

Philippe culegea de jos rămurele uscate, le fărîma între vîrfurile degetelor și le arunca apoi din nou în iarbă.

— Da, regina s-a schimbat adesea, a răspuns el. Adevărul e că n-am întîlnit-o niciodată pe regină... în sfîrșit, niciodată așa cum o visam, înțelegi ?

— Cine a fost regina, Philippe ?

— Au fost mai multe, draga mea. Denise Aubry, într-un fel... a fost o regină cu totul imperfectă. Ți-am spus că biata Denise Aubry a murit ?

— Nu, Philippe... Trebuie să fi fost foarte tînără ? Din ce cauză a murit ?

— Nu știu, mama mi-a spus acum cîteva zile că a murit. Mi s-a părut ciudat să aflu, ca o știre fără importanță, moartea unei femei, care, timp de cîțiva ani, a fost pentru mine centrul universului.

— După Denise Aubry, cine a fost regina ta ?

— Odile.

— Ea a fost cea mai apropiată de regina din visele tale ?

— Da, pentru că era atît de frumoasă.

— După Odile... Hélène de Thianges un pic ?

— Poate că... puțin, dar în mod sigur tu, Isabelle...

— Şi eu? Adevărat? Şi mult timp?

— Foarte mult.

— Apoi Solange?

— Da, da, apoi Solange...

— Solange mai este regină, Philippe?

— Nu, dar cu toate astea Solange nu mi-a lăsat o amintire proastă. Era atîta viaţă într-însa, avea ceva atît de viguros. Mă simţeam întinerit lîngă ea; era plăcut.

— Va trebui s-o mai vezi, Philippe.

— Da, ne vom vedea, cînd am să fiu vindecat de tot, dar n-are să mai fie regină, s-a terminat.

— Şi acum, Philippe, cine e regina?

A şovăit o clipă, apoi s-a uitat la mine şi mi-a spus:

— Tu, Isabelle.

— Eu? Dar am decăzut de atîta timp...

— Ai decăzut poate, da, pentru că ai fost geloasă, egoistă, nedreaptă. Dar de vreo trei luni încoace ai fost atît de curajoasă, atît de simplă, că ţi-am redat coroana. De altminteri, nici nu poţi să-ţi închipui cît de mult te-ai schimbat, Isabelle. Nu mai eşti aceeaşi femeie.

— O ştiu prea bine, dragul meu. În fond, o femeie cu adevărat îndrăgostită n-are personalitate; ea spune că are, încearcă să-i facă pe alţii să creadă, dar nu-i adevărat. Încearcă să ghicească ce fel de femeie doreşte bărbatul iubit să găsească

în ea, ca să devină femeia dorită... Cu tine, Philippe, e foarte greu, pentru că nu știu bine ce dorești. Ai nevoie de credință și de tandrețā ; ai nevoie și de cochetărie și de nesiguranță. Ce trebuie să fac ? Eu, eu am ales partea credinței, cea mai apropiată de firea mea... Dar cred că vei mai avea nevoie încă multă vreme și de o alta care să fie mai nestatornică, mai puțin sigură. Marea izbîndă pe care am repurtat-o asupra mea însămi e că accept o altă femeie și că o accept chiar cu resemnare, cu bucurie. Lucrul cel mai important pe care l-am înțeles de un an încoace e că, dacă iubim cu adevărat, nu trebuie să dăm prea mare importanță faptelor acelora pe care îi iubim. Avem nevoie de ei, ei sînt singurii care ne ajută să trăim într-o anumită „atmosferă" (prietena ta Hélène spune „climat" și cuvîntul e foarte potrivit) de care nu ne putem lipsi. Totul e să-i putem păstra, să nu-i pierdem restul, Dumnezeule, ce importanță are ? Viața e atît de scurtă, atît de grea... Aș avea oare curajul să-ți precupețesc, bietul meu Philippe, cele cîteva ore de fericire pe care ar putea să ți le dea alte femei ? Nu, am făcut progrese, nu mai sînt geloasă ; nu mai sufăr.

Philippe s-a întins pe iarbă, și-a pus capul pe genunchii mei, și a spus :

— N-am ajuns încă acolo unde ai ajuns tu. Eu mă gîndesc că aș mai putea suferi, și încă mult.

Scurtimea vieţii, pentru mine, nu-i o consolare. Viaţa-i scurtă, prea bine, dar în raport cu ce? Pentru noi, viaţa e totul... Totuşi, simt că încet, încet intru într-o zonă mai liniştită. Ţi-aminteşti, Isabelle, că altă dată îţi vorbeam de viaţa mea ca de o simfonie în care se amestecau diverse motive: a cavalerului, a cinicului, a rivalului. Le aud încă pe toate şi foarte tare. Dar mai aud în orchestră un instrument unic, nu ştiu care, un instrument care repetă cu fermitate şi blîndeţe un motiv tandru şi liniştitor, alcătuit numai din cîteva note. E motivul seninătăţii; şi seamănă cu acela al bătrîneţii.

— Dar tu eşti foarte tînăr, Philippe.

— A! o ştiu prea bine, din pricina asta motivul îmi şi pare atît de plăcut. Mai tîrziu, va acoperi întreaga orchestră şi voi regreta timpul în care le auzeam pe celelalte.

— Pe mine, Philippe, ceea ce mă întristează uneori, e cînd mă gîndesc că ucenicia e atît de lungă. Spui că mă preţuieşti mai mult ca înainte şi cred că ai dreptate. La patruzeci de ani, voi începe poate să înţeleg ceva din viaţă, dar va fi prea tîrziu... Asta e... Crezi oare că-i posibil, dragul meu, ca două fiinţe să trăiască într-o perfectă armonie, fără un nor?

— Asta a fost posibil, timp de o oră, chiar acum, a spus Philippe, ridicîndu-se.

XXIII

Adevărata mea fericire conjugală am simţit-o în vara aceea, la Gandumas. Cred că Philippe m-a iubit de două ori : înainte de căsătorie, timp de cîteva săptămîni, şi în aceste trei luni, din iunie pînă în septembrie. Era tandru, fără nici un fel de gînduri ascunse. Mama lui aproape că m-a silit să împărţim aceeaşi cameră ; a fost chiar deosebit de stăruitoare, neînţelegînd cum un soţ şi o soţie pot sta separaţi. Şi asta ne-a apropiat şi mai mult. Îmi plăcea să mă trezesc în braţele lui Philippe. Alain venea să se joace în patul nostru. Avea dureri de dinţi, dar le suporta cu curaj. Cînd plîngea, Philippe îi spunea :

— Zîmbeşte, Alain, trebuie să zîmbeşti, băieţelul meu, tu ai o mamă curajoasă. Cred că micuţul a înţeles pînă la urmă cele două cuvinte : „zîmbeşte, Alain" căci a făcut un efort să-şi stăpînească ţipetele şi a deschis guriţa, încercînd parcă să arate că-i mulţumit. Scena a fost emoţionantă, şi Philippe a început să-şi iubească băiatul.

Am avut o vreme admirabilă. După ce soţul meu se întorcea de la uzină îi plăcea „să se prăjească" în plin soare. Ceream să ni se aducă două fotolii pe iarbă, în faţa casei, şi stăteam tăcuţi, pierduţi în vagi reverii. Mă gîndeam cu plăcere că şi în mintea mea şi a lui se oglindeau, desigur,

aceleași imagini : ierburile înalte, castelul în ruine din Chardeuil, în jurul căruia vibra aerul fierbinte, mai departe liniile ondulate și estompate ale colinelor ; și, mai departe poate, fața Solangei și privirea puțin aspră a ochilor ei frumoși ; la orizont, desigur, un peisaj florentin, acoperișurile largi, ușor înclinate, domurile, chiparoșii luînd locul brazilor de pe coline, și apoi chipul de înger al Odilei... Da, și în mine trăiau Odile, Solange, și găseam firesc și necesar să fie așa. Din cînd în cînd, Philippe mă privea și zîmbea. Eram convinsă că trăiam într-o minunată comuniune sufletească ; mă simțeam fericită. Clopotul pentru masa de seară ne trezea din această galeșă voluptate. Suspinam :

— Ah ! Philippe, aș vrea să-mi petrec lîngă tine toată viața, toropită, cu mîna ta într-a mea, în aerul acesta călduț, printre ierburile de aici.... E delicios și în același timp atît de melancolic, nu găsești ? De ce ?

— Clipele cu adevărat frumoase sînt totdeauna melancolice. Simți că sînt trecătoare, ai vrea să le oprești în loc, dar nu-i posibil. Cînd eram mic, încercam asemenea senzație la circ, apoi la concerte, cînd eram fericit la culme. Îmi spuneam : „După două ore se termină".

— Dar acum, Philippe, avem cel puțin treizeci de ani înaintea noastră.

— E foarte puțin treizeci de ani.

— A ! nici nu cer mai mult.

Se părea că și soacră-mea auzea această muzică pură și fermecătoare a fericirii noastre.

— În sfîrșit, îl văd pe Philippe trăind așa cum mi-am dorit întotdeauna să trăiască, mi-a spus ea într-o seară. Știi tu, micuța mea Isabelle, ce ar trebui să obții de la el, dacă ai fi înțeleaptă ? Să-l convingi să se instaleze definitiv la Gandumas. Parisul nu-i de el. Philippe seamănă cu tatăl său care era în fond timid și sensibil, deși în aparență era un om închis. Toată vînzoleala aceea, toate acele impresii complexe pe care ți le dă Parisul, pe el îl îmbolnăvesc.

— Mamă, cred că, din nefericire, s-ar plictisi aici.

— Nu cred. Tata și cu mine am trăit aici timp de șaisprezece ani, cei mai buni ani din viața noastră.

— Poate, dar el a prins alte obiceiuri. Cît despre mine, aș fi mai fericită aici, pentru că-mi place să trăiesc în singurătate, dar el....

— Te va avea pe tine.

— N-are să fie totdeauna de-ajuns.

— Ești prea modestă, micuța mea Isabelle, și n-ai încredere în tine. Nu trebuie să părăsești lupta, așa cum faci tu.

— Nu părăsesc lupta, mamă.... Dimpotrivă, sînt sigură acum că voi fi victorioasă... că voi rămîne în viața lui totdeauna, pe cînd celelalte vor dispărea repede, nu vor conta...

— Celelalte ! a exclamat surprinsă soacră-mea. Ești într-adevăr ciudat de slabă !

De multe ori a revenit la proiectul ei ; soacră-mea își exercita tenacitatea cu blîndețe. Dar eu mă feream să-i cer ceva lui Philippe. Știam că o asemenea constrîngere ar fi nimicit îndată perfecta armonie de care eram atît de bucuroasă. Dimpotrivă, atît de mult mă temeam ca Philippe să nu se plictisească, încît i-am propus de cîteva ori să mergem duminica la vecini sau să ne ducem să vedem unele locuri din Périgord sau din Limousin, de care îmi vorbise el, și pe care nu le cunoșteam. Îmi plăcea să mă plimbe prin locurile unde a copilărit, îmi plăcea provincia cam sălbatică, și castelele cu ziduri enorme de pe vîrfurile stîncilor abrupte, de unde puteai descoperi dulci peisaje străbătute de pîraie. Philippe îmi povestea legende, anecdote. Eu, care îndrăgisem atît de mult istoria Franței, regăseam cu emoție nume ca : Hautefort [1], Biron [2], Brantôme [3]. Uneori adăugam cu timiditate la povestirea lui Philippe cîte o amintire din lec-

[1] *Marie de Hautefort* (1616—1691), fiica Mariei de Medicis, care a conspirat întîi împotriva lui Richelieu, apoi a lui Mazarin.

[2] *Charles, duce de Biron* (1562—1602), mareșal francez, decapitat pentru că a conspirat împotriva Franței.

[3] *Pierre de Bourdeilles Brantôme* (1525—1614), povestitor francez, care a descris, în cărțile sale, moravurile și obiceiurile contemporanilor săi iluștri.

turile mele și aveam plăcerea să văd că mă ascultă cu atenție.

— Cîte lucruri știi, Isabelle, spunea el. Ești foarte inteligentă, poate mai mult decît oricare alta dintre femeile pe care le cunosc.

— Nu-ți bate joc de mine, Philippe, îl rugam eu. Aveam impresia că, în sfîrșit, am fost descoperită de un om care mă iubea și pe care-l iubisem multă vreme fără nici o speranță.

XXIV

Philippe a vrut să-mi arate grotele din valea Vézère. Rîul Negru, care șerpuia printre stînci scobite și șlefuite de ape, mi-a plăcut mult, dar grotele m-au dezamăgit. Pe o căldură înnăbușitoare a trebuit să ne cățărăm pe niște cărări abrupte, apoi să ne strecurăm prin niște culoare strîmte de piatră pentru a vedea bizonii abia schițați în roșu pe pereți.

— Vezi ceva ? l-am întrebat pe Philippe. E un bizon, dacă vrei, și încă... pe dos.

— Nu văd nimic, a răspuns Philippe, vreau să ies de aici, am înghețat.

După ce mă încălzisem la urcuș, m-a cuprins și pe mine, în caverna aceea, un frig de-mi părea că

am să înghet. La întoarcere, Philippe a fost taciturn, seara s-a plîns că a răcit. A doua zi dimineața, m-a trezit de vreme.

— Nu mă simt bine, mi-a spus el.

M-am sculat în grabă, am dat la o parte perdelele și, cînd i-am zărit obrazul m-am înspăimîntat ; era palid, părea speriat ; ochii îi erau încercănați și aripile nasului, contractate, se zbăteau în mod ciudat.

— Da, cred că ești bolnav, Philippe, ai răcit ieri...

— Abia pot să mai respir, am febră... Las' că n-o să fie nimica, draga mea. Dă-mi o aspirină.

Nu voia să-l vadă pe medic și eu nu îndrăzneam să aduc unul fără voia lui, dar cînd soacră-mea, chemată de mine, a intrat în camera noastră, cam pe la ora nouă, l-a silit să-și pună termometrul. Îl trata ca pe un băiețel bolnav, dar cu o autoritate care m-a surprins. În ciuda protestelor lui Philippe, a venit pînă la urmă doctorul Toury din Chardeuil. Era un medic puțin timid, foarte blînd, care se uita lung la tine prin ochelarii săi de baga înainte de a-ți vorbi. L-a consultat cu multă atenție pe Philippe.

— O bronșită strașnică, a exclamat el ; domnule Marcenat, o să dureze cel puțin opt zile.

Mi-a făcut semn să ies cu el ; m-a privit stăruitor prin ochelari și, cu expresia lui blîndă, puțin încurcat, mi-a spus :

— Ei bine, doamnă, e destul de neplăcut. Soțul dumneavoastră are o bronho-pneumonie. La auscultare am auzit un horcăit în tot pieptul, aproape ca la un edem pulmonar. Și, afară de asta, are 40 de grade și pulsul 140... E o pneumonie gravă.

Am înghețat, nu-mi venea să-mi cred urechilor.

— Dar nu-i ceva periculos, domnule doctor ? l-am întrebat pe un ton aproape glumeț, atît de neverosimil mi se părea ca Philippe al meu, atît de viguros în ajun, să fie acum grav bolnav. A părut surprins.

— Pneumoniile sînt întotdeauna primejdioase ; trebuie să lași să treacă timp ca să te pronunți.

Apoi mi-a spus ce trebuia să fac.

Nu-mi amintesc aproape nimic din ce s-a întîmplat în zilele următoare ; am fost aruncați brusc în atmosfera mistică, în atmosfera aceea închisă a bolilor. Îl îngrijeam pe Philippe din răsputeri pentru că aveam impresia că un ajutor dat la timp ar putea alunga misterioasa și groaznica amenințare. Cînd nu aveam nimic de făcut, stăteam lîngă el, într-o bluză albă, mă uitam în ochii lui și încercam să-i strecor, prin privirile mele, o parte din sănătatea mea.

O vreme îndelungată m-a recunoscut ; era însă într-o asemenea stare de prostrație că nu putea vorbi și-mi mulțumea din ochi. Apoi a început delirul. A fost un moment înfiorător pentru mine cînd, a treia zi, și-a închipuit că sînt Solange. De-

odată, în timpul nopții, a început să vorbească cu multă cazna.

— Ah! mi-a spus el, ai venit, micuța mea Solange, am știut că ai să vii ; e drăguț din partea ta.

Pronunța cuvintele cu mare greutate, dar mă privea cu o tandrețe disperată.

— Micuța mea Solange, îmbrățișează-mă, a murmurat el, sărută-mă, haide, sînt atît de bolnav...

Fără să-mi dau seama ce fac, m-am aplecat spre el și, pe buzele mele, a sărutat-o pe Solange.

A! cum ți-aș fi dat-o din toată inima pe Solange, dacă m-aș fi gîndit, Philippe, că dragostea ei te poate salva! Cred că dacă te-am iubit vreodată la culme, a fost în clipa aceea, deoarece eu abdicasem : nu mai existam decît pentru tine. În timpul perioadei de delir, soacră-mea a fost de mai multe ori de față atunci cînd Philippe vorbea de Solange ; o singură dată măcar n-am simțit în mine vreo pornire de revoltă, nu m-am simțit rănită în amorul meu propriu. Îmi spuneam atîta : „Numai să trăiască, Dumnezeule, să trăiască !“

A cincea zi am căpătat puțină speranță ; cînd i-am pus dimineața termometrul, temperatura scăzuse, dar cînd a venit doctorul și i-am spus : „În sfîrșit îi merge mai bine, n-are decît 38 de grade“, l-am văzut că se întunecă. L-a examinat pe Philippe care era aproape în nesimțire.

— Cum e ? l-am întrebat cu timiditate cînd s-a îndreptat... Nu-i mai bine ?

El a oftat și m-a privit cu tristețe.

— Nu, dimpotrivă, mi-a răspuns; nu-mi plac aceste scăderi bruște de temperatură. E o falsă potolire a febrei... E un semn rău.

— Dar nu i se apropie sfîrșitul?

Nu mi-a răspuns.

Seara, temperatura lui Philippe s-a ridicat iar, era atît de sleit de puteri încît te îngrozeai de el. Îmi dădeam seama acum că va muri.

M-am așezat lîngă el și i-am luat mîna înfierbîntată într-a mea; părea că nici nu simte. Mă gîndeam: „Ai să mă lași, așadar, singură, dragul meu". Și încercam să-mi închipui un lucru pe care nu-l puteam concepe: viața fără Philippe. „Dumnezeule, mă gîndeam eu. Am putut fi geloasă!... Mai avea cîteva luni de trăit și..." Am făcut atunci jurămîntul că, dacă printr-un miracol, Philippe va scăpa cu viață, să nu mai gîndesc decît la fericirea lui.

La miezul nopții, soacră-mea a vrut să mă înlocuiască; i-am făcut din cap semn că „nu", cu încăpățînare. Nu puteam vorbi. Țineam tot timpul mîna lui Philippe într-a mea; mîna lui Philippe care se acoperea acum de o sudoare vîscoasă. Îmi făcea rău cînd îi auzeam respirația grea. Deodată a deschis ochii și mi-a spus:

— Isabelle, mă înnăbuș; cred că mor...

Aceste puține cuvinte au fost pronunțate cu glasul limpede; apoi l-a cuprins iar toropeala.

Mama lui m-a luat de umăr și m-a sărutat. Pulsul, pe care țineam mîna, a devenit imperceptibil. La ora șase dimineața a venit doctorul și i-a făcut o injecție care l-a mai înviorat puțin. La ora șapte Philippe a scos ultimul suspin, fără să-și fi revenit în simțiri. Mama lui i-a închis ochii. Mi-au venit în minte cuvintele scrise de el în clipa cînd i-a murit tatăl : *„Voi fi, prin urmare, într-o bună zi singur în fața morții? Îmi doream să vie cît mai repede cu putință.“*

A venit prea repede, Philippe, așa cum ți-ai dorit, și e păcat, dragul meu. Cred că dacă aș fi putut să te păstrez, te-aș fi făcut fericit. Dar destinul nostru și voința noastră sînt întotdeauna în contratimp.

CUPRINS